

Dušan JANÁK | Lubomír HLAVIENKA | Ondřej KOLÁŘ a kol.

ATLAS NÁRODNOSTNÍCH A NÁBOŽENSKÝCH MENŠIN v Českém Slezsku a na severní Moravě

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
FAKULTA VEŘEJNÝCH
POLITIK V OPAVĚ

**SLEZSKÉ
ZEMSKÉ
MUZEUM**

**MINISTERSTVO
KULTURY**

Publikace je výsledkem projektu

„Právní, historické a společenskovední aspekty nových a tradičních menšin v České republice“
vedeného pod identifikačním číslem DG18P020VV064

(Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity MK ČR)

© Fakulta veřejných politik, Slezská univerzita v Opavě, 2021

© Slezské zemské muzeum, 2021

Obsah

Úvod / Dušan Janák	6
České Slezsko a severní Morava: území, migrace, národnosti / Dušan Janák, Ondřej Kolář, Lubomír Hlavienka	
Region a jeho části v moderních dějinách	10
Vývoj územně správního členění Českého Slezska a severní Moravy od vzniku Československa do současnosti	13
Migrace a národnostní struktura obyvatelstva do roku 1945	17
Migrační procesy a proměna národnostní struktury v letech 1945–1950.....	19
Od masových migrací k emigraci a asimilaci menšin (1950–1989).....	23
Zahraniční i vnitrostátní migrace a změny národnostní struktury po roce 1989	26
Příprava atlasu / Lubomír Hlavienka, Ondřej Kolář	
Zobrazování Českého Slezska a severní Moravy	28
Rozbor zdrojů dat	30
Znázorňování menšin na mapách.....	34
Technická příprava atlasu.....	35
Historické mapy, kartogramy a kartodiagramy	
I. Historické mapy Českého Slezska a severní Moravy.....	38
I.1. Slezsko a Morava 1929.....	39
I.2. Slezsko a část severní Moravy 1935.....	41
I.3. Těšínsko po první světové válce.....	43
I.4. Hlučínsko po první světové válce.....	45
II. Územně správní vývoj Českého Slezska a severní Moravy	47
II.1. České Slezsko a severní Morava 1918–1928	48
II.2. Expozitura Moravoslezského zemského národního výboru v Moravské Ostravě 1945–1948	50
II.3. České Slezsko a severní Morava v rámci Ostravského a Olomouckého kraje 1949–1960.....	52
II.4. České Slezsko a severní Morava v rámci Severomoravského kraje 1960–1990.....	54
II.5. České Slezsko a severní Morava po vzniku okresu Jeseník 1996.....	56
II.6. Krajské zřízení po roce 2000	58
II.7. Průmyslové oblasti na území Českého Slezska a severní Moravy	60
II.8. Specifické regiony Českého Slezska a severní Moravy	62

III: Národnostní složení Českého Slezska a severní Moravy	64
III.1 Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1921	65
• III.1 a Národnostní složení	
• III.1 b Německá, polská a židovská menšina	
III.2 Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1930	68
• III.2 a Národnostní složení	
• III.2 b Německá, polská a židovská menšina	
III.3 Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1950	71
• III.3 a Národnostní složení	
• III.3 b Polská, slovenská a německá menšina	
III.4 Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1970	75
• III.4 a Národnostní složení	
• III.4 b Polská, slovenská a německá menšina	
III.5 Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1991	78
• III.5 a Národnostní složení	
• III.5 b Polská, slovenská a německá menšina	
• III.5 c Slezská a moravská národnost	
• III.5 d Romská národnost	
III.6 Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 2011	83
• III.6 a Národnostní složení	
• III.6 b Polská, slovenská a německá menšina	
• III.6 c Slezská a moravská národnost	
• III.6 d Vietnamská a romská národnost	
IV. Náboženské složení Českého Slezska a severní Moravy	88
IV.1 Náboženská struktura Českého Slezska a severní Moravy 1930	89
• IV.1 a Náboženské složení	
• IV.1 b Nejpočetnější konfese	
IV.2 Náboženská struktura Českého Slezska a severní Moravy 1991	93
• IV.2 a Náboženské složení	
• IV.2 b Nejpočetnější konfese	
IV.3 Náboženská struktura Českého Slezska a severní Moravy 2011	96
• IV.3 a Náboženské složení	
• IV.3 b Nejpočetnější konfese	

V. Národnostní a náboženská struktura etnicky smíšené části českého Těšínska a Hlučínska	99
V.1 Národnostní struktura části československého Těšínska 1930	100
• V.1 a Národnostní složení	
• V.1 b Polská a německá menšina	
V.2 Národnostní struktura etnicky smíšené části českého Těšínska 2011	103
• V.2 a Zastoupení české národnosti	
• V.2 b Polská, německá a slovenská menšina	
V.3 Srovnání národnostní struktury etnicky smíšené části českého Těšínska 1930 a 2011	106
• V.3 Srovnání vývoje polské a německé menšiny 1930 a 2011	
V.4 Národnostní struktura Hlučínska 1930	108
• V.4 a Národnostní složení	
• V.4 b Německá menšina a ostatní národnosti	
V.5 Národnostní struktura Hlučínska 2011	111
• V.5 a Národnostní složení	
• V.5 b Německá, slovenská a polská menšina	
V.6 Srovnání národnostní struktury Hlučínska 1930 a 2011	114
• V.6 Změny zastoupení německé menšiny 1930 a 2011	
V.7 Náboženská struktura etnicky smíšené části československého Těšínska 1930	116
• V.7 a Náboženské složení	
• V.7 b Nejpočetnější konfese	
V.8 Náboženská struktura etnicky smíšené části českého Těšínska 2011	119
• V.8 a Zastoupení věřících	
• V.8 b Nejpočetnější konfese	
V.9 Srovnání náboženské struktury etnicky smíšené části českého Těšínska 1930 a 2011	122
• V.9 Vývoj počtu věřících a příslušníků Římskokatolické církve 1930 a 2011	
V.10 Náboženská struktura Hlučínska 1930	124
• V.10 a Náboženská struktura	
• V.10 b Nejpočetnější konfese	
V.11 Náboženská struktura Hlučínska 2011	127
• V.11 a Náboženský struktura	
• V.11 b Nejpočetnější konfese	
V.12 Srovnání náboženské struktury Hlučínska 1930 a 2011	130
• V.12 Vývoj počtu věřících a příslušníků Římskokatolické církve 1930 a 2011	

VI. Z výzkumů národnostní problematiky	132
VI.1 Národnostní struktura vybraných okresů ostravské expozitury ZNV 1946	133
• VI.1 a Národnostní složení	
• VI.1 b Zastoupení německé, polské a slovenské národnosti	
VI.2 Národnostní struktura okresu Šumperk 1960	136
• VI.2 a Národnostní složení	
• VI.2 b Slovenská, německá, polská a řecká menšina	
VI.3 Romové a Řekové na Osoblažsku podle sčítání lidu a kvalifikovaných odhadů zastupitelů vybraných obcí	139
Seznam zkratk	141
Prameny a literatura	142

Úvod

/ Dušan Janák

Menšinová problematika a soužití většinové (majoritní) společnosti a různých menšin (minorit) patří k aktuálním společenským problémům, jimž bylo věnováno množství odborných, popularizačních i publicistických prací především z oblasti sociálních věd a historiografie. V rámci projektu Ministerstva kultury ČR Národní kulturní identita II *Právní, historické a společenskovědní aspekty nových a tradičních menšin v České republice*, kód projektu DG18P020-VV064, jsme se snažili přispět především k poznání vývoje národnostních menšin na území Českého Slezska, tj. té části historického Slezska, která připadla Československu a dnes se nachází v České republice, a přilehlých oblastí severní Moravy od roku 1918 do současnosti. Předložený atlas je jedním z výsledků výzkumů interdisciplinárního týmu, který vznikl na Slezské univerzitě v Opavě a ve Slezském zemském muzeu v Opavě. Vedle historiků a sociologů do něj patřil např. i známý umělecký fotograf Jindřich Štreit a do výzkumů se zapojili i externí odborníci (např. politologové, geograf či etnolog) z tuzemských a polských univerzit.

Ke zpracování atlasu vedlo několik důvodů. Národnostní a etnické menšiny a interetnické vztahy patřily k určujícím faktorům moderních dějin střední, resp. středovýchodní Evropy, ovlivňujícím mj. i konfesní rozdíly. Na území Slezska od středověku žili Češi, Poláci, Němci i Židé a prolínaly se zde vlivy těchto čtyř kultur i různých náboženských vyznání. V důsledku industrializace a urbanizace se v poslední třetině 19. stol. začínají posilovat funkční vazby Českého Slezska s přilehlým územím severní Moravy především v ekonomické oblasti a probíhají zde podobné demografické procesy. Po roce 1945 pak celý tento region představuje modelový příklad území s početnými tradičními národnostními menšinami, procházející značnými změnami národnostní struktury v důsledku velkých migračních vln a formování nových národnostních skupin a menšin,

jehož vnitřní provázanost ještě umocnily prováděné územně správní změny.

Nelze se divit, že zvolené území se stalo předmětem rozsáhlých historických, sociologických a demografických výzkumů národnostních poměrů a interetnických vztahů, probíhajících do roku 1989 především na půdě opavských vědeckých a kulturních institucí, tj. Slezského muzea (dnes Slezského zemského muzea) a Slezského ústavu, zejména poté, co se v 60. letech minulého století stal pracovištěm Československé akademie věd, zaměřeným na výzkum tzv. průmyslových oblastí a národnostní problematiky v celostátním měřítku. Protože komunistický režim se snažil pojem historického Slezska jako státoprávního celku a slezské identity jako příslušnosti k němu vymazat z obecného povědomí obyvatel, historické výzkumy migrací a národnostní struktury obyvatelstva na jeho území, sahající od poloviny 19. století do roku 1948, resp. s určitými přesahy až do 50. let, se zaměřovaly na oblast širšího Ostravska či tzv. ostravské průmyslové oblasti, dotýkaly se ale i Šumperska a jesenické textilní oblasti.¹ Souběžně ve Slezském

¹ Výzkumy průmyslových oblastí probíhající do roku 1989 byly z chronologického hlediska dovedeny zhruba do přelomu 40. a 50. let 20. století. Při vymezování průmyslových oblastí se přihlíželo ke koncentraci průmyslu a průmyslové zaměstnanosti obyvatelstva, infrastrukturu a dojížděče do zaměstnání i k dalším faktorům. Ostravská průmyslová oblast, jejíž jádro tvořila ostravská či ostravsko-karvinská průmyslová aglomerace s vysokou koncentrací hornictví a těžkého průmyslu, zahrnovala po roce 1920 politické (správní) okresy Bílovec, Český Těšín, Fryštát (od 1949 Karviná), Frýdek (od roku 1945 spojený s okresem Místek), Hlučín, Místek, Nový Jičín, Moravská Ostrava (od roku 1945 statutární město Ostrava, od roku 1949 okresy Ostrava a Ostrava-město) a Opava (od roku 1945 Opava-venkov a statutární město Opava). Jesenickou textilní oblast pak zahrnovala politické (správní) okresy Bruntál, Frývaldov (od roku 1947 Jeseník, od roku 1949 okres Jeseník), Krnov, Rýmařov a Šumperk. Srov. Josef

ústavu od druhé poloviny 60. let do počátku 80. let probíhala sociologicko-demografická šetření na Těšínsku, tj. v okresech Frýdek-Místek a Karviná, a na Ostravsku, zachycující především polskou a slovenskou menšinu a interetnické vztahy na tomto národnostně smíšeném území.²

V 90. letech byla ve Slezském ústavu, delimitovaném v roce 1994 do Slezského zemského muzea, v rámci nově koncipovaných výzkumů dějin Českého Slezska otevřena řada dosud tabuizovaných problémů a kontroverzních témat nejnovějších dějin v regionálním i celostátním měřítku, jako byl např. odsun a perzekuce Němců,³ retribuční soudnictví v Českém Slezsku a na Ostravsku⁴

- VYTISKA a kol., *Ostravská průmyslová oblast v 1. polovině 20. století. Kapitoly z vývoje průmyslu a obyvatelstva*, Ostrava 1973, s. 96-119, s. 156-186; Karel SOMMER, *K otázce charakteru průmyslových oblastí v českých zemích a jejich teritoriálního vymezení*, in: kol., *Kapitoly k dějinám průmyslových oblastí v období výstavby socialismu*, Opava 1983, s. 7-29, 65-70. Přehled literatury k výzkumům Slezska a severní Moravy, kde jsou uvedeny i práce dalších, zejména polských a německých autorů týkající se Slezska, ale i českých historiků věnované Šumpersku či severomoravskému pohraničí viz např. *Slezsko v dějinách českého státu. Stav a úkoly výzkumu*, s. 121-124, 159-161, 186-188, 231-232, 244-245, 251-252, 268-270, 283-287 s. 262-295.
- 2 Tamtéž, s. 268, 283-284. Dále např. Gabriela SOKOLOVÁ a kol., *Závěrečná zpráva z výzkumu soudobých národnostních vztahů na Ostravsku*, in: *Studie o vývoji průmyslu a průmyslových oblastí 3*, Opava 1972; TÁŽ a kol., *Současný rozvoj národnostních kultur na Ostravsku. (Výsledky sociologického výzkumu v okresech Frýdek-Místek a Karviná)*, in: *Průmyslové oblasti 6*, Ostrava 1978, s. 1-171; TÁŽ a kol., *Nový výzkum interetnických vztahů na Ostravsku*, in: *Slezský sborník 83*, 1985, č. 1, s. 1-23; Šárka HERNOVÁ, *Vývoj národnostního složení Ostravska v letech 1950–1980*, *Slezský sborník 83*, 1985, č. 4, s. 275-285.
  - 3 Tomáš STANĚK, *Odsun Němců z Československa 1945–1948*, Praha 1991; TÝŽ, *Vysídlení Němců z československé části Slezska 1945–1948*, *Střední Evropa 8*, 1993, č. 27, s. 85-91; TÝŽ, *Tábory v českých zemích 1945–1948*. Opava 1996; TÝŽ, *Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu–srpnu 1945*. Praha 1996; TÝŽ, *Retribuční vězni v českých zemích 1945–1955*. Opava 2002.
  - 4 Dušan JANÁK, *Činnost mimořádného lidového soudu Opava v letech 1945–1948*, in: *Časopis Slezského zemského muzea, série B 43*, 1994, č. 3, s. 245-283; Mečislav BORÁK, *Činnost mimořádného lidového soudu Moravská Ostrava v letech 1945–1948*, in: *Časopis Slezského zemského muzea, série B*, 44, 1995, č. 1, s. 64-90; TÝŽ, *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*, Šenov u Ostravy

nebo historické souvislosti národnostních problémů na Těšínsku,⁵ vedle toho zde pokračovaly výzkumy německé a slovenské menšiny v českých zemích po roce 1945.⁶ Institucionální základna historických výzkumů národnostní problematiky v Českém Slezsku a na severní Moravě v 19. a 20. století se rozšířila. Novým centrem výzkumů starších i novějších slezských dějin se stala Slezská univerzita v Opavě, kde na přelomu tisíciletí vznikly souhrnné práce o politickém a národnostním vývoji na Těšínsku a Němcích v Českém Slezsku v meziválečném období i dvousvazková syntéza *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*.⁷ Syntetického zpracování se dočkaly dějiny Hlučínska⁸ i polské menšiny na Těšínsku,⁹ v minulých letech

- 1998; TÝŽ – Dušan JANÁK, *Československé retribuční soudnictví v letech 1945–1948 a postih německého obyvatelstva u mimořádných lidových soudů Moravská Ostrava, Opava a Nový Jičín*, *Právněhistorické studie 42*, 2012, s. 239-268.
- 5 Mečislav BORÁK, *Očima Poláků: historie a současnost československo-polských vztahů a polská menšina v Československu v zrcadle polského tisku na Těšínském Slezsku v letech 1989–1992: komentovaná bibliografie*. Opava 2010; TÝŽ – ŽÁČEK, Rudolf: *„Ukradené“ vesnice. Musí Češi platit za 8 slovenských obcí?* Český Těšín 1993; Mečislav BORÁK, *Polská menšina v České republice*, in: Ivan GABAL a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě*, Praha 1999, s. 120-127.
  - 6 Např. Tomáš STANĚK, *Německá menšina v českých zemích (1948–1989)*, Praha 1993; Radim PROKOP – Olga ŠRAJEROVÁ – Karel SOMMER – Emil GÍMEŠ, *Slováci v České republice po roce 1945*, Opava 1998.
  - 7 Dan GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938*, Český Těšín 1999; Marie GAWRECKÁ, *Němci ve Slezsku 1918–1938*, Opava 2002; Dan GAWRECKI a kol.: *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*. I-II. Opava 2003. Podrobněji k výzkumům národnostní problematiky v 90. letech viz Mečislav BORÁK, *Stav výzkumu dějin českého Slezska v období let 1938–1945*, in: Mečislav BORÁK (ed.), *Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěvků z vědecké konference pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě*. Opava 1998, s. 283-291; Dušan JANÁK, *Výzkum poválečného vývoje českého Slezska po roce 1989*, tamtéž, s. 335-344.
  - 8 Vilém PLAČEK, *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska 1742–1960*. Hlučín 2000; TÝŽ, *Prajzáci 2, aneb, Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*. Háj ve Slezsku 2007; TÝŽ, *Prajzáci III, aneb, K osudům Hlučínska v době nacistické okupace 1938–1945*, Opava 2016.
  - 9 Např. Karol Daniel KADLUBIEC et al., *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995)*. Ostrava 1997; Tadeusz SIWEK – Stanisław ZAHRADNIK – Józef SZYMECZEK, *Polská národní menšina*

i teorie a praxe národnostní statistiky ve sčítáních lidu do roku 1930 na Těšínsku i v českých zemích.¹⁰

Sociologické výzkumy pokračovaly ve Slezském ústavu rozsáhlým šetřením interetnických vztahů na Těšínsku mezi Čechy, Slováci a Poláci v roce 1994,¹¹ poté se pozornost obrátila k dříve provedeným výzkumům, jejichž agenda je deponována ve Slezském zemském muzeu, a zařazení jejich závěrů do širších souvislostí.¹² Teprve v letech 2011–2015 se uskutečnil zatím poslední výzkum národnostních vztahů a identit, týkající se na rozdíl od dřívějších šetření vybraných lokalit na celém národnostně smíšeném území Českého Slezska a severní Moravy.¹³

Z výběrového přehledu základní literatury je zřejmé, že dosavadní výzkumy si až na výjimky všímaly buď některých historických, etnografických či geografických regionů, jako bylo např. Těšínské Slezsko či Těšínsko, Hlučínsko, severovýchodní Morava aj., které ovšem byly často vymezovány různě, nebo sledovaly dobové územně správní celky či jinak konstruované celky, jako byly např.

v Československu 1945–1954, Praha 2001; Roman KASZPER – Bohdan MALYSZ (eds.), *Poláci na Těšínsku. Studijní materiál*, Český Těšín 2009; Jiří FRIEDL, *Češi a Poláci na Těšínsku 1945–1949*, Praha – Brno 2012. V těchto souvislostech je třeba připomenout zatím nejrozsáhlejší polskou práci Krzysztof NOWAK, *Mniejszość polska w Czechosłowacji 1945–1989. Między nacjonalizmem i ideą internacjonalizmu*, Cieszyn 2012.

- 10 Dan GAWRECKI, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*. Český Těšín 2017; Pavel KLADIWA a kol., *Národnostní statistika v českých zemích 1880–1930: mechanismy, problémy a důsledky národnostní klasifikace I –II*, Ostrava – Praha 2016.
- 11 Gabriela SOKOLOVÁ – Šárka HERNOVÁ – Olga ŠRAJEROVÁ, *Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy*, Opava 1997.
- 12 Gabriela SOKOLOVÁ, *25 let česko-slovenských vztahů v ČR ve světle sociologických výzkumů*, Slezský sborník 94, 1996, č. 3, s. 229-235; TÁŽ – Olga ŠRAJEROVÁ (eds.): *Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané v Opavě ve dnech 13. a 14. října 1998 Slezským ústavem SZM v Opavě a Dokumentačním a informačním střediskem Rady Evropy v Opavě*, Opava 1998; Gabriela SOKOLOVÁ, *Zpracování fondu sociologických výzkumů Slezského ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*, Slezský sborník 100, 2002, č. 3, s. 210-216.
- 13 Olga ŠRAJEROVÁ, *Historické a aktuální otázky vývoje národnostních vztahů, kultur a identit v národnostně zmiešanej oblasti Slezska a severnej Moravy*, Opava 2015.

ostravská a jesenická průmyslová oblast. Historické výzkumy byly přitom převážně dovedeny jen do 50. let minulého století, sociologicko-demografické pak do poloviny 80. let, přičemž přehled národnostního vývoje za uplynulých sto let je zachycen jen *Dějínách Českého Slezska 1740–2000*. Pokračování v těchto výzkumech je součástí badatelské koncepce Slezské univerzity v Opavě i Slezského zemského muzea v Opavě a výsledky jsou uplatňovány jak ve výuce, tak v dokumentační a výstavní činnosti. Proto jsme se v rámci projektu zaměřili na dosud relativně méně zpracovanou problematiku národnostního vývoje po roce 1945, zejména v oblasti západního (Opavského) Slezska a přilehlé severní Moravy, i na vývoj tradičních a vytváření nových menšin po roce 1989.¹⁴

Naším cílem bylo i přehledně nastínit změny národnostní i konfesní struktury ve sledovaném regionu od vzniku Československa do současnosti formou přístupnou nejen odborníkům, ale i studentům a širší veřejnosti. K tomuto účelu jsme zvolili kartografické zobrazení umožňující poměrně jednoduše a názorně zachytit, sledovat a porovnávat tyto změny i hlavní vývojové trendy národnostního a náboženského vývoje v delším časovém úseku. Svou roli sehrála i skutečnost, že podobný přehledový soubor či atlas pro daný region dosud neexistuje a k dispozici jsou pouze jednotlivé mapy, kartogramy či diagramy pro dílčí oblasti a období. Podmínkou bylo pochopitelně najít dostatečně kompatibilní a srovnatelné výchozí údaje, které i přes časté změny územně správního členění od roku 1938 poskytují podle našeho názoru výsledky sčítání lidu z let 1921–2011. V některých případech jsme dále využili i dat

- 14 Např. Łukasz GRZESICZAK, *Największe problemy polskiej mniejszości na Śląsku Cieszyńskim w oczach polskich mediów na przykładzie gazety „Głos Ludu” i miesięcznika „Zwrot” w latach 2015–2016*, in: *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica* 20, 2018, s. 43-56; Dušan JANÁK – Ondřej KOLÁŘ (eds.), *Polská a německá menšina ve Slezsku a na severní Moravě*. Opava 2019; Radosław ZENDEROWSKI, *The Election Attitudes Among the Polish Minority Inhabiting the Region of Zaolzie in the Czech Republic (1990–2018)*, *Codrul Cosminului* 26, 2020, č. 1, s. 113-142; Lubomír HLAVIENKA, *Národnostní problematika na území okresů Bruntál, Krnov a Rýmařov v letech 1948–1960*, in: *Slezský sborník* 118, 2020, s. 40-71; Dušan JANÁK [ml. – pozn. aut.], *Skryté menšiny: Ke koncepčním otázkám výzkumu menšin ve veřejné správě*, *Veřejná správa a sociální politika* 1, 2021, č. 1, s. 1-15 aj.

z vlastních výzkumů národnostních poměrů a migračních procesů, které jsou podrobněji zachyceny v připravované kolektivní monografii *„Národnostní menšiny a migrace v Českém Slezsku a na severní Moravě ve 20. a 21. století“*.

V případě konfesní struktury, jejíž zevrubnější výzkum v rámci projektu neprobíhal, jsme zůstali odkázáni jen na zveřejněné výsledky sčítání lidu do roku 1950 a po roce 1989. Přes toto omezení jsme do našeho atlasu zařadili i tyto mapy, mj. i proto, aby bylo možné srovnání národnostního a náboženského vývoje v Českém Slezsku a na severní Moravě s vývojem celostátním, který zachycuje *„Atlas tradičních a nových menšin v České republice“*, jenž je společným dílem všech řešitelských týmů v projektu.

Při koncipování atlasu se uplatnilo více hledisek. Z geografického hlediska jsme sledovali území dnešního Moravskoslezského kraje a okresů Jeseník a Šumperk z kraje Olomouckého. Vycházeli jsme přitom z vývoje územně správního členění, národnostní struktury i migrací obyvatelstva, které jsou nastíněny v následující kapitole a byly základem i pro výběr relevantních sčítání lidu v Československu a České republice z let 1921–2011. Další kapitola je věnována technickému zpracování atlasu, který se člení do šesti tematických oddílů. V úvodním oddílu jsou zařazeny dobové mapy historických regionů Českého Slezska a severní Moravy po roce 1918, resp. v meziválečném období, v dalším zachycen vývoj územně správního členění od vzniku Československa do současnosti. Těžiště atlasu představují tři následující oddíly: ve třetím a čtvrtém jsou v chronologické posloupnosti zachyceny změny národnostní a náboženské struktury na celém sledovaném území v letech 1921–2011, v pátém srovnáno národnostní a náboženské složení obyvatelstva na Těšínsku a Hlučínsku podle dat ze sčítání lidu v letech 1930 a 2011. V závěrečném oddíle jsou představeny výsledky výzkumů národnostních poměrů ve vybraných okresech v letech 1946 a 1960 a v mikroregionu Osoblažsko v letech 2019–2020, které se uskutečnily v rámci projektu.

Každý oddíl tvoří několik mapových listů, na nichž jsou historické mapy, kartogramy či kartodiagramy doprovázeny průvodním textem. Na sběru statistických dat se vedle členů řešitelského týmu podíleli studenti Fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě, podklady a texty pro tematické listy připravili Lubomír Hlavička,

Ondřej Kolář a Dušan Janák ml., kartograficky je zpracoval Radomír Dušek, výslednou grafickou podobu souboru dal Aleš Orlík. Věřme, že výsledek jejich práce naplní cíle, které jsme si dali, a přispěje k poznání nedávné minulosti jednoho z nejzajímavějších regionů v České republice.

České Slezsko a severní Morava: území, migrace, národnosti

/ Dušan Janák – Ondřej Kolář – Lubomír Hlavienka

Region a jeho části v moderních dějinách

Z historického hlediska Slezsko nikdy netvořilo samostatný státoprávní celek a od roku 1742 bylo v důsledku pruské expanzionistické politiky tzv. mírem vratislavským rozděleno mezi Prusko a Habsburskou monarchii, která si podržela jen přibližně desetinu jeho původní velikosti, nazývanou Rakouské Slezsko. České Slezsko¹ tvoří od roku 1920 území bývalého Rakouského Slezska, zmenšené rozdělením Těšínského vévodství mezi Československo a Polsko, ale naopak rozšířené o jižní část Ratibořska, patřícího od roku 1742 do Pruského, resp. německého Horního Slezska.

Z hlediska demografického, resp. národnostního a náboženského vývoje lze území Českého Slezska a přilehlé severní Moravy rozčlenit do čtyř celků. Prvním z nich byla oblast Západního (Opavského) Slezska se sousedícím územím Rýmařovska a Šumperka, kde dominovalo německé obyvatelstvo. Po vzniku samostatného Československa byla v Opavě 30. října 1918 vyhlášená separatistická provincie Sudetenland jako součást samostatného Německého Rakouska – Deutsch-Österreich, která zahrnovala celé západní (Opavské) Slezsko s výjimkou obcí, v nichž převažovali Češi, a německá území severní Moravy a sousedních východních Čech. Na území Sudetenlandu, které bylo do konce roku 1918 obsazeno československým vojskem, žilo kolem 670 tisíc obyvatel, z nichž přibližně devět desetin tvořili Němci, kteří se většinou hlásili k římskokatolickému vyznání.²

1 Pro období 1918/1920–1938 a 1945–1992 se používá i název Československé Slezsko. Dan GAWRECKI, *Úvod*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740-2000*, I., Opava 2003, s. 18–19.

2 V západním (Opavském) Slezsku se české obyvatelstvo nacházelo zejména na území bývalých politických okresů Opava a Bílovec. K Sudetenlandu dále patřilo území moravských politických okresů Šumperk, Zábřeh, Šternberk, Rýmařov a Moravský Beroun a sousedních východočeských soudních

okresů Králíky z politického okresu Žamberk a Lanškroun ze stejnojmenného politického okresu. Údaje o národnostní skladbě se liší, v německé literatuře se uvádí 674 880 obyvatel, z toho 643 804 Němců, tj. 94,8 %, v české např. 663 639 obyvatel, z toho 596 234 Němců, 59 901 Čechů a 7 504 příslušníků jiných národností. Marie GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami*, tamtéž, s. 296–298.

3 Podle V. Plačka v průběhu války padlo v řadách německé armády 1743 mužů z Hlučínska (bez později připojených obcí Hať a Píšť) a údajně „není znám ani jeden, který by se vrátil z války v uniformě československého legionáře“, v legiích však bojovalo minimálně devět rodáků z Hlučínska. V. PLAČEK, *Prajáci*, s. 35; Databáze legionářů a padlých ve 2. světové válce, in: Databáze Vojenského historického archivu (VHA), [online], dostupné z: vuapraha.cz/fallensoldierdatabase [cit. 1. 11. 2020].

4 Během kampaně za prosazení plebiscitu na Hlučínsku po uzavření versailleské smlouvy se v soukromém hlasování pro setrvání v Německu oficiálně vyslovilo přes 97,3% obyvatel Hlučínska. Podle dochované zprávy o jejím průběhu se však pro ně na Hlučínsku vyslovilo jen 73% oprávněných voličů, přičemž v 16 obcích to nebyla ani polovina, k nimž se podle V. Plačka „asi připočetly i hlasy osob zdržujících se pracovně v německém vnitrozemí.“ V. Plaček, *Prajáci*, s. 32. Na Ratibořsku zase zůstalo šest obcí s „moravskou“ většinou (Bořutín, Boleslav, Křenovice, Petřatín, Šamařovice, Velké Petrovice) které patřily „k český nejuvědomějším“ a „v mnohých

katoličtí, byť na Hlučínsku existovaly i menší německé protestantské enklávy.⁵

V západním (Opavském) Slezsku včetně Hlučínska žilo v roce 1921 na 360 tisíc obyvatel, z toho přes 11 tisíc cizinců. Dvě třetiny československých občanů zde tvořili Němci (více než 229,3 tisíce, tj. 65,6 %), zatímco k Čechům (Čechoslovákům) se přihlásilo jen přes 118,5 tisíce lidí (33,9%).⁶ V tehdejších politických okresech Šumperk a Rýmařov žilo 100,3 tisíce obyvatel, z toho 1 tisíc cizinců, 84,9 tisíce Němců (84,2%) a 14,5 tisíce Čechů (14,5%).⁷

Východní část Českého Slezska tvořila část území historického Těšínského Slezska (včetně Bohumínska připojeného od roku 1742), která roku 1920 připadla Československu a sahala od státní hranice s Polskem po zemskou hranici Slezska s Moravou na řece Ostravici a sousedila na západě s Hlučínskem, na východě se Slovenskem. Z národnostního hlediska lze na Těšínsku, jak se toto území většinou nazývá, rozlišit dvě části. První z nich představoval úzký územní pás podél státní hranice od Ostravy po Jablunkovsko nazývaný Zaolzí, který tvořily tehdejší politické okresy Fryštát a Český Těšín. Na tomto národnostně smíšeném území převažovalo polské obyvatelstvo, mezi nímž byli silně zastoupeni evangelíci, dále zde vedle českého obyvatelstva žily zejména ve větších a středních městech také německé a židovské komunity.⁸ Druhou část Těšínska tvořilo území politického okresu Frýdek, v němž ale výrazně převažovalo české obyvatelstvo a německá i polská menšina byly relativně slabé. Drtivá většina Němců, z nichž dvě pětiny žily ve Frýdku, kde před první světovou válkou německé obyvatelstvo převažovalo, přitom měla československé státní občanství. Naproti tomu dvě třetiny z Poláků, žijících především v soudním

z nich si české obyvatelstvo po ukončení války vymohlo zavedení češtiny do škol". M. GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami*, s. 304–305.

5 Dan GAWRECKI, *Úvod*, s. 18–19; M. GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami*, s. 303–305; V. PLAČEK, *Prajáci*, s. 31–37.

6 M. GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami*, s. 311.

7 *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960, svazek IV, okresy: Šumperk, Zábřeh, Rýmařov, Ostrava 1974*, s. 27 – 28, s. 254.

8 Dušan JANÁK, *Polská menšina na Těšínsku v letech 1945–2016*, in: JANÁK, Dušan – KOLÁŘ, Ondřej, *Polská a německá menšina ve Slezsku a na severní Moravě, Opava 2019*, s. 36

okrese Slezská Ostrava, byli přistěhovalci z Haliče, přicházející v poslední třetině 19. století za prací do dolů, hutí a průmyslových podniků Ostravska.⁹

Podle sčítání lidu v roce 1921 žilo na Těšínsku přes 311 tisíc obyvatel, z toho na 38,2 tisíce cizinců, mezi nimiž převažovali polští státní příslušníci (více než 21 tisíc osob). Z československých státních příslušníků na Těšínsku žilo 177, 6 tisíce Čechů, tj. lidí, kteří se přihlásili k československé národnosti (65, 1 %), 69,3 tisíce Poláků (25,4 %) a 23 tisíc Němců (9,5%).¹⁰ Na polské straně byly oficiální výsledky československého sčítání od počátku zpochybňovány vzhledem k rozdílu proti roku 1910 a odhady počtu Poláků, resp. československých občanů polské národnosti na Těšínsku v meziválečném období, provedené současníky i historiky, jsou značně vyšší. Pohybují se převážně od 110 do 150 tisíc, ale např. pracovníci polského konzulátu v Moravské Ostravě uváděli nejméně 200 tisíc a propaganda Beckova ministerstva zahraničí ve 30. letech dokonce 250 tisíc Poláků. Příčiny rozdílu spočívaly především ve vytvoření zvláštní kategorie Šlonzáků a jejich připočítávání k jednotlivým národnostem, ve ztrátě státní příslušnosti imigrantů z Haliče, kteří se podle domovského práva v ČSR stali cizinci a do národnostní statistiky se nezapočítávali, odchodu části Poláků a příchodu českých obyvatel i ve snaze jednotlivců o zlepšení svého postavení po změně státních hranic. Naproti tomu změna sčítacích kritérií (záměna obcovací řeči za národnost, určenou především podle mateřského jazyka), neměla podle D. Gawreckého takový význam, který se jí obvykle připisuje.¹¹

Masové ekonomické migrace z českých zemí a Malopolska, zejména Haliče, v menší míře ze západního Slovenska, směřovaly nejen do západní průmyslové části Těšínska, ale i na území politického okresu Moravská Ostrava. Ten spolu s přilehlými moravskými

9 Mečislav BORÁK, *Polská menšina v České republice*, in: Ivan GABAL a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*. Praha 1999, s. 120; *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1924, s. XVIII.

10 M. GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami*, s. 311.

11 Mečislav BORÁK, *Polská menšina v České republice*, s. 120; M. GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami*, s. 312–313; Dan GAWRECKI, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*, *Český Těšín 2017*, s. 123–135, 227–236.

politickými okresy Místek a Nový Jičín, které podobně jako východní část Opavského Slezska včetně Hlučínska z ekonomického hlediska tvořily zázemí pracovních sil pro těžbu uhlí a těžký průmysl v ostravsko-karvinské aglomeraci, představoval poslední územní část sledovaného regionu, v níž převládalo české obyvatelstvo. V pestré národnostní struktuře Moravské Ostravy převažovalo před první světovou válkou jen mírně nad německým, přičemž více než desetinu obyvatel tvořili Poláci. Většinou se ale jednalo imigranty z Haliče, kteří v česko-německém prostředí snadno podléhali asimilačním vlivům a po vzniku Československa se přihlásili k české, resp. československé národnosti, jejíž podíl vzrostl na více než tři čtvrtiny, kdežto podíl Poláků byl zanedbatelný.¹² V místeckém okrese Češi tvořili více než devět desetin obyvatel, relativně malá německá menšina byla koncentrována v soudním okrese Místek. Na Novojičínsku byli Češi a Němci v určité rovnováze, když před válkou měli mírnou většinu Němci, po roce 1918 zase Češi. Tyto relace ovšem platily jen v soudním okrese Nový Jičín, protože v soudním okrese Fulnek tvořili devět desetin obyvatel Němci, zatímco v soudním okrese Příbor bylo obyvatelstvo ze tří čtvrtin české. Z konfesního hlediska pak ve všech třech moravských okresech převládalo katolické vyznání.¹³

12 V politickém okrese Moravská Ostrava v roce 1910 uvedlo 48,2% obyvatel jako obcovací řeč češtinu, 39,9 % němčinu a 11,9% obyvatel polštinu, zatímco v roce 1921 se 76% obyvatel přihlásilo k československé, tj. české národnosti, 20,2% k německé, 2,4% k židovské a jen 1,4% k jiné, z toho 1,3% k polské. *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1924, s. XVII.

13 V politickém okrese Místek v roce 1910 uvedlo češtinu 93,2% a němčinu 6,4% obyvatel, v roce 1921 československou národnost 97,6%, německou 2%, židovskou 0,3% a polskou jen 0,1% obyvatel. Na Novojičínsku v roce 1910 uvedlo češtinu 46,8% a němčinu 53% obyvatel, v roce 1921 se k československé národnosti přihlásilo 54,4%, k německé 45,2%, k židovské a polské 0,2%, resp. k židovské 0,23 a k polské 0,16%. Tamtéž. XVI.

Vývoj územně správního členění Českého Slezska a severní Moravy od vzniku Československa do současnosti

České Slezsko a přilehlá moravská území prošla v posledních sto letech složitým územně správním vývojem. Při vzniku republiky pokračoval v českých zemích rakouský systém politické správy, v němž na prvním stupni existovaly politické okresy, jejichž území se skládalo z několika soudních okresů, odpovídajících územním obvodům působnosti okresních soudů, na druhém stupni tři země - Česká, Moravská a Slezská s centrem v Opavě, kterou nyní tvořilo devět politických okresů a statutární města Opava a Frýdek.¹⁴ Namísto okresů měly podle zákona č. 126/1920 Sb. vzniknout nově župy s relativně značnou pravomocí, župní zákon však nebyl v českých zemích realizován z obav, že by v západním Slezsku i v západních a severních Čechách vznikly župy se silnou německou menšinou (na vznik nejméně dvou žup, které by byly v rukou německého obyvatelstva, poukazovala zejména národně demokratická strana). Na základě zákona č. 125/1927 Sb. o organizaci politické správy bylo zavedeno zemské zřízení v celém Československu, země Slezská zanikla a České Slezsko se stalo od 1. prosince 1928 součástí země Moravskoslezské.¹⁵ Ztráta samostatnosti Slezska byla v celostátním měřítku spíše okrajovou záležitostí, ve Slezsku však proti spojení protestovali představitelé všech tří etnik, i když se postoje a názory jednotlivých stran lišily podle toho, zda stáli na straně vládní koalice či v opozici. Nejostřeji vystupovali představitelé tzv. šlonzáckého hnutí,¹⁶ pro které tento krok znamenal prakticky

14 Jednalo se o politické okresy Bílovec, Bruntál, Český Těšín, Frýdek (venkov), Fryštát, Frývaldov, Hlučín, Krnov, Opava (venkov). Tamtéž, s. XVIII.

15 Zdeňka HLEDÍKOVÁ–Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 351–352, 379.

16 Marie GAWRECKÁ, *Československé Slezsko mezi dvěma válkami 1918 – 1938*. Opava 2004, s. 96. Šlonzácké hnutí, seskupené kolem Slezské lidové strany (Śląska Partia Ludowa) založené v roce 1909 a vedené skočovským učitelem Josef Koždonem, zdůrazňovalo jazykovou a kulturní svébytnost těšínských Slezanů, bylo proněmecky orientované a odmítalo polskou nacionální agitaci. Po roce 1918 společně s místními Němci Těšínska požadovalo zavedení neutrální mezinárodní správy nad Těšínskem, ale připouštělo i připojení k ČSR, v jejímž rámci usilovalo o autonomii. Strana měla své zástupce v obcích a okresních orgánech i svůj tisk, Josef Koždon byl jmenován členem zemské správní komise pro Slezsko. Ve 30. letech se hnutí připojilo k německému tábora ve Slezsku a v parlamentních volbách v roce 1935 značná část jeho stoupenců volila Sudendeutsche Partei. Marie GAWRECKÁ, *Slezsko po roce 1918*, in: Radim JEŽ – David PINDUR (eds.), *Těšínsko*

konec nadějí na autonomii Těšínska, o kterou dlouhodobě usilovali, ale 1. prosince 1928, kdy Slezsko jako správní celek zaniklo, „téměř všechny slezské noviny - české i německé – otisky protestní články“, přičemž mnohé z nich měly úvodníky černě zarámovány.¹⁷

Po Mnichovu se oblast Hlučínska a západního (Opavského) Slezska s přilehlým pásem severní Moravy staly součástí Německé říše, zatímco podstatnou část Těšínska zabralo Polsko. Hlučínsko bylo přičleněno přímo k německé Staré říši (Altreichu) a stalo se součástí okresu Ratiboř v opolském vládním obvodu říšské provincie Slezsko se sídlem vrchního vládního prezidenta ve Vratislavi, od roku 1941 Horní Slezsko se sídlem v Katovicích. Z odtrženého území západního Slezska a severní Moravy byl nově vytvořen vládní obvod Opava v Říšské župě Sudety, jejíž vedení sídlilo v Liberci, slavnostně vyhlášené k 1. květnu 1939. Vládní obvod Opava tvořilo šest slezských okresů, osm moravských a dva východočeské.¹⁸ Počátkem října 1938 obsadilo polské vojsko široký příhraniční pás Zaolzí, tj. celý politický okres Fryštát, téměř celý okres Český Těšín a několik obcí nebo jejich částí z okresu Frýdek. Okres Český Těšín byl spojen s polským okresem Cieszyn a spolu s okresem Frysztat začleněn do Slezského vojvodství se sídlem v Katovicích. Polský zábor však neměl dlouhého trvání, protože po vypuknutí

v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008–2009 k dějinám Těšínského Slezska, Český Těšín 2010, s. 141–142; TÁŽ: *Šlonzácké hnutí a Josef Koždon*, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 3, 1997, s. 163–175

17 M. GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami*, s. 337–340 (citace s. 340); Andrea POKLUDOVÁ, *Národnostní poměry Slezska a Ostravska*, in: Ondřej KOLÁŘ a kol., *Slezsko a Ostravsko v Masarykově republice*, Opava 2018, s. 26, uvádí, že „České politické reprezentace v mediálním prostředí proklamovaly spojení dvou zemí jako nezbytný administrativní krok a popíraly jeho etnické pozadí...“

18 Do Říšské župy Sudety, jejíž vedení sídlilo v Liberci, patřily dále vládní obvody Cheb (Karlovy Vary) a Ústí nad Labem. Vládní obvod Opava tvořily městský okres Opava a 15 venkovských okresů, tj. bývalých politických okresů, jejichž správní obvody byly jen mírně upraveny. Jednalo se o slezské okresy Opava (město a venkov), Bílovec, Bruntál, Frývaldov a Krnov, moravské okresy Šumperk, Zábřeh, Rýmařov, Šternberk, Moravský Beroun, Moravská Třebová, Nový Jičín a Svitavy a ve východních Čechách Králupy a Lanškroun. Mečislav BORÁK, *České Slezsko 1938–1945*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, II., Opava 2003, s. 370–371.

druhé světové války byl v září 1939 obsazen německou armádou a v říjnu byl z polských okresů Frysztat a Ciezsyn vytvořen okupační okres Těšín (Teschen) přiřazený přímo k Německé říši jako součást vládního obvodu Katovice v říšské provincii Slezsko, od roku 1941 pak Horní Slezsko. V pomnichovské ČSR tak ze sledovaného území zůstal jen mírně reorganizovaný slezský okres Frýdek a okresy Moravská Ostrava a Místek, které se po německé okupaci staly součástí Protektorátu Čechy a Morava. Koncem května 1941 byla Moravská Ostrava prohlášena statutárním městem a sloučena s dvanácti sousedními obcemi, z toho osmi z okresu Frýdek, a politický okres Moravská Ostrava zanikl. O rok později, od 1. června 1942 byl zrušen i politický okres Frýdek a včleněn do politického okresu Místek, v roce 1943 byly sloučeny Frýdek, Místek a tři další obce pod společným názvem Frýdek (Gross Friedeck).¹⁹

Po osvobození Československa bylo obnoveno zemské zřízení, přičemž reakcí na volání po obnovení slezské samosprávy bylo v květnu 1945 zřízení expozitury Moravkoslezského zemského národního výboru (MZNV) v Brně se sídlem v Moravské Ostravě, která měla prozatímně vykonávat ve své oblasti pravomoci zemského národního výboru. Její existenci potvrdil dekret prezidenta republiky č. 121 Sb. ze dne 27. 10. 1945 o územní organizaci správy vykonávané národními výbory,²⁰ který v zásadě obnovil územní obvody správních celků k 29. září 1938, ale akceptoval změny provedené na Ostravsku v době okupace, takže oblast ostravské expozitury

19 Tamtéž, s. 370–375

20 Charakteristickým rysem veřejné správy v letech 1945 – 1948 byl společný výkon státní správy i územní samosprávy na všech třech stupních, tj. obec, správní okres a země, jedním orgánem – národním výborem nebo přechodně správní komisí či komisařem z řad českých občanů. Okresní správní komise (OSK) byly na území expozitury MZNV ustaveny v okresech Bruntál, Fryvaldov (Jeseník), Krnov a Hlučín a byly nahrazeny ONV až na základě výsledků parlamentních voleb během června a července 1946 s výjimkou Hlučína, kde se ONV pro odpor komunistů podařilo ustavit teprve v září 1947. Místní správní komise však v některých obcích západního Slezska existovaly až do jara 1948. Národní výbory i správní komise nebyly odborné, nýbrž politické mocenské a správní orgány, ve kterých získali v prvních měsících po osvobození v oblasti expozitury MZNV převahu komunisté a udrželi si ji i v dalším období. Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj*, in: D. GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska ... II.*, s. 412.

MZNV v letech 1945–1948 tvořilo deset okresů a dvě statutární města.²¹

V letech 1946–1947 se ve sporech o zemské nebo krajské zřízení, o ústavní zakotvení národních výborů a o úloze samosprávy střetly dva tábory. Komunisté prosazovali nahrazení zemského zřízení centrálně řízenými kraji a ústavní zakotvení národních výborů jako orgánů státní moci a správy vedoucí ve svých důsledcích k likvidaci samosprávy. Naproti tomu lidovci a národní socialisté prosazovali přeměnu zemí v podstatě ve státoprávní celky vybavené zemskými sněmy a jim odpovědnými národními radami, kterým měly být podřízeny národní výbory, zvýraznění politických i soudních okresů a posílení samosprávných obcí. Tento střet se v ostravské expozituru MZNV promítal jednak v kompetenčních sporech jejího vedení, v němž převažoval vliv komunistů, s vedením MZNV v Brně, kde měli silnější pozice lidovci a národní socialisté, jednak ve vnitřních sporech uvnitř expozitury. Ta byla prezentována komunisty jako určitý prototyp krajského zřízení, které prosazoval její komunistický předseda Vladimír Chamrád. Oponoval mu zejména národní socialista Vladimír Mařádek, předseda Ústředního národního výboru v Opavě, která zase byla centrem snah o obnovení slezské zemské samosprávy.²²

Při zavedení krajského zřízení na základě zákona č. 280/1948 Sb. počátkem roku 1949 již komunistický režim nerespektoval historické zemské hranice ani myšlenku existence Slezska či tradičního zemského citění, které komunisté ideologicky spojovali se svými protivníky. Po únoru 1948 tak na dvě desetiletí mizí myšlenka slezské zemské samosprávy a Slezsko figuruje na veřejnosti jen jako fenomén geografický či historický. Nové územní celky do značné míry kopirovaly navrhované župy z roku 1920, sledovaly však úplně jiné cíle. Kraje měly figurovat jako základní plánovací jednotky a krajské národní výbory (KNV) jako opěrné body totalitního režimu, zatímco okresní národní výbory (ONV) ve středně velkých okresech se 40–50 tisíci obyvateli měly realizovat komunistickou politiku, zejména kolektivizaci zemědělství a likvidaci soukromého podnikání, v místním

21 Jednalo se o dřívější slezské politické okresy Bílovec, Český Těšín, Bruntál, Fryštát (Karviná), Fryvaldov (Jeseník), Hlučín, Krnov a Opava-venkov, moravské politické okresy Nový Jičín a Místek a statutární města Moravská Ostrava (od června 1946 Ostrava) a Opava. Tamtéž, s. 409.

22 Tamtéž, s. 412–413.

měřitku; v oblasti bývalé expozitury MZNV pak ještě tzv. socialistickou industrializaci Ostravska i dosídlení a rozvoj pohraničí.²³

O novém územním členění státu rozhodovalo předsednictvo ÚV KSČ, které schválilo rozdělení ostravské expozitury MZNV mezi dva kraje, sídla a územní obvody nových krajů a okresů pak byly stanoveny na základě vládního nařízení v lednu 1949. Z většiny území ostravské expozitury MZNV vznikl Ostravský kraj, který tvořilo jedenáct okresů a území měst Ostrava a Opava. Soudní okresy byly zrušeny, tradiční struktura politických (správních) okresů se sice ještě zásadním způsobem nezměnila, územní obvod řady z nich se však mírně zmenšil. Výrazných změn doznal pouze opavský okres, když bývalé soudní okresy Vítkov a Odry se staly základem nového okresu Vítkov, šest obcí bylo převedeno do okresu Hlučín a naopak přiřčeno 13 obcí ze soudního okresu Horní Benešov. Nelze vyloučit, že v pozadí rozsáhlé územní reorganizace stály v tomto případě i důvody politické včetně obav ze „slezského separatismu“. Kromě Vítkova byly direktivní cestou vytvořeny ještě dva nové okresy - Frenštát pod Radhoštěm a Ostrava, posledně jmenovaný evidentně jako součást příprav tzv. socialistické industrializace Ostravska. Vznik nových okresů však nebyl šťastný, vedl k prohloubení regionálních rozdílů a zaostávání Frenštátska a Vítkovska.²⁴

O začlenění do Ostravského kraje žádali i představitelé slezských okresů Bruntál a Jeseník, byly ale direktivně zařazeny do Olomouckého kraje, který tvořilo třináct okresů. V okrese Bruntál byl úbytek obcí z dřívějšího soudního okresu Horní Benešov nahrazen začleněním 14 obcí ze zrušeného politického okresu Moravský Beroun, zatímco územní rozsah okresů Jeseník, Šumperk a Rýmařov se prakticky neměnil.²⁵

²³ Tamtéž, s. 413.

²⁴ Ostravský kraj tvořily okresy Bílovec, Český Těšín, Frenštát pod Radhoštěm, Hlučín, Karviná, Krnov, Místek, Nový Jičín, Opava, Ostrava a Vítkov. Nové okresy se vyznačovaly malým počtem obcí „posbíraných“ nebo mechanicky oddělených z okolních okresů (Frenštát 20 obcí, Ostrava 25 obcí) nebo kromě a kromě Ostravy i s malým počtem obyvatel (např. populace průmyslové Ostrava s 245,2 tisíci obyvatel převyšovala desetinásobně počet obyvatel zemědělského okresu Vítkov). D. JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj*, s. 414–416.

²⁵ Olomoucký kraj tvořily okresy Bruntál, Jeseník, Kojetín, Litovel, Olomouc – město, Olomouc-venkov, Prostějov, Přerov, Rýmařov, Šternberk, Šumperk

Nová, narychlo připravená a improvizovaná správní reforma v roce 1960, poznamenaná dobovým voluntarismem, naopak vedla k vytvoření tzv. velkých okresů a krajů, zcela pomíjejících historickou správní strukturu i regionální členění. Příliš krátká doba na řešení problémů a direktivně byrokratický přístup, preferující jednostranně ekonomické cíle a vytváření větších správních celků na všech úrovních bez ohledu na tradiční vazby, vedly k neústrojným zásahům do stávající územní struktury. Ty ovšem sledovaly i politické cíle – připomeňme zrušení okresu Český Těšín s přibližně třetinovým podílem polského obyvatelstva, přičemž malá část jeho území s městem Český Těšín byla připojena k okresu Karviná a zbytek začleněn do okresu Frýdek-Místek. Správní roztržení těšínsko-třínecké aglomerace a polské menšiny oslabilo její soudržnosti i pozice ve správních orgánech a podřídilo její kulturní centrum převážně dělnické Karviné. Z Olomouckého a Ostravského kraje vznikl Severomoravský kraj, přičemž větší či menší části území Slezska byly rozděleny do sedmi okresů (Bruntál, Karviná, Frýdek – Místek, Nový Jičín, Opava, Ostrava a Šumperk) a s výjimkou okresu Karviná spojeny s územím Moravy; kromě toho ke kraji patřily okresy Přerov a Vsetín. Při reorganizaci se téměř celé okresy Rýmařov a Krnov staly součástí okresu Bruntál, Jeseník byl rozdělen mezi okresy Bruntál, kam byly převedeny všechny obce bývalého soudního okresu Cukmantl (Zlaté Hory), a Šumperk, kterému připadly ostatní obce Jesenicka a kam byla začleněna i většina obcí zrušeného okresu Zábřeh. Do okresu Frýdek-Místek byly kromě připojení Jablunkovska a Třínecka v podstatě vráceny obce okresů Frenštát pod Radhoštěm a Ostrava-venkov, V okrese Opava byly sloučeny bývalé okresy Opava, Hlučín a Vítkov a připojeny téměř dvě desítky obcí z dalších tří zrušených okresů (Bílovec, Krnov a Ostrava-venkov), k okresu Nový Jičín dokonce 53 obcí z bývalých okresů Bílovec, Frenštát pod Radhoštěm, Hranice a Vítkov atd.

I když kraje byly zrušeny v roce 1990, tzv. velké územní okresy existovaly dále a přetrvaly i po vzniku nových krajů v roce 2000 a následném přenesení státní správy z okresních úřadů na obce s rozšířenou působností. Převážná část území Českého Slezska

a Zábřeh. Zákon č. 36/1960 Sb., o územním členění státu, [online], dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-36> [cit. 25. června 2021].

a přilehlé severní Moravy je dnes součástí Moravskoslezského kraje kromě okresu Jeseník obnoveného v 90. letech, který se stal součástí Olomouckého kraje stejně jako okres Šumperk.²⁶

Uvedené územně správní změny v podstatě znemožňují postihnout vývoj v letech 1921–2011 na nějakém pevně stanoveném území, neboť písemné prameny, zejména statistická šetření, odpovídají dobovým správním celkům. Základním problémem se tak stává kompatibilita a srovnatelnost údajů, přičemž zde zřetelně vystávají dvě etapy s předělem mezi léty 1948–1960. Do roku 1948 lze v podstatě srovnávat data za dřívější politické a správní okresy, což do jisté míry platí pro léta 1948–1960, kdy se ale jejich hranice někdy dost podstatně změnily, od roku 1960 pak máme k dispozici údaje za nové velké okresy.

²⁶ D. JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj*, s. 405–406, 416–419.

Migrace a národnostní struktura obyvatelstva do roku 1945

Pro změny národnostní struktury Českého Slezska a severní Moravy měly zásadní význam migrační procesy, které ale v meziválečném období ještě neprobíhaly v masovém měřítku. V důsledku úprav hranic na Hlučínsku a Těšínsku nevelká část tamních obyvatel optovala pro Německo a Polsko, ne všichni ovšem emigrovali. Odhaduje se, že po rozdělení Těšínska odešlo 12–14 tisíce Poláků dobrovolně či nuceně do Polska, a místo nich se přistěhoval postupně zhruba stejný počet českých obyvatel, ovšem při sčítání lidu v roce 1921 zde žilo 17,6 tisíce cizinců, především migrantů z Haliče, kteří měli polskou státní příslušnost. Na Hlučínsku do počátku roku 1922 optovalo pro Německo 4,6 tisíce osob, tj. 13,6% obyvatel, z velké části příslušníků německých a proněmeckých elit, kteří odcházeli většinou do přilehlého německého pohraničí.²⁷

Jinak se jednalo prakticky jen o ekonomické migrace, které národnostní složení obyvatelstva výrazněji neovlivnily. Pokračovala sice hospodářská imigrace do dolů a hutí na Ostravsku, kam přicházeli pracovníci jak ze severozápadního Slovenska, tak ze sousedního polského pohraničí, často však měla charakter denní či nepravidelné dojížděky do zaměstnání. Pro Hlučínsko zase byla příznačná migrace sezónní, když řada obyvatel odjížděla na letní práce v zemědělství a stavebnictví do Německa, zatímco na Hlučínsko a Opavsko přicházeli sezónní zemědělství dělníci ze Slovenska. Slovenská imigrace však rozhodně neměla masový charakter, neboť v roce 1930 bylo na širším Ostravsku včetně Opavska a Hlučínska přítomno jen 5 tisíc Slováků, na Moravě a ve Slezsku podle souhrnného údaje ze sčítání lidu pak 23,4 tisíce.²⁸

Do roku 1930 vzrostl počet obyvatel západního (Opavského) Slezska včetně Hlučínska na 394,7 tisíce, z toho bylo 148

27 Podrobněji např. Dan GAWRECKI, *Jazyk a národnost*, s. 123–136, 191–192; V. PLAČEK, *Prajzáci*, s. 41–42.

28 Vilém PLAČEK, *Hlučínsko po připojení k ČSR počátkem 20. let*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 20, 2001, s. 135–156; Radim PROKOP, – Jiří KOVÁŘ, *Slovenské obyvatelstvo v ostravské průmyslové oblasti*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska 16. 1991, s. 66. Zjistit skutečné množství Slováků žijících v českých zemích není vzhledem k vykazování československé národnosti v dobových statistikách jednoduché, podle odhadů demografů se jejich počet pohyboval v meziválečném období od 15 do 65 tisíc. Olga ŠRAJEROVÁ, *Slováci v českých krajinách do roku 1945*, Slezský sborník, 95, 1997, č. 3, s. 170–172.

tisíc Čechů (38,8%), 233,8 tisíce Němců (60,8%) a 10,1 tisíce cizinců (2,8%).²⁹ Na Těšínsku se k polské národnosti v roce 1930 hlásilo 77,3 tisíce československých občanů včetně 4,4 tisíce Šlonzaků-Poláků, a dále zde žilo 15,4 tisíce cizinců, do značné míry bývalých Haličanů, kteří se převážně přihlásili k československé, nikoliv polské národnosti, takže početní stav polské menšiny klesl pod stotisícovou hranici (např. podle M. Gawrecké v celém Slezsku žilo 84,7 tisíce Poláků).³⁰ Na celém území Českého Slezska a přilehlých moravských okresů pak žilo na 400 tisíc Němců, tj. téměř třetina přítomného obyvatelstva, přičemž nejvyšší koncentraci vykazovaly okresy Bruntál (97,7 % obyvatel), Rýmařov (97% obyvatel) Frývaldov (93,4 % obyvatel) a Krnov (91,5 % obyvatel). Poměrně vyrovnané pozice s českými obyvateli měli v okresech Bílovec, Nový Jičín a Opava, když německé obyvatelstvo převažovalo v soudních okresech Vítkov, Odry a Fulnek, nezanedbatelný podíl obyvatelstva představovali v Ostravě.³¹

Přes liberální národnostní politiku v Československu, umožňující mj. poměrně volné přihlášení jedince k určité národnosti, nelze přehlížet asimilační tlaky, projevující se zejména při sčítáních lidu. Zatímco na Těšínsku se mohli obyvatelé zaregistrovat jako tzv. Šlonzáci (Slezané) a dále se přihlásit k některé ze tří národností, aby se snížil počet obyvatel polské národnosti, Moravci na Hlučínsku byli považováni za „poněmčené Čechy“ a úřady je neuznávaly za samostatnou etnickou skupinu. Zde zase byly zjevné snahy omezit podíl obyvatel německé národnosti ve prospěch národnosti československé. Kdo chtěl být evidován jako Němec, musel to dokládat a „správnost“ údajů byla úředně přezkoumávána, čímž zjevně docházelo k porušení mezinárodních úmluv o právu na sebeurčení obyvatelstva.³²

29 M. GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami*, s. 311.

30 Tamtéž; D. GAWRECKI, *Jazyk a národnost*, s. 208–212, 227–236.

31 Tomáš STANĚK, *Vysídlení Němců z československé části Slezska 1945–1948*, Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku 8, 1993, č. 27, s. 85; Radim PROKOP – Karel JIŘÍK, *Zvláštnosti vývoje a skladby obyvatel Ostravy na pozadí hospodářských a sociálních proměn po roce 1945*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 18, 1997, s. 47; *Historický místopis Moravy a Slezska ... okresy: Šumperk, Zábřeh, Rýmařov*, s. 27 – 28, s. 254; *svazek XIII, okresy: Bruntál, Jeseník, Krnov, Olomouc* 1994, s. 81–82, 153.

32 Blíže např. D. GAWRECKI, *Jazyk a národnost*, s. 125; V. PLAČEK, *Prajzáci*, s. 40–41, 71–73 aj.

Ani v letech 1938–1945 nedošlo na sledovaném území k výrazným demografickým změnám. Po Mnichovu sice byly vyhnány desetitisíce českých obyvatel z obsazeného pohraničí, což se týkalo nejen nacisty okupovaného území, ale i polského záboru na Těšínsku, odkud bylo podle odhadu nuceno odejít více než 30 tisíc osob do zbytku ČSR, na což československé úřady na Ostravsku reagovaly nuceným vystěhováním řady Poláků.³³ Pozdější snahy nacistů o vyhánění či přesídlování českého a polského obyvatelstva z okupovaného území či pokusy o usazování německých přesídlenců z Besarábie či Bukoviny vzdor brutálním metodám nedosáhly masových rozměrů. První fázi odlivu německého obyvatelstva tak představovaly válečné ztráty a uprchlická vlna na sklonku války, v jejichž důsledku se úbytek Němců jen v rámci tzv. ostravské průmyslové oblasti odhaduje na 50 tisíc osob.³⁴

33 M. BORÁK, *Polská menšina v České republice*, s. 123.

34 Lubomír BAJGER, *Ostravsko po druhé světové válce 1945–1948. Obyvatelstva a pracovní trh*, Ostrava 1971, s. 56. Z celkového úbytku v ostravské průmyslové oblasti, odpovídající v podstatě území ostravské expozitury MZNV bez západních slezských okresů Krnov, Frývaldov (Jeseník) a Bruntál, připadalo na Ostravu asi 14 tisíc, na Opavsko 13 tisíc, ve fryštátském okrese šlo asi o 8 tisíc Němců atd.

Migrační procesy a proměna národnostní struktury Českého Slezska a severní Moravy v letech 1945 – 1950

Po osvobození následovaly na území expozitury MZNV i přilehlých moravských okresů tzv. divoké odsuny Němců, při nichž bylo odsunuto na dřívější německá pohraniční území i železničními transporty do sovětské okupační zóny v Německu asi 30–35 tisíc osob, v důsledku tzv. dobrovolného vystěhování v menších transportech a dalších forem odchodu byl však úbytek Němců vyšší. Koncem roku 1945 se jejich počet v expozituře MZNV odhaduje na 230–240 tisíc, při tzv. organizovaném odsunu jich bylo v roce 1946 odsunuto kolem 200 tisíc, z toho z okresů západního Slezska téměř 171 tisíc osob. V závěru organizovaného transféru zůstalo v ostravské expozituře 14–15 tisíc Němců, z toho přes 5 tisíc na Frývaldovsku (Jesenicku). Zhruba 6 tisíc jich bylo určeno pro odsun na jaře 1947, když ale americká okupační zóna v Německu koncem roku 1946 odmítla přijímat další transporty, československé úřady přistoupily k tzv. „rozptylu“ zbylých Němců, tj. jejich nucenému přesídlení do vnitrozemí a zařazení na manuální práce; postihlo to i několika stovek obyvatel slezského pohraničí, kteří se směli vracet až počátkem 50. let.³⁵ V této době již žilo v Ostravském kraji údajně jen 5,8 tisíce Němců, ve čtyřech sledovaných okresech Olomouckého kraje pak téměř 5,4 tisíce Němců.³⁶ Přelom 40. a 50. let obecně přinesl jisté „smíření“ české společnosti s tím, že součástí republiky nadále zůstanou rezidua německé populace. Němcům bylo postupně navraceno státní občanství, začaly vycházet osvětové tiskoviny v němčině atd.³⁷ Jejich počet však dále klesal a v západním Slezsku i přilehlých regionech severní Moravy se koncentrovali především tam, kde nacházeli pracovní uplatnění v nekvalifikovaných manuálních

35 T. STANĚK, *Vysídlení Němců*, s. 85 – 88; Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011, s. 186–202.

36 Tento pokles spadal patrně na vrub jak pokračujícímu slučování rodin, tak skutečnosti, že část Němců i národnostně nevyhraněného obyvatelstva se po únoru 1948 k německé národnosti již nehlásila (např. při sčítání lidu v roce 1950 ji v okresech Č. Těšín a Karviná uvedlo jen 229 osob, v okrese Hlučín 462 osoby). Tomáš STANĚK, *Německá menšina v českých zemích 1948 – 1989*, Praha 1993, s. 88; Sčítání lidu a soupis domů a bytů v republice Československé ke dni 1. března 1950. Díl I. Nejdůležitější výsledky sčítání lidu a soupisu domů a bytů za kraje, okresy a města. Československá statistika, řada A, sv. 3. Praha 1957, s. 77.

37 M. SPURNÝ, *Nejsou jako my*, s. 186–202.

profesích, zejména v dřevařském průmyslu (např. v okolí Vrbna pod Pradědem).³⁸

Specifický průběh měl odsun Němců v oblastech s národnostně nevyhraněným obyvatelstvem na Těšínsku a Hlučínsku. Přestože na Těšínsku se téměř polovina obyvatel v roce 1939 přihlásila k tzv. slezské národnosti a následně byla většina z nich zařazena, často pod nátlakem, do třetí skupiny tzv. německé volkslisty určené pro národnostně nevyhraněné obyvatelstvo, byla převážná část z nich rehabilitována a z Těšínska nakonec bylo odsunuto jen 4 až 6 tisíc Němců. V lednu 1946 bylo rozhodnuto i o odsunu více než 6 tisíc tzv. polských okupantů, tj. Poláků příšlých na Těšínsko po 1. říjnu 1938, který se ale z politických i ekonomických důvodů rovněž neuskutečnil.

Na Hlučínsku zase drtivá většina obyvatel získala po připojení k Altreichu říšskoněmeckou státní příslušnost a v roce 1939 se k německé národnosti přihlásilo přes 52 tisíc osob, nakonec se ale odsun Němců dotkl Hlučína také jen v minimální míře. Podle československých pramenů se organizovaný odsun týkal 2,1 tisíce osob, asi 700 dalších se odstěhovalo do Německa dobrovolně, příp. nevrátilo ze zajateckých táborů či evakuace před frontou; podle šetření v SRN tam ale v polovině 50. let bylo 31 tisíc osob pocházejících z Hlučína a ve východním Německu přibližně 1 tisíc. Daleko více však obyvatele Hlučína postihly válečné ztráty – na frontách padlo na 3 000 mužů, přibližně dalších 5 000 se vrátilo zraněných a zmrzačených a ve zdejších okresech bylo váleky postiženo minimálně 4 800 civilních osob.³⁹

Odsun Němců dlouhodobě negativně poznamenal především pohraniční okresy západního Slezska a severovýchodní Moravy, hlavně současné okresy Šumperk a Bruntál, které ani v novém miléniu nedosáhly počtu obyvatel z roku 1930, i když namísto odsunutých Němců přicházeli noví osídlenci z celého státu i ze zahraničí. Pro první fázi osídlování v roce 1945 byly příznačné návraty repatriantů i přesuny obyvatelstva z průmyslových okresů centrálního

38 Lubomír HLAVIENKA, *Národnostní problematika na území okresů Bruntál, Krnov a Rýmařov v letech 1948–1960*, Slezský sborník 118, 2020, s. 40–71.

39 Vilém PLAČEK, *Národnostní struktura obyvatelstva na Hlučínsku v prvních letech po osvobození*, Časopis Slezského zemského muzea série B 23, 1974, s. 149–165; TÝŽ: *Prajáci*, s. 112–113; T. STANĚK, *Vysídlení Němců*, s. 90.

Ostravska a blízkých vnitrozemských okresů do pohraničí, pro druhou fázi, která skončila na přelomu let 1946–1947, příchod migrantů především z vnitrozemí Moravy a Slovenska a pro třetí fázi v letech 1947–1948 reemigrantů z Polska i Slováků z Rumunska a Maďarska, volyňských Čechů atd.

Do poloviny roku 1947 činilo aktivní migrační saldo ve 12 pohraničních okresech západního Slezska a severní Moravy 250 tisíc osob, přičemž více než 10 tisíc slovenských přistěhovalců se usazovalo převážně ve venkovském prostředí v pohraničí, hlavně v okresech Rýmařov, kde v roce 1947 představovali 15 % obyvatelstva, a dále Bruntál, Jeseník a Šumperk.⁴⁰ Desetitisíce imigrantů však přicházely v letech 1945–1947 i do dalších částí ostravské expozitury ZNV (např. do Ostravy více než 35 tisíc osob, na Těšínsko přes 28 tisíc osob včetně emigrantů z roku 1938 atd.), na Hlučínsku ale mezi zhruba 10 tisíci příchozími výrazně převažovali dřívější obyvatelé nad novoosídlenci.¹⁶

Značně rozrůzněná skupina nových osídlenců přicházela ze zahraničí. V letech 1945–1946 v nejméně válkou postižených okresech Hlučín, Opava a Krnov pobývalo na 5 tisíc tzv. hornoslezských uprchlíků z polského Ratibořska a Hlubčicka, především národnostně nevyhraněných místních Moravců s četnými vazbami zejména na Hlučínsko, ale i Němců. Zpočátku prchali před snahami polských úřadů změnit národnostní složení na bývalých německých územích, na podzim 1946 ale nejméně třetinu už vedly k útěku ekonomické důvody, podporované poptávkou českých podniků po pracovních silách. Po zklidnění vztahů s Polskem část z nich byla odsunuta do Německa, někteří odešli do vnitrozemí a zbytek zůstal ve slezském pohraničí (kromě již zmíněných okresů se na přelomu let 1946–1947 nalézala např. skupina 300 Poláků z Ratibořska v okolí Vrbna pod Pradědem, o něco menší počet v okrese Moravský Beroun apod.). Více než polovina uprchlíků, kteří se vedle

40 Vilém PLAČEK, *K otázce osídlení pohraničních oblastí Severomoravského kraje v letech 1945 – 1982*, Vlastivědné listy 15, 1989, č. 2, s. 3–7. Pod pojmem „severomoravské pohraničí“ rozumí území, které bylo od 1. října 1938 do 4. května 1945 okupováno nacistickým Německem a zahrnuje sem 6 dřívějších okresů z Olomouckého kraje (Bruntál, Jeseník, Rýmařov, Šternberk, Šumperk a Zábřeh) a 6 z Ostravského kraje (Opava, Bílovec, Hlučín, Krnov, Vítkov a Nový Jičín) tj. podstatné části současných okresů Bruntál, Opava, Nový Jičín a Šumperk.

osídlování pohraničí později stali vítanou pracovní silou na Ostravsku, zůstala nadále soustředěna na Hlučínsku, jejich počet však rychle klesal a do poloviny 50. let se bez problémů asimilovali.⁴¹

Od počátku roku 1946 se v pohraničních okresech západního Slezska a severní Moravy usazovali i reemigranti z Polska, další velké skupiny reemigrantů přicházely až v třetí vlně osídlení, poté, co od podzimu 1946 začal celostátně odliv nových osídlenců zpět do vnitrozemí, který se nejvýrazněji projevil na Rýmařovsku, v průběhu roku 1947 pak i na Krnovsku, zvláště na Osoblažsku, a postupně v dalších okresech. V letech 1945–1946 se na území ostravské expozitury MZNV, převážně na Novojičínsku, také usadilo prvních 94 volyňských Čechů, bývalých příslušníků zahraniční armády. Ve větším množství začali volyňští Češi přicházet až v první polovině roku 1947, kdy se jich v rámci reemigrační akce od února do června 1947 do Československa vrátilo téměř 34 tisíc. V Šumperku bylo zřízeno jedno ze shromažďovacích středisek, odkud směřovali jak do severomoravského pohraničí, hlavně do okresů Šumperk, Zábřeh a Šternberk, zejména na Uničovsko, tak do okresů Západního Slezska od Opavy po Bruntál, zvláště na Krnovsko (soudní okresy Osoblaha a Jindřichov), i na Novojičínsko. Do podzimu 1948 se v Českém Slezsku a na severní Moravě usídlilo na pět tisíc reemigrantů z Volyně (v malé míře i Zakarpatské Ukrajiny), přičemž nejvíce na Krnovsku (274 rodin), Šumpersku (257 rodin) a Šternbersku (226 rodin).⁴²

Dále sem přicházeli Slováci z Rumunska i Maďarska a menší skupinky a jednotlivci ze západní Evropy,⁴³ na přelomu 40.–50. let pak Řekové a Makedonci, kteří během občanské války v Řecku stáli na straně komunistů. V roce 1952 žilo v Ostravském kraji 4 500

41 Dušan JANÁK, *Neklidná hranice I-II. (Spor o slezské pohraničí v letech 1945 – 1947)*. Časopis Slezského zemského muzea série B 42, 1993, s. 63-75 a 147-168; TÝŽ, *K otázce tzv. hornoslezských uprchlíků na Hlučínsku, Opavsku a Krnovsku v letech 1945 – 1955*. Slezský sborník 93, 1995, č. 1-2, s. 83-86.

42 Jaroslav VACULÍK, *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945 – 1948*, Brno 1984, s. 110–117.

43 Otakar KÁŇA, *Historické přeměny pohraničí. Vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava 1976, s. 53, 55-60, 73-83. Kupř. k 1. 3. 1948 se v okrese Krnov usídlilo 1 259 reemigrantů ze Sovětského svazu, v okrese Jeseník jich bylo 400 atd. Tamtéž, s. 85-86.

a v Olomouckém kraji 3 200 řeckých emigrantů, v polovině 50. let pak největší řecké komunity čítající na 3000 osob žily v okresech Krnov a Jeseník a relativně silná skupina se přestěhovala i na průmyslové Ostravsko.⁴⁴

Vedle osídlování pohraničí a příchodu reemigrantů se hledaly i další cesty, jak odstranit nedostatek pracovních sil vyvolaný odsunem Němců, který vyvrcholil v září 1946, kdy bylo v českých zemích evidováno 519 tisíc volných pracovních míst. Jednou z nich byly snahy o získávání dělníků na Slovensku i v zahraničí, které posílily vnitřní i vnější migrační procesy už během dvouletky, a zvláště pak po zahájení tzv. „socialistické industrializace“ průmyslového Ostravska koncem 40. let. Slovenští dělníci na Ostravsko začali přicházet ve větším počtu koncem roku 1945, v listopadu 1946 zde bylo evidováno přes 12 tisíc Slováků, pracujících na přechodnou dobu vedle zemědělství jako pomocní dělníci, horníci či textilní a oděvní dělníci. Ve dvouletce zde bylo zaměstnáno průběžně cca 13–15 000 slovenských dělníků a dělnic, především ve formě nárazových krátkodobých brigád,⁴⁵ z nichž dvě třetiny tvořili malorolníci pracující jako pomocní dělníci do hornictví, hutnictví, resp. kovoprůmyslu a stavebnictví, a pokud nedojížděli do zaměstnání z blízkých západoslovenských okresů, často zde zůstávali natrvalo. Asi pětinu z nich tvořili horníci, z nichž řada se účastnila uhelných

44 Dále koncem roku 1952 žilo 1 800 emigrantů Královéhradeckém kraji a 800 v kraji Brněnském. Konstantinos TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu (1948–1968). Od jednoho rozštěpení ke druhému*, Praha 2012, s. 60; Dimitris ATANASIADIS – Zdeněk JIRÁSEK, *Místo kultury ve vývoji řecké minority v českých zemích (s ohledem na vývoj v regionu Jeseník)*. Slezský sborník 117, 2019, č. 1, s. 110–111.

45 Slovenští dělníci přicházeli neregulárně, bez tzv. převodek tamních OÚOP, a odmítali se vrátit, takže od listopadu 1946 do února 1947 vzrostl jejich celkový počet na Ostravsku z 12 182 osob na 13 468 osob. Na této úrovni se udržoval i v dalších měsících – kupř. v dubnu 1947 evidoval ostravský OÚOP z 13 422 zaměstnaných slovenských mužů a žen 5 432 (4 855 mužů a 577 žen) v hutnictví a strojírenství, 3 464 (3 305 mužů a 139 žen) ve stavebnictví a 2 495 (2 476 mužů a 19 žen) hornictví. Nejvíce slovenských dělníků tehdy pracovalo ve Vítkovických železárnách (3 205, z toho 302 žen) a v OKD (1 514 osob), kam přicházeli slovenští muži na čtyřměsíční brigády. L. BAJGER, *Ostravsko po druhé světové válce*, s. 101, 126–130; Olga ŠRAJEROVÁ, *Odcházka Slováků za pracou na Ostravsko po druhé světové válce*, Slezský sborník 92, 1994, č. 3–4, s. 238–239.

brigád v letech 1945–1946, a ve stále menší míře i kovodělníci, příp. pracovníci v textilním průmyslu.⁴⁶

Zhruba v polovině roku 1946 začalo také opět docházet do třínečných či bohumínských železáren nebo karvinských dolů měsíčně 200–250 polských pracovníků na krátkodobé propustky, tzv. přechazečů hranic, k nimž postupně přibývali i další zájemci o práci, kteří namnoze zůstávali v ČSR i po vypršení platných dokladů.⁴⁷ Po uzavření československo-polské spojenecké smlouvy pracovalo na podzim 1947 na Ostravsku kolem 7 tisíců polských občanů především ve stavebnictví, hutnictví a hornictví, do léta 1948 však klesl na 3,5 tisíce osob. V letech 1949–1950 se sice počet tzv. přechazečů hranic na širším Ostravsku zvyšoval až na cca 6,3 tisíce osob, po polské měnové reformě zde však v lednu 1951 zůstalo jen necelých 1,5 tisíce polských dělníků, jejichž počet klesl do roku 1954 na 500 osob.⁴⁸

Od sklonku roku 1946 do počátku 50. let pracovali v Československa zemědělství dělníci z Bulharska a od jara 1947 z Rumunska. Jednalo se celkově o 10,9 tisíce Bulharů a téměř 9 tisíc Rumunů, včetně asi 3,4 tisíce rodinných příslušníků. Bulharští dělníci byli po příjezdu rozmístěni v pohraničí, hlavně v pastvinářských družstvech, mj. na Šumpersku a Jeseníku, umístění Rumunů bylo podobné s tím, že se více objevovali ve vnitrozemí a několik set jich nastoupilo v lesnictví; později se rozptýlili a pracovali ve skupinách i jednotlivě na řadě míst, což platilo i pro České Slezsko a severní Moravu. Zpočátku o ně byl, zvláště o Bulhary, značný zájem, často však už krátce po příchodu docházelo ke konfliktům (mj. v důsledku jazykových problémů či nesplněného očekávání imigrantů), pod různými záminkami odmítali pracovat a stávkovali nebo utíkali z přidělených míst a hledali si lepší práci apod. Po vypršení ročních

46 L. BAJGER, *Ostravsko po druhé světové válce*, s. 133–134.

47 Dušan JANÁK, *Průmyslové dělnictvo ve světle statistik*, in: Dušan JANÁK – Stanislav KOKOŠKA a kol., *Průmyslové dělnictvo v českých zemích v letech 1945–1948*, Praha 2019, s. 328.

48 L. Bajger, *Ostravsko po druhé světové válce*, s. 140; Dušan JANÁK, *Dopad polské měnové reformy v roce 1950 na Ostravsku*, in: Zdeněk JIRÁSEK – Jiří Novotný – Jiří Šouša – Jaroslav Šůla (eds.), *Měnové systémy na území českých zemí 1892–1993*. Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994, Opava – Praha 1994, s. 99–104.

smluv většina z nich odjížděla, někteří však zůstávali a snažili se najít práci v průmyslu, ale ani tam se jejich zaměstnávání neobešlo bez problémů.⁴⁹ Podobně bylo v létě 1947 v průmyslových podnicích zaměstnáno 1224 Italů, ale ani tento pokus se neosvědčil. Např. v ostravsko-karvinském revíru začalo v létě 1947 pracovat 181 horníků ze sirných dolů na Sicílii, dosahovali ale jen polovičnický výkon, protože údajně nebyli zvyklí pracovat v nízkých slojích, takže v září byla polovina odeslána do mosteckého revíru. Zbylí se zúčastnili velké hornické stávky proti úkolovým mzdám na dolech Prezident Beneš a Hlubina v Karviné 16.–17. října 1947 a další měsíc se 30 z nich buď vrátilo domů, nebo odešlo ke stavebním firmám do Prahy. Po italských volbách v dubnu 1948, na které byli uvolněni z práce, jich zůstaly v OKR jen dvě desítky.⁵⁰

Uvedené migrační procesy se promítly ve výsledcích sčítání lidu v roce 1950. V Ostravském kraji bylo přítomno přes 62 tisíc Poláků, hlavně na Těšínsku, ale 4,8 tisíce i v okrese Ostrava, 25 tisíc Slováků především v okresech Ostrava (10,2 tisíce), Krnov (4,2 tisíce) a Karviná (1,8 tisíce) a přes 7 tisíc Němců, zejména v okresech Opava (1,8 tisíce), Ostrava (1,4 tisíce) a Nový Jičín (1,5 tisíce). Ve čtyřech sledovaných okresech Olomouckého kraje to bylo 16,8 tisíce Slováků, z toho nejvíce v okresech Jeseník (5 tisíce) a Šumperk (4,2 tisíce), a 5,4 tisíce Němců, opět většina ve zmíněných dvou okresech (Šumperk 2 tisíce, Jeseník 1,8 tisíce). Zhruba 0,5 % připadalo na obyvatele jiných národností či bez udání národnosti. Tato kategorie byla kupodivu početně nejsilnější v Ostravě (téměř 1,2 tisíce) a Bruntále (655), v nově osídlovaných okresech kromě Bílovice se pohybovala mezi třemi až čtyřmi sty osob, a zahrnovala různé skupiny výše uvedených imigrantů.⁵¹

49 Václav PRŮCHA, *Zahraniční dělníci v Československu 1946–1950*, In: Jana MACHAČOVÁ – Jiří MATĚJČEK (eds.), *Studie k sociálním dějinám*. Sv. 6.: *Konference Sociální dějiny českých zemí v 18., 19. a 20. století* (Praha, 10.–11.10.2000), Kutná Hora – Praha – Opava 2001, s. 251–254; D. JANÁK, *Průmyslové dělnictvo ve světle statistik*, s. 345.

50 BAJGER, L.: *Ostravsko po druhé světové válce*, s. 141–142.

51 Sčítání lidu a soupis domů a bytů v republice Československé ke dni 1. března 1950. Díl I. Nejdůležitější výsledky sčítání lidu a soupisu domů a bytů za kraje, okresy a města. Československá statistika, řada A, sv. 3. Praha 1957, s. 77.

Od masových migrací k emigraci a asimilaci menšin (1950 – 1991)

Od konce 40. do poloviny 60. let se centrem několika vln velkých migrací z celé republiky stává průmyslové Ostravsko jako výrazně imigrační region s pozitivním migračním saldem. V letech 1949–1953 to byla především ostravsko-karvinská aglomerace, kam mj. přišlo velké množství Slováků, kteří se usazují v nových sídlištích od Karviné po Porubu. Mezi nimi byli vedle přistěhovalců ze Slovenska i noví osídlenci z pohraničí, které značná část z nich opouštěla. Současně ovšem dochází k reemigraci přistěhovalců z celého tehdejšího Ostravského kraje, která vyvrcholila v letech 1953–1954. Kromě těchto přesunů ovšem Ostravskem procházely ročně desetitisíce přechodných pracovníků, které dobové statistiky nezachytily.⁵²

Ve druhé polovině 50. let začíná znovu příliv obyvatel z celého území Československa do průmyslových středisek OKR, ale i přilehlých okresů širšího Ostravska (kupř. počet obyvatel Hlučínska v 50. letech prudce vzrostl z 52,9 tisíce na 64,8 tisíce, tj. o 22,5 %). Výstavba nových bytů spolu s celostátně organizovaným nábořem pracovníků a mzdovým zvýhodněním v hornictví, hutnictví a stavebnictví vedly v letech 1950–1961 k celkovému migračnímu přírůstku v ostravské oblasti přes 60 tisíc lidí, kteří přicházeli nejen ze Slovenska a vnitrozemí českých zemí, ale i z nově osídleného pohraničí; v tom však není zachycena značná část z celkem 84 tisíc osob, které dojížděly v roce 1961 do Severomoravského kraje za prací a měly delší než denní interval dojížděky. Důležitou roli nadále hrály slovenské migrace, jejichž těžištěm v 50. letech byla Ostrava, od roku 1952 i Karviná, resp. později Havířov a další města na Karvinsku. Větší slovenské migrace však směřovaly i na Těšínsko do příhraničního Třince a Českého Těšína, v dalších regionech hlavně do okresních měst (Opava, Nový Jičín, Frýdek-Místek). Pokračovaly i na Bruntálsku a Rýmařovsku, kde v roce 1954 začala druhá etapa centrálně řízeného a dotovaného osídlování pohraničí, která trvala až do poloviny roku 1956. Týkala se však už jen stovek osob (např. na Bruntálsko přišlo 976 a na Rýmařovsko 537 „dosídlenců“) a řada z nich přitom byla rozhodnuta zůstat jen tři roky,

52 Karel RYCHTAŘÍK, *Obyvatelstvo v Ostravském kraji v letech 1931–1955*, Opava 1956, s. 11–13, 26–29; Radim PROKOP – Olga ŠRAJEROVÁ – Karel SOMMER – Emil GÍMEŠ, *Slováci v České republice po roce 1945*, Opava 1998, s. 76–80.

ke kterým se zavázali; i když např. vyčíslené náklady na přesídlení činily jen na Bruntálsku 17,4 milionu Kčs.⁵³

Migrační pohyb na Ostravsku kulminoval koncem 50. let a v první polovině 60. let. Jednalo se zejména o Ostravu, kam se po roce 1960 ročně stěhovalo 9–10 tisíc obyvatel, ale vystěhovalo kolem 5 tisíc, takže aktivní migrační saldo, na němž se podílelo i vysoké stěhování mezi okresy, činilo v 60. letech téměř 32 tisíc obyvatel, a okres Karviná, v němž migrační přírůstek za stejnou dekádu přesáhl 38 tisíc osob. Na počátku 60. let se sice na přechodnou dobu značně zvýšilo vystěhovalectví v tehdejší okrese Opava (vyšší vystěhovalectví tehdy vykazoval i okres Bruntál), přesto celkový migrační přírůstek Ostravska činil za období 1951–1965 téměř 120 tisíc osob a v letech 1961–1965 změnilo ve zdejší průmyslové oblasti pobyt více než 230 tisíc obyvatel. Nadále se na tom podílely slovenské migrace, pro něž se v 60. letech Ostrava, resp. Severomoravský kraj včetně Jesenicka staly jednou ze tří nejdůležitějších migračních oblastí v českých zemích. Jejich cílem byla hlavně východní část OKR, tj. okres Karviná, kde se v 60. letech usídlily téměř tři čtvrtiny všech slovenských přistěhovalců z období 1961–1990, ale i Ostrava a Frýdek-Místek. V těchto souvislostech je třeba připomenout, že na přelomu 50. a 60. let kulminovala i rozsáhlá denní i nepravidelná dojížděka do zaměstnání ze Slovenska na Ostravsko.⁵⁴

V 70. a 80. letech postupně klesala pracovní přitažlivost i dřívější zvýhodnění těžkého průmyslu na Ostravsku, což vedlo i k omezení bytové výstavby. Zvyšovalo se vystěhovalectví, zejména z Karvinska, napřed v důsledku vystěhovalectví z Havířova, kde charakter bytové výstavby neumožňoval soužití dvou a více generací, od roku 1973 i z Karviné, takže pasivní migrační saldo

53 R. PROKOP – O. ŠRAJEROVÁ – K. SOMMER – E. GÍMEŠ, *Slováci v České republice*, s. 73, 76–82; D. JANÁK, *České Slezsko...Populační vývoj*, s. 427.

54 Dušan JANÁK – Radim PROKOP – Jiří KROL, *Základní rysy vývoje československého Těšínska po roce 1945*, in: Mečislav BORÁK – Dan GAWRECKI (eds.), *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava – Praha 1992, s. 134; Šárka HERNOVÁ, *Demografická charakteristika příměstské oblasti Ostravy (na příkladu Hlučínska)*, in: *Materiály k dějinám průmyslových oblastí v období výstavby socialismu*. Opava 1983, s. s. 125–128; R. PROKOP – O. ŠRAJEROVÁ – K. SOMMER – E. GÍMEŠ, *Slováci v České republice*, s. 126–127; R. PROKOP – J. KOVÁŘ, *Slovenské obyvatelstvo v ostravské průmyslové oblasti*, s. 70–71.

v 80. letech převýšilo i přirozený přírůstek obyvatelstva. Aktivní migrační saldo si po roce 1970 udržely pouze okresy Ostrava, Frýdek-Místek a Nový Jičín. V případě Ostravy svou roli hrála nepochybně přitažlivost krajského města jako administrativního, ekonomického i kulturního a vzdělávacího centra oblasti, nicméně i zde přistěhovalectví klesalo (aktivní migrační saldo Ostravy činilo v 70. letech 5 tisíc osob, v následujícím desetiletí jen něco přes 3 tisíce osob). Migrační procesy v okrese Frýdek-Místek ovlivňovalo přistěhovalectví ze Slovenska do sídlišť nových dolů v jižní části OKR (Paskov, Staříč) ve Frýdku-Místku. Na Novojičínsku zase přistěhovalectví od 60. let motivoval rozvoj strojírenského průmyslu (např. v 70. letech došlo k relativně značnému stěhování do Kopřivnice). Dodejme, že i když intenzita denní i nepravidelné dojížděky Slováků do zaměstnání na Ostravsko klesla, stále sem ještě v roce 1980 dojíždělo na 14 tisíc osob zaměstnaných převážně v dělnických profesích, z toho 13,2 tisíce mužů. V 80. letech pak celkové migrační saldo ostravské oblasti již bylo pasivní a měnila se z imigračního v emigrační region.⁵⁵

Nastíněné migrační procesy mezi léty 1950 – 1991 vedly k výraznému posílení slovenského obyvatelstva, jehož početní stav vzrostl na sledovaném území ze 42 tisíc na 76,1 tisíce osob, když kulminační bod představoval rok 1980, kdy slovenskou národnost uvedlo 87,4 tisíce osob. Přitom až do počátku 60. let bylo nejvíce Slováků trvale usídleno v okrese Bruntál, od roku 1970 pak v okrese Karviná. Z toho vyplývá, že stupeň usídlení přistěhovalců v 50. letech byl zejména v Ostravě značně nízký a teprve od 60. let dochází k větší stabilizaci přesídlenců, která v okresech Frýdek-Místek a Ostrava dosáhla 35 % a v okrese Karviná téměř 30 %. V pohraničních oblastech severozápadního Slezska slovenská populace znamenala stagnaci a následný pokles již v 60. letech, v ostatních okresech se růst zastavil v 80. letech, kdy se mírný nárůst projevil jen v okrese Frýdek-Místek.⁵⁶

55 Sčítání lidu, domů a bytů 1. 11. 1980 Severomoravský kraj. Ostrava 1982, s. s. 57–58; Sčítání lidu, domů a bytů k 3. 3. 1991. Severomoravský kraj. Ostrava 1993, s. 18–19; R. PROKOP – K. JIŘÍK, *Zvláštnosti vývoje a skladby*, s. 48–52.

56 D. JANÁK, *České Slezsko... Národnostní poměry*, s. 503. O. ŠRAJEROVÁ – K. SOMMER – E. GÍMEŠ, *Slováci v České republice*, s. 128.

Skutečný početní stav slovenské menšiny na počátku 90. let byl však nižší, protože se odhaduje, že zhruba 20 % připadalo na Romy a 5 % na Maďary.⁵⁷ Vývoj stavu romské populace však nelze podle výsledků sčítání lidu do roku 1991 zjistit, neboť asi dvě třetiny z nich se hlásilo ke slovenské a podstatná část zbývajících k české národnosti. Jejich počet se pokusila kvantitativně postihnout L. Fialová,⁵⁸ ovšem uváděné oficiální údaje jen velmi vzdáleně odpovídají skutečnosti. Nicméně podle dostupných dílčích šetření je zřejmé, že do roku 1962 početní stav romské populace v Severomoravském kraji kolísal mezi 1 500–2 500 osob. V důsledku tzv. politiky rozptylu, tj. přemístění části romských rodin ze Slovenska do českých zemí, a živelné neřízené migrace se zde počet Romů v roce 1966 zvýšil na 8,2 tisíce, v únoru 1978 už se uvádělo nejméně 20,3 tisíce romských obyvatel kraje a tento počet se patrně v 80. letech dále zvyšoval.⁵⁹

Demografickou situaci polské menšiny určoval především vývoj na Zaolzí. V roce 1950 zde 59 tisíc Poláků tvořilo 26,8% obyvatel, o dvacet let později jich zde stále žilo 56 tisíc, tj. 16% obyvatel. Pak však následovatel rychlý úbytek - do roku 1980 se počet Poláků snížil na 51,5 tisíce a v roce 1991 činil jen 43,4 tisíce, takže tvořili už jen 11,8 % zdejší populace a 73,1% Poláků na území ČR. Uvedený vývoj měl řadu složitých a nejednoznačných příčin. V 50.–70. letech dlouhodobý proud přistěhovalců z vnitrozemí českých zemí a Slovenska směřoval do nových sídlišť a aglomerací, vznikajících často na území dřívějších menších obcí především v okrese Karviná (např. Havířov, Orlová aj.), kam se ale stěhovali i Poláci, takže se obyvatelé původních vesnic rozptýlili a pronikavě se změnila národnostní struktura území obývaného polskou menšinou. Od poloviny

57 R. PROKOP – J. KOVÁŘ, *Slovenské obyvatelstvo v ostravské průmyslové oblasti*, s. 70–71.

58 Ludmila FIALOVÁ, *Národnostní skladba obyvatelstva České republiky podle okresů v letech 1930–1990 (Statistický přehled)*, Slezský sborník 92, 1994, č. 3–4, s. 268–269.

59 Nina PAVELČÍKOVÁ, *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*, Praha 2004, s. 70, 90, 97; Státní okresní archiv (SOK A) Opava, fond (f.) Okresní národní výbor (ONV) Opava 1960–1990 I, karton (k.) 230, inventární číslo (inv. č.) 118; ZA Opava (ZAO), f. Severomoravský krajský národní výbor (Sm KNV), Odbor sociálních věcí, k. 109, inv. č. 304.

70. let se tyto procesy výrazně zpomalují, nicméně končí až po roce 1989. Další faktory představovala přirozená měna obyvatelstva a dlouhodobé asimilační procesy, u nichž se dosud vedou spory o míru ovlivnění přímými zásahy i nepřímými tlaky komunistického režimu. K rušivým prvkům patřila např. výstavba velkých uhelných dolů na Karvinsku spojená s rozsáhlou migrací či ekologicky necitlivý způsob těžby uhlí vedoucí k rozsáhlým důlním škodám a likvidaci celých obcí kdysi obývaných Poláky. Až do 80. let minulého století šlo tedy o region silně imigrační, do něhož přicházelo četné slovenské a české obyvatelstvo. Kompaktnost polské menšiny vedle masové imigrace snížila i urbanizace, tj. stěhování z vesnic do měst, a likvidace hornických kolonií. Jestliže v roce 1961 v obcích s více než 2000 obyvatel, tj. většinou v obcích městského typu, bydlelo 62 % Poláků, koncem tisíciletí to bylo již 84,8 % Poláků. Úbytek Poláků dále souvisel i s asimilačními procesy, jejichž hlavní příčinou byla národnostní heterogamie, tj. uzavírání smíšených manželství, protože např. podle údajů z roku 1991 z 10 200 dětí ze smíšených manželství na Těšínsku jich mělo 9 100, tj. 89,2 %, českou národnost.⁶⁰

Pokud jde o další menšiny, výrazné politické změny v Řecku ve druhé polovině 70. let vedly k repatriační vlně, při níž se do konce následujícího desetiletí do Řecka vrátily tři čtvrtiny emigrantů a jejich potomků, takže v roce 1991 řecká komunita na území Českého Slezska a severní Moravy čítala necelé 2 tisíce osob.⁶¹ Po skončení války ve Vietnamu v 70. letech přichází do Československa tisíce vietnamských občanů, aby zde získali potřebné vzdělání a praxi. Jejich počet kulminoval v první polovině 80. let, kdy vietnamskou komunitu tvořilo několik desítek tisíc osob, zůstávala však uzavřená a její členové mimo zprostředkovatele nijak nepřicházeli do bližšího kontaktu s majoritní populací. V Českém Slezsku a na severní Moravě se koncentrovali ve velkých průmyslových podnicích a městech (vietnamští učni byli např. ve Vítkovických železárnách v Ostravě).⁶²

60 Dušan JANÁK, *Polská menšina na Těšínsku*, s. 38–41.

61 K. TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu*, s. 126–127; D. ATANASIADIS – Z. JIRÁSEK, *Místo kultury ve vývoji řecké minority*, s. 116–117.

62 Lubomír HLAVIENKA – Dušan JANÁK – Ondřej KOLÁŘ (eds.), *Lidé z daleka. Vietnamci a Mongolové v českých zemích*, Opava 2020, s. 51.

Celkově tedy lze říci, že v letech 1950–1991 okresech Frýdek-Místek a zejména Karviná, klesal podíl Poláků a narůstal podíl Slováků, na Karvinsku pak i českého obyvatelstva. V Ostravě, Novém Jičíně a Opavě kolísal podíl Slováků, přičemž ve všech třech okresech klesl podíl Němců, nejvíce na Novojičínsku. Konečně v okresech Bruntál a Šumperk výrazně klesl podíl Slováků a Němců a zvýšil se podíl českého obyvatelstva a ostatních či nezjištěných národností, přičemž tyto změny byly intenzivnější na Bruntálsku.

Zahraniční i vnitrostátní migrace a změny národnostní struktury po roce 1989

Na proměnách národnostního složení obyvatelstva od vzniku České republiky se výrazně podílela imigrace cizích státních příslušníků, která začíná v 90. letech, ale masový charakter (nepočítáme-li slovenské občany) nabývá až v novém miléniu, kdy roste počet imigrantů v Moravskoslezském kraji i ve sledovaných okresech Olomouckého kraje. Jestliže v roce 2004 bylo na území Moravskoslezského kraje evidováno cca 18 tisíc cizinců s trvalým nebo dlouhodobým pobytem, o deset let později se již jednalo o téměř 29 tisíc osob. V Olomouckém kraji se počet cizinců zvýšil ze 7,1 tisíce v roce 2004 na necelých 13 tisíc v roce 2019. Nejpočetnější skupinou cizinců v Moravskoslezském kraji si v roce 2019 byli Slováci (9,5 tisíce), ale za nimi následují Poláci (5,5 tisíce) a Vietnamci (4,4 tisíce), zatímco Ukrajinci, kteří jsou v celostátním měřítku druhou nejpočetnější skupinou, jsou až na čtvrtém místě (2,2 tisíce). Mimo občany těchto států směřovali na území Moravskoslezského kraje ve větším množství ještě občané Ruské federace (549) a Německa (396). Obdobná situace je i v Olomouckém kraji, nicméně zatímco v okrese Jeseník byli nejpočetnější Slováci, v okrese Šumperk byli dlouhodobě nejpočetnější Ukrajinci.⁶³

Prostorové rozložení cizinců v rámci zkoumaného území není rovnoměrné, zatímco některé okresy jsou vyhledávaným cílem migrací, jiné jsou na okraji zájmu, resp. spíše představují zdroje vnitřní migrace cizinců. Největší počet cizinců žije na území okresu Ostrava, což souvisí s tím, že zahraniční imigranti preferují většinou jako cílové destinace městské okresy, případně jejich zázemí, na rozdíl od venkovských regionů.⁶⁴ Odráží se to i v růstu počtu cizinců, který mezi léty 2009 a 2019 v okrese Ostrava vzrostl z cca 10,5 tisíce na 12 tisíc.⁶⁵ Poměrně vysoké počty cizinců můžeme ale v posledních letech nalézt i v okresech Frýdek-Místek a Karviná, přičemž největší podíl tvoří Slováci a Poláci. Naopak nejméně cizinců

je dlouhodobě evidováno v periferních a podhorských okresech na pomezí Moravskoslezského a Olomouckého kraje.⁶⁶ Na teritoriu okresu Bruntál bylo v roce 2009 evidováno necelých 800 cizinců a o deset let později asi o dvě stovky více, přičemž nejpočetnější byli Slováci, Ukrajinci a Vietnamci. V okrese Jeseník to bylo v roce 2004 necelých 500 osob, v r. 2019 pak 858 osob.⁶⁷ Na prostorové diferenciaci imigrantů se podílí charakter jejich migrací. Kupř. Ukrajinci přicházející do českých zemí za prací se proto snaží směřovat do velkých městských regionů, kde lze předpokládat dobrou šanci na získání zaměstnání. Jestliže tedy v celorepublikovém kontextu směřovali Ukrajinci hlavně do Prahy, na sledovaném území upřednostňovali jako cílovou destinaci především Ostravu.⁶⁸

Významnou roli při proměnách lidnatosti a národnostního složení zkoumaného regionu mají i vnitřní migrační procesy, probíhající v rámci České republiky. Moravskoslezský kraj je po Praze, Středočeském a Jihomoravském kraji nejvyhledávanějším krajem, kam směřují vnitrostátní migrace. Na druhou stranu ale v důsledku transformace zdejšího hospodářství, úpadku tradičního průmyslu i kvůli dalším proměnám regionu patří mezi vyšší územněsprávní celky, které jsou nejvíce postiženy odchody zdejších obyvatel mimo kraj.⁶⁹ Celkově kraj vykazuje od 90. let dlouhodobé záporné migrační saldo, což způsobuje postupné vyliďňování, především pak jeho méně rozvinuté západní periferie. Obdobně negativní migrační saldo sledujeme i v případě okresu Jeseník.

Proměny národnostní struktury Českého Slezska a severní Moravy byly vedle migrací umožněny posílením práv národnostních i etnických menšin. Při sčítání lidu v roce 1991 získali obyvatelé možnost se přihlásit k široké škále různých národností, přičemž

63 [Online], dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&pvo=CIZ02&str=v57&u=v57_VUZEMI_100_3140 (cit. 21. 5. 2021).

64 Dušan DRBOHLAV a kol., *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme a kam jdeme?* Praha 2010, s. 48.

65 [Online], dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&pvo=CIZ02&str=v58&u=v58_VUZEMI_101_40916 (cit. 21. 5. 2021).

66 [Online], dostupné z: <https://theses.cz/id/fxn3qs/GMSK/share/06.pdf>, (cit. 21. 5. 2021).

67 [Online], dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&pvo=CIZ02&str=v58&u=v58_VUZEMI_101_40860 (cit. 21. 5. 2021).

68 Zdeněk ČERMÁK – Eva JANSKÁ, *Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciacie Česka*, Geografie 116, 2011, č. 4, s. 429.

69 Richard HUBL, *Vnitřní migrace obyvatelstva ve východní části České republiky: regionálně geografická analýza* (dizertační práce), Brno, Geografický ústav Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity 2020, s. 63–64.

ve sledovaných okresech se nejčastěji jednalo o přihlášení se k moravské a slezské národnosti, čehož využily tisíce lidí. Česká národnost sice zůstala nejpočetnější, ale k nově zavedené slezské národnosti se přihlásilo přes 40 tisíc lidí a k moravské pak dokonce téměř 120 tisíc. Tento trend ale nebyl trvalý a ve sčítání v r. 2011 se ke slezské národnosti přihlásilo již pouze asi 11 tisíc lidí a k moravské pak přes 46 tisíc osob. Prostorové rozložení moravské a slezské národnosti ukázalo, že nejpočetněji se lidé hlásili k moravské národnosti v okrese Nový Jičín, naopak slezská národnost se objevovala nejvíce v okrese Opava. Nicméně i mimo ně nebyly tyto menšiny nijak zanedbatelné.

Mezi léty 1991–2011 došlo v celostátním i regionálním měřítku k dalšímu poklesu příslušníků polské menšiny. V roce 2011 se k ní v ČR hlásilo jen 39 tisíc osob (0,4% obyvatel), na Zaolzí 26,5 tisíce osob, takže tvořili jen 7, 8% zdejších obyvatel a 67,9% občanů polské národnosti v ČR, kde dále žilo 19 tisíc polských občanů. Srovnatelnost údajů o poklesu polského obyvatelstva před a po roce 1991 je ale problematická. Možnost přihlásit se v roce 1991 nově k moravské nebo slezské národnosti tento pokles výrazněji na Zaolzí neovlivnila. V roce 2001 zjišťování národnosti dále zkomplikovala možnost deklarovat více než jednu národnost nebo se nepřihlásit k žádné, čehož využilo v ČR 1,7% a na Zaolzí 1,8 % obyvatel. Nejproblematictější jsou výsledky z roku 2011, kdy se čtvrtina obyvatel ČR k žádné národnosti nepřihlásila (na Zaolzí to bylo 21,4%) a dalších více než 3 tisíce osob uvedlo polskou národnost v kombinaci s jinou, především na Zaolzí, kde 2 151 obyvatel deklarovalo národnost polskou a českou a určitá část polskou a slezskou.⁷⁰

Na úbytku polské menšiny po roce 1989 se podepsala zejména asimilace, jejíž hlavní příčinou je národnostní heterogamie, k níž je ale třeba připočítat i rostoucí emigraci obyvatel Těšínska hledajících vzhledem k útlumu těžby uhlí a těžkého průmyslu práci mimo region. V důsledku nižší koncentrace a větší rozptýlenosti polské menšiny se pak zesilují přirozené asimilační vlivy. Tyto trendy souvisí se specifickými demografickými i sociálně ekonomickými znaky polského obyvatelstva, k nimž dlouhodobě patřilo např. zvyšování podílu žen, vyšší zastoupení starších věkových skupin, rostoucí

⁷⁰ Dušan JANÁK, *Polská menšina na Těšínsku*, s. 37, 39, 41

zastoupení smíšených manželství uzavíraných mimo polskou komunitu aj. Působily zde však i jiné vlivy, díky nimž se výrazně změnila sociálně profesní struktura polské menšiny. Už v roce 1991 bylo mezi ekonomicky aktivními příslušníky menšiny na Těšínsku 47,8 % dělníků a 47,6 % zaměstnanců se středoškolským vzděláním, následně přichází vzestup ekonomické aktivity Poláků v terciárním sektoru a sociologický výzkum v roce 1994 ukázal i nejvyšší zastoupení samostatně výdělečně činných osob na Těšínsku právě mezi Poláky.⁷¹

Daleko rychlejší sestupnou tendenci vykazuje slovenská národnost, k níž se v roce 1991 přihlásilo na území Moravkoslezského kraje přes 69 tisíc lidí, avšak v roce 2011 již pouze 26,7 tisíce osob.⁷² V tomto případě působily jak vnitrostátní migrace, tak i asimilace Slováků daleko intenzivněji, než tomu bylo u polské menšiny. V Moravkoslezském kraji, především na Krnovsku a Ostravsku, žije také asi 2 tisíce obyvatel řecké národnosti, což představuje největší koncentraci příslušníků této menšiny v České republice,⁷³ jejíž příslušníky však najdeme např. na Jesenicku, kde sídlí v prostoru Zlatých Hor. Početnou skupinu obyvatel tvoří také Romové, jejich počet ale nelze prostřednictvím sčítání lidu přesně zjistit, jelikož se nadále většinou hlásí ke slovenské a české národnosti.

⁷¹ Tamtéž, s. 41–42.

⁷² [Online], dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?_afage=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__100__3140# (cit. 22. 5. 2021).

⁷³ *Národnostní menšiny v Moravkoslezském kraji a jejich organizace*. Ostrava 2020, s. 43.

Příprava atlasu

/ Lubomír Hlavienka – Ondřej Kolář

Zobrazování Českého Slezska a severní Moravy

Samostatné a ucelené mapové zpracování národnostní a náboženské problematiky pro region Českého Slezska a severní Moravy dosud neexistuje. Mapy a atlasy v období raného novověku obvykle znázorňovaly pouze geografické jevy a nepopisovaly strukturu obyvatelstva. Změna v tomto ohledu přichází až během 19. století se zrodem moderní vědecké kartografie a také v reakci na vytváření profesionálního byrokratického aparátu a růst etnického nacionalismu. Tyto společenské změny vedly k potřebě systematického zachycování národnostní a náboženské struktury populace, stejně jako dalších demografických a ekonomických ukazatelů.¹⁵

Stav zkoumané problematiky v minulosti zachycovaly pouze jednotlivé národnostní mapy zpracované pro vzdělávací nebo úřední potřebu, případně mapy zhotovené pro účely diplomatických jednání o podobě státních hranic po první a druhé světové válce.¹⁶ Ty však národnostní a náboženskou problematiku nezřídka podávaly zkresleně a tendenčně. Většina starších národnostních map také zachycuje pouze dominanci konkrétního etnika v určité oblasti bez přihlídnutí k procentuálnímu zastoupení dalších minoritních národností. Vedle toho bylo téma nahlíženo optikou celostátních atlasů, ať již školních, turistických či speciálně oborově zaměřených. Atlasy však obvykle blíže nezohledňovaly specifika zkoumaného regionu.

V období 50.–80. let 20. století tehdejší politický režim věnoval značnou pozornost dějinám a současnosti průmyslu a dělnického

15 Vojtěch POKORNÝ – Pavel ŠOPÁK (eds.), *Paměť krajiny: České Slezsko 1750–1950*, Opava 2020.

16 Tomáš GRIM, *Neúřední mapy československých územních požadavků z let 1945 a 1946*, *Z dějin geodézie a kartografie* 18, 2016, s. 140-154; Tomáš GRIM – Pavel KLADIWA, *Stanovení hranic Hlučínska po I. světové válce. Obtížná integrace Hlučínska do Republiky československé*, Hlučín 2010.

hnutí, což se projevilo i zkoumáním ostravské průmyslové oblasti. Zatímco *Historický atlas revolučního hnutí* (1956) téma prakticky pomíjel, hodnotné mapové podklady vzešly z ediční řady *Průmyslové oblasti*, vydávané během 70. let Slezským ústavem Československé akademie věd v Opavě. Zmíněné mapy však zachycovaly především vývoj administrativního členění a ekonomické jevy, nikoliv etnicitu a konfesi. Jen okrajově byly zohledněny migrační procesy před rokem 1918, konkrétně přistěhovalectví z Haliče.¹⁷

Období po roce 1989 přineslo větší volnost na vydavatelském trhu, jež umožnila vznik řady odborných i populárně-naučných počinů. V poslední dekádě vznikly tři výrazné publikační počiny autorského kolektivu pod vedením Evy Semotanové, konkrétně publikace *Akademický atlas českých dějin* (2014), *Česko: Ottův historický atlas* (2017) a *Český historický atlas* (2019).¹⁸ Část mapových listů posledně zmíněné publikace byla využita také pro webový portál Český historický atlas (<https://cha.fsv.cvut.cz/>), spuštěný roku 2021. Uvedené zdroje reflektují situaci zkoumaného regionu pouze v kontextu širších souvislostí celostátního a mezinárodního vývoje bez hlubšího zohlednění místních specifik. Lze zde dokonce narazit na dílčí nepřesnosti, např. *Akademický atlas českých dějin* i *Český historický atlas* chybně zachycují Hlučínsko jako součást ČSR již v roce 1918. Mimo těchto atlasů, zabývajících se širokou škálou sledovaných jevů, mezi něž patří i národnostní a náboženská skladba, je pro zachycení konfesního vývoje Českých zemí též nutné zmínit práci Zdeňka Boháče z r. 1999. I tento atlas ale není možné

17 Andělín GROBELNÝ a kol., *Průmyslové oblasti 3. Národnostní a hospodářská politika nacistů v zabraných průmyslových oblastech se zvláštním zaměřením na Ostravskou a Hornoslezskou průmyslovou oblast*, Opava 1971.

18 Eva SEMOTANOVÁ a kol., *Akademický atlas českých dějin*. Praha 2014; TÁŽ: *Český historický atlas*, Praha 2019.

využít pro bližší poznání konfesního vývoje v námi zkoumaném regionu, jelikož nezobrazuje Slezsko a severní Moravu samostatně, ale pouze jako součást celostátních map.¹⁹

V současné době vzniká komplexní Velký historický atlas českého Slezska, připravovaný ve spolupráci Ostravské univerzity, agentury Accendo, Muzea Těšínska a Slezského zemského muzea. Ten si klade za cíl zmapovat ekonomický, demografický a kulturní vývoj regionu, nicméně národnostní a konfesní problematika není primárním předmětem zkoumání. Zároveň atlas cílí na historické území Slezska bez hlubšího zohlednění ekonomické a kulturní provázanosti regionu s přilehlými severomoravskými oblastmi.

Předkládaný atlas usiluje o zachycení obdobných ukazatelů v komparativním pohledu od vzniku Československa po sčítání lidu roku 2011. Zvolený způsob sledování národnostní a náboženské skladby populace umožňuje názorné zachycení a pochopení dlouhodobých trendů.

¹⁹ Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin Českých zemí 1918–1999*, Kostelní Vydří 1999.

Rozbor zdrojů dat

Zdroje využitelné pro přípravu atlasu a poskytující data v takové podobě, aby je bylo možné převést do kartografické podoby, lze v zásadě rozdělit do dvou hlavních kategorií. Na jedné straně se jedná o statistická data a na straně druhé pak o archivní prameny.

Hlavním zdrojem statistických dat se při přípravě atlasu staly výsledky sčítání lidu. Ta se v Československu konala vždy v cca desetiletém intervalu, konkrétně v letech 1921, 1930, 1950, 1961, 1970, 1980 a 1991. Po rozpadu Československa a vzniku samostatné České republiky se sčítání odehrála v letech 2001 a 2011, další je pak plánované na rok 2021. Specifické postavení má Soupis obyvatelstva realizovaný v Československu v letech 1946/47, který se snažil zachytit poválečné změny obyvatelstva.²⁰ Data vzešlá ze sčítání jsou spravována Českým statistickým úřadem a zveřejněna buď na stránkách ČSÚ, v případě starších sčítání jsou výsledná data k dispozici ve formě přehledových publikací pro jednotlivé okresy, jež zachycují situaci až na úroveň obcí. Poněkud specifická situace panuje v případě sčítání z let 1950 a 1961, jejichž nejdůležitější souhrnné výsledky jsou veřejně dostupné v publikacích vydávaných ČSÚ, ale tato data zobrazují situaci pouze na úrovni jednotlivých okresů, resp. na úrovni okresních měst.²¹ Tento deficit by se dal odstranit archivním výzkumem, avšak především pro období po r. 1960 je limitující, že v řadě okresních archivů nebyly tyto fondy dosud zpracovány. Příčiny tohoto stavu můžeme hledat především v nedostatku lidských zdrojů a rozsahu materie.

Sčítání lidu byla za základní zdroj dat pro atlas zvolena z několika důvodů. Nesilnějším pozitivem sčítání je, že díky svému periodickému opakování nám umožňuje sledovat vývoj početnosti příslušníků dané menšiny na zkoumaném území a snadno odhalí

20 Blíže k historii sčítání obyvatelstva viz Petra BERROVÁ, *Střípky z historie sčítání lidu*, Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje 50, č. 1, s. 44-48. BERROVÁ, Petra: *Střípky z historie sčítání lidu*. Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje 50, 2008, č. 2, s. 129-134. Karel KUČERA, *Poválečná sčítání lidu, domů a bytů v Československu (1946/47, 1950, 1961, 1970, 1980)*, *Historická demografie* 11, 1987, s. 207-236.

21 Sčítání lidu a soupis domů a bytů v Republice československé ke dni 1. března 1950. Díl I. Nejdůležitější výsledky sčítání lidu a soupisu domů a bytů za kraje, okresy a města, Praha 1957. Sčítání lidu, domů a bytů v Československé socialistické republice k 1. březnu 1961. Díl 1. Demografické charakteristiky obyvatelstva. Praha 1965.

jak zásadní proměny způsobené různými politickými zvraty (např. v případě Němců rok 1945), tak i dlouhodobé demografické trendy. Za další pozitivum sčítání lze považovat jednotnou metodiku při získávání a zpracovávání dat, což znamená, že kritéria pro přihlášení se k národnosti nebo k vyznání jsou v daném roce stejná pro všechny okresy, čímž získáváme snadno srovnatelná data, jež máme k dispozici pro celé zkoumané území.

Velmi významnou položkou ve všech sčítáních se staly otázky vztahující se k národnosti respondentů, avšak její zjišťování bylo od počátků velmi problematické. Důvodů bylo několik: jednak především v meziválečném, ale i poválečném období byla národnostní otázka těsně provázána s citlivými politickými tématy a jako taková byla cílem snah o různé manipulace. Dalším problémem bylo, že se v průběhu let postupně měnila kritéria, podle nichž se národnost určovala. V případě prvního sčítání lidu v r. 1921 se stalo zjištění národnostního složení republiky klíčovým, jelikož předpokládaná dominance československého národa měla potvrdit oprávněnost vzniku ČSR. Národnost byla pro toto sčítání definována jako kmenová příslušnost, jejímž vnějším znakem je mateřský jazyk. Odkaz příznání národnosti podle kmenové příslušnosti umožnil, aby se ke své národnosti přihlásili i Židé nebo Romové, i když nemluvili hebrejsky nebo romsky.²² Pro sčítání v r. 1930 bylo vládním nařízením č. 86 z 26. června 1930 stanoveno, že národnost se zapisuje podle mateřské řeči. Jiný jazyk mohl dotčným zapsat jenom tehdy, pokud mateřským jazykem nehovořil ani doma a dokonale ovládal jazyk národa, k němuž se hlásil. Výjimkou byli Židé, již měli možnost přihlásit se k židovské národnosti.²³ V případě obou prvorepublikových sčítání bylo evidováno všechno přítomné obyvatelstvo, čímž se rozumělo to, které se v danou dobu nacházelo v dané lokalitě, třebaže se nejednalo o místo jejich trvalého pobytu. Další sčítání bylo plánováno na rok 1940, ale kvůli válečným událostem a okupaci ČSR se neuskutečnilo. Vzhledem k poválečné potřebě zjistit spolehlivá data o obyvatelstvu pro potřeby hospodářské

22 První československé sčítání lidu 1921 [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/prvni-ceskoslovenske-scitani-lidu-1921> [cit. 30. 6. 2021].

23 Jaroslav BUBENÍK – Jiří KŘEŠŤAN, *Národnost a sčítání lidu: k historickým souvislostem polemiky mezi Antonínem Boháčem a Emanuele Rádem*, *Historická demografie* 19, 1995, s. 121.

obnovy země byl v českých zemích 22. června 1947 proveden soupis. Oproti standardním sčítáním se soupis lišil tím, že nezjišťoval státní příslušnost, ani národnost obyvatel.²⁴ Následující řádné sčítání v r. 1950 již standardně zjišťovalo národnost a předmětem šetření bylo opět obyvatelstvo přítomné. Poúnorový vývoj nicméně přinesl mimo řady dalších změn i proměnu definice národnosti. Ta v roce 1950 považovala jednotlivce za příslušníka toho národa, s jehož kulturním a pracovním společenstvím byl tázaný vnitřně spjat a k němuž se hlásil.²⁵ Rok 1961 přinesl v metodice sčítání zásadní změnu, jelikož šetřeno bylo nově pouze obyvatelstvo bydlící, nikoliv přítomné jako v předchozích letech. Sčítání v roce 1970 přineslo další změnu a nově se stalo věcí každého respondenta, jakou uvede svou národnost, což bylo aplikováno i ve sčítání v r. 1980. Pád komunistického režimu a obnovení demokracie znamenaly, že se census v r. 1991 zásadně lišil od těch, které proběhly v letech 1950 až 1980. Sčítání v r. 1991 se snažilo zachytit probíhající společenské a hospodářské proměny Československa a ve vztahu k národnostem bylo ovlivněno Listinou základních práv a svobod, přijatou do čs. právního řádu jako ústavní zákon č. 23/1991 Sb., v němž články č. 24 a 25 hovořily o právech národnostních a etnických menšin. Na základě těchto změn se rejstřík národností nebývale rozšířil, nově byla možnost přihlásit se k národnosti romské a došlo také k vydělení rusínské národnosti, jež byla oddělena od národnosti ukrajinské.²⁶ Polistopadové období bylo také svědkem rozmachu regionálních politických hnutí na Moravě a ve Slezsku, na což reagoval ČSÚ rozdělením dosud jednotné české národnosti a poskytnutím možnosti přihlásit se k národnosti moravské a slezské. Do sčítání byla také zařazena otázka na mateřský jazyk, čímž se rozuměl jazyk, kterým s respondentem hovořili rodiče, resp. matka.²⁷ Tato otázka ve sčítáních z let 2001 i 2011 již nefigurovala

24 Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947, Praha 1951, s. 7-8.

25 Československé sčítání lidu 1950 [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/ceskoslovenske-scitani-lidu-1950> [cit. 4. 1. 2021].

26 Gabriela ŠAMANOVÁ, *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích*. s. 8, [online], dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a138/f28/100023s_Samanova-narodnost.pdf [cit. 5. 1. 2021].

27 Vladimír SRB, *Tisíc let obyvatelstva českých zemí*. Praha 1998, s. 138.

a pro určení národnosti nebyla rozhodující mateřská řeč ani řeč, kterou respondent převážně používal či lépe ovládal, ale jeho příslušnost k národu, národnosti, nebo etnické menšině. Přípustné bylo uvést i více národností. Výraznou změnou se stalo zařazení otázky na národnostní příslušnost mezi nepovinné, čímž respondenti získali možnost na ni neodpovědět, čehož v r. 2011 využila až 1/3 obyvatel země.²⁸

Sčítání lidu je velmi důležitým zdrojem dat i pro zjišťování náboženského složení českých zemí, jelikož poskytuje nejúplnější informace o náboženském přesvědčení obyvatelstva.²⁹ Tyto otázky se objevily již ve sčítáních, která se odehrála v letech 1921 a 1930, kdy v kontextu českých zemí zůstal převažujícím vyznáním katolicismus, do r. 1918 spojovaný především s vládnoucí Habsburskou dynastií. Jak ukázalo první čs. sčítání, tak významný růst zaznamenala i v r. 1920 založená československá církev, jež se stala druhou nejrozšířenější konfesí, což potvrdilo i sčítání v r. 1930.³⁰ Problémem výsledků sčítání r. 1921 s ohledem na zjištění náboženského složení země je to, že tento census ještě neevidoval řadu nových evangelických konfesí, jež vznikly krátce před sčítáním, nebo až po něm, a zároveň se toto období vyznačovalo růstem počtu bezvěrců. A jelikož se všechny tyto trendy nedokázaly promítnout do výsledků sčítání v r. 1921, tak za základ zjišťování náboženského složení českých zemí pro potřeby atlasu považujeme sčítání v r. 1930.

Soupis obyvatelstva z r. 1947 náboženské vyznání obyvatelstva nezjišťoval. Dotaz na náboženské vyznání se po Únoru 1948 naposledy objevil ve sčítacích arších v r. 1950, kdy se k římskokatolické církvi přihlásilo cca 6,8 milionu obyvatel. Vzhledem k boji komunistického režimu proti církvím chyběla od r. 1954 v demografických statistikách rubrika náboženství a počty věřících si dále evidovaly pouze jednotlivé církve. Důsledkem těchto politických změn se

28 Tereza KRAUSOVÁ, *Národnostní struktura obyvatel*. Český statistický úřad 2014, s. 2. [online], dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf/d0d27736-ef15-4f4f-bf-26-e7cb3770e187?version=1.0> [cit. 5. 1. 2021].

29 Dana HAMPLOVÁ, *Česká religiozita – církevní příslušnost a víra ve světle Sčítání lidu a dat ISSP 2008*, *Naše společnost* 8, 2009, č. 1, s. 3.

30 Milan KUČERA, *Populace České republiky 1918–1991*. Praha 1994, s. 12.

stalo, že v letech 1961 až 1980 nebyla ve sčítání obyvatelstva vůbec pokládána otázka ohledně náboženské příslušnosti obyvatelstva.³¹ Proměna politických poměrů po listopadu 1989 znamenala i změnu vztahu mezi státem a církvemi. Před sčítáním lidu v r. 1991 se jak stát, tak i v ČSFR fungující církve zajímaly, jak 40 let komunistické diktatury ovlivnilo náboženské přesvědčení obyvatelstva, a sčítání mělo poskytnout jasnou odpověď. To nakonec ukázalo, že od r. 1950 se počet věřících v Českých zemích snížil o polovinu. Vzhledem k tomuto propadu se výrazně snížilo i množství lidí hlásících se k římskokatolické církvi. Jak se ale ukázalo v dalších letech, úbytek počtu věřících nebyl spojen pouze s obdobím komunistické totality, jelikož tento trend pokračoval i po revoluci a k římskokatolické církvi se v r. 2001 hlásilo v ČR asi jen 26 % obyvatel.³² Obdobný úbytek věřících můžeme od r. 1991 na základě dat poskytnutých SLDB sledovat i v případě dalších církví.

Data pocházející ze sčítání obyvatel mají pochopitelně své limity. Za podstatnou slabinu lze považovat to, že ve sčítání dlouhou dobu nefigurovaly některé národnosti jako třeba řecká, nebo romská, jež se poprvé objevily až v r. 1991, takže v důsledku toho nám tato data neposkytnou odpovědi na otázky, jak početné byly jejich osídlení. Stejně tak z těchto dat nelze získat odpověď na otázku, kolik lidí se před r. 1989 cítilo být Moravany, resp. Slezany, ale ve sčítání obyvatel byli vedeno jako Češi. Pro období od r. 1991 pak lze za slabinu považovat, že romské obyvatelstvo se většinou nehlásí k romské národnosti a místo toho volí národnost českou, nebo slovenskou, takže zjistit reálnou početnost Romů je touto metodou nemožné. Dalším problémem nejnovějších sčítání je možnost nezodpovědět otázku na národnost. Z tohoto důvodu nám pro rok 2011 chybí 1/4 až 1/3 údajů.

Pro přípravu tohoto atlasu se data pocházející ze SLDB stala klíčová, a to i přes zmíněné limity. Jelikož cílem atlasu je seznámit s vývojem menšinové problematiky v regionu, nejvhodnější zdroj dat pro dosažení tohoto cíle představují výsledky sčítání, jelikož zachycují vývoj a změny od r. 1918 do současnosti. Nejvýznamnější

31 V. SRB, Tisíc let, s. 166-167.

32 Dana HAMPLOVÁ, Institucionalizované a neinstitutionalizované náboženství v českém poválečném vývoji, Soudobé dějiny 8, 2003, č. 2-3, s. 295.

národnosti (Němci, Poláci, Slováci) i konfese (římskokatolická, československá, evangelická) se objevují ve všech sčítáních, což dále umožňuje komparaci získaných dat. Konkrétně byly výsledky sčítání použity pro souborné mapy národnostního i náboženského složení regionu a též pro mapy národnostního a náboženského vývoje historických regionů Hlučínska a Těšínska.

Archivní prameny představují poměrně široké spektrum zdrojů pocházejících především z provenience místních správních orgánů či z jednotlivých služeben státně-bezpečnostních sborů. Tento druh zdroje nabízí poněkud odlišná data než sčítání a často se jedná o evidenci obyvatelstva nebo výsledky soupisů. Hlavním přínosem tohoto druhu dat je, že se v nich objevují menšiny, které sčítáním lidu nebyly detekovány, případně poskytují data z mezidobí mezi jednotlivými sčítáními. To bylo zapříčiněno tím, že materiály vznikaly z činnosti různých státních či bezpečnostních orgánů a pro jejich potřebu, takže zahrnovaly většinou všechno obyvatelstvo žijící na daném teritoriu, případně tu část obyvatelstva, které splňovalo různě stanovená kritéria, jako bylo např. užívání německého jazyka, kočovný styl života apod.

Limitem tohoto zdroje je často nejednotná metodika získávání dat. Příslušnost k jednotlivým národnostem v soupisech určovaly samotné úřady a někdy není zcela jasné, podle jakého klíče při svém konání postupovaly. Dalším problémem je, že soupisy často neprobíhaly na celém území současně, ale lišily se o dny, týdny, někdy i měsíce. Posledním limitem je územní vymezení, do něž byly výsledky soupisů promítnuty. Často se nejednalo o území shodující se s uznávanými administrativními celky, ale o území historická (Těšínsko, Hlučínsko), nebo o území, jejichž vymezení vycházelo z jiných zdrojů. Všechny tyto problémy v důsledku značně znesnadňují interpretaci výsledků.

Celkově můžeme říci, že data získaná z archivních pramenů umožňují trochu odlišný pohled na menšinovou situaci, než jaký poskytuje sčítání. Tato data jsme využívali pro zachycení situace na teritoriu menších administrativních celků, konkrétně pak pro mapu národnostního složení okresu Šumperk z r. 1960 a také pro mapu národnostní struktury vybraných okresů v r. 1946.

Posledním zdrojem dat byl sociologický výzkum. Podkladem pro tvorbu mapových výstupů byly kvalifikované odhady zastupitelů

vybraných obcí Osoblažska. Pro tyto účely byl na základě předchozích kroků (pilotáž, dotazník všem starostům, polostrukturované rozhovory se starosty vybraných obcí) zkonstruován dotazník, který byl distribuován za součinnosti starostů v obcích, v nichž byly realizovány rozhovory, mezi všechny zastupitele. Dotazník byl modifikován pro každou zkoumanou obec zvlášť. Ve všech byl však strukturován do tří stejných tematických oblastí. První byly kvalifikované odhady počtů jednotlivých menšin, jejichž indikace byla předmětem předešlého dotazování. Byl zjišťován relativní význam těch nejdůležitějších. Druhou oblastí byly indikátory důležitosti menšinové problematiky pomocí uzavřených i otevřených otázek. Třetí část se zaměřila na určitou konkrétní menšinu nebo menšiny, o kterých se na základě předchozích výzkumných kroků dalo předpokládat, že je klíčovou v sociálním životě obce. Důležitou součástí dotazníkového designu bylo ponechání prostoru pro vlastní otevřené odpovědi zastupitelů.

Důvody pro zvolení zastupitelů nespočívaly jenom v tom, že jsou ex definitione představiteli většinové části společnosti. Zároveň je náplní jejich zastupitelské sociální role zájem o věci veřejné a obeznámenost s obcí, jejíž občany zastupují. Jistě lze najít v řadě případů i lepší znalce společenského života v obci. Tradičně tyto kompetence patří učitelům, farářům a hospodským. Nicméně ne na každé obci takové osoby nalezneme a i tam, kde existují, budou jejich kompetence individuálně variovat. Jsou to tedy osoby vhodné k pilotním rozhovorům, již to tolik neplatí pro standardizované dotazování. Oproti tomu každá obec má své zastupitelstvo, které ve funkci setrvává standardní dobu, má ve všech obcích přístup ke stejným typům informací a je rekrutováno (voleno) standardizovaným způsobem. Navzdory všemožným politickým různicím a profesním kompetencím, z pohledu znalosti lokální komunity a její reprezentace se na malých obcích a malých městech jedná o nejvhodnější komunikační partnery. Ve městech větších totéž platí o zastupitelích v městských částech.

Návratnost dotazníků byla velmi vysoká s výjimkou Slezských Pavlovic. Nulová návratnost byla způsobena právě intenzitou zkoumané problematiky. Z neformálních rozhovorů se členy zastupitelstva jednoznačně vyplynulo, že vztahy s Romy, kteří tvoří hlavní menšinu v obci, jsou poměrně vyhrocené. Dotazníkové šetření

zaměřené na menšinovou problematiku bylo zastupitelstvem odmětnuto jako nástroj na podporu Romů, které vnímají jako jeden z palčivých problémů obce. Pokud nepočítáme nulovou návratnost ve Slezských Pavlovicích, velmi vysoká návratnost v ostatních obcích pohybující se kolem 80 % činí výpovědní hodnotu výběrového souboru analogickou vyčerpávajícímu šetření.

Znázorňování menšin na mapách

Z kartografického hlediska patří mapy o menšinách mezi tematické mapy. Jedná se o mapy znázorňující pouze jedno téma (nebo malý počet témat) a ostatní prvky mapového obsahu potlačují. Obecně se data o obyvatelstvu shromažďují v rámci konkrétních území (obce, okresy, kraje apod.) a při jejich zobrazení je nutné vycházet z těchto území, tedy lokalizovat je v rámci areálů.

Pro zobrazení menšin jsme z řady metod tematické kartografie zvolili kartogram a strukturní kartodiagram. Kartogram (též metoda plošné intenzitní barvy) je principem vyjádření hodnoty pomocí odstínu barvy, kterou je areál vyplněn. Nejběžnější zásadou je čím tmavší barva, tím větší je odpovídající hodnota. Výhodou je jasná lokalizace, kdy barva přímo vyplňuje areál. Nevýhodou je možnost chybné interpretace uživatelem. Metoda je nevhodnější pro znázornění dat vztažených na plochu areálu, např. hustoty osídlení (tzv. pravý kartogram). Při použití pro jiná data může být uživatel ovlivněn velikostí areálu. Příkladem je znázornění absolutního počtu obyvatel v krajích ČR, kdy např. Moravskoslezský kraj bude vybarven stejným odstínem jako Praha (stejný počet obyvatel). Vzhledem k mnohonásobně menší ploše Prahy může uživatel získat dojem, že Moravskoslezský kraj v počtu obyvatel převažuje. Je tedy nutné mapu správně číst. I přes uvedenou připomínku se tzv. nepravé kartogramy hojně v kartografické tvorbě užívají a při správném čtení poskytují data pomocí jednoduché a srozumitelné metody. V atlase jsou nepravé kartogramy používány jako převažující metoda buď samostatně, nebo v kombinaci se strukturními kartodiagramy.

Další zvolenou metodou pro přípravu map byl strukturní kartodiagram. Ten vyjadřuje strukturu jevu (např. poměrné zastoupení jednotlivých menšin) grafickým symbolem (diagramem) umístěným do území. Použili jsme pouze kruhové diagramy s výsečemi, které jsou pro uživatele map nejjednodušší a nejsrozumitelnější, a umožňují tedy snadné porovnávání znázorněných hodnot. V případě strukturního diagramu je velikost kruhů stejná pro všechny areály a je zvolena tak, aby bylo možné diagramy umístit do většiny areálů. Pokud tvar nebo velikost areálu neumožnily umístit diagram, byly kruhy umístěny mimo území a byly použity vodící linky s šipkou. Tyto případy nastaly u všech map v případě Ostravy a také u obcí Bělá a Chlebičov na mapách Hlučínska.³³

³³ V atlase jsme nepoužili ani izolinie, ani součtové kartodiagramy. Izolinie

Barva je základním kartografickým vyjadřovacím prostředkem a při tvorbě map je hlavním požadavkem, aby jednotlivé barvy a jejich odstíny byly od sebe dobře odlišitelné. Barvy, které jsme použili v atlase, nenesou žádný další význam, byly zvoleny pouze za účelem vzájemného odlišení jednotlivých jevů s tím, že jsme se snažili dodržet jednotný styl a používat v celém díle pro stejné jevy stejné barvy.

jsou vhodné pouze pro spojité jevy, což není případ menšin. Součtové kartodiagramy velikostí kruhu vyjadřují absolutní počty obyvatel (ty jsou zobrazené na úvodních mapách administrativního členění), ale neumožňují srovnávat absolutní počty jednotlivých menšin – tyto absolutní počty jsme uvedli v textové části.

Technická příprava atlasu

Při zpracování statistických dat získaných ze sčítání lidu bylo nutné učinit řadu rozhodnutí, jak budou tyto informace přeneseny do kartografické podoby. Hlavními otázkami, které jsme museli vyřešit, bylo a) jaké územní celky budou zvoleny za podklad, na jejichž základě budou znázorněna získaná data, b) jaké národnosti a konfese budeme zachycovat, c) jakým způsobem budou pro potřeby jednotlivých map upraveny hranice územní, na nichž byla výsledná data projektována.

Hlavní otázkou bylo, jaké územní celky budou zvoleny za východzí při jejich grafickém znázornění. Nakonec jsme v případě map zachycujících celý zkoumaný region zvolili převod na půdorys okresů v jejich rozsahu platném v době, kterou daný mapový list zachycuje. Zobrazení na základě okresů bylo zvoleno z toho důvodu, že zachycení stavu na půdoryse katastrálních obcí by bylo velmi nepřehledné, a naopak využití okresů v podobě platné v době, k níž se vztahuje daný mapový list, lze považovat i přes řadu územněsprávních proměn za poměrně reprezentativní, a navíc sama sčítání byla vyhotovována s ohledem na tyto administrativní celky.

Využití okresů coby území, na něž budou vztaženy výsledky sčítání lidu, má pochopitelně své problémy. Jako hlavní problém se jeví územní změny jednotlivých okresů, přičemž za nejzásadnější změnu lze považovat vytvoření okresu Ostrava-město, který pohltil v polovině 70. let řadu obcí okolních okresů Opava, Nový Jičín a Frýdek-Místek.³⁴ V těchto případech jsme se rozhodli respektovat dobové administrativní členění a jednotlivé obce zařazovat do okresů, k nimž v dané době patřily. Dalším problémem se staly oblasti, které byly v průběhu času z různých důvodů přičleněny k jiným okresům. V těchto případech mapy vycházely z podoby okresů platných v době daného sčítání.

Pro srovnatelnost by bylo pochopitelně vhodnější, aby byla všechna data převedena na jednotné územní vymezení a do něj zobrazena získaná data. Tento postup jsme nakonec zavrhlí z několika důvodů. Jednak to bylo kvůli častým administrativním změnám, při nichž se měnily počty obcí v jednotlivých sčítáních. Tyto slučovací procesy lze vidět již ve 20. letech, kdy docházelo

ke slučování několika vybraných velkoměst s okolními obcemi, ale hlavní vlna slučování obcí probíhala od 60. let. Toto slučování mělo vyřešit problémy se zajišťováním správy národními výbory v obcích s méně než 2 500 obyvateli. Proto začaly být vytvářeny obce o větším počtu obyvatel, a zahrnující tedy i větší území. Redukce počtu národních výborů probíhala v 70. a v první polovině 80. let a slučování probíhalo tak, že spojením několika dosud samostatných obcí vznikl nový územněsprávní celek. Zároveň se obce vybrané coby střediska místního významu staly střediskovými obcemi.³⁵ Vzhledem k těmto úpravám by zobrazení dat na základě katastrálního výměru obcí bylo nešťastné, jelikož takto zobrazená data by nebyla dostatečně vypovídající.³⁶ Navíc se získaná data vztahovala na celé obce, takže nebylo možné zjistit údaje o stavu v jednotlivých místních částech nově sloučených obcí a následně je převést na současné územní vymezení obcí. Dalším problémem pro přepočítání na stávající územní celky bylo, že v případě sčítání z r. 1950 zcela chyběly údaje za obce a k dispozici byla pouze souhrnná data za jednotlivé okresy. Z těchto důvodů jsme získané údaje nepřepočítávali a nepřeváděli na stávající okresy a namísto toho jsme výsledky zobrazili na půdorysu dobových územně správních celků.

V případě map zachycujících menší regiony pochopitelně nebylo možné použít za základ zobrazení okresy, jelikož výsledky by byly nicneříkající. Z tohoto důvodu bylo v případě map národnostního i náboženského složení Hlučínska a Těšínska zvoleno zobrazovat data na půdorysu jednotlivých obcí, případně pak soudních okresů. Tyto druhy map zachycují stav na poměrně malém území v r. 1930 a 2011, a bylo proto nutné jednak to, aby výsledky byly dostatečně vypovídající, což by při zobrazení na základě politického okresu nebyly, jednak bylo cílem i to, aby výsledky mohly být srovnatelné a došlo k jejich převedení na půdorys stávajícího správního členění. Obce byly zvoleny i za základ zobrazení výsledků sociologického šetření na Osoblažsku.

35 Jiřina RŮŽIČKOVÁ – Josef ŠKRABAL, *Historický lexikon obcí České republiky*, I. díl. Praha 2006, s. 15.

36 Např. v případě okresu Bruntál to znamená, že zatímco v r. 1970 bylo sčítání vztaženo na 82 obcí, v r. 1980 se jednalo již pouze o 48 obcí. Srovnej: Výsledky sčítání lidu, domů a bytů k 1. 12. 1970 a obce za jejich části. Okres Bruntál. Sčítání lidu, domů a bytů 1. 11. 1980; Tabulky za okres Bruntál.

34 Charakteristika okresu Ostrava-město [online], dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xt/charakteristika_okresu_ostrava_mesto [cit. 17. 3. 2021].

Další otázkou bylo, jaké menšiny budou zobrazovány v mapách, jelikož zejména pro porevoluční sčítání je charakteristický nejenom prudký růst počtu jednotlivých menšin, ale také možnost přihlásit se k více než jedné národnosti. V tomto případě byl zvolen klíč, že mapové listy zachycující národnostní skladbu celého regionu jsou tvořeny z několika dílčích map. Všechny tyto listy zahajuje mapa zachycující početnost české národnosti v jednotlivých okresech a graf zastoupení dalších menšin. Na dalších mapách je zachyceno procentuální zastoupení jednotlivých menšin na celkové populaci okresu. Tyto menšiny byly zařazeny na základě své početnosti, nebo vzhledem ke svému historickému významu. V meziválečném období tak můžeme sledovat početní vývoj Němců, Poláků a Židů, v poválečném období mizí Židé, ale jsou nahrazeni Slováky. Od r. 1991 jsou zachyceni i Moravané, Slezané a Romové a od r. 2011 též Vietnamci. Na národnostních mapách Těšínska, Hlučínska, vybraných okresů v r. 1946 a okresu Šumperk jsme použili obdobný postup, tedy první mapa zachycuje stav české národnosti v celém zkoumaném regionu a na dalších mapách jsou zobrazeny nejpočetnější menšiny. V tomto případě se jednalo hlavně o Poláky, Němce a Slováky. Problémem při přípravě map národnostního vývoje se stalo, že v porevolučních sčítáních měli lidé možnost se přihlásit i k více než jedné národnosti. V těchto případech jsou tyto výsledky skryty v kategorii jiné, jelikož ze sčítání nelze určit, ke které z národnostních kategorií se dotyčný hlásí primárně, a přidělení hodnoty oběma ze zvolených národností by v důsledku jen zrelativizovalo finální výsledky.

Analogicky k přípravě národnostních map jsme postupovali při volbě, jaké církve budou zachyceny na mapách náboženského přesvědčení obyvatelstva. Na prvních mapách každého listu je proto zobrazeno celkové zastoupení věřících v daném okrese a graf zachycující nejpočetnější konfese. Na dalších mapách je zachyceno procentuální zastoupení nejvýznamnějších církví v jednotlivých okresech. Těmi byly po celé sledované období církve římskokatolická, evangelická a československá husitská.

Poslední otázkou při technické přípravě atlasu bylo, jakým způsobem upravíme hranice zobrazovaných území, aby bylo vhodné pro kartografické znázornění. Vzhledem k tomu, že přesný geometrický průběh hranic areálů obcí a okresů není v případě tohoto

atlasu klíčový, bylo při přípravě možné provést dva druhy úprav hranic administrativních celků.³⁷ První bylo pouhé geometrické zjednodušení průběhu některých hraničních úseků, které neovlivňuje velikost areálů a je pro uživatele nepostřehnutelné. Významnější je odstranění malých odloučených území uvnitř sousedních administrativních celků. Jedná se o enklávy na území politických okresů Opava a Bílovec (mapy znázorňující rok 1930), které jsou územím okresu Nový Jičín. Při použití kartogramu vznikají v dotčených okresech malé plošky vybarvené jinou barvou a ty mohou být mylně interpretovány jako samostatná území.

³⁷ Jako zdroje dat pro současné hranice obcí, okresů a krajů byla využita digitální geografické databáze ArcČR® 500 v 3.3. Jedná se o produkt firmy ARCDATA Praha zpracovaný ve spolupráci se Zeměměřickým úřadem a Českým statistickým úřadem s následujícím označením: ©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2016. Pro hranice historických administrativních jednotek (roky 1930 až 1991) byla použita polygonová data z databáze Jana JÍCHOVÁ – Matej SOUKUP – Jiří NEMEŠKAL – Martin OUŘEDNÍČEK – Lucie POSPÍŠILOVÁ – Petr SVOBODA – Petra ŠPAČKOVÁ a kol., *Geodatabáze historických statistických a prostorových dat Česka ze Sčítání lidu, domů a bytů 1921–2011. Urbánní a regionální laboratoř*, Praha 2014.

Historické mapy, kartogramy a kartodiagramy

I. BLOK

Historické mapy Českého Slezska a severní Moravy

I.1

Slezsko a Morava 1929

/ Ondřej KOLÁŘ

Místopisná mapa z roku 1929 ze sbírek Slezského zemského muzea v Opavě (SZM) zachycuje stav po sloučení Moravy a Slezska do země Moravskoslezské, k němuž došlo roku 1928. V rámci nových zemských hranic je graficky vyznačeno historické území Českého Slezska v hranicích, jaké se ustálily po první světové

válce. Tehdy došlo k připojení Hlučínska a rozdělení Těšínska mezi ČSR a Polsko. Z mapy je patrné tradiční rozdělení Slezska na západní (opavskou) a východní (těšínskou) část. Stejně tak lze zřetelně vidět podobu tehdejšího česko-polsko-německého trojmezí u Bohumína, na soutoku Odry s Olší.

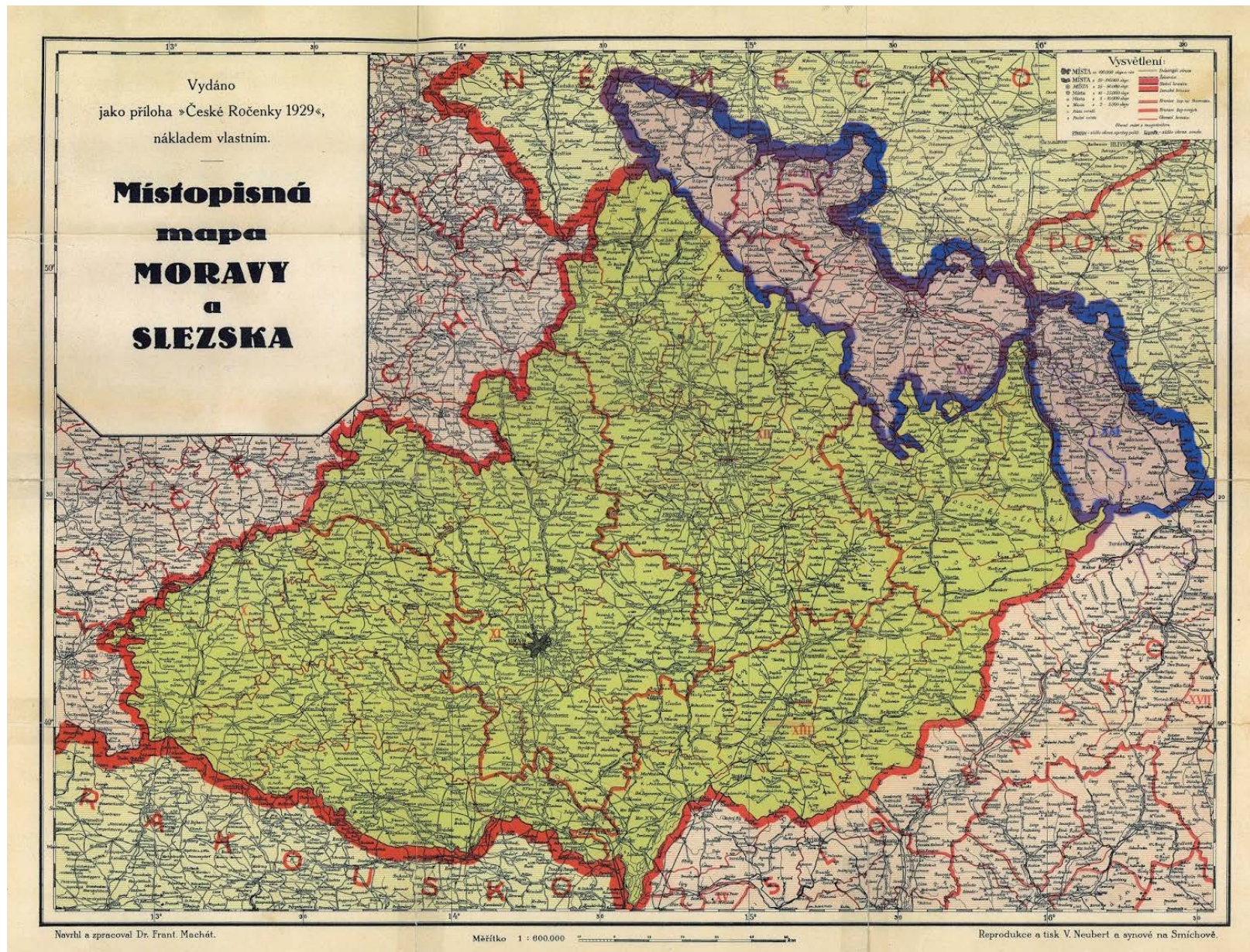
Prameny a literatura:

- Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Vlastivěda moravská – Svobodný stát a okupace*, Brno 2004, s. 162-172.
- Mečislav BORÁK, *České Slezsko po roce 1945. Správní vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, sv. II., Opava 2003, s. 370-375.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2007, s. 350-357, 397-401.

I.1

Slezsko a Morava 1929

I.2

Slezsko a část severní Moravy 1935

/ Ondřej KOLÁŘ

Národnostní mapa ze sbírek SZM zachycuje území západního (opavského) Slezska, Hlučínska a přilehlých oblastí severní Moravy spolu s částí Těšínska v roce 1935. Mapa přehledně ilustruje tehdejší národnostní poměry ve zkoumané oblasti. V mapě jsou graficky vyznačeny hranice Hlučínska, zemská hranice Moravy a Slezska

formálně platná do roku 1928 a výsek hranice německé provincie Sudetenland, krátce existující na podzim 1918. Hranice Sudetenlandu je zachycena pouze přibližně, jelikož provincie během své epizodní existence nedokázala vytvořit pevnou územně-správní strukturu.

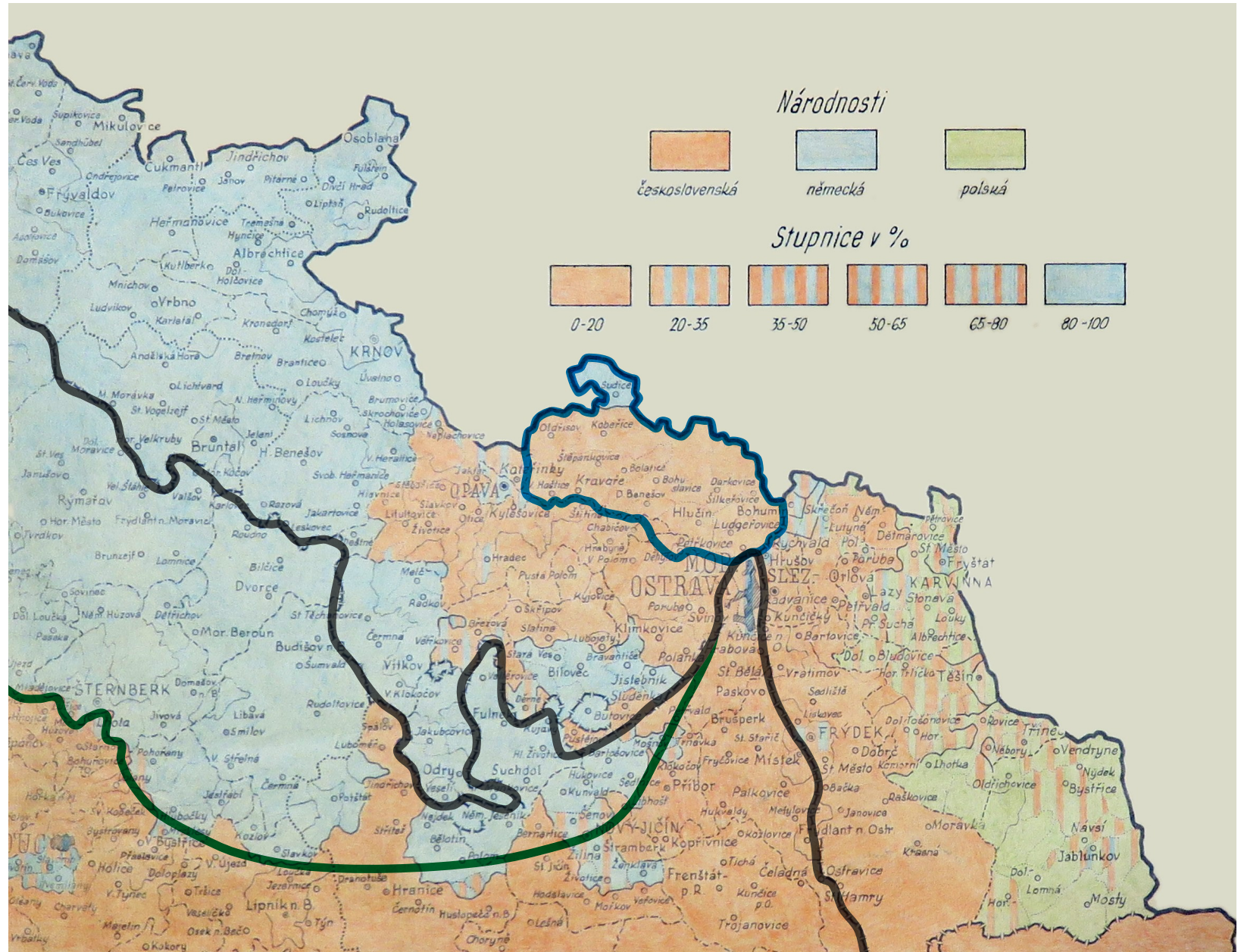
Prameny a literatura:

- Ladislav BASEL – Pavel FIDLER, *Severní Morava a západní Slezsko pod vlivem německého iredentismu do r. 1919*, Bruntál 1971.
- Marie GAWRECKÁ, *Němci ve Slezsku 1918–1938*, Opava 2002, s. 38-56.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.

I.2

Slezsko a část severní Moravy 1935

Atlas národnostních a náboženských menšin v Českém Slezsku a na severní Moravě

I.3 Těšínsko po první světové válce

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa ze sbírek SZM zachycuje původní území Těšínska v rámci širšího prostoru ostravské průmyslové oblasti v pozdním období rakousko-uherské monarchie a v době vzniku ČSR. Tehdy Těšínsko sestávalo z politických okresů Fryštát, Frýdek, Těšín a Bílsko. Rozdělením území mezi ČSR a Polsko v létě 1920 došlo ke ztrátě okresu Bílsko a částí okresů Fryštát a Těšín (československá část byla

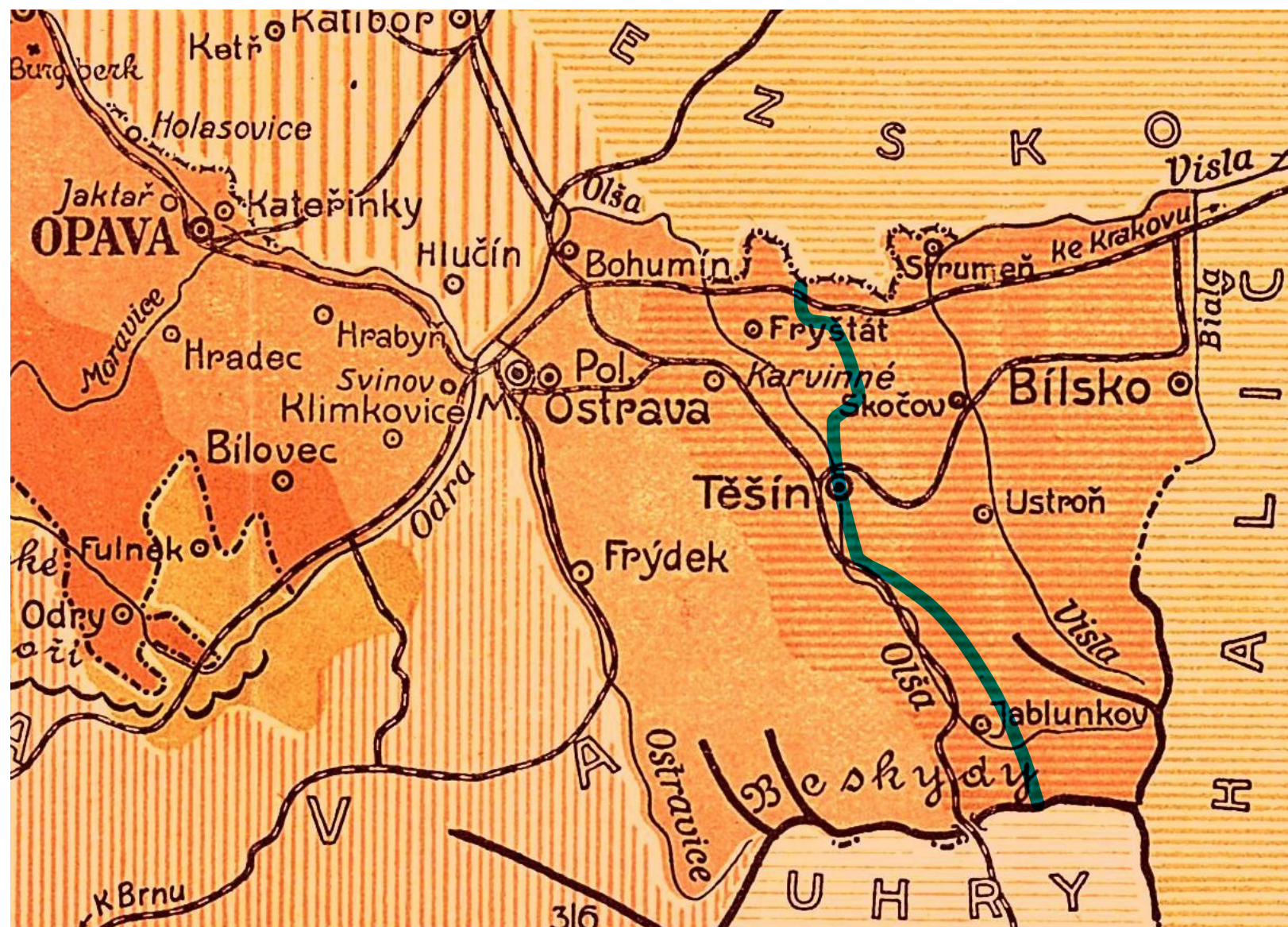
poté nazývána Český Těšín). Z původní rozlohy 2 283 km² zůstalo Československu přibližně 56 % území. Šlo o strategicky významné území s koncentrací těžkého průmyslu, důležitost regionu podtrhovala i existence košicko-bohumínské železniční trati.

Na mapě je graficky vyznačena linie rozdělení Těšínska v roce 1920.

Prameny a literatura:

- Dan GAWRECKI, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*, Český Těšín 2017.
- Marie GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami. Vznik hranic Československého Slezska. Těšínsko*, in: Dan GAWRECKI kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, sv. I. Opava 2003, s. 298-303.
- Dan GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938*, Český Těšín 1999.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.

I.3

Těšínsko
po první světové
válce

— Dělící linie
dle rozhodnutí
mezinárodní arbitráže
z 28. července 1920

I.4 Hlučínsko po první světové válce

/ Ondřej KOLÁŘ

Po skončení první světové války vznesla ČSR nárok na historické oblasti Ratibořska a Hlubčicka coby součásti slezských území získaných Pruskem roku 1742 po první slezské válce. Šlo o teritoria se silným zastoupením katolického obyvatelstva hovořícího dialektem češtiny. Pro zdejší populaci se vžil označení Moravci. Po složitých diplomatických jednáních byla k Československu nakonec v únoru 1920 připojena pouze jižní část ratibořského okresu, z níž následně vznikl politický okres Hlučín.

Francouzská národnostní mapa ze sbírek SZM, zhotovená pro účely mezinárodní delimitační komise, zachycuje území Ratibořska. Graficky je zvýrazněna tzv. Le Rondova linie vedoucí od Bohumína po Ketř (dnes Kietrz v Polsku). Tuto linii vytýčil předseda delimitační komise pro Ratibořsko, francouzský generál Henri Le Rond, jako základ pro jednání o vymezení nových hranic. Konečná podoba hranic se od předpokladu mírně lišila, v roce 1923 došlo k dílčím úpravám (připojení obcí Hať a Píšť).

Prameny a literatura:

- Marie GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami. Vznik hranic Československého Slezska. Hlučínsko (Horní Slezsko)*, in: Dan GAWRECKI kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, sv. I. Opava 2003, s. 303-305.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Vilém PLAČEK, *Prajzáci 2, aneb, Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*, Háj ve Slezsku 2007.
- Jiří NEMINÁŘ a kol., *Hlučínsko 1920–2020*, Hlučín 2020, s. 6-26.

1.4

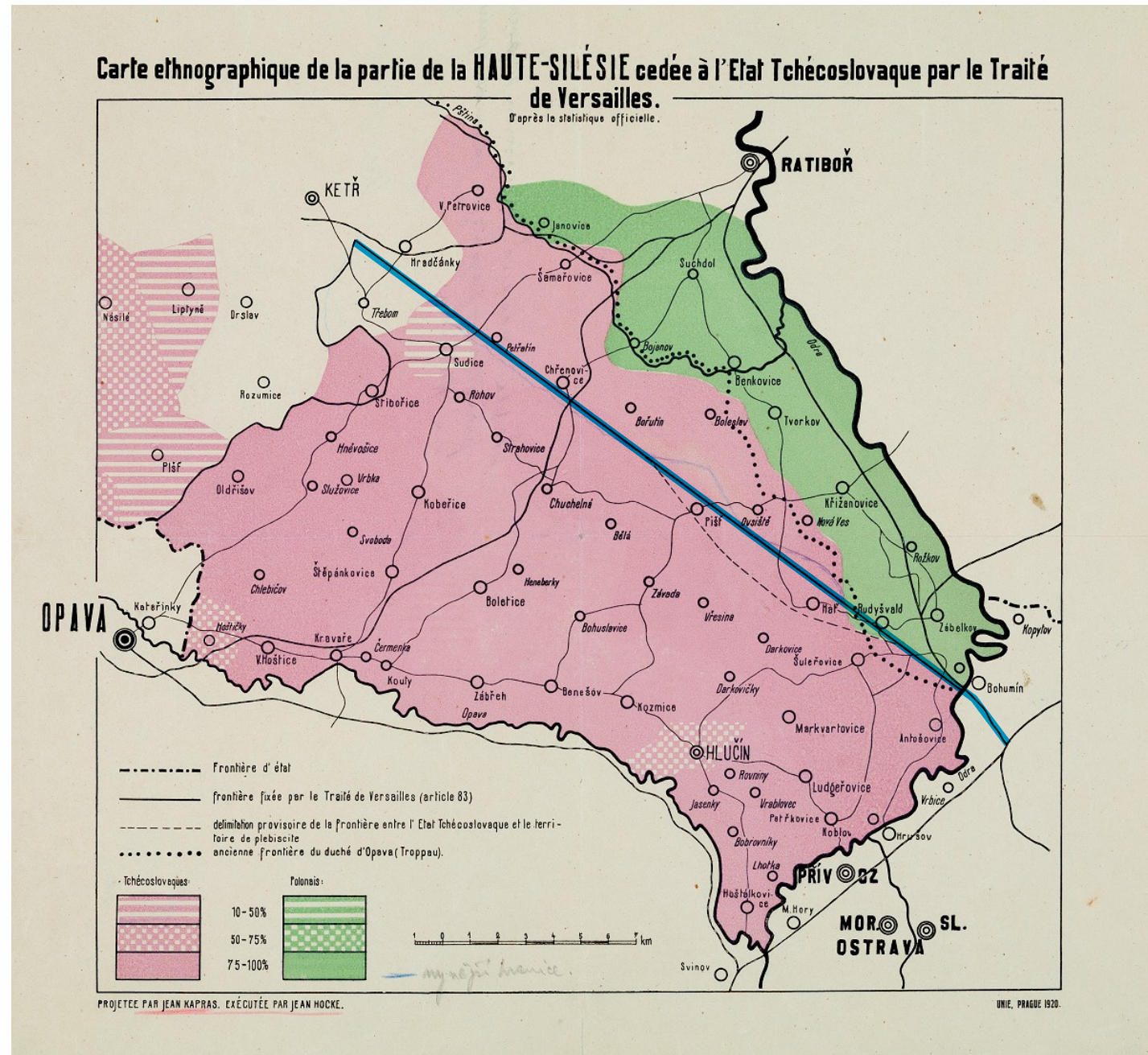
Hlučínsko po 1. světové válce

Atlas národnostních a náboženských menšin v Českém Slezsku a na severní Moravě

- - - - - Státní hranice 1918
- Hranice dle Versailleské smlouvy (Le Rondova linie)
- - - - - Provizorní delimitace hranic na plebiscitním území
- Stará hranice Opavského vévodství (před 1742)

Zastoupení národností:

- Československá
- Polská

II. BLOK

Územně správní vývoj Českého Slezska a severní Moravy

II.1 České Slezsko a severní Morava 1918–1928

/ Ondřej KOLÁŘ

Československá republika po svém vzniku v roce 1918 v zásadě převzala způsob rakousko-uherského územně správního členění. Základní administrativní jednotku představovala země, nižší správní útvary pak tvořily politické okresy. Ty sestávaly z několika soudních okresů. Soudní okres byl definován obvodem příslušného okresního soudu. V době vyhlášení samostatnosti ČSR území Českého Slezska sestávalo z politických okresů Bílovec, Bílsko, Bruntál, Fryštát (Karviná), Frývaldov (Jeseník), Krnov, Opava a Těšín. Okres Bílsko po rozdělení Těšínska roku 1920 připadl Polsku stejně jako část okresů Fryštát a Těšín. Posledně jmenovaný okres pak nově nesl označení Český Těšín. Ve stejném roce 1920 naopak došlo k připojení jižní části tehdy německého Ratibořska, z něhož byl vytvořen politický okres Hlučín.

Na mapě jsou kromě slezských okresů zachyceny též přilehlé moravské politické okresy Moravská Ostrava, Místek, Nový Jičín, Rýmařov a Šumperk:

Roku 1928 došlo ke sloučení Moravy a Slezska do země Moravkoslezské se společnými zemskými orgány v Brně. Zemské správní orgány v Opavě tak zanikly. Na úpravu zemského zřízení navazovala také úprava hranic hlučínského okresu roku 1929. K politickému okresu Hlučín bylo připojeno několik obcí okresu Bílovec, zatímco část Hlučínka naopak připadla okresu Opava. Tato reforma vycházela ze snahy zvýšit počet osob československé národnosti na Hlučínku.

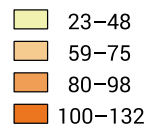
V roce 1938 vypadala územně správní struktura sledované oblasti následovně:

Politický okres	Podřízené soudní okresy
Bílovec	Klimkovice
Bruntál	Horní Benešov Vrbno
Český Těšín	Jablunkov
Frydek	Slezská Ostrava
Fryštát (Karviná)	Bohumín
Frývaldov (Jeseník)	Cukmantl (Zlaté Hory) Javorník Vidnava
Hlučín	
Krnov	Albrechtice Jindřichov Osoblaha
Moravská Ostrava	
Místek	Frenštát pod Radhoštěm
Nový Jičín	Fulnek Příbor
Opava	Odry Vítkov
Šumperk	Staré Město Vízmbek (Loučná nad Desnou)
Rýmařov	

Prameny a literatura:

- Marie GAWRECKÁ, *České Slezsko mezi světovými válkami. Územně správní vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000. sv. I.*, Opava 2003, s. 306-310.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Ondřej KOLÁŘ (ed.), *Slezsko a Ostravsko v Masarykově republice*, Opava 2018, s. 6-23.
- Pavel ŠOPÁK (ed.), *Neklidné století: České Slezsko a Ostravsko od první světové války do listopadu '89*, Opava 2015, s. 142.

II.1

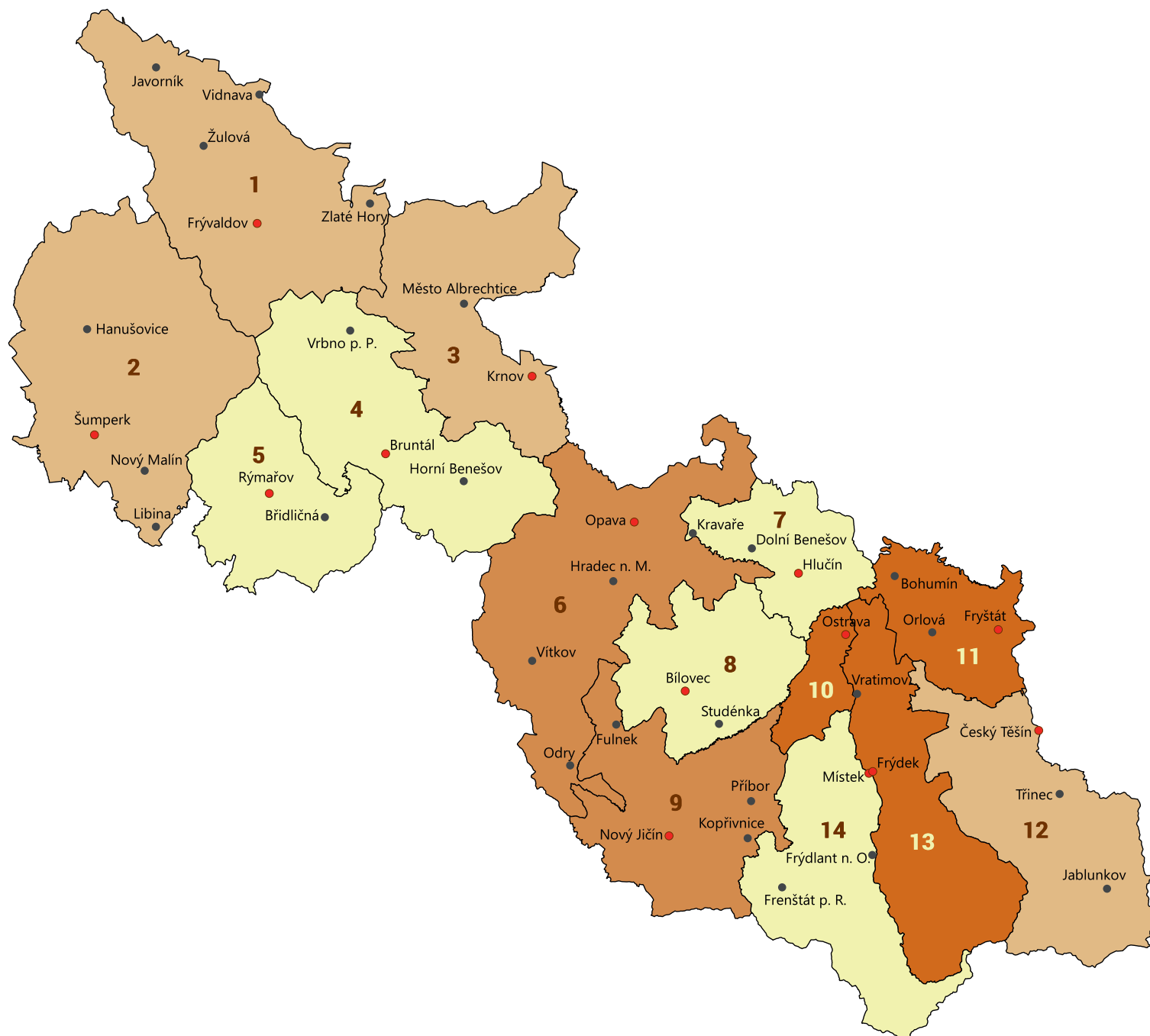
České Slezsko
a severní Morava
1918–1928Počet obyvatel
v okrese (v tisících)

Obce

- sídlo politického okresu
- další vybrané sídlo

Politické okresy:

- 1 – Frývaldov
- 2 – Šumperk
- 3 – Krnov
- 4 – Bruntál
- 5 – Rýmařov
- 6 – Opava
- 7 – Hlučín
- 8 – Bílovec
- 9 – Nový Jičín
- 10 – Moravská Ostrava
- 11 – Fryštát
- 12 – Český Těšín
- 13 – Frýdek
- 14 – Místek

II.2

Expozitura Moravskoslezského zemského národního výboru v Moravské Ostravě 1945–1948

/ Lubomír HLAVIENKA

Po druhé světové bylo v českých zemích obnoveno dřívější zemské zřízení s některými změnami. Zároveň byly do čela správních (dřívějších politických) okresů postaveny okresní národní výbory. Hranice okresů se vesměs neměnily. V Ostravě vznikla expozitura Moravskoslezského zemského národního výboru. Ačkoliv expozitura vznikla jako určité provizorium, stal se tento územně správní útvar základem úvah o dalším administrativním

uspořádání regionu. Zatímco pro část regionální politické reprezentace expozitura představovala předstupeň k zamýšlenému obnovení slezské zemské samosprávy rozšířené o část severní Moravy, zejména komunistická strana naopak teritorium expozitury vnímala jako zárodek budoucího Ostravského kraje. K tomu pak také došlo v souvislosti s definitivním zánikem zemského zřízení roku 1949.

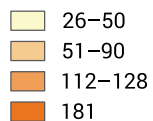
Prameny a literatura:

- Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Politický vývoj 1945–1948*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, sv. II, Opava 2003, s. 471-478.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Miroslav KOCÍCH, *Úloha a místo expozitury Zemského národního výboru v Ostravě*, Slezský sborník 65, 1967, č. 3, s. 328-335.

II.2

Expozitura Moravskoslezského zemského národního výboru v Moravské Ostravě 1945–1948

Počet obyvatel v okrese (v tisících)

Obce

- sídlo politického okresu
- další vybrané sídlo

Politické okresy

- 1 – Jeseník
- 2 – Krnov
- 3 – Bruntál
- 4 – Opava
- 5 – Hlučín
- 6 – Bílovec
- 7 – Nový Jičín
- 8 – Fryštát
- 9 – Ostrava
- 10 – Místek
- 11 – Český Těšín

II.3

České Slezsko a severní Morava v rámci Ostravského a Olomouckého kraje 1949–1960

/ Lubomír HLAVIENKA

Roku 1949 došlo k zavedení krajského zřízení, které zároveň zrušilo soudní okresy. Šlo o součást administrativních reforem po nástupu komunistického režimu. Ten usiloval o odstranění reziduí zemské samosprávy. Země Moravskoslezská tak úředně zanikla. Území Československa se nově dělilo do 13 krajů. Většinu historického území Slezska zabíral Ostravský kraj, který sestával ze statutárních měst Ostrava a Opava, ze slezských správních okresů Bílovec, Český Těšín, Frýdek, Hlučín, Karviná, Hlučín a Opava-venkov

a moravských správních okresů Nový Jičín, Ostrava a Frenštát pod Radhoštěm. Dále sem připadla obec Heřmanovice dříve náležející okresu Bruntál, město Budišov nad Budišovkou z okresu Moravský Beroun a obce Luboměř a Spálov z okresu Hranice. Z historického teritoria Slezska pak okresy Bruntál a Jeseník připadly Olomouckému kraji (mapa II.4). Popsané organizační členění bylo platné při sčítání lidu roku 1950.

Prameny a literatura:

- Jaroslav BAKALA – Karel JIŘÍK a kol., *Dějiny Ostravy*, Ostrava 1993.
- Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Politický vývoj 1948–1989*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, sv. II, Opava 2003, s. 478-482.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 432-450.
- Jiří MUSIL, *Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů*, Sociologický časopis 37, 2001, č. 3, s. 275-296.
- Jindřich SCHULZ a kol., *Dějiny Olomouce*, sv. II, Olomouc 2009, s. 273-279.
- Statistický lexikon obcí republiky Československé 1955, Praha 1955.

II.3

České Slezsko a severní Morava v rámci Ostravského a Olomouckého kraje 1949–1960

Počet obyvatel v okrese (v tisících)

Okresy:

kraj Olomoucký

- 1 – Jeseník
- 2 – Šumperk
- 3 – Bruntál
- 4 – Rýmařov

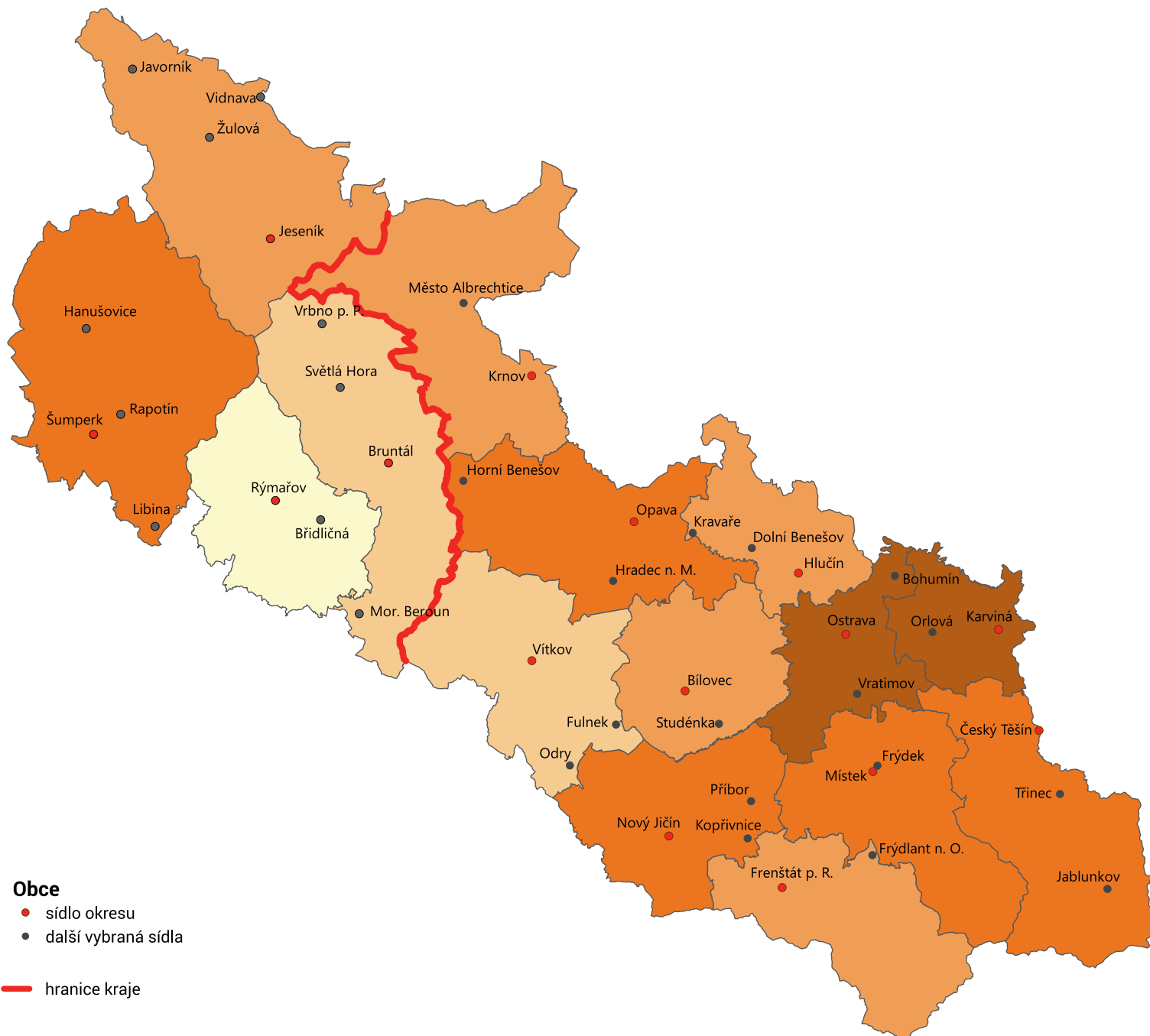
kraj Ostravský

- 5 – Krnov
- 6 – Opava
- 7 – Vítkov
- 8 – Hlučín
- 9 – Bílovec
- 10 – Nový Jičín
- 11 – Karviná
- 12 – Ostrava
- 13 – Český Těšín
- 14 – Místek (od r. 1956 Frýdek-Místek)
- 15 – Frenštát pod Radhoštěm

Obce

- sídlo okrese
- další vybraná sídla

— hranice kraje

II.4

České Slezsko a severní Morava v rámci Severomoravského kraje 1960–1990

/ Lubomír HLAVIENKA

V roce 1960 československá vláda přistoupila k vytvoření tzv. velkých krajů. Ze stávajících 13 krajů jich bylo zákonem č. 36/1960 Sb., o územním členění státu nově vytvořeno pouhých sedm. Území Českého Slezska a severní Moravy se rozkládalo na teritoriu nově zformovaného Severomoravského kraje, který vznikl v podstatě sloučením dosavadního Ostravského a Olomouckého kraje. V rámci reformy krajského zřízení zároveň vznikly též tzv. velké okresy. Území některých dosavadních okresů tak bylo rozděleno mezi okresy sousední. Kraj tak sestával z okresů Bruntál, Frýdek-Místek, Jeseník, Karviná, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Ostrava-město, Přerov, Šumperk, Vsetín. Vytvoření „velkých“ okresů sledovalo ekonomické zájmy (např. propojení státních statků v bruntálském okrese), ale také oslabení vlivu polské menšiny na Těšínsku. Z tohoto důvodu byly severní část dosud existujícího okresu Český Těšín a několik obcí okresu Ostrava-venkov spojeny s okresem Karviná. Jižní část okresu Český Těšín, sloučená s okresem Místek, a několik obcí okresu

Ostrava-venkov a východní částí okresu Frenštát pod Radhoštěm byly spojeny v okres Frýdek-Místek. Daný stav vydržel následující tři dekády.

V době vytváření „velkých“ krajů a okresů se zrodily také první úvahy o systému střediskových obcí. Ty byly nakonec uvedeny v život až v listopadu 1971. Tyto obce měly zajišťovat základní obslužnost a občanskou vybavenost pro okolní sídla. V tzv. „druhé generaci“ střediskových obcí z roku 1976 se počítalo též s koncentrací výroby do těchto lokalit. Od tohoto systému si režim sliboval zefektivnění ekonomiky ve venkovském prostředí. Přesné kompetence střediskových obcí procházely častými úpravami. V důsledku slučovacího procesu se počet obcí jednotlivých okresů znatelně snížil, jelikož došlo k rušení národních výborů v menších obcích. Tyto změny se odrazily při statistických výzkumech tak, že ačkoliv se počet obyvatel příliš nezměnil, vzhledem ke snížení počtu obcí byla jejich data nově sloučených zahrnuta pod výsledky těchto nově vzniklých velkých obcí.

Prameny a literatura:

- Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945*, in: Dan GAWRECKI a kol.: *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, sv. II, Opava 2003, s. 474-478.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 450-451.
- Jiří MUSIL, *Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů*, *Sociologický časopis* 37, 2001, č. 3, s. 275-296.
- Zákon č. 36/1960 Sb., o územním členění státu [online], dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-36>, [cit. 4. 7. 2021].

II.4

České Slezsko a severní Morava v rámci Severomoravského kraje 1960–1990

Počet obyvatel v okrese (v tisících)

- 25
- 34–42
- 63–83
- 111–245

Obce

- okresní město
- další vybrané sídlo

Okresy:

- 1 – Šumperk
- 2 – Bruntál
- 3 – Opava
- 4 – Karviná
- 5 – Ostrava
- 6 – Nový Jičín
- 7 – Frýdek-Místek

II.5

České Slezsko a severní Morava po vzniku okresu Jeseník 1996

/ Lubomír HLAVIENKA

Po pádu mocenského monopolu KSČ v r. 1989 došlo v následujícím roce k rozsáhlé reformě veřejné správy v Československu. Jejím cílem se stalo zrušení stávající soustavy národních výborů a obnovení samosprávy na úrovni měst a obcí. Tato reforma byla přijata coby zákon České národní rady č. 425/1990 Sb., o okresních úřadech a úpravě jejich působnosti. Zněním zákona bylo dosavadních sedm krajských národních výborů zrušeno, stejně jako 75 okresních národních výborů a namísto nich vzniklo 73 nových okresních úřadů. Kompetence krajů byla převedena dílem

na okresní úřady, dílem na centrální úřady, ačkoliv pro potřeby sčítání lidu kraje existovaly dále. Již na začátku 90. let bylo rozhodnuto, že budou obnoveny vyšší územně správní celky, ale normy umožňující jejich existenci byly přijaty až v roce 1997.

Na území Českého Slezska a severní Moravy se polistopadové reformy správy nejsilněji projeví v r. 1996, když byl nově ustanoven okres Jeseník. Ten vznikl vyčleněním slezských oblastí okresu Šumperk a přiřazením města Zlaté Hory a jeho okolí z okresu Bruntál.

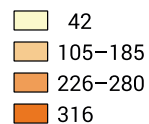
Prameny a literatura:

- Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, sv. II, Opava 2003, s. 409-420.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Zákon ČNR č. 425/1990 Sb., o okresních úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících [online], dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-425> [cit. 6. 7. 2021].

II.5

České Slezsko a severní Morava po vzniku okresu Jeseník 1996

Počet obyvatel v okrese (v tisících)

Obce

- okresní město
- další vybrané sídlo

Okresy:

- 1 – Jeseník
- 2 – Šumperk
- 3 – Bruntál
- 4 – Opava
- 5 – Karviná
- 6 – Ostrava
- 7 – Nový Jičín
- 8 – Frýdek-Místek

II.6

Krajské zřízení po roce 2000

/ Lubomír HLAVIENKA

Deset let po zániku „velkých“ krajů, roku 2000, došlo k obnovení krajského zřízení, byť v odlišných hranicích. Oblast Českého Slezska a severní Moravy spadá převážně do Moravskoslezského (okresy Bruntál, Opava, Nový Jičín, Frýdek-Místek, Karviná a Ostrava-město) a částečně Olomouckého (okresy Jeseník a Šumperk) kraje. V roce 2002 sice v ČR ukončily působnost okresní úřady, nicméně řada odvětví státní a veřejné správy je nadále organizována podle okresů. Rovněž sčítání lidu z roku 2011 vykazovalo statistické údaje i pro úroveň okresů, stejně jako krajů.

Částečnou náhradou za zaniklé okresní úřady se od 1. ledna 2003 staly tzv. obce s rozšířenou působností neboli obce III. stupně. Obecní úřady těchto obcí získaly právo vykonávat některé ze svých kompetencí (evidence obyvatel a motorových vozidel,

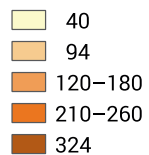
živnostenskopravní agenda atd.) i pro další sídla v příslušném obvodu. Koncept částečně navazoval na předlistopadový systém střediskových obcí. Až do 1. ledna 2021 hranice působnosti obcí běžně překračovaly hranice okresů, k uvedenému datu byla tato územní neskladebnost odstraněna. Šlo o zatím poslední významnější územně správní reformu.

Vedle oficiálního teritoriálního členění roste v posledních dekádách ekonomický a kulturní význam uskupení vytvářených z iniciativ samospráv. Tzv. mikroregiony (též svazky obcí či sdružení obcí) jsou různých druhů, mají formální status veřejnoprávních korporací. Mikroregiony vznikají za účelem prosazování společného zájmu obcí, často zejména kvůli podpoře cestovního ruchu.

Prameny a literatura:

- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Zákon č. 129/2000 Sb. [online], dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-129> [cit. 7. 6. 2021].

II.6

Krajské zřízení
po roce 2000Počet obyvatel
v okrese (v tisících)

Obce

- okresní město
- další vybrané sídlo
- krajská hranice

Okresy:

Olomoucký kraj

- 1 – Jeseník
- 2 – Šumperk

Moravskoslezský kraj

- 3 – Bruntál
- 4 – Opava
- 5 – Karviná
- 6 – Ostrava
- 7 – Nový Jičín
- 8 – Frýdek-Místek

II.7

Průmyslové oblasti na území Českého Slezska a severní Moravy

/ Ondřej KOLÁŘ

Sociální a demografickou strukturu obyvatelstva Slezska a severní Moravy dlouhodobě zásadním způsobem ovlivňovala migrace do průmyslových oblastí. Ostravskou průmyslovou oblast v meziválečném období tvořilo území politických okresů Opava, Hlučín, Moravská Ostrava, Bílovec, Nový Jičín, Frýdek a Místek, jesenickou území politických okresů Šternberk, Šumperk, Rýmařov, Bruntál, Frývaldov a Krnov.

Ostravská průmyslová oblast byla charakterizována těžbou uhlí a koncentrací navázaného těžkého (železárenského a strojírenského) i chemického průmyslu. Díky příznivé geografické poloze byla

ostravská oblast již během 19. století napojena na železniční trati do Prahy, Vídně, Košic i Krakova.

Oproti tomu jesenická průmyslová oblast se vyznačovala rozptýlenější strukturou sídel i výrobních závodů. Geomorfologický charakter zdejší krajiny neumožňoval koncentraci průmyslu v takové míře, jako tomu bylo na Ostravsku. Region se vyznačoval textilním průmyslem, k jehož centřům patřily zejména Šumperk a Krnov, stejně jako těžbou a zpracováním kamene a rud na Jesenicku a Bruntálsku. Další podniky byly navázány na živočišnou a dřevozpracující výrobu.

Prameny a literatura:

- Miloň DOHNAL, *Původní akumulace a vznik manufaktur v severomoravské plátenické oblasti*, Praha 1966.
- Dan GAWRECKI a kol., *Průmyslové oblasti českých zemí za kapitalismu (1780–1945)*. sv. 1. (1780–1918), Opava 1987.
- Dan GAWRECKI a kol., *Průmyslové oblasti Českých zemí (1780–1945)*. sv. II. 1918–1938, Opava 1991.
- Aleš ZÁŘICKÝ, *Ve stínu těžních věží. Historie dobývání kamenného uhlí v petřvaldské dílčí pánvi od počátku prospektorské činnosti do roku 1906*, Ostrava 2004.

II.7

Průmyslové oblasti na území Českého Slezska a severní Moravy

Oblasti

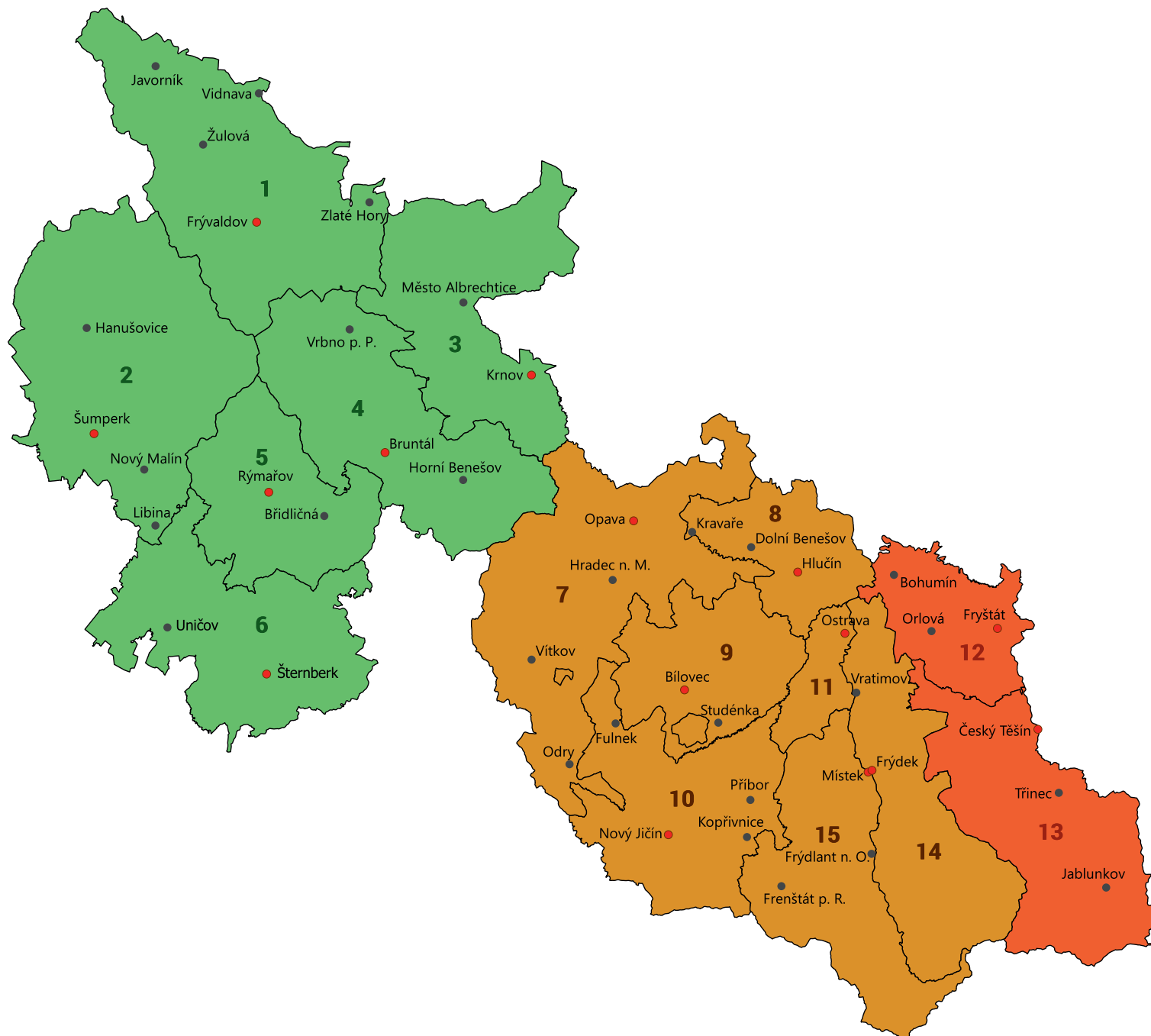
- Jesenická průmyslová oblast
- Ostravská průmyslová oblast

Obce

- sídlo politického okresu
- další vybrané sídlo

Politické okresy:

- 1 – Frývaldov
- 2 – Šumperk
- 3 – Krnov
- 4 – Bruntál
- 5 – Rýmařov
- 6 – Šternberk
- 7 – Opava
- 8 – Hlučín
- 9 – Bílovec
- 10 – Nový Jičín
- 11 – Moravská Ostrava
- 12 – Fryštát
- 13 – Český Těšín
- 14 – Frýdek
- 15 – Místek

II.8

Specifické regiony Českého Slezska a severní Moravy

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa zachycuje regiony se specifickou či nevyhraněnou národnostní strukturou, jež jsou blíže analyzovány v oddílech 5 a 6 mapové části. Jedná se o oblasti Těšínska, Hlučínska, Osoblažska a Šumperska.

Signifikantní rys Těšínska představuje přítomnost polské menšiny. Dále se region vyznačuje také tradiční silnou pozicí evangelických církví. Zároveň jde o součást ostravské průmyslové oblasti, která byla silně ovlivněna poválečnou ekonomickou imigrací. Oblast Hlučínska se vyznačuje silnou regionální identitou. Přestože mateřským jazykem drtivé většiny obyvatelstva je čeština, vlivem historického vývoje zde přetrvává výrazný vliv německé identity, zejména v kulturní oblasti a rodinné paměti. Navzdory dílčím demografickým změnám po roce 1945 Hlučínsko zůstává silně katolickou oblastí.

Region Osoblažska byl oproti Těšínsku a Hlučínsku daleko silněji zasažen poválečnou výměnou obyvatelstva. Ekonomický vývoj oblasti po roce 1945 byl spjat zejména se zemědělstvím, které poskytovalo obživu přistěhovalcům českého, slovenského, romského či řeckého původu.

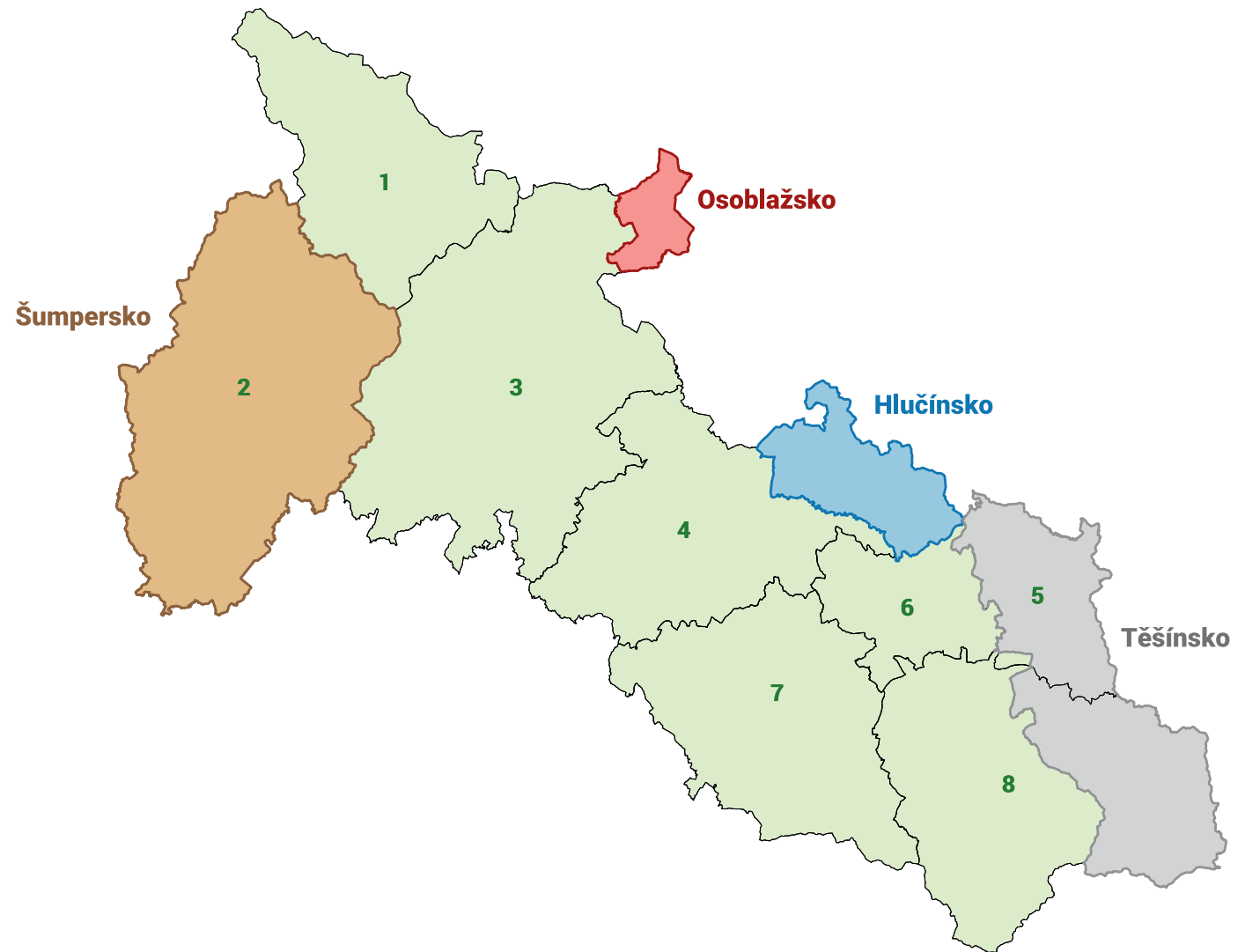
Šumpersko tvořilo významnou součást jesenické průmyslové oblasti (mapa II.7). V meziválečném období šlo o národnostně smíšený česko-německý region, v roce 1930 v politickém okrese Šumperk žilo 18 075 Čechoslováků a 61 739 Němců. Po roce 1945 došlo k vysídlení většiny německého obyvatelstva a pracovní příležitosti v zemědělství a textilním průmyslu přivedly do oblasti novoosídlence z vnitrozemí i zahraničí.

Prameny a literatura:

- Dan GAWRECKI, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*, Český Těšín 2017.
- Hana JARMAROVÁ, *Šumperk*, Praha 2009.
- Vilém PLAČEK, *Prajáci 2, aneb, Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*, Háj ve Slezsku 2007.

II.8

Specifické regiony českého Slezska a severní Moravy

Okresy:

- 1 – Jeseník
- 2 – Šumpek
- 3 – Bruntál
- 4 – Opava
- 5 – Karviná
- 6 – Ostrava
- 7 – Nový Jičín
- 8 – Frýdek-Místek

III. BLOK

Národnostní složení Českého Slezska a severní Moravy

III.1

Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1921

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapový list dokumentuje národnostní složení obyvatelstva země Slezské a přilehlých severomoravských okresů v roce 1921. Zobrazené území zachycuje stav platný v r. 1921, avšak v této době nebylo dosud ukončeno vytyčování hranic nového státu a v době sčítání lidu nadále probíhala delimitace na teritoriích, o něž propukly po skončení války územní spory. Toto vytyčování hranic se týkalo především okresu Hlučín, připojeného k Československu roku 1920, a okresů Fryštát (Karviná) a Český Těšín, jejichž vymezení se změnilo v důsledku rozdělení Těšínska. K hlučínskému okresu byly později v roce 1923 ještě připojeny obce Hať a Píšť, v okrese Český Těšín došlo během 20. let k dílčím posunům hranice v oblasti Jablunkovska, zejména v okolí obce Hřava.

Mapa se opírá o výsledky prvního československého sčítání lidu provedeného roku 1921. Cenzus uznával národnost českou a slovenskou, německou, židovskou a jinou, samostatnou kategorií tvořili „cizozemci“. Ve slezských okresech byla sčítána také polská národnost. Sčítání probíhalo po župách, přestože tyto dosud v českých zemích nebyly zavedeny. Hranice žup nekorespondovaly s hranicemi politických okresů, některé okresy byly rozděleny mezi dvě župy. Po potřeby mapového listu však vycházíme z vymezení politických okresů, jež v té době představovaly oficiální územně správní jednotku. Zobrazení dat dle politických okresů zároveň

umožňuje srovnání se stavem při následujícím sčítání roku 1930 (mapa 3.2).

Z mapy je patrná jasná početní dominance Němců v západoslezských okresech Bruntál (44 179 z celkových 45 779 obyvatel), Krnov (55 245 z 59 390) a Frývaldov (63 029 z 66 108). Podobný trend lze pozorovat v případě přilehlých severomoravských okresů Rýmařov (23 324) a Šumperk (59 564). Nepočtenou českou komunitu (v okr. Rýmařově 160, v okr. Bruntál 479, v okr. Frývaldov 866) zde tvořili zejména státní zaměstnanci. Naopak na Opavsku a Bílovecku lze pozorovat výraznou převahu Čechů, byť okresní města byla většinou německá (v Bílovci 3 347 Němců ku 800 Čechů, v Opavě 22 008 Němců ku 8 521 Čechům). V případě okresu Hlučín jsou data patrně částečně zkreslena tlakem úřadů na místní obyvatelstvo, aby se hlásilo k české národnosti. Na Těšínsku můžeme pozorovat přítomnost tradiční polské menšiny. V politickém okrese Český Těšín bylo evidováno 33 297 Poláků, v okrese Fryštát pak 34 102. Řada dalších Poláků, žijících v regionu, po rozdělení Těšínska nezískala československé občanství, a byla tak ve sčítání registrována jako cizinci, přestože šlo o osoby trvale usedlé. Ve větších městech Těšínska vidíme přítomnost německé a židovské populace. Kupříkladu ve Fryštátě žilo 1 451 Němců a 234 Židů, v Českém Těšíně 3 046 Němců a 674 Židů.

Prameny a literatura:

- Dan GAWRECKI, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*, Český Těšín 2017.
- Obyvatelstvo Slezska a Hlučínska v několika důležitějších směrech na základě sčítání lidu ze dne 15. února 1921 se zvláštním ohledem na předešlá sčítání lidu, Opava 1924.
- Vilém PLAČEK, *Prajzáci 2, aneb, Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*, Háj ve Slezsku 2007.
- Andrea POKLUDOVÁ, „Obranné“ spolky – viditelní i nezpozorovatelní aktéři při sčítání lidu 1890–1930, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 8, 2015, s. 129-162.
- *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1924.

III.1A

Národnostní složení

Politické okresy:

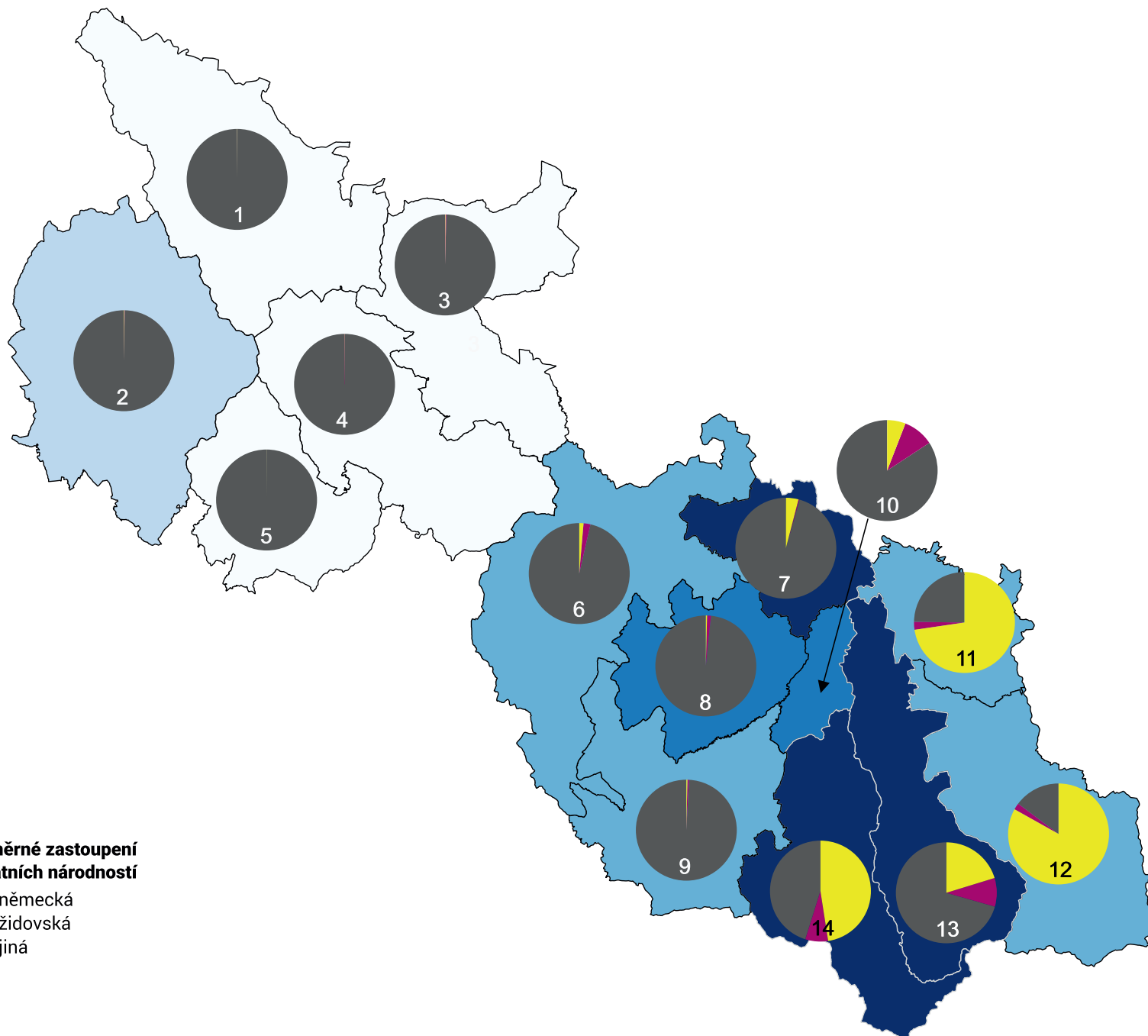
- 1 – Frývaldov
- 2 – Šumperk
- 3 – Krnov
- 4 – Bruntál
- 5 – Rýmařov
- 6 – Opava
- 7 – Hlučín
- 8 – Bílovec
- 9 – Nový Jičín
- 10 – Moravská Ostrava
- 11 – Fryštát
- 12 – Český Těšín
- 13 – Frýdek
- 14 – Místek

Zastoupení československé národnosti (%)

- 0,7–2,2
- 19,6
- 32,0–55,0
- 75,0–76,0
- 81,0–94,0

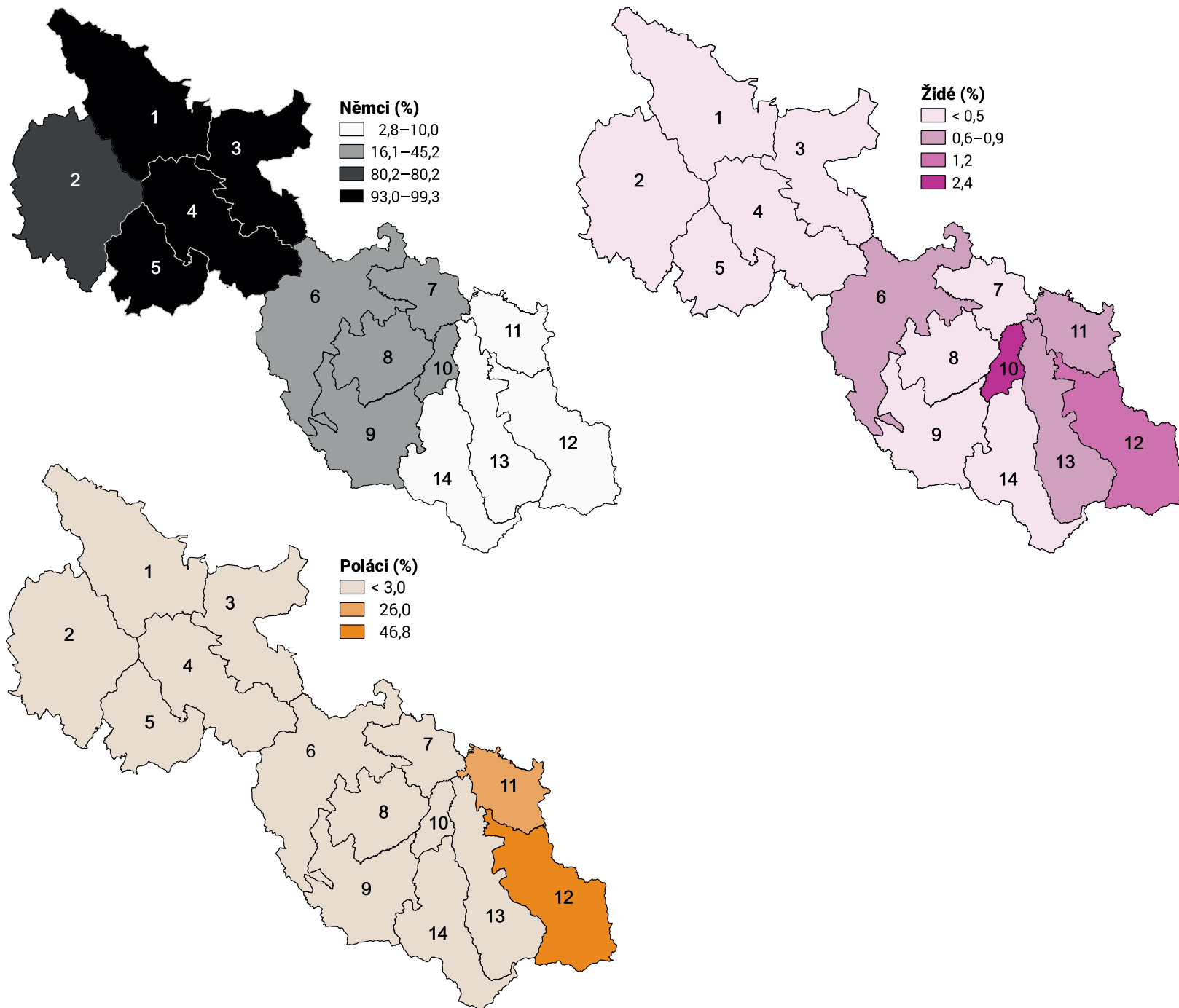
Poměrné zastoupení ostatních národností

- německá
- židovská
- jiná

III.1B

Německá, polská a židovská menšina

Politické okresy:

- 1 – Frývaldov
- 2 – Šumperk
- 3 – Krnov
- 4 – Bruntál
- 5 – Rýmařov
- 6 – Opava
- 7 – Hlučín
- 8 – Bílovec
- 9 – Nový Jičín
- 10 – Moravská Ostrava
- 11 – Fryštát
- 12 – Český Těšín
- 13 – Frýdek
- 14 – Místek

III.2 Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1930

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa zachycuje národnostní složení obyvatel Českého Slezska a přilehlých moravských okresů. Tento mapový list se opírá o oficiální výsledky sčítání a zahrnuje území tehdejších politických okresů Bílovec, Bruntál, Český Těšín, Frýdek, Fryštát (Karviná), Frývaldov (Jeseník), Hlučín, Krnov, Místek, Moravská Ostrava, Nový Jičín, Opava, Rýmařov a Šumperk. Sčítání probíhalo již v době po sloučení Slezska a Moravy do země Moravskoslezské, k němuž došlo zákonem o organizaci politické správy č. 125/1927 Sb. z. a n.

Mapový list vychází z oficiálních výsledků sčítání lidu roku 1930. Census z roku 1930 byl druhým meziválečným sčítáním lidí v ČSR. Čechy a Slováky sčítání nerozlišovalo, všichni byli chápáni jako součást národa československého. V zemi Moravskoslezské se započítávala národnost československá, německá či jiná. Jen v okresech s výraznějším zastoupením polské menšiny byli Poláci sčítáni jako samostatná kategorie. Census evidoval také kategorii „cizozemců“. Souhrnné výsledky sčítání pro zemi Moravskoslezskou vyšly tiskem až roku 1935.

Z výsledků sčítání je patrná jednoznačná dominance Němců v západním Slezsku a v přilehlých severomoravských okresech. Nejsilněji byli Němci zastoupeni v okresech Frývaldov (66 981 ze 71 717), Rýmařov (26 751 z 27 584), Bruntál (47 182 ze 49 134) a Krnov (56 744 z 61 995). Pro oblast Hlučínska jsou deklarované výsledky poněkud zkreslující. V regionu totiž panoval, stejně jako

při předchozím sčítání roku 1921, silný tlak úřadů, aby se místní Moravci hlásili k československé národnosti. Počet osob, které se samy identifikovaly jako Němci, byl v reálu podstatně vyšší, než udávají oficiální výsledky censu. Podle těch ze 48 640 obyvatel hlučínského okresu Němci tvořili pouze 2213 osob, zatímco Čechů a Slováků bylo evidováno 45 110.

Přítomnost Poláků je přirozeně patrná především na Těšínsku (41 685 v okrese Český Těšín, 34 545 v okrese Fryštát), v menší míře byli rozptýleni i v západní části Slezska. Židovské obyvatelstvo nacházíme zejména v prostředí větších a středních měst. Nejvíce Židů žilo v okresech Moravská Ostrava (2 269) a Fryštát (1 271). Mezi poměrně početnými cizinci, jež mapa nezachycuje (jen v Moravské Ostravě jich bylo 8 665), bychom našli řadu osob trvale žijících v ČSR. Šlo jednak o lidi z území bývalého Rakousko-Uherska, kteří z různých důvodů po rozpadu monarchie nezískali československé občanství. Svěbytnou podskupinu pak tvořili rodáci z části Těšínska odstoupené roku 1920 Polsku, z nichž mnozí se automaticky stali polskými občany a nevyužili možnost opce pro ČSR. Zastoupeni zde byli také němečtí státní příslušníci, mezi nimi i optanti z Hlučínska. Ti se dle zákona sice měli po získání německého občanství povinně vystěhovat do Německa, v praxi si však mnozí opatřili nominální bydliště v Německu, ale nadále se zdržovali v ČSR. V okrese Hlučín bylo evidováno 1 239 cizinců.

Literatura a prameny:

- Ivo BARAN, *Otázka národnosti při československém sčítání lidu na Těšínsku v meziválečném období*, Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and Southeastern European History 94, 2008, č. 1, s. 15-32.
- Pavel KLADIWA, *Odvolané opce. Snahy optantů z Hlučínska o (znovu)nabytí čs. státního občanství*, in: Jiří NEMINÁŘ (ed.) Hlučínsko 1920–2020, Hlučín 2020, s. 48-57.
- Andrea POKLOUDOVÁ, *„Obranné“ spolky – viditelní i nezapozorovatelní aktéři při sčítání lidu 1890–1930*, Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis 8, 2015, s. 129-162.
- Petr POPELKA, *Sčítání obcovačích řečí na Moravě 1880–1910 a potenciál jejich společenské konfliktnosti*, Historica Olomucensia 51, 2016, s. 113-143.
- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.

III.2A

Národnostní složení

Politické okresy:

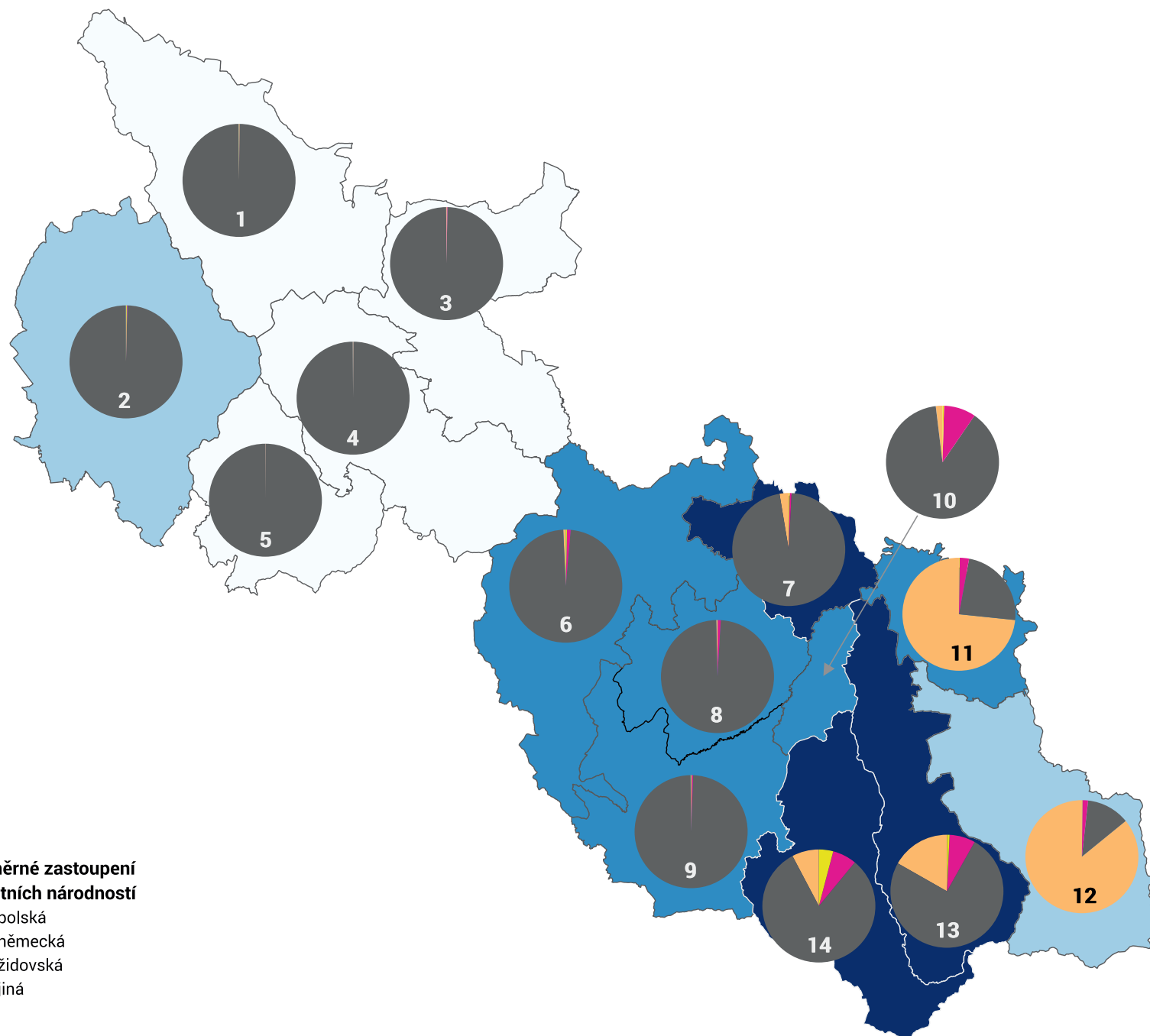
- 1 – Frývaldov
- 2 – Šumperk
- 3 – Krnov
- 4 – Bruntál
- 5 – Rýmařov
- 6 – Opava
- 7 – Hlučín
- 8 – Bílovec
- 9 – Nový Jičín
- 10 – Moravská Ostrava
- 11 – Fryštát
- 12 – Český Těšín
- 13 – Frýdek
- 14 – Místek

Zastoupení československé národnosti (%)

- <10,0
- 20,0–50,0
- 50,1–90,0
- 90,1–95,8

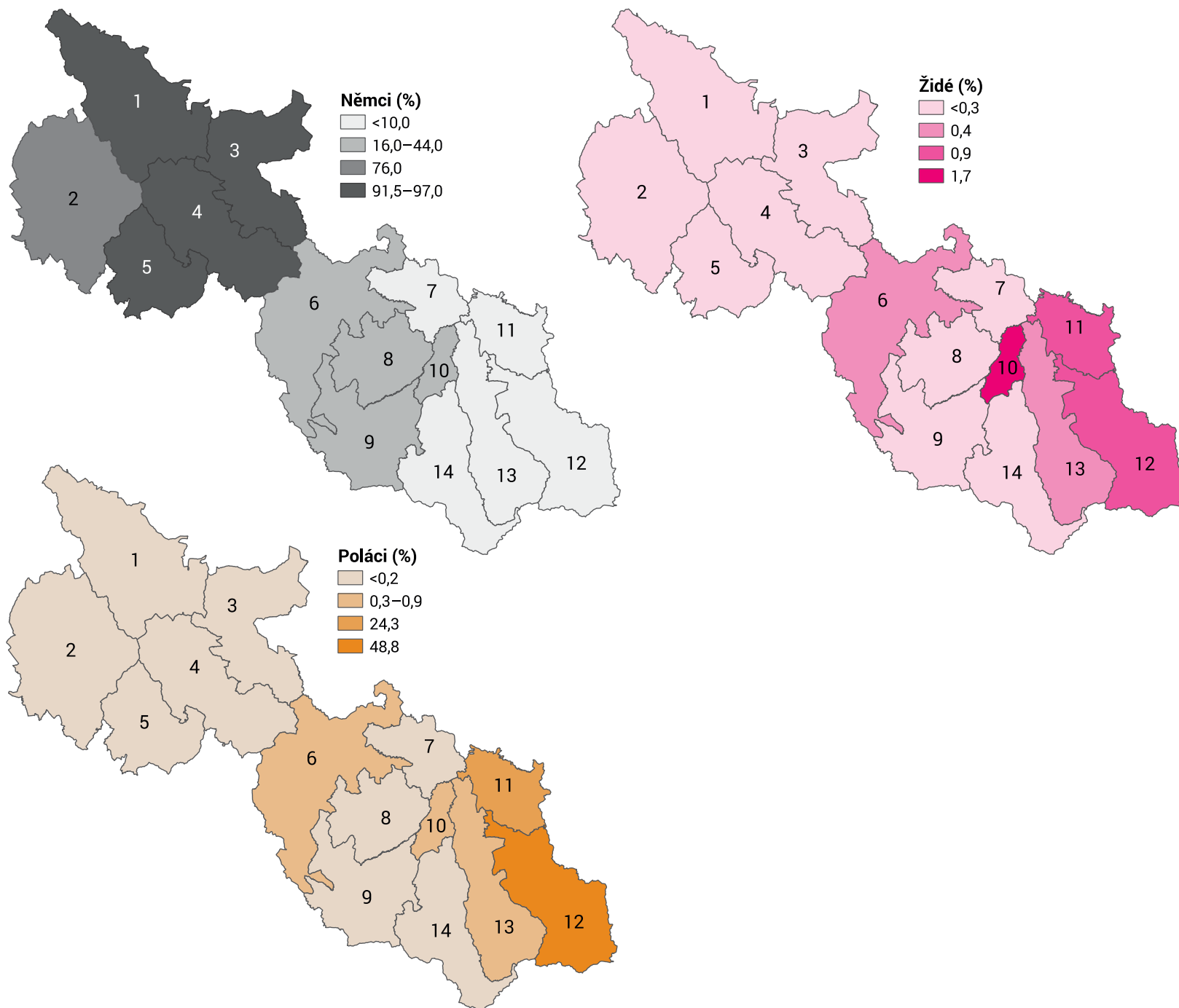
Poměrné zastoupení ostatních národností

- polská
- německá
- židovská
- jiná

III.2B

Německá, polská a židovská menšina

Politické okresy:

- 1 – Frývaldov
- 2 – Šumperk
- 3 – Krnov
- 4 – Bruntál
- 5 – Rýmařov
- 6 – Opava
- 7 – Hlučín
- 8 – Bílovec
- 9 – Nový Jičín
- 10 – Moravská Ostrava
- 11 – Fryštát
- 12 – Český Těšín
- 13 – Frýdek
- 14 – Místek

III.3

Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1950

/ Lubomír HLAVIENKA

Mapa zachycuje teritorium spadající do dvou krajů, Ostravského a Olomouckého. V důsledku správní reformy zaniklo ke konci roku 1948 dosud platné zemské zřízení a namísto něj vstoupily od 1. ledna 1949 v činnost nově zřízené kraje. Se vznikem nového územně správního členění došlo také k zániku ostravské expozitury Moravskoslezského ZNV, který vykonával činnost mezi léty 1945 až 1948. Území expozitury skládající se ze všech slezských okresů, moravských okresů Místek a Nový Jičín a statutárních měst Ostrava a Opava bylo rozděleno mezi nově vzniklé kraje Olomoucký a Ostravský, přičemž Ostravský kraj teritoriálně obsáhl většinu zaniklé expozitury ZNV. Nově vzniklé kraje byly konstruovány tak, aby zahrnovaly území o rozloze cca 5 000 km² a žilo na nich cca 0,5 milionu obyvatel. Ostravský kraj celkem zahrnoval 11 okresů, jež se nacházely jak na území Českého Slezska, tak i na severní Moravě, a také města Ostrava a Opava. V případě Olomouckého kraje se jednalo o 12 okresů střední a severozápadní Moravy a severozápadní část Českého Slezska. Součástí Olomouckého kraje bylo i město Olomouc. Zobrazené území zahrnuje všechny okresy Ostravského kraje a z Olomouckého kraje se jedná o slezské okresy Bruntál a Jeseník a o severomoravské okresy Rýmařov a Šumperk.

Základem pro tento mapový list se staly výsledky sčítání obyvatelstva, jež proběhlo v r. 1950. Výsledky sčítání byly zprvu tajné, nakonec v r. 1957 vyšly tiskem některé materiály, ale data za obce a osady nebyla nikdy publikována. Toto sčítání mělo zmapovat dalekosáhlé proměny, jimiž si v důsledku poválečného odsunu prošlo především československé pohraničí. Jednalo se také o poslední sčítání, které evidovalo všechno přítomné obyvatelstvo, tedy to, které se k datu sčítání nacházelo v dané obci, nikoliv to, které mělo v dané obci trvalé bydliště. Příslušnost k národu byla formulována tak, že se jednotlivec měl přihlásit za příslušníka toho národa, s jehož kulturním a pracovním společenstvím byl vnitřně spjat a k němuž se hlásil.

Prameny a literatura:

- Československé sčítání lidu 1950 [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/ceskoslovenske-scitani-lidu-1950>, [cit. 29. 6. 2021].
- Lubomír HLAVIENKA, *Národnostní problematika na území okresů Bruntál, Krnov a Rýmařov v letech 1948 až 1960*, Slezský sborník 118, 2020, č. 1, s. 40-71.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků států po současnost*, Praha 2007.

Mapa zachycuje, jak dalekosáhlé byly proměny národnostní skladby Slezska a severní Moravy. Od posledního sčítání v r. 1930 zmizela v důsledku poválečného odsunu většina původně dominantního německého obyvatelstva, jehož rezidua můžeme sledovat nejvíce v západních okresech na pomezí Moravy a Slezska. Nejpočetnější německá menšina na celkový počet obyvatel žila v okrese Jeseník (1 854), Bruntál (930), Rýmařov (559) a Šumperk (2 049). Namísto Němců se dominantním národem v řadě okresů stali Češi, již se na celkovém počtu obyvatel podíleli nejvíce v okresech Opava (69 169), Bílovec (37 560 z 39 004), Ostrava (227 161 z 245 259), Opava (69 169 ze 73 052), Nový Jičín (60 426 z 63 021), Místek (68 435 ze 70 267) a Frenštát pod Radhoštěm (34 030 z 34 637). Nejmenší podíl Čechů na obyvatelstvu bychom naopak mohli najít v okrese Český Těšín (52 490 z 83 010), Karviná (81 249 ze 111 611), Rýmařov (12 880 ze 17 652) a Jeseník (30 037 z 37 571). Tento stav byl způsoben jednak silnou polskou menšinou žijící na východě, jednak příchodem velkého množství různých nečeských národností, mezi něž můžeme řadit Slováky, Maďary, Rusíny a mnohé další. To znamenalo především zrod silné slovenské menšiny, jejíž příslušníci do pohraničí odcházeli hlavně za prací v průmyslu. Nejpočetnější slovenské komunity lze najít v okresech Ostrava (10 248), Jeseník (5 052) a Šumperk (4 260), ale procentuálně tvořili Slováci největší podíl na celkové populaci v okrese Rýmařov (3 813). Jako velmi početnou můžeme označit i menšinu polskou, která byla tradičně koncentrována v prostoru Těšínska, konkrétně pak na území okresů Český Těšín (29 515) a Karviná (26 585), kde Poláci tvořili přes 35 %, resp. cca 24 % veškerého obyvatelstva okresu.

Problémem tohoto sčítání, stejně jako všech následujících až do r. 1991, je však to, že nedetekuje jak Romy, tak Řeky, kteří se v poválečných letech objevili v pohraničí, takže o zastoupení těchto skupin obyvatelstva nemáme bližších informací.

- Aleš KREML – Zdeněk JIRÁSEK, *Průběh osidlování Bruntálska a Krnovska v letech 1948–1960*, Slezský sborník 114, 2016, č. 2, s. 57-79.
- Aleš KREML – Zdeněk JIRÁSEK, *Osidlování okresu Krnov v letech 1945–1949*, Časopis Slezského zemského muzea. Série B 63, 2015, č. 3, s. 257-270.
- Tomáš NIESNER, *K proměnam osídlení Bruntálska, regionu v pohraničí*, Sborník Bruntálského muzea, Bruntál 2015, s. 29-37.
- Radim PROKOP – Oľga ŠRAJEROVÁ – Karel SOMMER – Emil GÍMEŠ, *Slováci v České republice po roce 1945*. Opava 1998.
- Sčítání lidu a soupis domů a bytů v republice Československé ke dni 1. března 1950. Díl I. Nejdůležitější výsledky sčítání lidu a soupisu domů a bytů za kraje, okresy a města, Praha 1957.
- Vladimír SRB, *Tisíc let obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.
- Jiří TOPINKA, *Zapomenutý kraj. České pohraničí a takzvaná akce dosídlení*, Soudobé dějiny 12, 2005, č. 3-4, s. 534-585.

III.3A

Národnostní složení

Okresy:

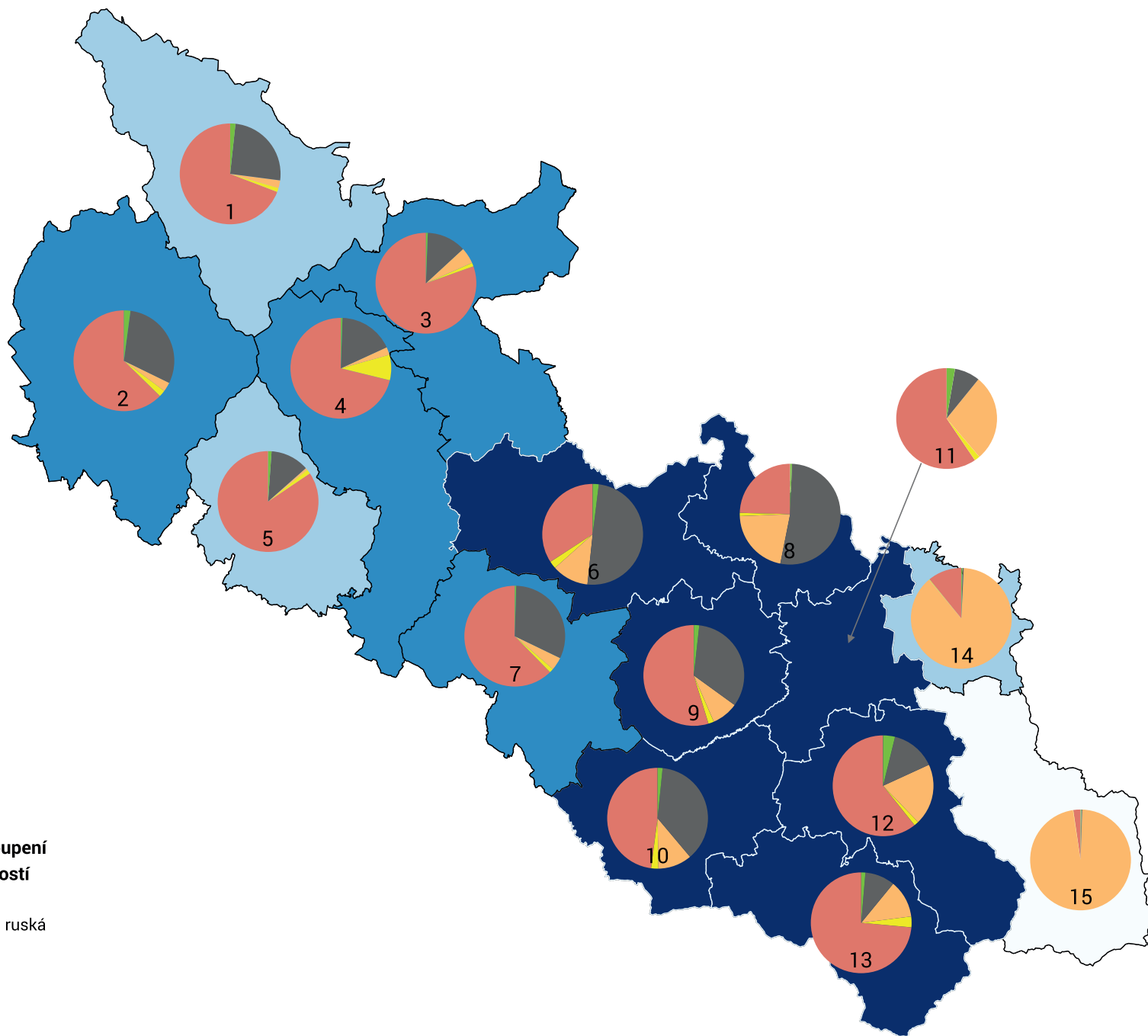
- 1 – Jeseník
- 2 – Šumperk
- 3 – Krnov
- 4 – Bruntál
- 5 – Rýmařov
- 6 – Opava
- 7 – Vítkov
- 8 – Hlučín
- 9 – Bílovec
- 10 – Nový Jičín
- 11 – Ostrava
- 12 – Místek
- 13 – Frenštát pod Radhoštěm
- 14 – Karviná
- 15 – Český Těšín

Zastoupení české národnosti (%)

- 63,2
- 70,0–79,9
- 80,9–89,9
- 90,0–98,1

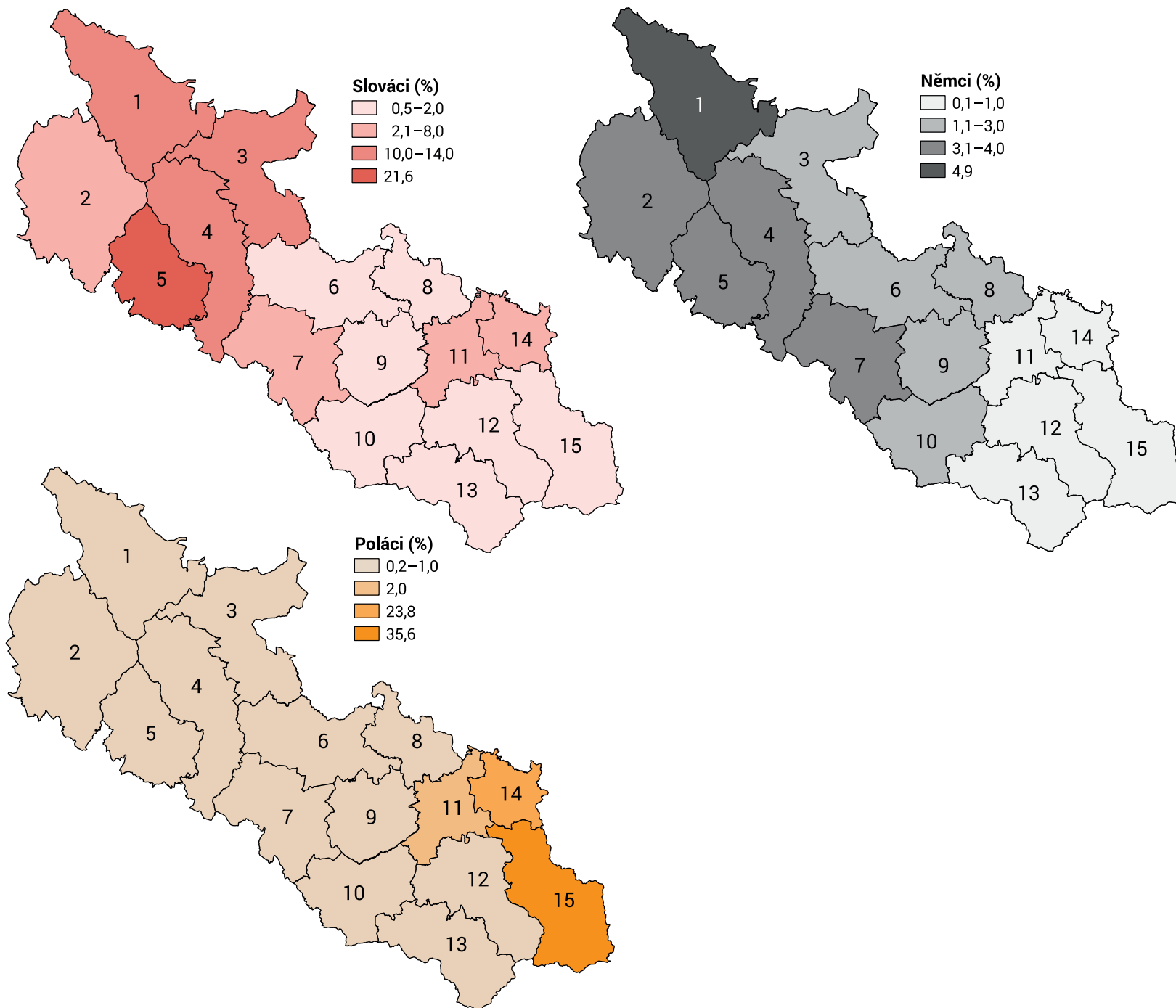
Poměrné zastoupení dalších národností

- slovenská
- ukrajinská a ruská
- polská
- německá
- maďarská

III.3B

Polská, slovenská a německá menšina

Okresy:

- 1 – Jeseník
- 2 – Šumperk
- 3 – Krnov
- 4 – Bruntál
- 5 – Rýmařov
- 6 – Opava
- 7 – Vítkov
- 8 – Hlučín
- 9 – Bílovec
- 10 – Nový Jičín
- 11 – Ostrava
- 12 – Místek
- 13 – Frenštát pod Radhoštěm
- 14 – Karviná
- 15 – Český Těšín

III.4

Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1970

/ Lubomír HLAVIENKA

Tento mapový list zachycuje národnostní složení na území části Severomoravského kraje. Konkrétně se jedná o okresy Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava a Šumperk. Severomoravský kraj vznikl v důsledku velké správní reformy kodifikované zákonem č. 36/1960 Sb., sloučením území stávajících krajů Ostravského, Olomouckého a části Gottwaldovského, takže výsledný celek se rozkládal na ploše celého Českého Slezska a velké části Moravy. Reforma mimo krajů upravovala i hranice okresů, přičemž nové velké okresy byly vytvořeny sloučením většinou tří stávajících okresů. Konkrétně to znamenalo, že bývalý okres Karviná byl rozšířen o část okresu Ostrava-venkov a několik obcí z bývalého okresu Český Těšín. K okr. Místek byly přičleněny obce z okresů Frenštát pod Radhoštěm a Ostrava-venkov a jih okresu Český Těšín. Původní okres Nový Jičín byl rozšířen o obce ze zrušených okresů Bílovec, Vítkov, Hranice a Frenštát pod Radhoštěm. Ostrava byla po zrušení okresu Ostrava-venkov rozšířena o několik obcí a členila se na 8 obvodů. Okres Opava obsáhl obce bývalého okresu Opava, Hlučín a Vítkov a několik obcí okresu Krnov, Bílovec a Ostrava-venkov. Okres Bruntál byl rozšířen o okresy Rýmařov a Krnov a některé obce z okresů Opava, Jeseník a Šternberk. Okres Šumperk byl sloučen s okresy Zábřeh a bez Zlatohorska i o okres Jeseník. Při ustavování územního rozsahu nových krajů a okresů byly sledovány převážně ekonomické cíle, takže vzniklé celky byly utvořeny bez ohledu na tradiční vazby, což znamenalo nešetrné zásahy do stávající územní struktury.

Podkladem pro tento mapový list se staly výsledky sčítání lidu z r. 1970. To zachycovalo stav platný k 1. prosinci 1970. V rámci

metodiky zjišťování národnostní příslušnosti bylo oproti r. 1950 rozdílem, že již od r. 1961 bylo zachycováno obyvatelstvo mající v dané obci trvalé bydliště, nikoliv pouze to přítomné. Při zjišťování národnosti byla možnost přihlásit se k některým z předvolených kategorií. Nadále ale nebyla možnost evidovat obyvatelstvo romské nebo řecké národnosti, jehož početnost a prostorové rozložení tak z těchto výsledků nemůžeme určit.

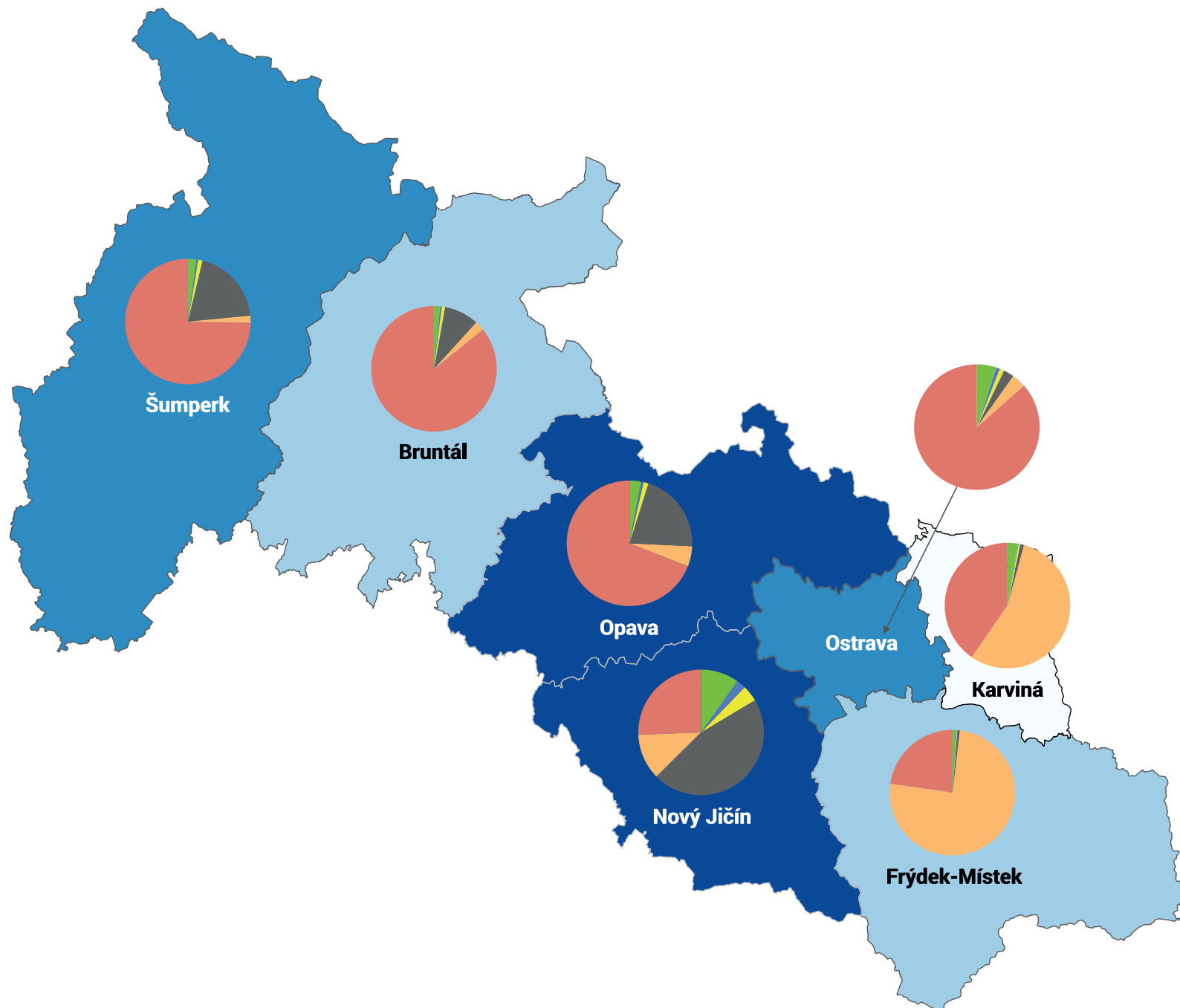
Mapový list potvrzuje změny patrné již v roce 1950. Lze pozorovat, že české obyvatelstvo je nadále dominantní národností na celém sledovaném území, přičemž největší podíl na obyvatelstvu lze vysledovat v okresech Nový Jičín (136 036) a Opava (166 538). Naopak v okresech Karviná (211 511), Frýdek-Místek (174 851) a Bruntál (81 524) sice byli Češi také nejpočetnější národností, ale jejich zastoupení již nebylo tak vysoké a je patrné, že na těchto územích byly přítomny silné národnostní menšiny. Tyto menšiny jsou pozůstatkem původního německého a polského osídlení, které zde bylo již před r. 1945. Na východě se jednalo především o polskou menšinu žijící v kompaktním osídlení na území okresů Karviná (32 856) a Frýdek-Místek (23 671) v počtu převyšujícím 10 % obyvatelstva daného okresu. Celorepublikový průměr překračovala německá menšina v okresech Bruntál (1 333) a Šumperk (2 498), kde její podíl na obyvatelstvu sahal až ke 2 %. Z nových menšin tvořili největší skupinu Slováci: jejich osídlení bylo procentuálně nejsilnější v okrese Bruntál, kde jich žilo 12 778, což představovalo necelých 13 % obyvatelstva okresu. Početně silné slovenské osídlení lze najít také v okresech Karviná (23 986), Ostrava (5 251) a Šumperk (9 457).

Prameny a literatura:

- Československé sčítání lidu 1970, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/sldb/ceskoslovenske_scitani_lidu_1970, [cit. 2. 7. 2021].
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska*. Opava, s. 409-420.
- Radim PROKOP – Olga ŠRAJEROVÁ – Karel SOMMER – Emil GÍMEŠ, *Slováci v České republice po roce 1945*, Opava 1998.
- Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 12. 1970. Tabulky za obce a jejich části. Okresy Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava, Šumperk, Praha 1974.
- Vladimír SRB, *Tisíc let obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.

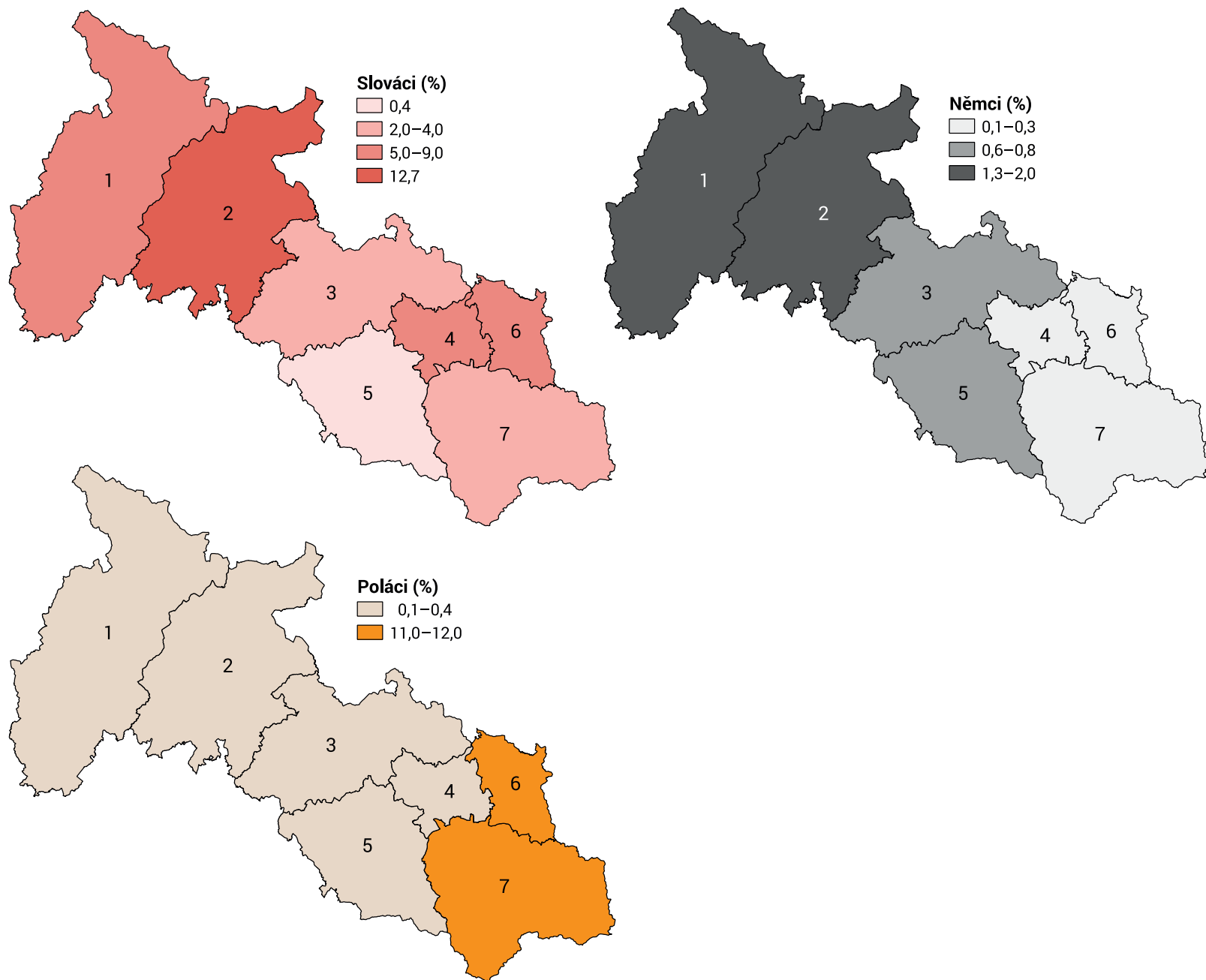
III.4A

Národnostní složení

III.4B

Polská, slovenská a německá menšina

Okresy:

- 1 – Šumperk
- 2 – Bruntál
- 3 – Opava
- 4 – Ostrava
- 5 – Nový Jičín
- 6 – Karviná
- 7 – Frýdek-Místek

III.5

Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 1991

/ Lubomír HLAVIENKA

Mapa zachycuje národnostní složení na území vymezeném částí okresů bývalého Severomoravského kraje. Konkrétně se jedná o okresy Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava a Šumperk. V době realizace sčítání již neexistovala krajská úroveň správy, jelikož po revoluci v r. 1989 došlo k reformě veřejné správy, která znamenala zrušení sítě národních výborů. V r. 1990 tak zanikly okresní i krajské národní výbory a nahradilo je 73 okresních úřadů. Mimo této reformy se zkoumané území změnilo od r. 1970 jenom minimálně a jednalo se především o dílčí úpravy teritoriálního vymezení některých okresů. Takto se v r. 1975 staly obce Nová Bělá, Stará Bělá a Proskovice součástí Ostravy, a tím se vyčlenily z okresu Frýdek-Místek. V r. 1976 byla Polanka nad Odrou převedena z okresu Nový Jičín pod Ostravu. Ve stejném roce byly obce Antošovice, Hošťálkovice, Koblov, Krásné Pole, Lhotka u Ostravy, Petřkovice a Plesná převedeny pod Ostravu zpod okresu Opava. V červenci 1976 byl také převeden katastr obce Pískov zpod okresu Šumperk pod olomoucký okres. Došlo ale k úpravě na úrovni obcí, když v průběhu 70. a 80. let probíhaly centralizační procesy, které se projevily slučováním obcí, resp. jejich přičleňováním k větším městům. V důsledku to znamenalo, že počet obcí jednotlivých okresů se od r. 1961 zdatelně snížil.

Podkladem pro sestavení této mapy se stalo sčítání lidu 1991, jehož výsledky byly od r. 1992 zveřejňovány statistickým úřadem. Toto sčítání se konalo v euforické náladě polistopadového vývoje a přineslo oproti předchozím letům řadu změn, které se dotkly i zjišťování národnostního složení. V návaznosti na znění ústavního zákona č. 23/1991 Sb. se v případě národností stanovilo, že se národností rozumí příslušnost k danému národu a bylo ponecháno na respondentech, aby se k této otázce svobodně vyjádřili.

Prameny a literatura:

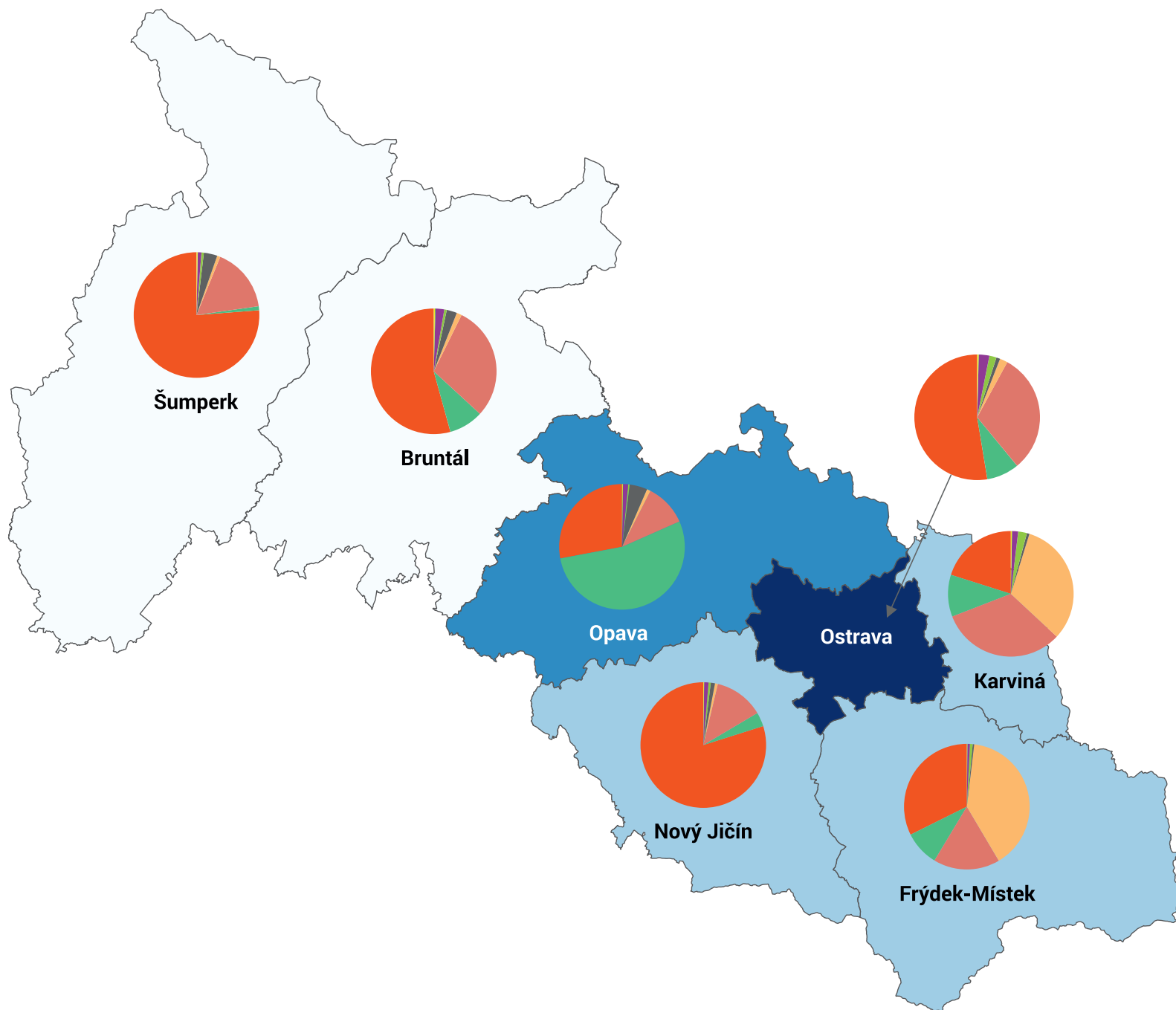
- Pramenné dílo 1991. s. 17. [online], dostupné z https://www.czso.cz/documents/11308/25225901/2501_2.pdf/05a3d97b-482c-40f3-9256-a1a6f068deb3?version=1.0 [cit. 3. 2. 2021].
- Charakteristika okresů Frýdek-Místek, Nový Jičín, Opava a Ostrava [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/xt/okresy> [cit. 3. 2. 2021].
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska*, Opava, s. 409-420.
- Radim PROKOP – Olga ŠRAJEROVÁ – Karel SOMMER – Emil GÍMEŠ, *Slováci v České republice po roce 1945*, Opava 1998.
- Vladimír SRB, *Tisíc let obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.

Společně s tímto ustanovením se výrazně rozšířil rejstřík národností, k nimž se bylo možné přihlásit. Díky této úpravě se ve sčítání prvně objevuje národnost slezská, moravská, či romská.

Výsledky sčítání ukazují, že možností přihlášení se k novým národnostem se snížil celkový objem lidí hlásících se k české národnosti. Tradičně nízké zastoupení Čechů lze pozorovat v západních okresech Šumperk (121 753 ze 168 773) a Bruntál (71 328 z 99 461), ale procentuálně se vůči r. 1970 snížilo zastoupení Čechů i v dalších okresech. Nejsilněji byli Češi zastoupeni v okresech Ostrava (288 456 ze 353 989) a Karviná (210 150 z 285 998), avšak i zde se jejich podíl pohyboval od 72 do 83 %. Ztráty české národnosti se projevily poměrně silným zastoupením nových národností moravské a slezské. Největší podíl moravské národnosti na obyvatelstvu okresu můžeme vidět v případě Nového Jičína (31 220, tj cca 20 %), avšak početně se nejvíce lidí přihlásilo k moravské národnosti v Ostravě (31 314). Další z nově evidovaných národností, slezská, byla nejpočetnější v okrese Opava (19 584), kde tvořila celých 11 % zdejší populace. Mimo Opavu byla slezská národnost ještě dosti početná v okrese Karviná (7 976). Nově zjišťována byla i národnost romská, ke které se ale přihlásilo jenom minimum lidí a největší zastoupení měla v okrese Ostrava (1 615) a Karviná (1 163). Je nutné ale říci, že většina zdejších Romů se k této národnosti nehlásila a spadají do kategorie české nebo slovenské národnosti. Z tradičních menšin byla dlouhodobě velmi početná polská, která zůstávala nejsilněji zastoupena v okrese Karviná (23 803) a Frýdek-Místek (20 612), kde představovala 8 až 10% podíl na zdejším obyvatelstvu. Německá menšina nadále početně upadala a pouze v okresech Opava (1 660) a Šumperk (1 599) tvořila cca 1 % zdejší populace.

III.5A

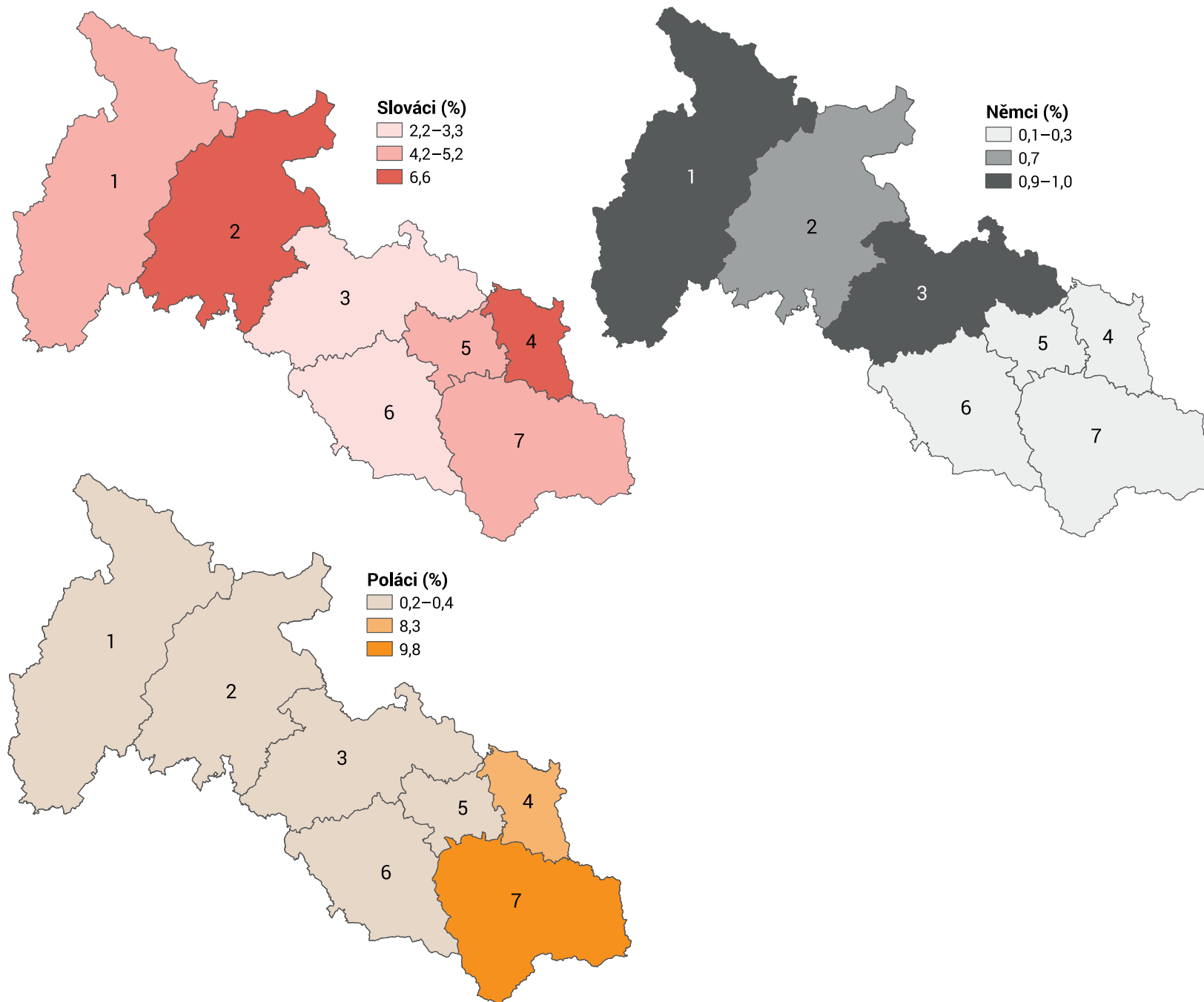
Národnostní složení

III.5B

Polská, slovenská a německá menšina

Okresy:

- 1 – Šumperk
- 2 – Bruntál
- 3 – Opava
- 4 – Karviná
- 5 – Ostrava
- 6 – Nový Jičín
- 7 – Frýdek-Místek

III.5C

Slezská a moravská národnost

Okresy:

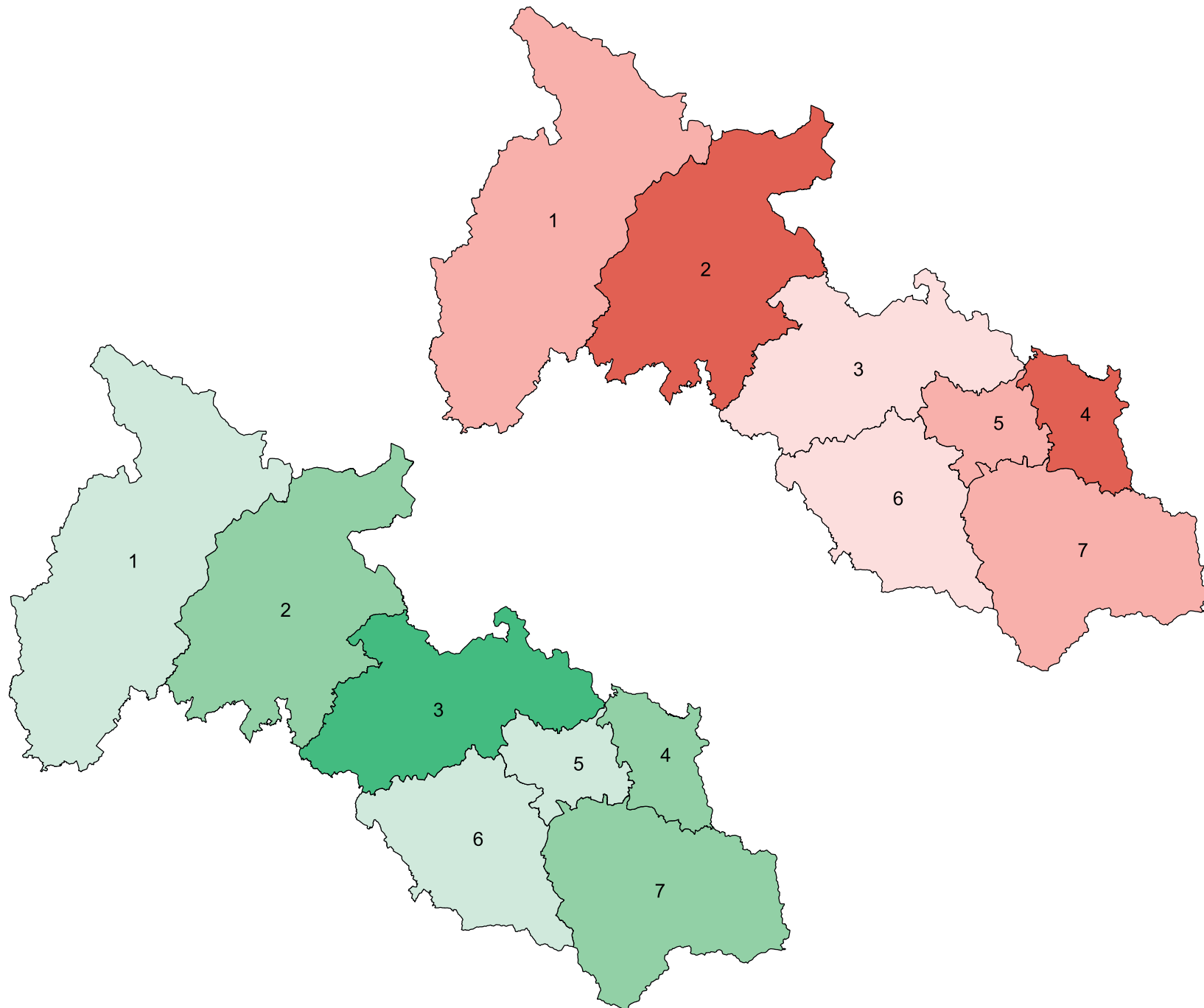
- 1 – Šumperk
- 2 – Bruntál
- 3 – Opava
- 4 – Karviná
- 5 – Ostrava
- 6 – Nový Jičín
- 7 – Frýdek-Místek

Slezané (%)

- 0,3–1,4
- 2,2–2,8
- 11,0

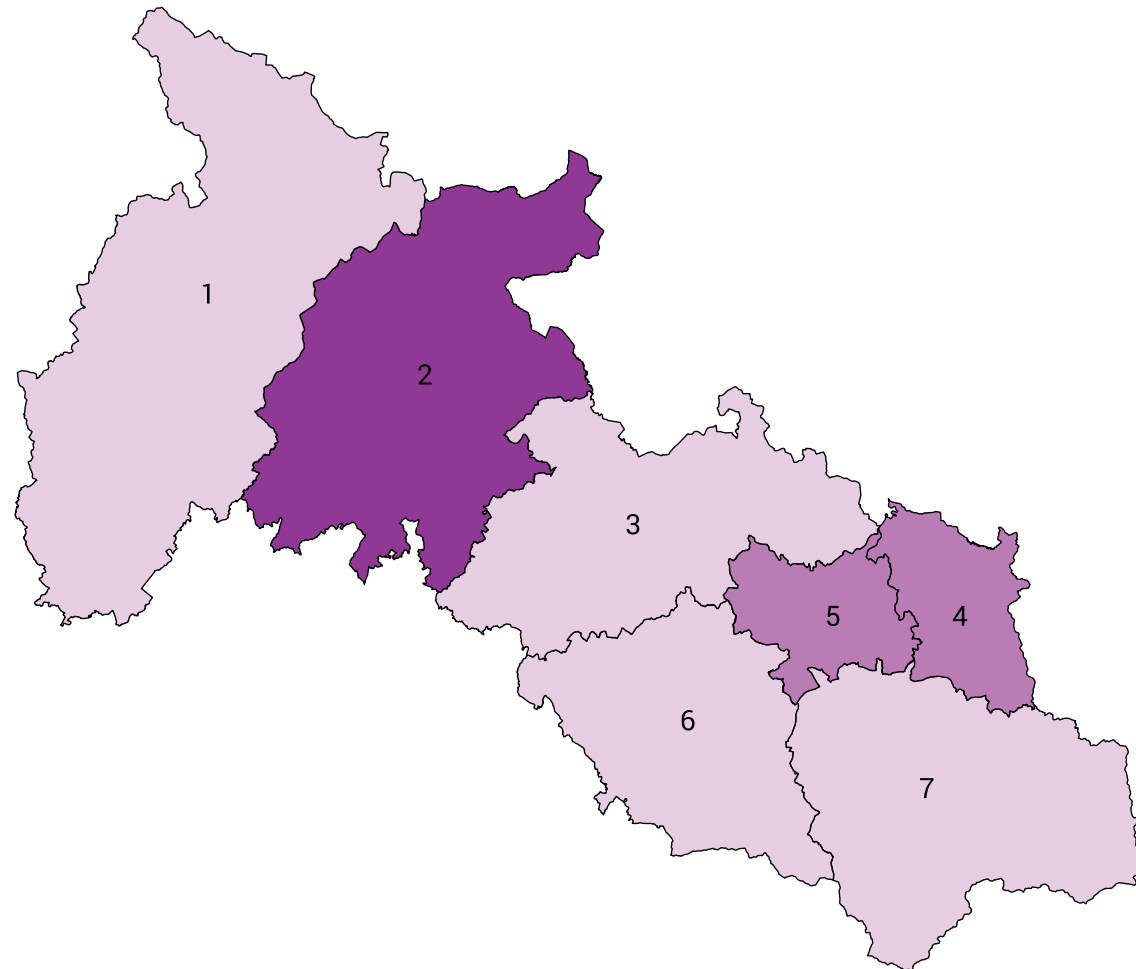
Moravané (%)

- 5,0–6,0
- 8,0–9,0
- 14,7
- 20,0–21,0

III.5D

Romská národnost

Okresy:

- 1 – Šumperk
- 2 – Bruntál
- 3 – Opava
- 4 – Karviná
- 5 – Ostrava
- 6 – Nový Jičín
- 7 – Frýdek-Místek

Romové (%)

- 0,2–0,3
- 0,4–0,5
- 0,6

III.6 Národnostní struktura Českého Slezska a severní Moravy 2011

/ Lubomír HLAVIENKA

Zobrazený region je tvořen všemi okresy Moravskoslezského kraje (Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava) a částí okresů Olomouckého kraje (Jeseník, Šumperk), jež leží zcela, nebo svou částí na území historického Slezska. Toto rozložení vychází z proměn státní správy, které byly realizovány od sčítání v r. 1991. V r. 1996 byl vyhlášen samostatný okres Jeseník, který vznikl vyčleněním části území z okresu Šumperk. Území nově vzniklého okresu do velké míry kopíruje původní výměr okresu Jeseník, který byl v r. 1960. K dalším změnám došlo v r. 2000 na základě ústavního zákona č. 347/1997 Sb., který znamenal vytvoření vyšších územně správních celků. Nově vzniklé kraje podle zákona č. 129/2000 Sb. získaly samosprávné postavení. Na zkoumaném teritoriu se projevily i další dílčí změny, které se týkaly vymezení okresů. V r. 2005 byly od okresu Bruntál odděleny obce Moravský Beroun, Norberčany a Huzová a převedeny pod okres Olomouc. V r. 2007 přišel okres Bruntál o obec Sosnová, jež se přesunula pod správu okresu Opava. V r. 2007 byly z okresu Frýdek-Místek vyčleněny obce Stará Ves nad Ondřejnicí, Šenov, Václavice a Vratimov a předány okresu Ostrava a obec Horní Bludovice okresu Karviná. Z okresu Nový Jičín byly převedeny obce Klimkovice, Olbramovice, Vřesina a Zbyslavice pod okres Ostrava. Z okresu Opava byly též v r. 2007 převedeny obce Čavisov, Dolní Lhota, Horní Lhota a Velká Polom pod správu okresu Ostrava.

Podkladem pro mapu se staly výsledky sčítání lidu z roku 2011. Oproti předcházejícím porevolučním sčítáním se v rámci zjišťování národnostní příslušnosti neprojevily žádné zásadní změny.

Respondenti měli také možnost přihlásit se nejenom k jedné, ale případně i ke dvěma národnostem, s nimiž se jedinec identifikoval. Oproti minulým sčítáním nebylo povinné tuto rubriku vyplňovat, a tedy bylo možno nepřihlásit se k žádné z nabízených národností. Této možnosti celkově využila asi 1/3 lidí.

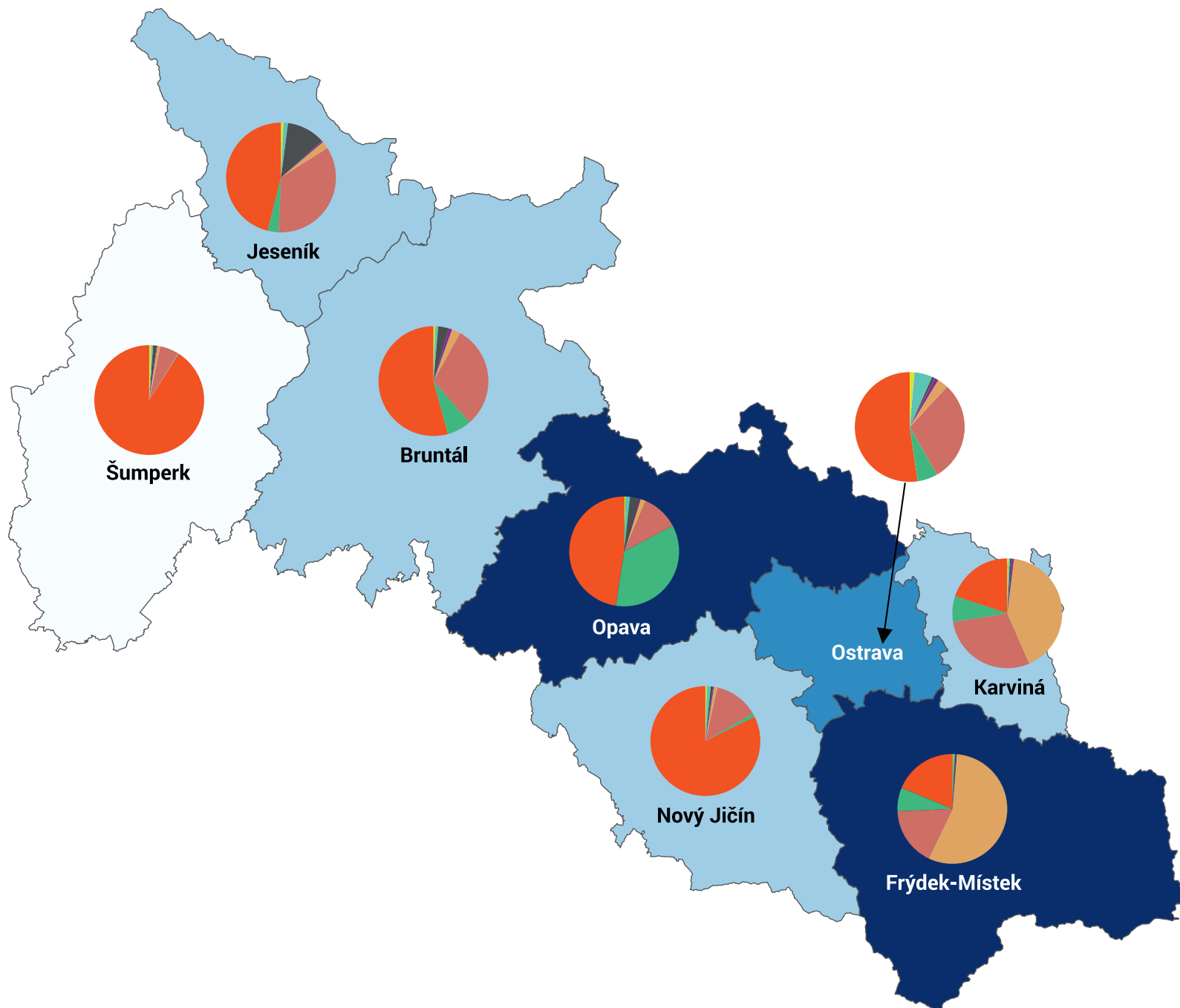
Právě možnost nepřihlásit se k žádné národnosti znamenalo, že všechny sledované národnosti zaznamenaly ve své početnosti propad. Na území sledovaného regionu zůstala nejpočetnější česká národnost, která představovala největší podíl na obyvatelstvu v okresech Opava (114 840) a Frýdek-Místek (135 164), naopak nejméně se lidé hlásili k české národnosti v okrese Šumperk (67 619). Stejný osud lze sledovat i v případě moravské a slezské národnosti, které také zaznamenaly od r. 1991 pokles. Konkrétně Moravané tvořili největší podíl na obyvatelstvu (cca 9 %) v okrese Nový Jičín (12 621), ale nejpočetnější byli v okrese Šumperk, kde se k této národnosti přihlásilo 18 013 obyvatel. Oproti r. 1991 zaznamenala propad i národnost slezská, která zůstala nejpočetnější v okrese Opava (4 889) a Karviná (2 403). Oslabení lze pozorovat i u dalších menšin. Tradičně velmi silná sice zůstala menšina slovenská, která ovšem také oproti r. 1991 oslabil. Slováci zůstali nejsilněji zastoupeni na obyvatelstvu v okrese Karviná (9 233) a tvořili cca 4 % obyvatelstva kraje. Početně zůstali silní i v Ostravě, kde se ke slovenské národnosti přihlásilo 7 104 lidí. Znatelné snížení početnosti můžeme sledovat také v případě menšiny polské. Ta zůstala nejsilnější v okresech Karviná (13 234) a Frýdek-Místek (13 586), ale procentuální podíl příslušníků této minority se citelně oproti r. 1991 snížil.

Prameny a literatura:

- Výsledky SLDB 2011. Okres Bruntál, Frýdek-Místek, Jeseník, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava-město, Šumperk [online], dostupné z https://vdb.czso.cz/vdb-vo2/faces/cs/index.jspx?_afPp=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__101__40819#w= [cit. 3. 2. 2021].
- Charakteristika okresů Bruntál, Frýdek-Místek, Nový Jičín, Opava a Ostrava, [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/xt/okresy> [cit. 3. 2. 2021].
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otvorena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_slbd_2011 [cit. 3. 2. 2021].

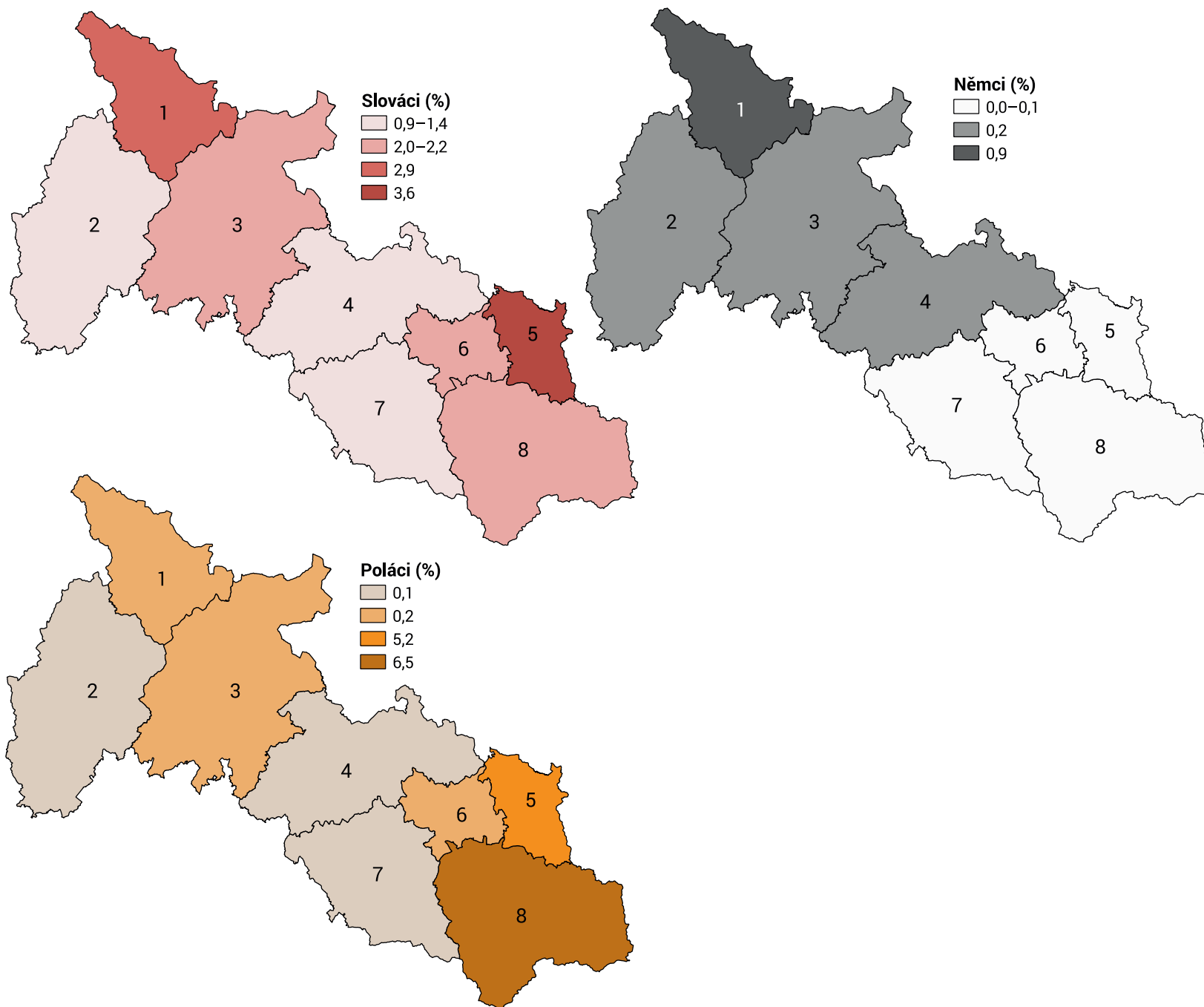
III.6A

Národnostní složení

III.6B

Polská, slovenská a německá menšina

Okresy:

- 1 – Jeseník
- 2 – Šumperk
- 3 – Bruntál
- 4 – Opava
- 5 – Karviná
- 6 – Ostrava
- 7 – Nový Jičín
- 8 – Frýdek-Místek

III.6C

Slezská a moravská
národnost

Okresy:

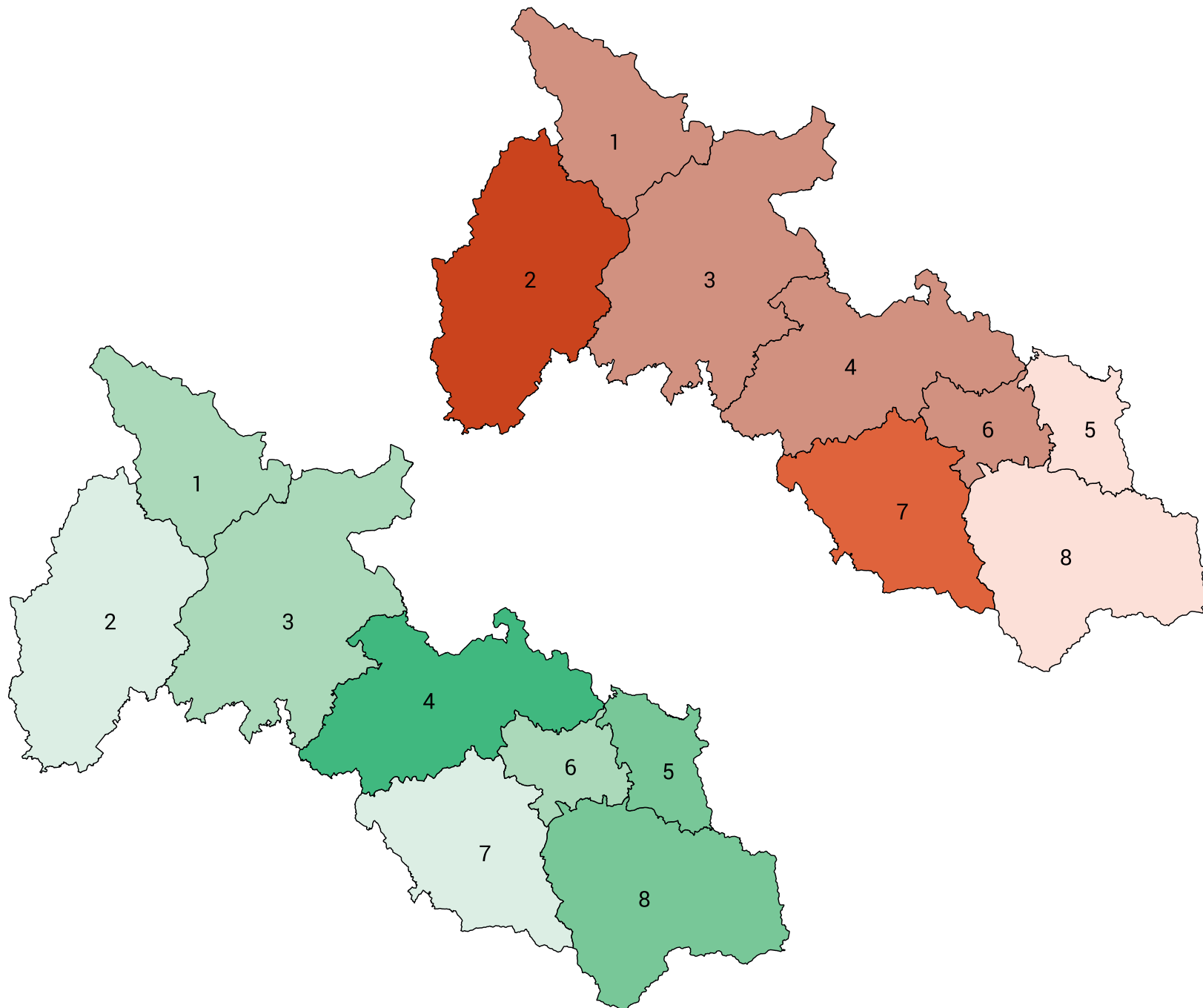
- 1 – Jeseník
- 2 – Šumperk
- 3 – Bruntál
- 4 – Opava
- 5 – Karviná
- 6 – Ostrava
- 7 – Nový Jičín
- 8 – Frýdek-Místek

Slezané (%)

- 0,0–0,1
- 0,3–0,5
- 0,8–0,9
- 2,8

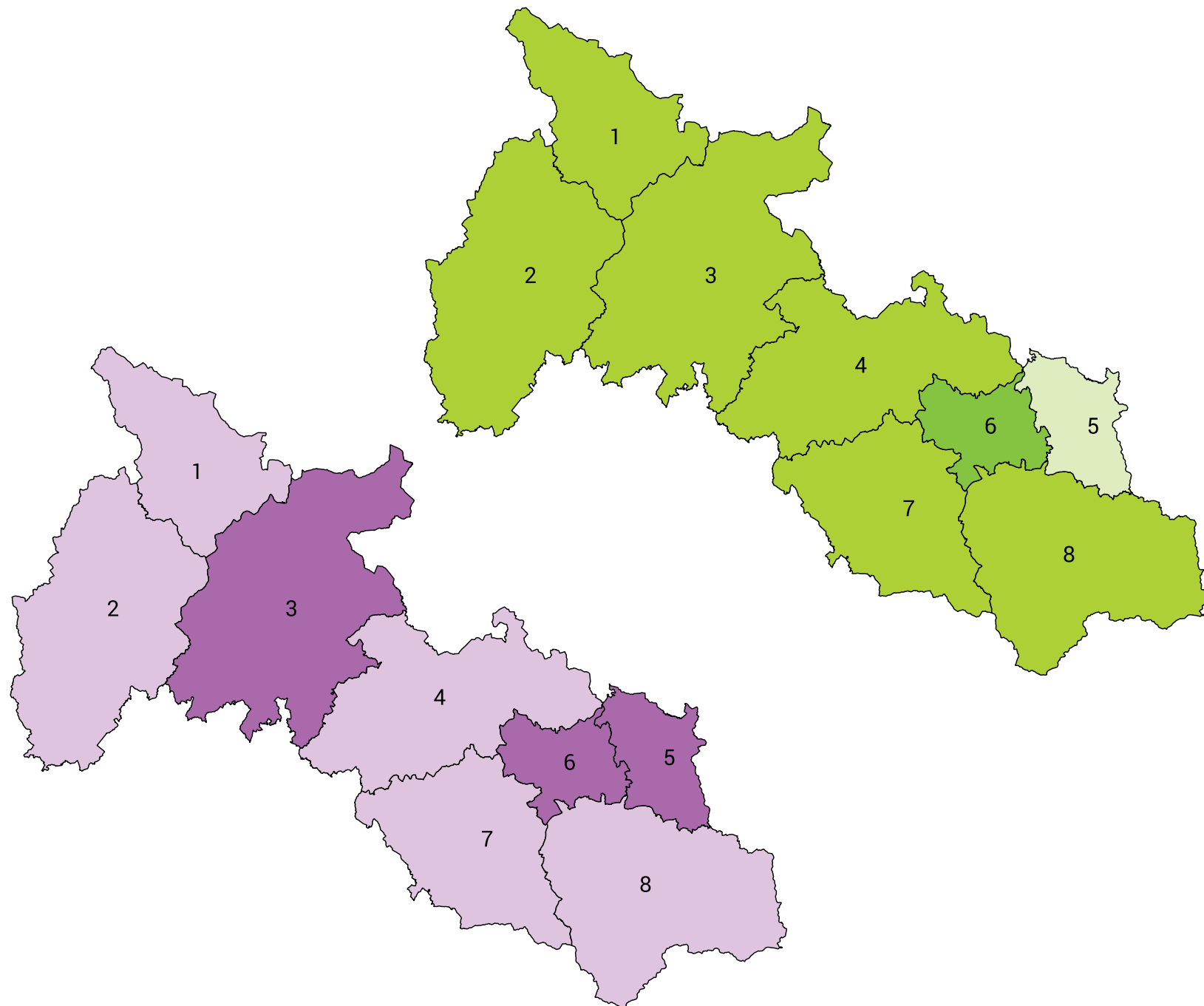
Moravané (%)

- 2,2–2,5
- 3,8–3,9
- 8,5
- 14,9

III.6D

Vietnamská a romská národnost

IV. BLOK

Náboženská struktura Českého Slezska a severní Moravy

IV. 1

Náboženská struktura Českého Slezska a severní Moravy 1930

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapový list dokumentuje náboženské složení obyvatel Českého Slezska a přilehlých severomoravských okresů v roce 1930. Jmenovitě jde o prostor bývalých politických okresů Bílovec, Bruntál, Český Těšín, Frýdek, Fryštát (Karviná), Frývaldov (Jeseník), Hlučín, Krnov, Místek, Moravská Ostrava, Nový Jičín, Opava, Rýmařov a Šumperk.

Mapa vychází z výsledků sčítání lidu z roku 1930. Zatímco v souhrnně knižně publikovaných výsledcích sčítání bylo evidováno pouze vyznání římskokatolické, evangelické, československé, izraelské, jiné a neurčené a bez vyznání, v odborném statistickém časopise *Československá statistika*. Řada VI., Sčítání lidu vyšly i podrobnější výsledky, zahrnující jednotlivé evangelické denominace i další minoritní náboženství.

Z mapy vyplývá jasná dominance katolíků, a to především v západním Slezsku (např. v okrese Frývaldov 69 845 ze 71 717 obyvatel, v okrese Opava 108 842 ze 115 616 lidí). Slezsko dlouhodobě představovalo tradičně katolické území. Po rozdělení historického teritoria Slezska mezi Rakousko a Prusko roku 1742 se katolická orientace obyvatel Rakouského Slezska zároveň stávala nástrojem politického odporu a udržování kulturní a hospodářské svébytnosti proti mocenským ambicím luteránského Pruska. Hranice církevní správy neodpovídaly státním hranicím, takže část Pruského Slezska spadala do Olomoucké arcidiecéze, naopak západní část Rakouského Slezska podléhala vratislavským arcibiskupům. Důležitým pilířem katolické identity Rakouského Slezska se stal Řád německých rytířů, držící v regionu rozsáhlé majetky. Specifická situace dlouhodobě panovala ve východní části Těšínska, kde se

udržovala evangelická tradice navazující na českobratrské hnutí i na vlivy luterské (augsburské) i kalvínské (helvétské) reformace. V rakousko-uherské éře byla část těchto reformních proudů sloučena do jednotné Evangelické církve.

Období po první světové válce vedlo ke vzniku „národní“ Československé církve (později Československá církev husitská). Ta si vytvořila silné pozice především v ostravské průmyslové oblasti, kde k její popularitě přispívala snaha vymezit se proti polskému klerikalismu v době sporu o Těšínsko. V okrese Moravská Ostrava měla 17 193, v okrese Český Těšín 16 837 a v okrese Frýdek 12 958 věřících. Dalším charakteristickým rysem meziválečné éry se stalo štěpení v evangelickém táboře. Již v roce 1918 byla ustanovena Českobratrská církev evangelická. O rok později se od Evangelické církve spojující luterské i kalvínské tradice odštěpila Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jež se hlásila k luteránské konfesi. Roku 1923 vznikla Augšpurská církev evangelická ve východním Slezsku (od roku 1950 Slezská církev evangelická augsburského vyznání). Tato regionální církev měla v okrese Český Těšín 31 193 a v okrese Fryštát 13 526 příznivců. V západním Slezsku nacházíme pouze několik izolovaných německých evangelických enkláv (Jeseník, Holčovice). Zejména ve větších a středních městech pak nacházíme rozptýlené židovské osídlení. Mezi Židy však na přelomu 19. a 20. století docházelo k častým konverzím k „mainstreamovým“ křesťanským konfesím. Nejvíce osob izraelského vyznání (6 872) žilo v okrese Moravská Ostrava.

Literatura a prameny:

- Československá statistika. Řada VI., Sčítání lidu. Sešit 7, sv. 98.
- Jan DVOŘÁK, *Židé v Českém Slezsku v době okupace 1938–1945*. Opava 2015.
- Lubomír HLAVIENKA – Dušan JANÁK – Ondřej KOLÁŘ (eds.), *Lidé z daleka. Vietnamci a Mongolové v českých zemích*, Opava 2020.
- Martin JEMELKA, *Ostrava duchovním a náboženským centrem republiky československé?* *Studia historica Brunensia* 61, 2014, č. 2, s. 221-239.
- Emil MACURA, *Židé na Těšínsku přelomu 19. a 20. století*, Praha 2009. (Magisterská diplomová práce Husitské teologické fakulty v Praze) [online], dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/610> [cit. 1. 2. 2021].
- Pavel MAREK, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)* Brno 2005.
- Pavel MAREK, *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica* 34, 2008, s. 59-73.

- Rudolf ŘÍČAN, *Evangelická církev na Těšínsku*. Křesťanská revue 26,1959, s. 139-144.
- Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I., Růst koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání, Praha 1935, 419 s.
- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.

IV.1A

Náboženské složení

Politické okresy:

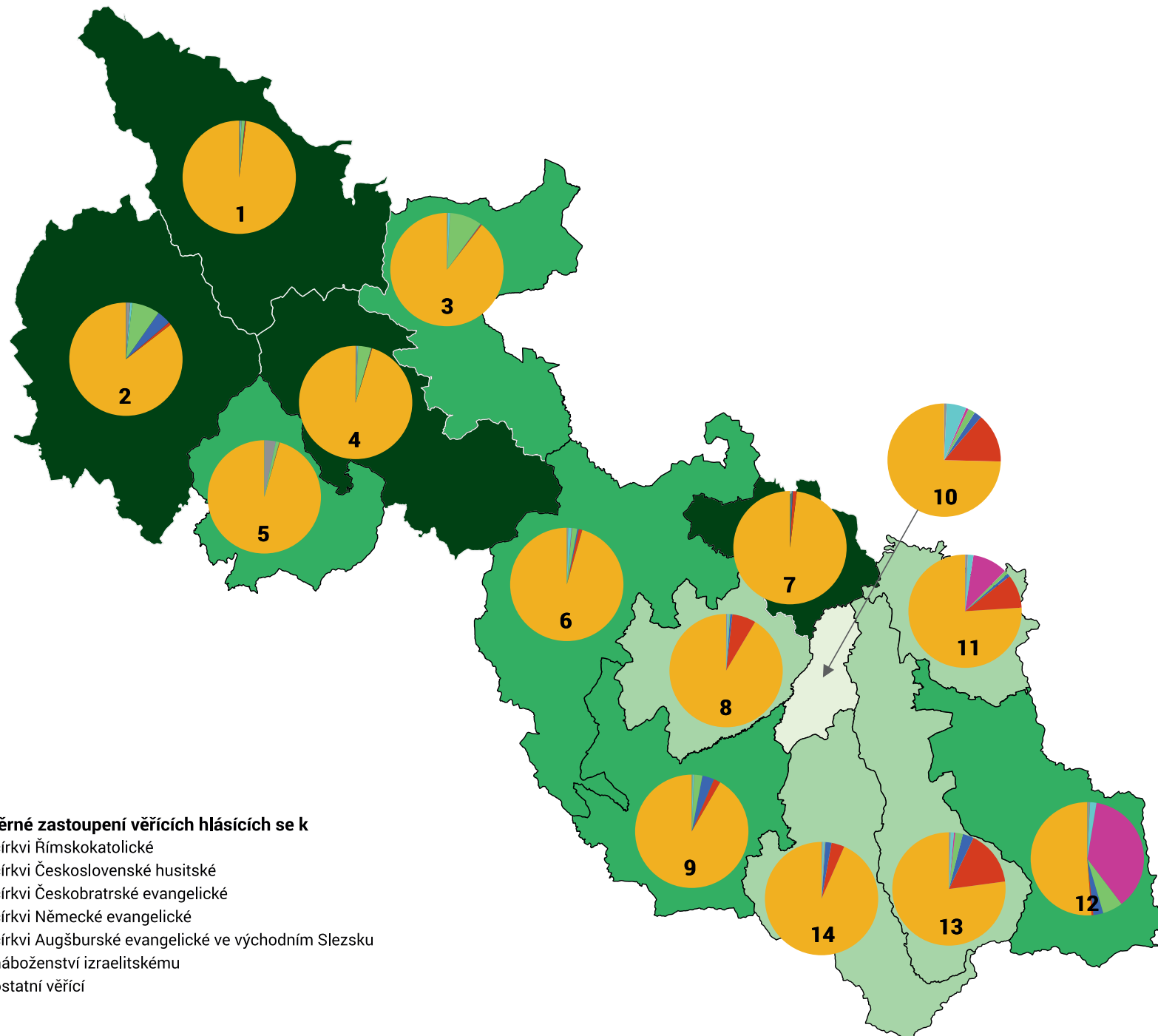
- 1 – Frývaldov
- 2 – Šumperk
- 3 – Krnov
- 4 – Bruntál
- 5 – Rýmařov
- 6 – Opava
- 7 – Hlučín
- 8 – Bílovec
- 9 – Nový Jičín
- 10 – Moravská Ostrava
- 11 – Fryštát
- 12 – Český Těšín
- 13 – Frýdek
- 14 – Místek

Zastoupení věřících (%)

- 88,9
- 92,5–95,7
- 97,1–98,7
- 99,0–99,4

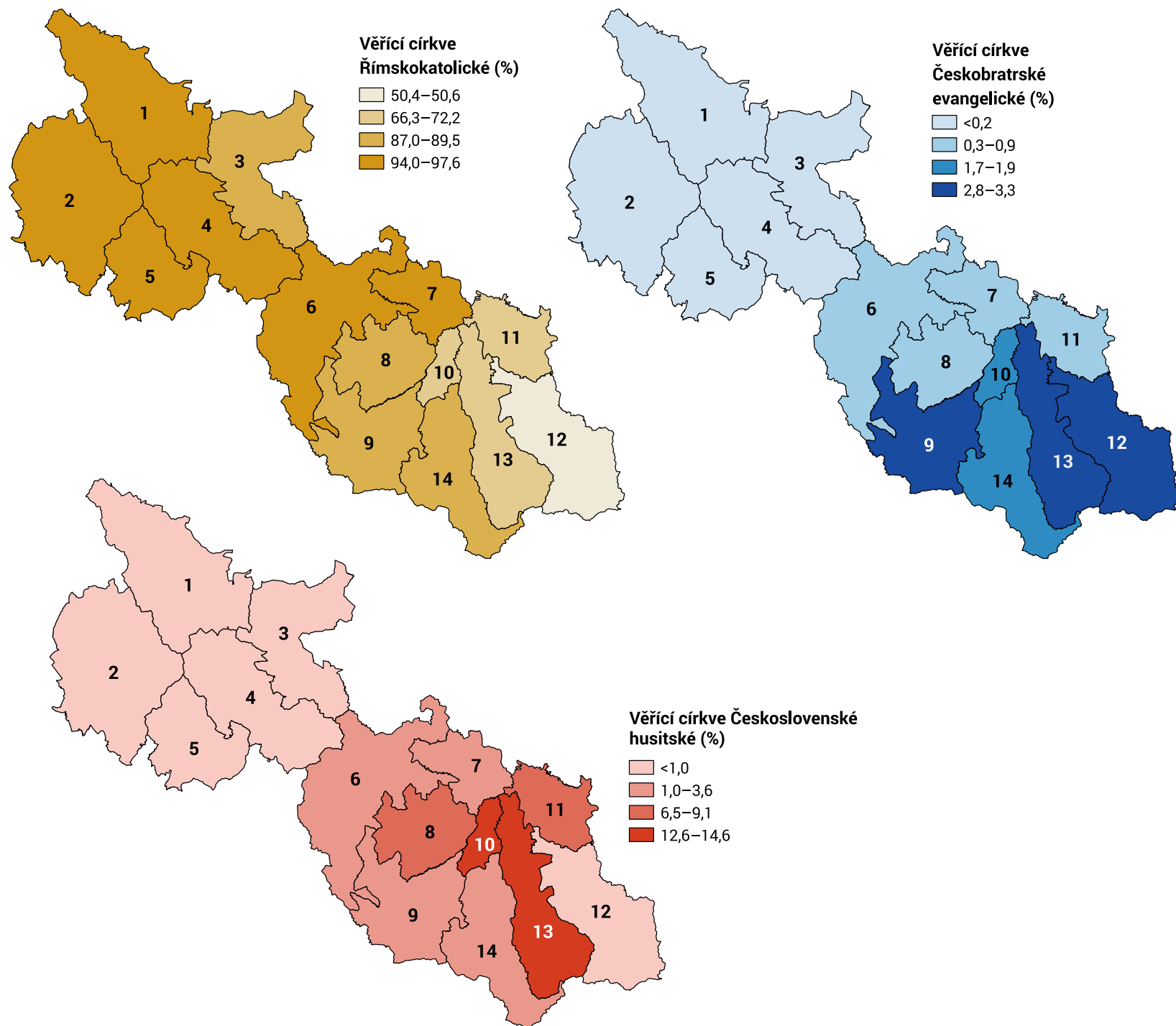
Poměrné zastoupení věřících hlásících se k

- církvi Římskokatolické
- církvi Československé husitské
- církvi Českobratrské evangelické
- církvi Německé evangelické
- církvi Augšburské evangelické ve východním Slezsku
- náboženství izraelskému
- ostatní věřící

IV.1B

Nejpočetnější konfese

IV.2

Náboženská struktura Českého Slezska a severní Moravy 1991

/ Lubomír HLAVIENKA

Mapa zachycuje národnostní složení na území vymezeném částí okresů bývalého Severomoravského kraje. Konkrétně se jedná o okresy Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava a Šumperk. V době realizace sčítání již neexistovala krajská úroveň správy, jelikož po revoluci v r. 1989 došlo k reformě veřejné správy, která znamenala zrušení sítě národních výborů. V r. 1990 tak zanikly okresní i krajské národní výbory a nahradilo je 73 okresních úřadů. Kraje zcela zanikly, a ačkoliv se uvažovalo o vzniku nových vyšších územně správních celků, v době sčítání v r. 1991 nebyly ještě obnoveny. Mimo této reformy se zkoumané území změnilo od r. 1970 jenom minimálně a jednalo se především o dílčí úpravy teritoriálního vymezení některých okresů. Takto se v r. 1975 staly obce Nová Bělá, Stará Bělá a Proskovice součástí Ostravy, a tím se vyčlenily z okresu Frýdek-Místek. V r. 1976 byla Polanka nad Odrou převedena z okresu Nový Jičín pod Ostravu. Ve stejném roce byly obce Antošovice, Hošťálkovice, Koblov, Krásné Pole, Lhotka u Ostravy, Petřkovice a Plesná převedeny pod Ostravu zpod okresu Opava. V červenci 1976 byl také převeden katastr obce Pískov zpod okresu Šumperk pod olomoucký okres. Došlo ale k úpravě na úrovni obcí, když v průběhu 70. a 80. let probíhaly centralizační procesy, které se projevily slučováním obcí, resp. jejich přičleňováním k větším městům. V důsledku to znamenalo, že počet obcí jednotlivých okresů se od r. 1961 znatelně snížil.

Mapa vychází z výsledků prvního polistopadového sčítání obyvatel realizovaného v r. 1991. Pád komunistického režimu přinesl řadu změn a zásadní uvolnění poměrů ve společnosti. Tyto proměny

se odrazily i na sčítání obyvatelstva, které se mělo nově soustředit také na témata, jimž do listopadu 1989 nebyla z politických příčin věnována pozornost. Uvolnění poměrů se tak dotklo i problematiky náboženského vyznání obyvatelstva, což bylo téma, které se ve sčítání od r. 1950 neobjevovalo. Zařazení této otázky do sčítání vycházelo do velké míry z požadavků různých církví, ale i státních orgánů i dalších institucí, jež svorně usilovaly o získání relevantních údajů o početnosti věřících a jejich konfesní příslušnosti.

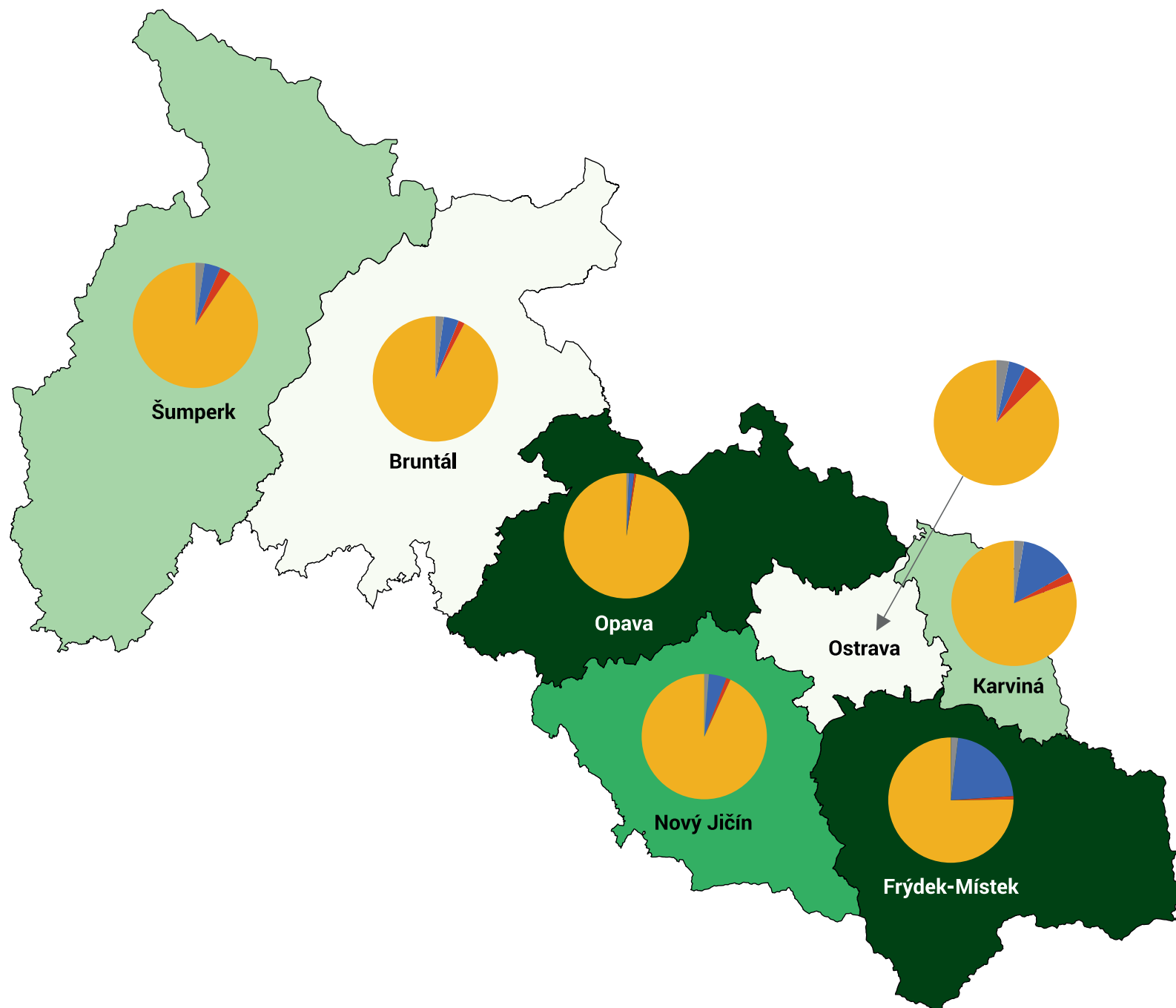
Výsledky ukázaly, že náboženské vyznání je vlastní pouze necelé polovině z cca 1,45 milionu obyvatel žijících na území zkoumaných okresů, přičemž k nějaké formě vyznání se nejvíce hlásili lidé z okresů Opava (121 074) a Frýdek-Místek (141 480). Tyto výsledky lze vysvětlit tím, že v případě Opavska byly výsledky významně ovlivněny silně nábožensky založeným Hlučínskem, zatímco v případě okresu Frýdek-Místek se jednalo o tradičně religiózní polskou menšinu na Těšínsku. Z jednotlivých konfesí bylo na sledovaném území nejsilnější vyznání římskokatolické, k němuž se nejvíce lidí hlásilo v okrese Opava (118 071) a Ostrava-město (115 263). Největší podíl na celkové populaci měli ale římskí katolíci v okresech Opava, Nový Jičín a Frýdek-Místek. Z dalších konfesí byla silná Českobratrská evangelická církev, jež měla největší počet věřících v okrese Frýdek-Místek (31 232), kde představovali téměř 14 % zdejší populace. Bez náboženského vyznání bylo téměř půl milionu obyvatel sledovaných okresů, nejvíce v okresech Ostrava-město (140 030) a Karviná (102 881), ale největší podíl na obyvatelstvu představovali mimo Ostravy v okrese Bruntál (43 375).

Prameny a literatura:

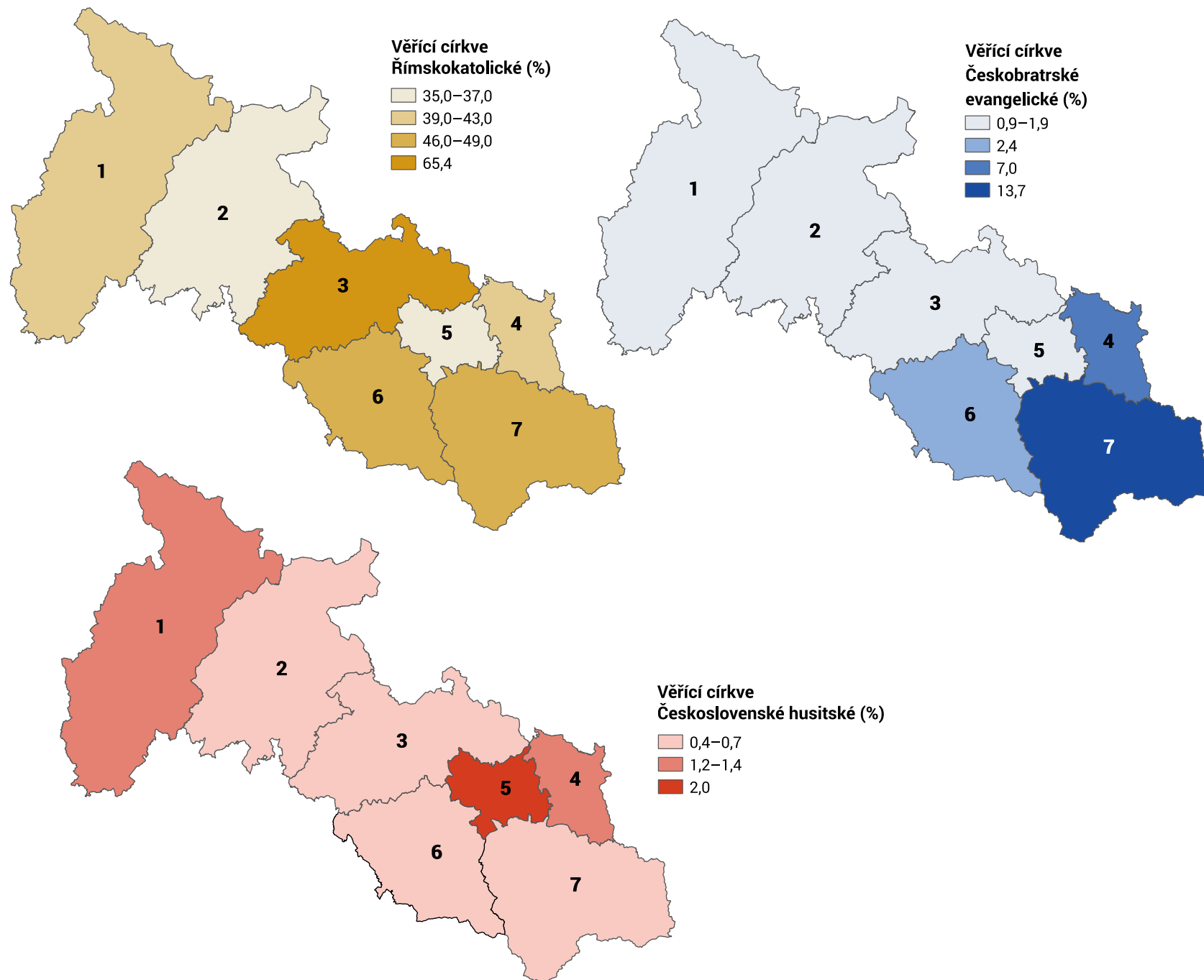
- Pramenné dílo 1991. s. 17. [online], dostupné z https://www.czso.cz/documents/11308/25225901/2501_2.pdf/05a3d97b-482c-40f3-9256-a1a6f068deb3?version=1.0 [cit. 3. 2. 2021].
- Charakteristika okresů Frýdek-Místek, Nový Jičín, Opava a Ostrava, [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/xt/okresy> [cit. 3. 2. 2021].
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol, *Dějiny Českého Slezska*. Opava 2003, s. 409-420.
- Vladimír SRB, *Tisíc let obyvatelstva českých zemí*, Praha. 1998.

IV.2A

Náboženské složení

IV.2B

Nejpočetnější
konfese

IV.3

Náboženská struktura Českého Slezska a severní Moravy 2011

/ Lubomír HLAVIENKA

Zobrazený region je tvořen všemi okresy Moravskoslezského kraje (Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava) a částí okresů Olomouckého kraje (Jeseník, Šumperk), jež leží zcela, nebo svou částí na území historického Slezska. Toto rozložení vychází z proměn státní správy, které byly realizovány od sčítání v r. 1991. V r. 1996 byl vyhlášen samostatný okres Jeseník, který vznikl vyčleněním části území z okresu Šumperk. Území nově vzniklého okresu do velké míry kopíruje původní výměr okresu Jeseník, který byl v r. 1960. K dalším změnám došlo v r. 2000 na základě ústavního zákona č. 347/1997 Sb., který znamenal vytvoření vyšších územně správních celků. Nově vzniklé kraje podle zákona č. 129/2000 Sb. získaly samosprávné postavení. Na zkoumaném teritoriu se projeví i další dílčí změny, které se týkaly vymezení okresů. V r. 2005 byly od okresu Bruntál odděleny obce Moravský Beroun, Norberčany a Huzová a převedeny pod okres Olomouc. V r. 2007 přišel okres Bruntál o obec Sosnová, jež se přesunula pod správu okresu Opava. V r. 2007 byly z okresu Frýdek-Místek vyčleněny obce Stará Ves nad Ondřejnicí, Šenov, Václavice a Vratimov a předány okresu Ostrava a obec Horní Bludovice okresu Karviná. Z okresu Nový Jičín byly převedeny obce Klimkovice, Olbramovice, Vřesina a Zbyslavice pod okres Ostrava. Z okresu Opava byly též v r. 2007 převedeny obce Čavisov, Dolní Lhota, Horní Lhota a Velká Polom pod správu okresu Ostrava.

Mapa byla sestavena na základě dat ze sčítání obyvatel z r. 2011, které evidovalo i náboženskou příslušnost obyvatelstva. Sčítání se vztahovalo na každou fyzickou osobu, která měla v rozhodný

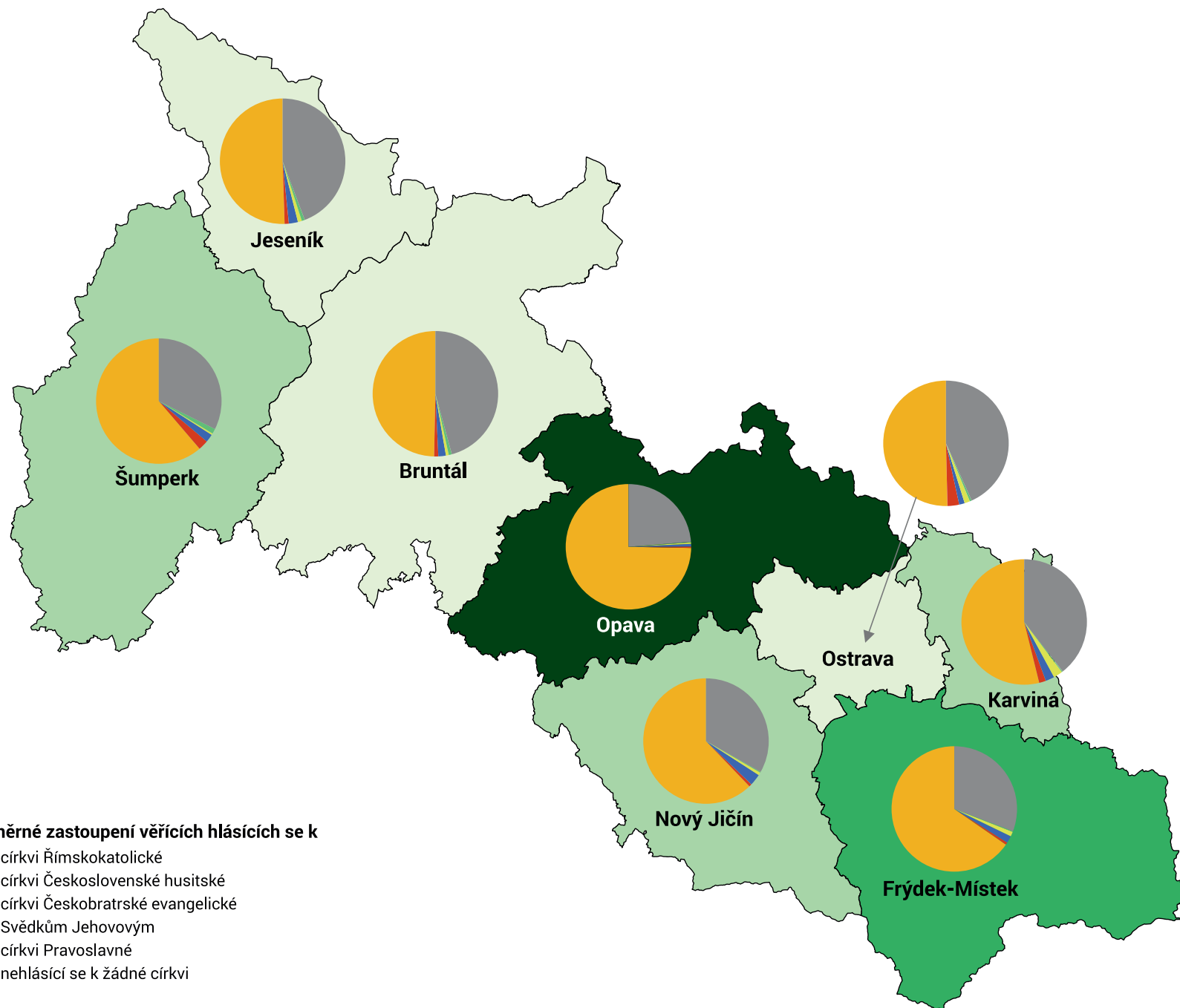
okamžik trvalý nebo povolený přechodný pobyt na území České republiky, i na každou další fyzickou osobu, která byla na území České republiky v rozhodný okamžik přítomna. Respondenti měli stejně jako v r. 1991 možnost přihlásit se k některé z církví, zvolit alternativu, že jsou bez náboženského vyznání, a nebo – jelikož se jednalo o nepovinnou otázku – vůbec neodpovídat.

Výsledky ukázaly, že počet věřících se postupně snižuje, a potvrdil se tak dlouhodobý trend, když se od r. 1991 počet věřících snížil na polovinu. Tyto výsledky byly ale poněkud zkruseny tím, že na otázku o náboženském vyznání řada respondentů vůbec neodpověděla. Nelze také z jiných zdrojů stanovit, do jaké míry se na poklesu počtu věřících podílelo neodpovídání na tuto otázku. V rámci zkoumaného regionu se nejvíce lidí prohlásilo za věřící v okresech Opava (55 701), Ostrava-město (57 878) a Frýdek-Místek (53 235). Procentuálně největší zastoupení věřících na celkové populaci pak můžeme sledovat v okresech Opava a Frýdek-Místek, kde jsou tato data ovlivněna silnou religiozitou obyvatel Hlučínska, respektive Těšínska. Z konfesí zůstala nejsilnější římskokatolická církev v okrese Opava (41 615), kde se k ní hlásilo téměř 25 % obyvatel. Oproti r. 1991 výrazně vzrostl počet lidí, kteří byli věřícími, ale nehlásili se k žádné z církví. Těch bylo nejvíce v okresech Ostrava-město (25 055) a Karviná (19 144). Nejvíce lidí bez vyznání bychom našli v okresech Ostrava-město (115 680) a Karviná (83 083), avšak procentuálně nejvíce bezvěrců žilo mimo Ostravu v řídcích obydlených podhorských okresech Jeseník (13 721) a Bruntál (33 134).

Prameny a literatura:

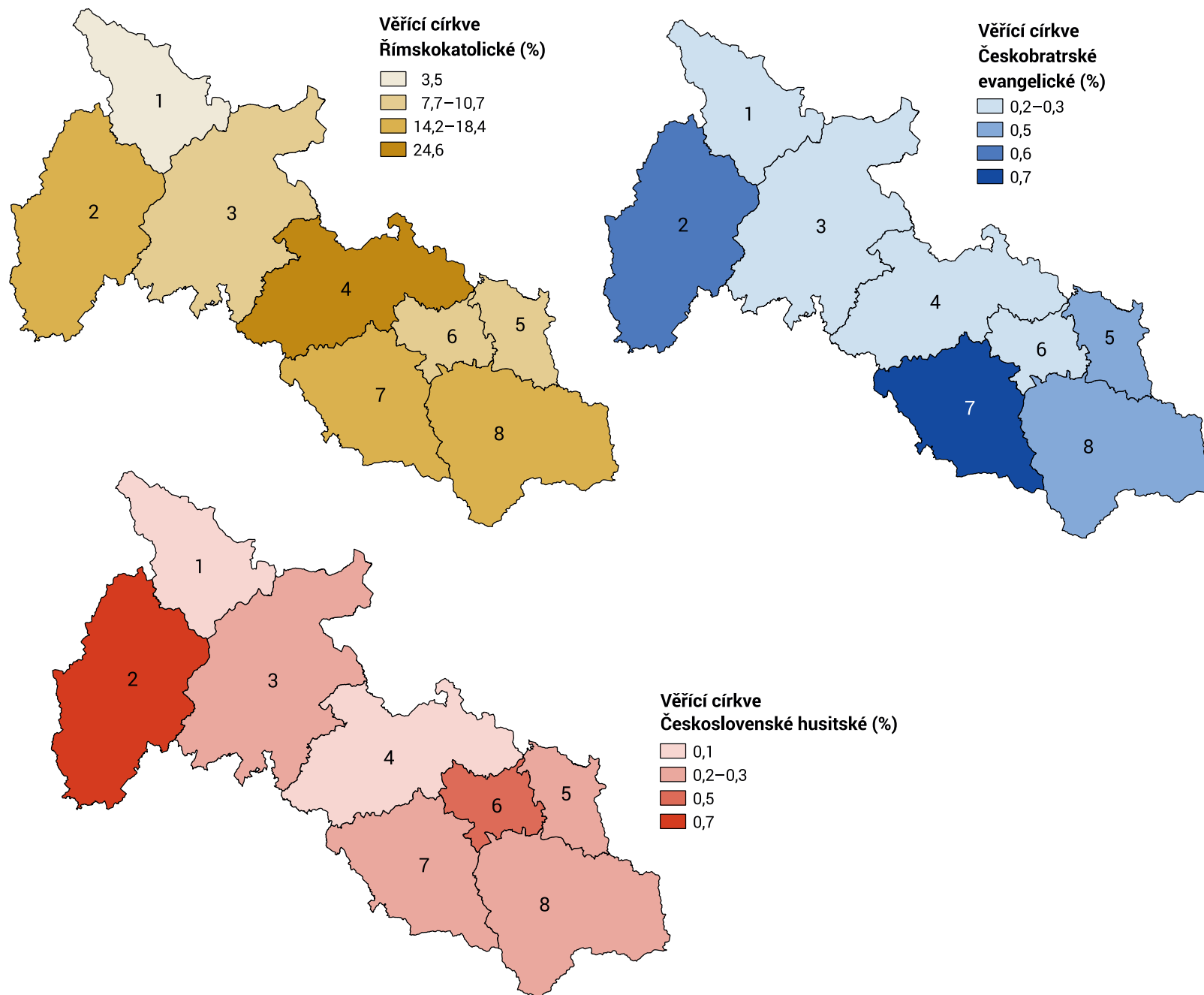
- Charakteristika okresů Bruntál, Frýdek-Místek, Nový Jičín, Opava a Ostrava, [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/xt/okresy> [cit. 3. 2. 2021].
- Změny struktury obyvatel podle náboženské víry v letech 1991, 2001 a 2011, [online], dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014a01.pdf/1dc65aec-0fb6-4513-ab65-d3beb0141b35?version=1.0> [cit. 29. 6. 2021].
- Výsledky SLDB 2011, [online], dostupné z https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__101__40860# [cit. 5. 7. 2021].
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_slbd_2011 [cit. 29. 6. 2021].

IV.3A Náboženské složení

IV.3B

Nejpočetnější konfese

Okresy:

- 1 – Jeseník
- 2 – Šumperk
- 3 – Bruntál
- 4 – Opava
- 5 – Karviná
- 6 – Ostrava
- 7 – Nový Jičín
- 8 – Frýdek-Místek

V. BLOK

Národnostní a náboženská struktura
etnicky smíšené části českého
Těšínska a Hlučínska

V. 1

Národnostní struktura části československého Těšínska 1930

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa zachycuje národnostní složení obyvatel Těšínska v roce 1930. Zachycena je situace v tehdejších politických okresech Fryštát a Český Těšín jakožto v tradičně specifických pohraničních regionech s výskytem autochtonní polské menšiny.

Mapový list vychází z výsledků sčítání lidu z roku 1930.

Jak mapa ukazuje, v regionu bylo dlouhodobě silně zastoupeno polské obyvatelstvo, jehož četnost od poslední třetiny 19. století ještě vzrůstala v důsledku ekonomické migrace do ostravsko-karvinské uhelné pánve i usídlování uprchlíků z Haliče během první světové války. V roce 1930 tak v okrese Fryštát nacházíme 34 545 a v okrese Český Těšín 41 685 Poláků s československým občanstvím. Někteří polští veřejní činitelé označovali tato čísla za podhodnocená v důsledku cechizačního tlaku úřadů a zaměstnavatelů. Značná část dlouhodobě usídlených Poláků v meziválečném období z různých důvodů neměla československé občanství, často

ve výsledcích sčítání jsou počítáni mezi „cizozemce“. Co se týče české populace, sčítání evidovalo v okrese Český Těšín 32 640 a v okrese Fryštát 87 999 osob československé národnosti. Koncentraci Němců nacházíme zejména ve větších a středních městech (3269 v Českém Těšíně, 720 v Bohumíně, 930 v Trinci atd.). Svěbytnou skupinu tvořili tzv. „Šlonzáci“, jichž sčítání z roku 1930 evidovalo přes 24 tisíc. Ve sčítacích statistikách však tato skupina byla „rozptýlena“ mezi jednotlivé úředně uznávané národnostní skupiny. Přes 18 tisíc „Šlonzáků“ oficiálně udalo československou národnost. Záhy po provedení censu však z německé a zejména polské strany zaznívaly námitky, že řada „Šlonzáků“ při sčítání nedopatřením zaměnila národnost za státní příslušnost. Došlo i k neoficiálnímu „opravnému“ sčítání. Obecně se však „šlonzácké“ hnutí ve 30. letech politicky a kulturně přiklánělo k německému prostředí.

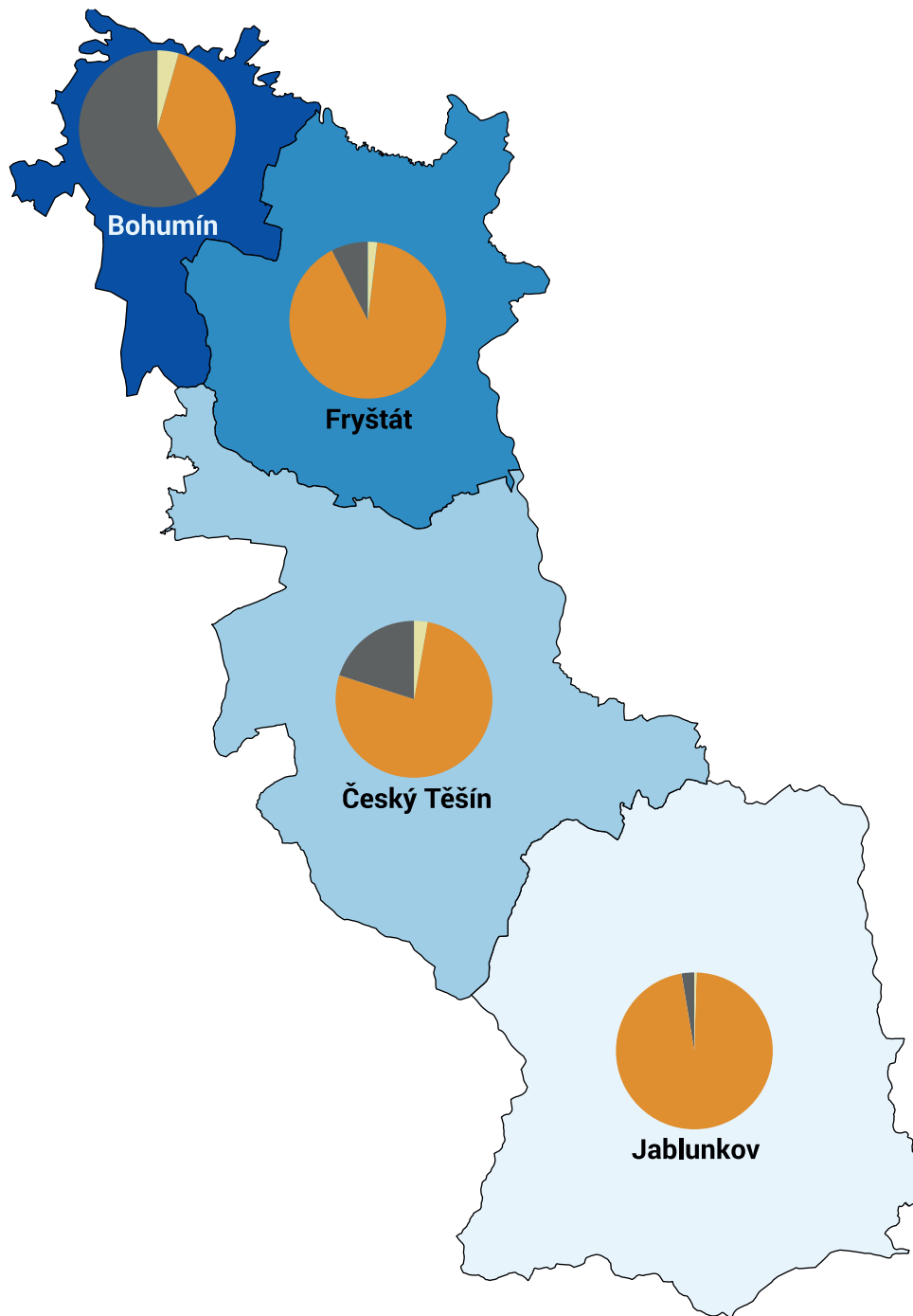
Prameny a literatura:

- Grzegorz GAŚSIOR, *Ostře sledovaní železničáři. Železniční úřady a národnostní otázka v československé části Těšínského Slezska počátkem 20. let 20. století*, Slavonic Review: Journal for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe 104, 2018, č. 1, s. 35-71.
- Dan GAWRECKI, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*. Český Těšín 2017, s. 164-193.
- Dan GAWRECKI, *Šlonzáci na Těšínsku a sčítání lidu v letech 1910 a 1921*. Těšínsko 57, 2014, č. 1, s. 1-9.
- Bernard KARCH, *Nation and Loyalty in German-Polish Borderland: Upper Silesia, 1848–1960*, Cambridge 2018.
- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.
- Timothy WILSON, *Frontiers of Violence: Conflict and Identity in Ulster and Upper Silesia, 1918–1922*, Oxford 2010, s. 22-37.

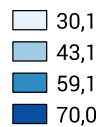
Národnostní a náboženská struktura
etnicky smíšené části českého
Těšínska a Hlučínska

V.1A

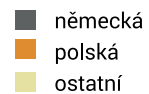
Národnostní složení

Zastoupení české národnosti v soudních okresech (%)

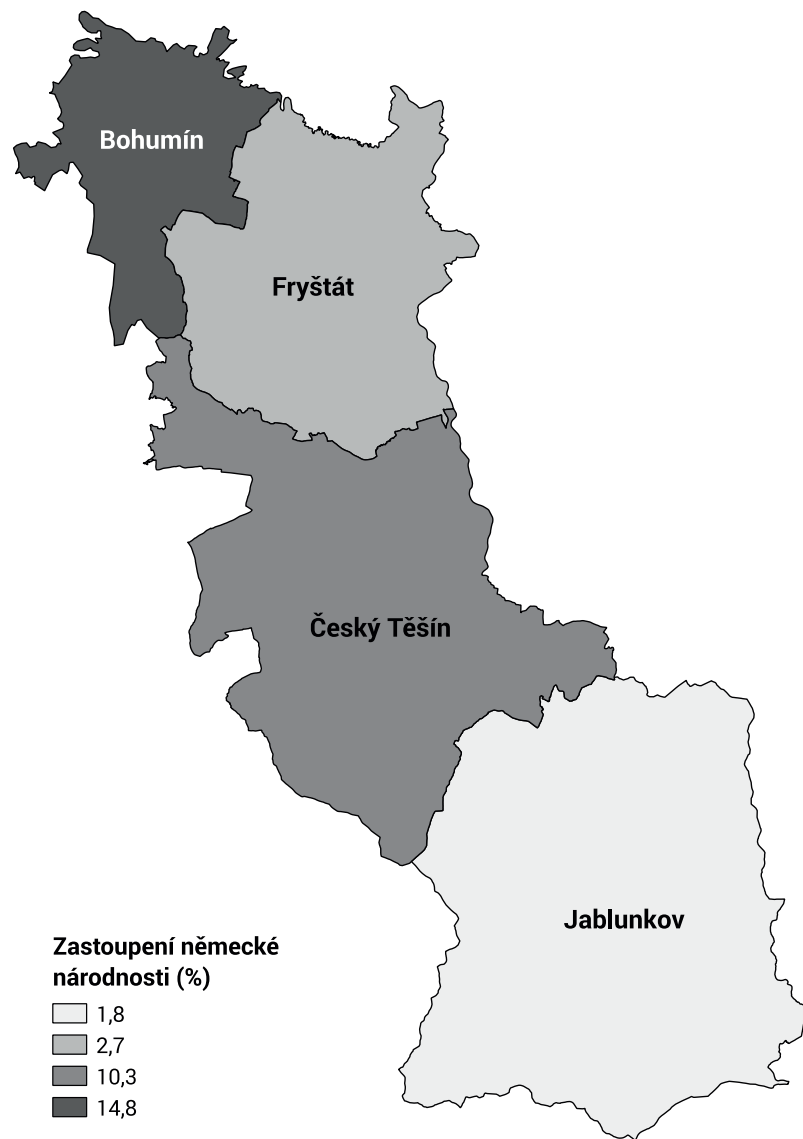

Poměrné zastoupení ostatních národností

V.1B

Polská a německá menšina

V.2 Národnostní struktura etnicky smíšené části českého Těšínska 2011

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa zachycuje národnostní složení populace na Těšínsku v roce 2011. Zachycený region odpovídá území někdejších politických okresů Český Těšín a Fryštát, čímž je umožněno srovnání se situací v meziválečném období.

Mapový list vychází z výsledků sčítání lidu roku 2011.

Mapa odráží důsledky dlouhodobých demografických trendů po druhé světové válce. Zatímco z německé menšiny se v regionu udržela pouze statisticky zanedbatelná rezidua, data naopak dokládají usazování Slováků (2 403 v okrese Karviná, 1 690 v okrese Frýdek-Místek). Jejich přítomnost je primárně důsledkem ekonomické imigrace do ostravské průmyslové oblasti po roce 1945, částečně jde též o důsledek regionálních sociálních, hospodářských i osobních vazeb podél česko-slovenské hranice. Polské osídlení se zejména na Jablunkovsku vyznačuje výraznou kontinuitou. Z 39 096 osob, jež se roku 2011 přihlásily k polské národnosti, jich na území

Těšínského Slezska žilo přes dvě třetiny (13 234 v okrese Karviná, 13 586 v okrese Frýdek-Místek). Signifikantním rysem polské menšiny je také vysoký stupeň organizovanosti, asi 16 tisíc Poláků je členy Polského kulturně-osvětového svazu (Polski Związek Kulturalno-Oświatowy). K dalším vlivným organizacím patří Kongres Poláků v ČR. Posilování regionální identity po roce 1989 vede řadu lidí k hlášení se ke slezské národnosti, již reprezentuje 6 371 obyvatel okresu Karviná a 4 560 obyvatel okresu Frýdek-Místek. Taktéž moravská národnost je i v karvinském okrese, geograficky náležejícím ke Slezsku, zastoupena poměrně silně (157 659). Jde částečně o důsledek ekonomické migrace z Moravy po roce 1945, částečně o postupné splynutí moravské a slezské identity. Statisticky nevýrazná je přítomnost dalších „nových“ menšin, především Vietnamců (86 v okrese Karviná) a Ukrajinců (119 v okrese Karviná, 69 v okrese Frýdek-Místek).

Prameny a literatura:

- Polská národnostní menšina. Vláda ČR 2014, [online], dostupné z <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/polska-narodnostni-mensina-16124/> [cit. 3. 2. 2021].
- Dušan JANÁK – Ondřej KOLÁŘ (eds.), *Polská a německá menšina ve Slezsku a na severní Moravě*, Opava 2019, s. 46-54.
- Olga ŠRAJEROVÁ, *Slováci na Ostravsku po roku 1945*, Česko-slovenská historická ročenka. Brno 2004, s. 15-26.
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_sldb_2011 [cit. 28. 6. 2021].

V.2A

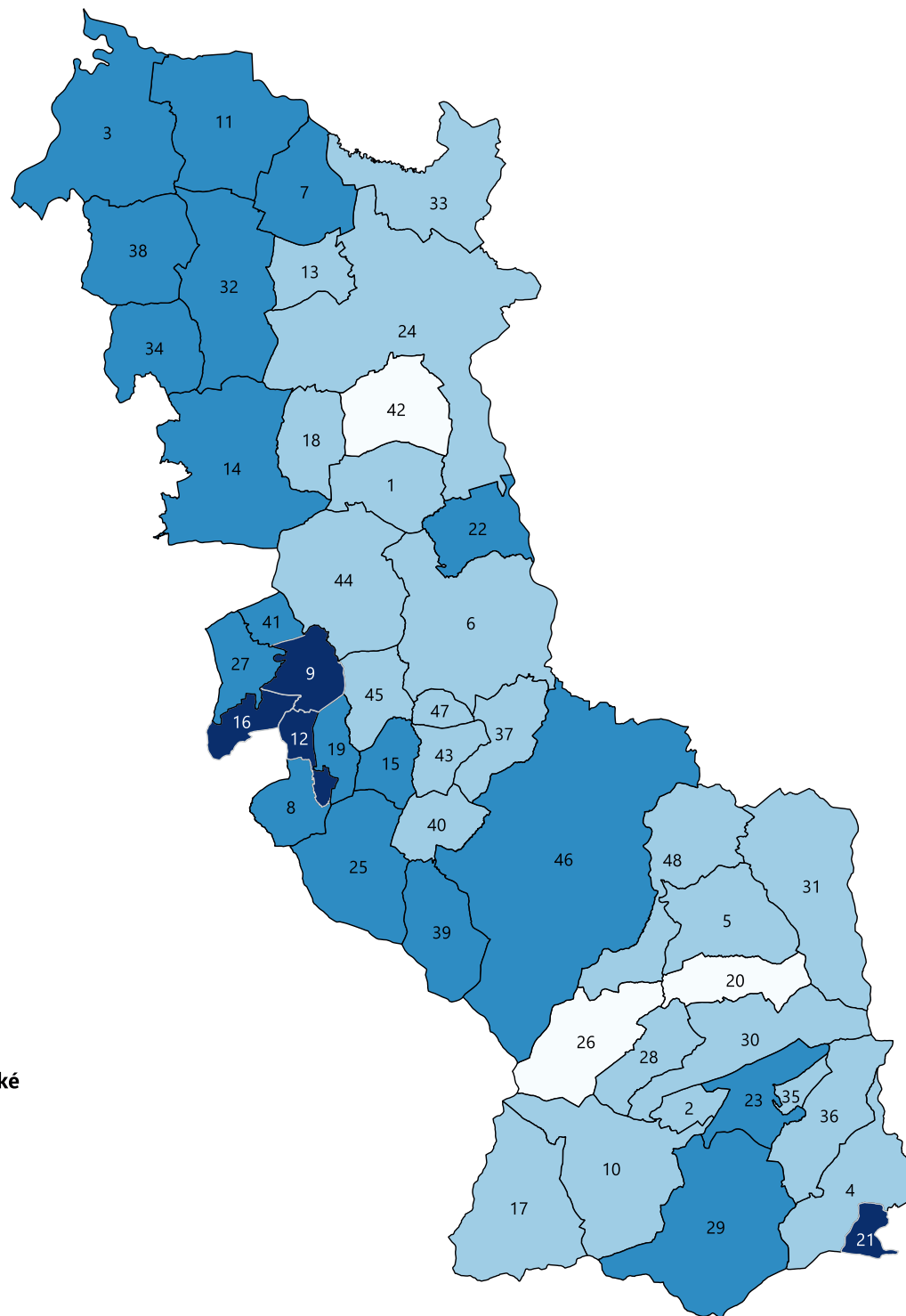
Zastoupení
české národnosti

Obce

1 – Albrechtice	25 – Komorní Lhotka
2 – Bocanovice	26 – Košaríška
3 – Bohumín	27 – Lučina
4 – Bukovec	28 – Milíkov
5 – Bystřice	29 – Mosty u Jablunkova
6 – Český Těšín	30 – Návší
7 – Dětmarovice	31 – Nýdek
8 – Dobruška	32 – Orlová
9 – Dolní Domaslavice	33 – Petrovice u Karviné
10 – Dolní Lomná	34 – Petřvald
11 – Dolní Lutyně	35 – Písečná
12 – Dolní Tošanovice	36 – Písek
13 – Doubrava	37 – Ropice
14 – Havířov	38 – Rychvald
15 – Hnojník	39 – Řeka
16 – Horní Domaslavice	40 – Smilovice
17 – Horní Lomná	41 – Soběšovice
18 – Horní Suchá	42 – Stonava
19 – Horní Tošanovice	43 – Střítež
20 – Hrádek	44 – Těrlicko
21 – Hřčava	45 – Třanovice
22 – Chotěbuz	46 – Třinec
23 – Jablunkov	47 – Vělopolí
24 – Karviná	48 – Vendryně

Zastoupení české
národnosti (%)

□ 45,0–50,0
□ 50,1–60,0
■ 60,1–70,0
■ 70,1–76,0

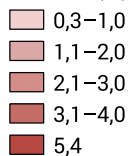

V.2B

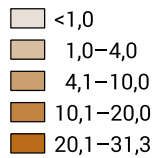
Polská, německá a slovenská menšina

Seznam obcí uveden na předchozí mapě.

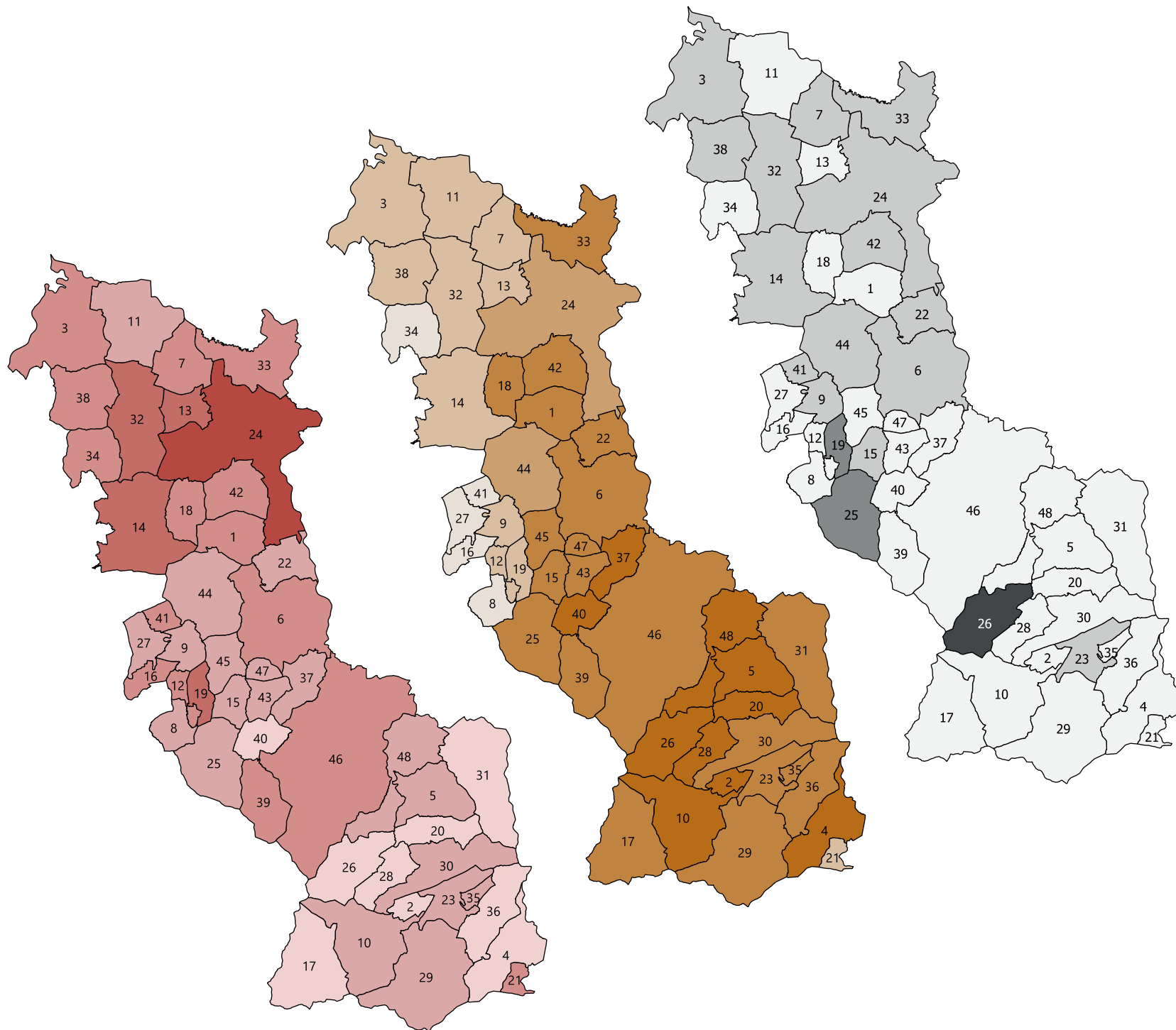
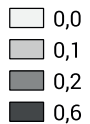
Slováci (%)

Poláci (%)

Němci (%)

V.3

Srovnání národnostní struktury etnicky smíšené části českého Těšínska 1930 a 2011

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa zaznamenává proměny národnostní skladby obyvatel Těšínska mezi lety 1930 a 2011. Zachyceno je území bývalých politických okresů Fryštát a Český Těšín. Mapa se opírá o data z map V.1 a V.2.

Mapový list byl zpracován na základě srovnání výsledků sčítání lidu v letech 1930 a 2011.

Z tohoto porovnání je zřetelný úbytek příslušníků národnostních menšin. Po druhé světové válce prakticky vymizelo německé osídlení, v minulosti soustředěné především v aglomeracích průmyslových měst (zejména Bohumín, dále Fryštát, Frýdek atd.). Ačkoliv ještě v 60. letech bylo v ulicích Bohumína možné slyšet němčinu, s postupnou generační obměnou německá identita prakticky

vymizela. V současné době tak Němci na Těšínsku představují statisticky zanedbatelnou minoritu. V roce 2011 bylo v okrese Karviná zaznamenáno pouhých 170 Němců, v okrese Frýdek-Místek pak šlo o 70 osob.

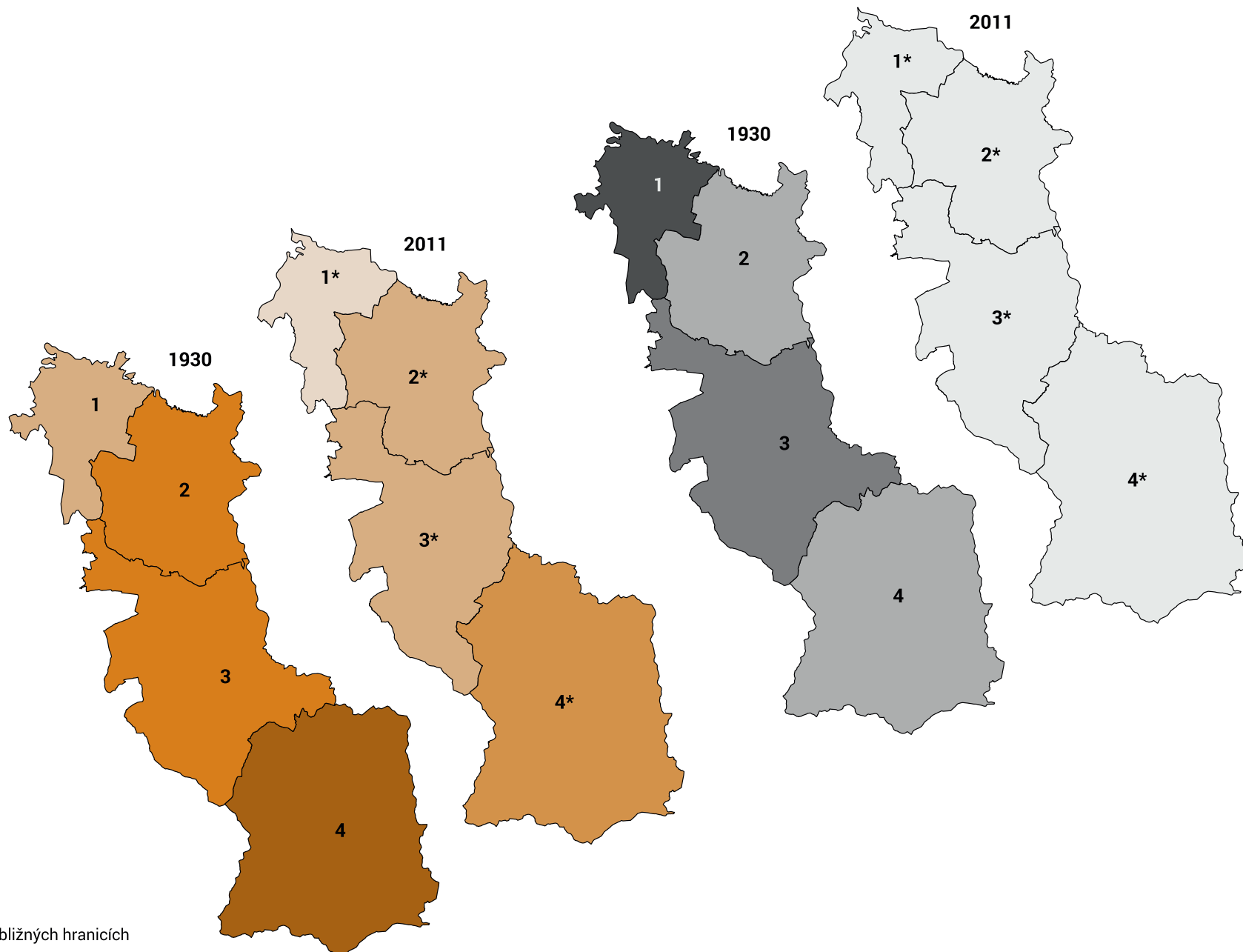
Podíl Poláků v rámci přítomného obyvatelstva se také snížil, nicméně nadále se jedná o signifikantní menšinu. Především v oblasti Třinecka a Jablunkovska vykazuje polské osídlení značnou kontinuitu. V celostátním kontextu představuje Těšínsko ojedinělý příklad regionu s kumulací zástupců národnostní menšiny, což se projevuje i používáním dvojjazyčných místních názvů v řadě obcí. Naopak Slováci, v roce 1930 započítávaní do státního „československého národa“, se stali novou minoritou.

Prameny a literatura:

- Jiří DEMEL: *Stopadesát let Nového Bohumína. 1. květen 1847 – 1. květen 1997*, Bohumín 1997.
- Zdeněk JIRÁSEK, *Český Těšín 1920–1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava 2011.
- Karol Daniel KADLUBIEC a kol., *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995)*, Ostrava 1997.
- Olga ŠRAJEROVÁ, *Slováci na Ostravsku po roku 1945*, Česko-slovenská historická ročenka. Brno 2004, s. 15-26.
- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_slb_2011 [cit. 29. 6. 2021].

V.3

Srovnání vývoje polské a německé menšiny 1930 a 2011

* – seskupení současných obcí v přibližných hranicích soudních okresů z roku 1930

V.4 Národnostní struktura Hlučínska 1930

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa zachycuje národnostní strukturu populace na Hlučínsku v roce 1930. Zobrazeno je území původního politického okresu Hlučín z doby před územně správní reformou roku 1929. Jde tedy o původní teritorium Hlučínska připojené k ČSR po první světové válce, ovšem bez obcí Hošťálkovice, Koblůvka, Lhotka a Petřkovice, jež se později staly součástí Ostravy. Toto vymezení je zvoleno kvůli možnosti srovnání s pozdějším vývojem.

Mapový list je založen na oficiálních výsledcích sčítání lidu z roku 1930.

Hlučínsko, jež vzniklo roku 1920 rozdělením stávajícího okresu Ratiboř mezi Německo a ČSR, bylo následně vystaveno silnému čechizačnímu tlaku. Místní obyvatelé, tzv. Moravci, většinou inklinovali k německé kultuře. Mimo to zejména v Sudicích a Třebomí žily německé komunity. I v samotném Hlučíně byli Němci silně zastoupení, přesto československá správa blokovala snahy o rozvoj

německého školství. Při meziválečných sčítáních lidu byl na Moravce vyvíjen silný tlak, aby se hlásili k československé národnosti. Lidé označující se za Němce museli podstoupit úřední přezkoumání, zda ovládají němčinu. Prakticky tak docházelo k porušování práva na sebeurčení a podmínek Versailleské mírové smlouvy. Počet obyvatel považujících se za Němce byl reálně výrazně vyšší, než uvádí sčítání. Početné německé komunity požívající úředně uznaný status národnostní menšiny žily v meziválečném období pouze v Sudicích (759) a Třebomí (684). Právě tyto dvě obce byly po roce 1945 také jako jediné na Hlučínsku citelně zasaženy vysídlením většiny obyvatelstva. V samotném Hlučíně pak Němci čítali 517 ze 4 400 obyvatel. Ostatní minority byly statisticky zanedbatelné. Vzhledem k poměrně provinčnímu charakteru regionu za pozornost stojí přítomnost množství cizinců (134 v Hlučíně, 91 v Kravařích), jejichž část tvořili autochtonní obyvatelé s německým občanstvím.

Prameny a literatura:

- Pavel KLADIWA, *Smýšlením Němci, statisticky Češi. Národnostní klasifikace na meziválečném Hlučínsku*, Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické 64, 2015, č. 1, s. 21-34.
- Vilém PLAČEK, *Prajzáci 2, aneb, Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*, Háj ve Slezsku 2007.
- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.

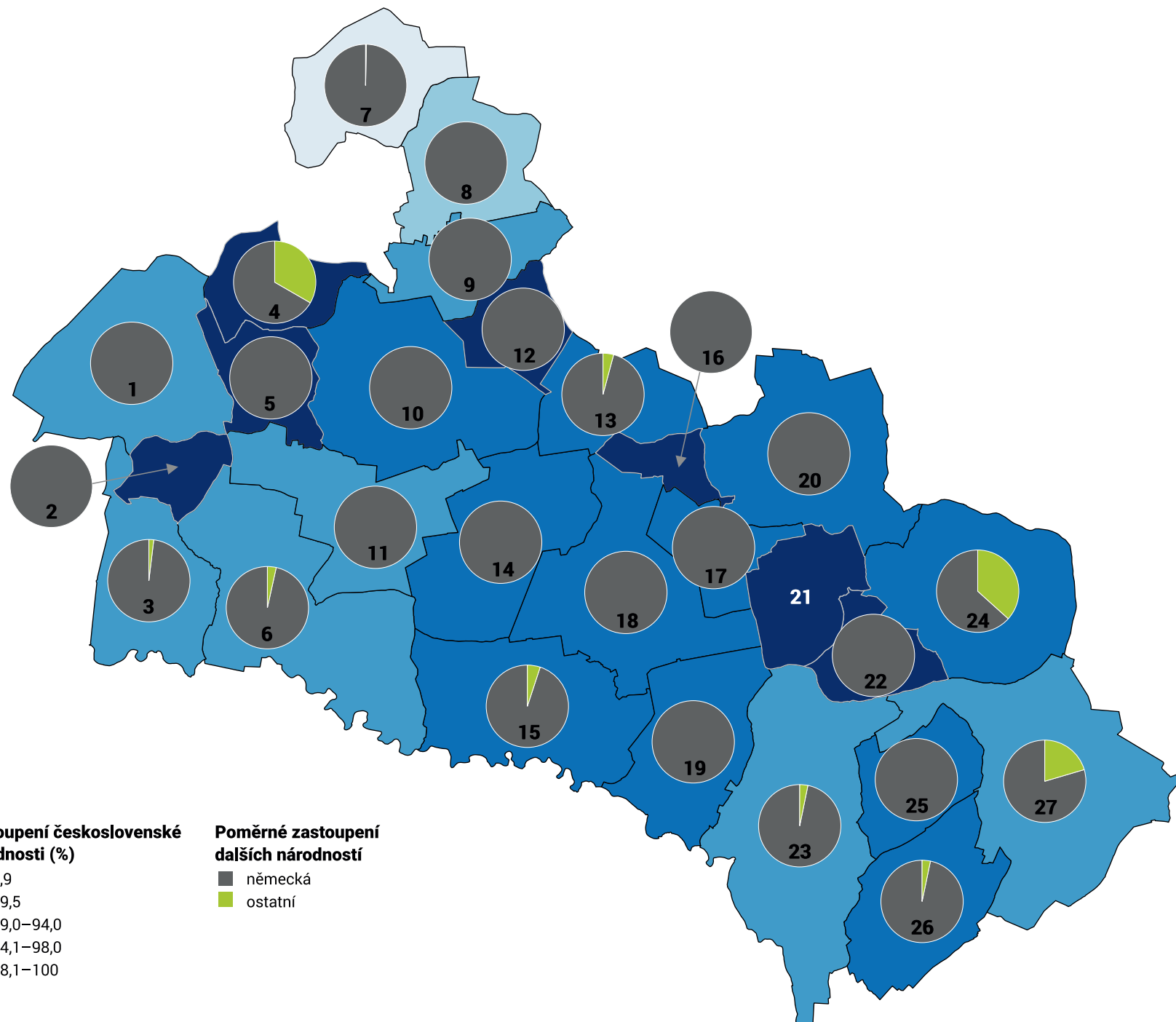
Národnostní a náboženská struktura
etnicky smíšené části českého
Těšínska a Hlučínska

V.4A

Národnostní složení

Obce:

- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Kobeřice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Píšť
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

V.4B

Německá menšina
a ostatní národnosti

Obce:

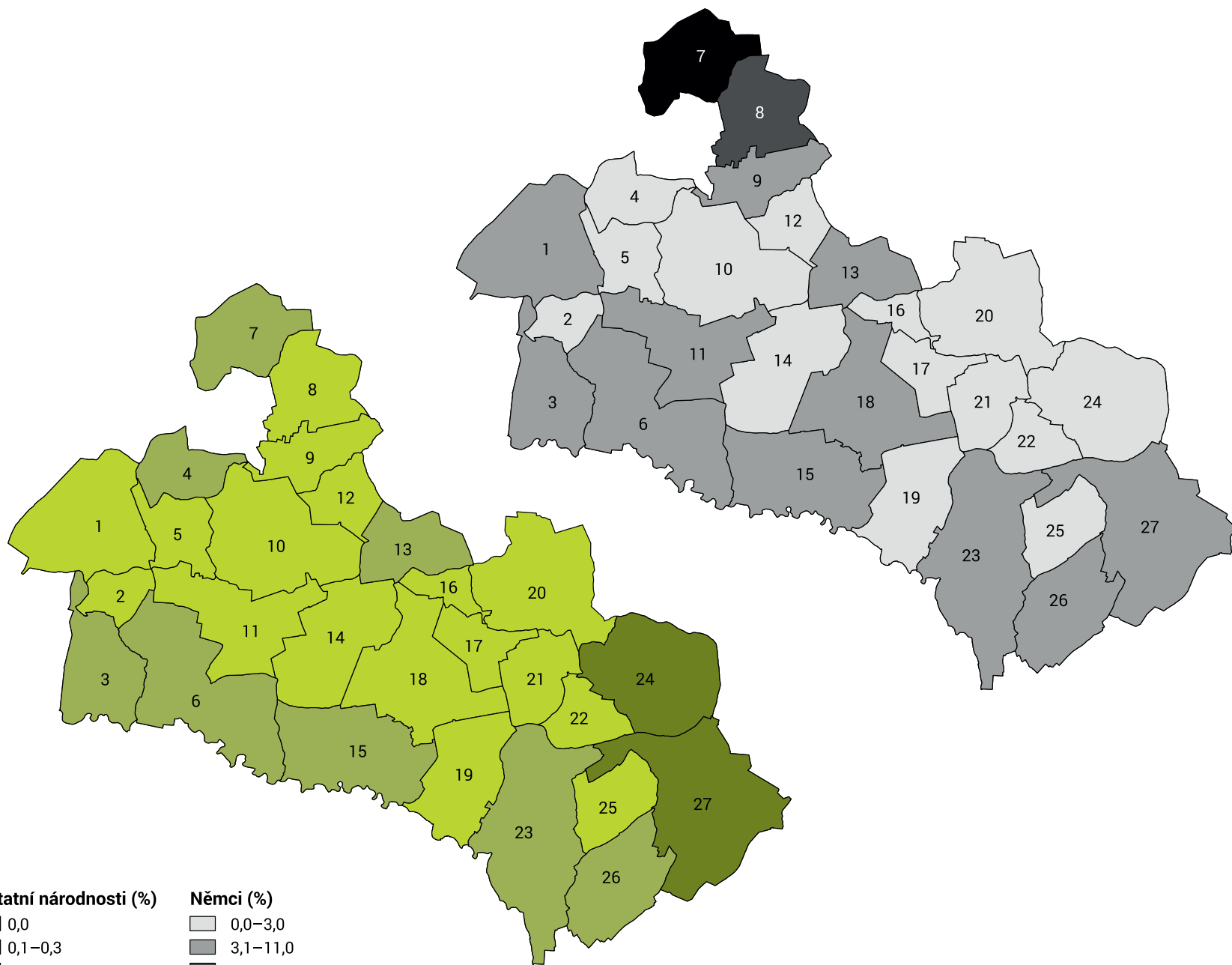
- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Kobeřice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Příšť
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

Ostatní národnosti (%)

- 0,0
- 0,1–0,3
- 1,1–1,3

Němci (%)

- 0,0–3,0
- 3,1–11,0
- 80,5
- 93,8

V.5 Národnostní struktura Hlučínska 2011

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapový list zobrazuje národnostní skladbu populace Hlučínska. Do historického teritoria někdejšího politického okresu Hlučín nebyly pro účely této mapy zahrnuty bývalé samostatné obce Hošťálkovice, Koblav, Lhotka a Petřkovice, které jsou dnes součástí Ostravy. Sledované území je dnes součástí okresu Opava.

Mapa je zpracována na základě výsledků sčítání lidu z roku 2011.

Mapa dokládá nadprůměrné zastoupení osob německé národnosti v porovnání s většinou území České republiky. Ačkoliv německá identita byla v meziválečném období i v éře komunismu potlačována, v 70. a 80. letech režim částečně toleroval stav, kdy někteří občané Hlučínska získávali západoněmecké důchody a občanství díky službě svých příbuzných v německé armádě za druhé světové války. Po roce 1989 tak mohlo rychle dojít k částečné renesanci německé identity, takže v některých obcích Hlučínska je dnes statisticky nejvyšší podíl Němců v rámci ČR. Zatímco celostátní zastoupení osob německé národnosti v Česku při sčítání lidu roku 2001 činilo pouze 0,38 %, v oblasti Hlučínska šlo o 2,59 %. Nejvýraznější

zastoupení Němců bylo zaznamenáno v Kravařích (8,02 %), Třebomí (7,39 %) a Bolaticích (4,35 %). V roce 2011 sčítání evidovalo v celém opavském okrese 384 Němců. Příklon k německé identitě vychází jak z důvodů ideových, tak z ekonomické motivace spojené s možnostmi získání německého občanství.

Dalším fenoménem polistopadové epochy se stalo hlášení se ke slezské národnosti. To ostatně představuje rozšířený jev na celém území okresu Opava, kam v současnosti spadá většina historického území Hlučínska. V celém opavském okrese se k této národnosti přihlásilo 4 889 obyvatel. K jejím baštám patří Bolatice (173), Dolní Benešov (125), Hlučín (234) a Kozmice (279). Renesanci zažívá rovněž moravská národnost (6 605 v celém okrese), na Hlučínsku nejsilněji zastoupená ve Velkých Hořticích (433). Nepočtená polská minorita v regionu je tvořena jednak osobami pocházejícími z blízkého Těšínska, jednak přistěhovalci z polského příhraničí. Statisticky nevýznamná je též slovenská minorita tvořená hlavně příslušníky a potomky poválečné ekonomické migrace.

Prameny a literatura:

- Dušan JANÁK – Ondřej KOLÁŘ (eds.), *Polská a německá menšina ve Slezsku a na severní Moravě*, Opava 2019, s. 29-30.
- Sandra KREISSLOVÁ – Lukáš NOVOTNÝ, *Kulturní život německé menšiny v České republice*, Praha 2015.
- Národnostní struktura obyvatel. Český statistický úřad 2014, s. 3-5. [online], dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf> [cit. 1. 2. 2021].
- Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011, s. 150-162.
- Klára STŘÍBRNÁ, *Nabídka spotřebního zboží a služeb v Opavě v době tzv. „normalizace“*, Praha 2012. (Magisterská diplomová práce Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze) [online], dostupné z https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/54475/DPTX_2010_2_11240_0_329247_0_111412.pdf?sequence=1&isAllowed=y [cit. 1. 2. 2021].
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_slb_2011 [cit. 1. 2. 2021].

V.5A

Národnostní složení

Obce:

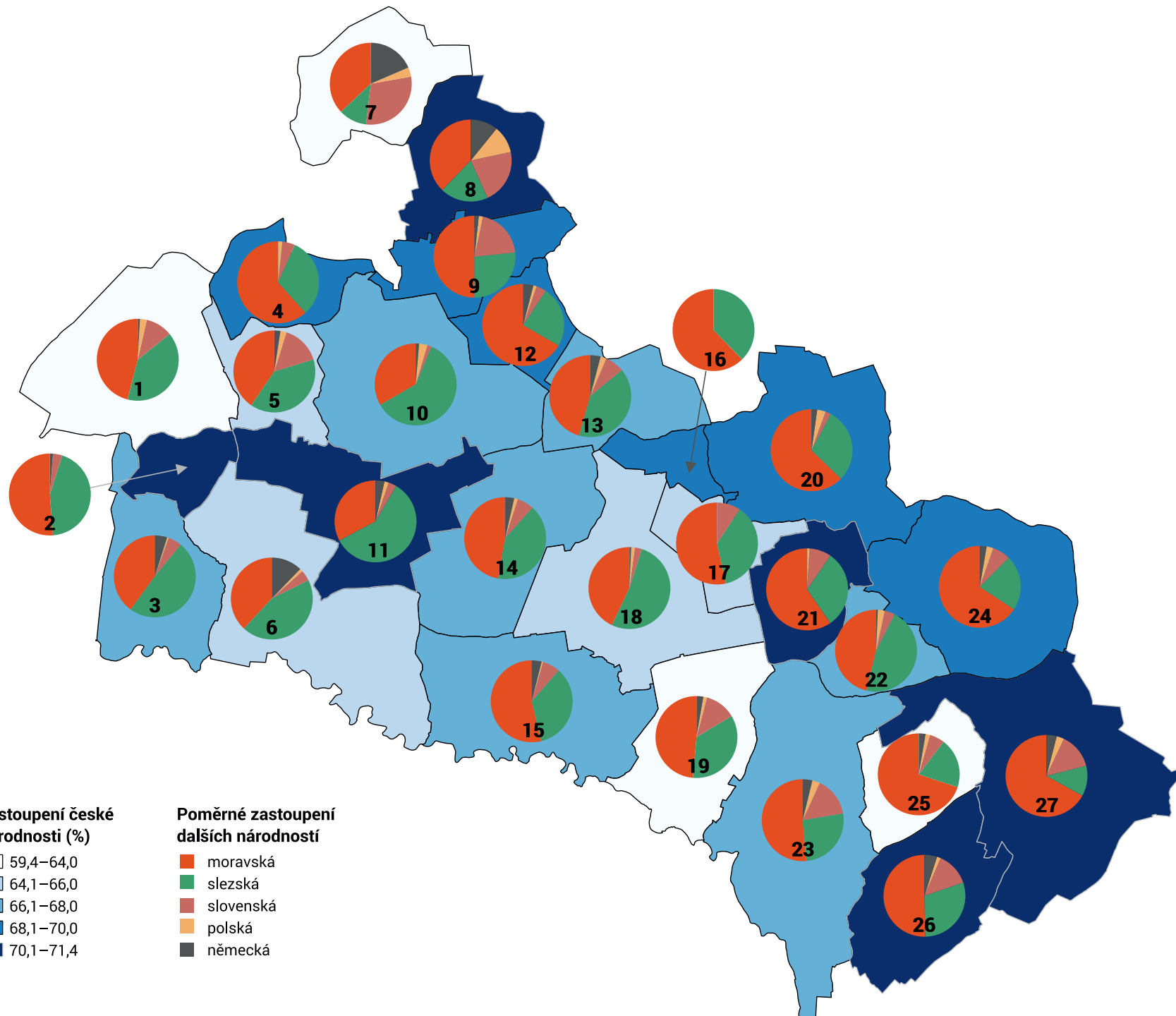
- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Kobeřice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Píšť
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

Zastoupení české národnosti (%)

- 59,4–64,0
- 64,1–66,0
- 66,1–68,0
- 68,1–70,0
- 70,1–71,4

Poměrné zastoupení dalších národností

- moravská
- slezská
- slovenská
- polská
- německá

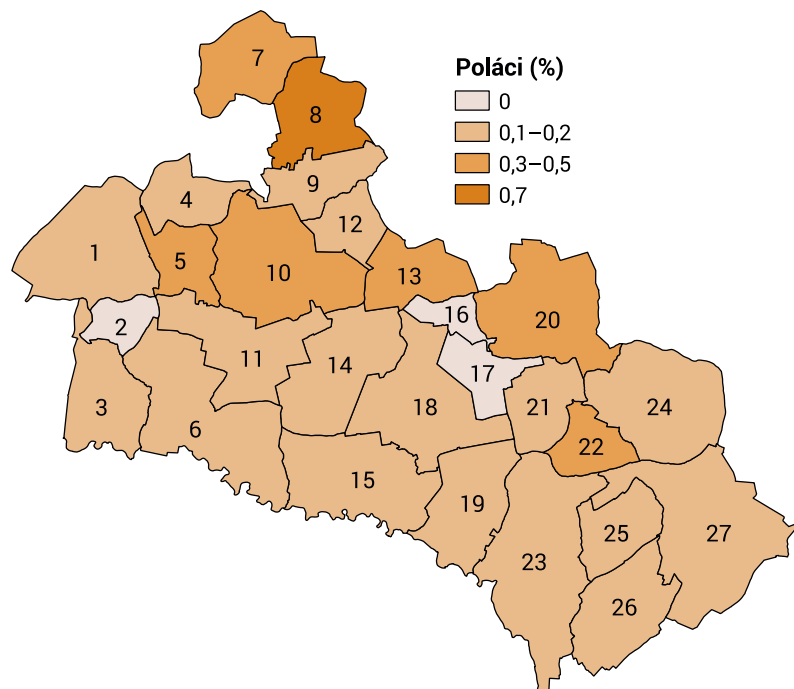
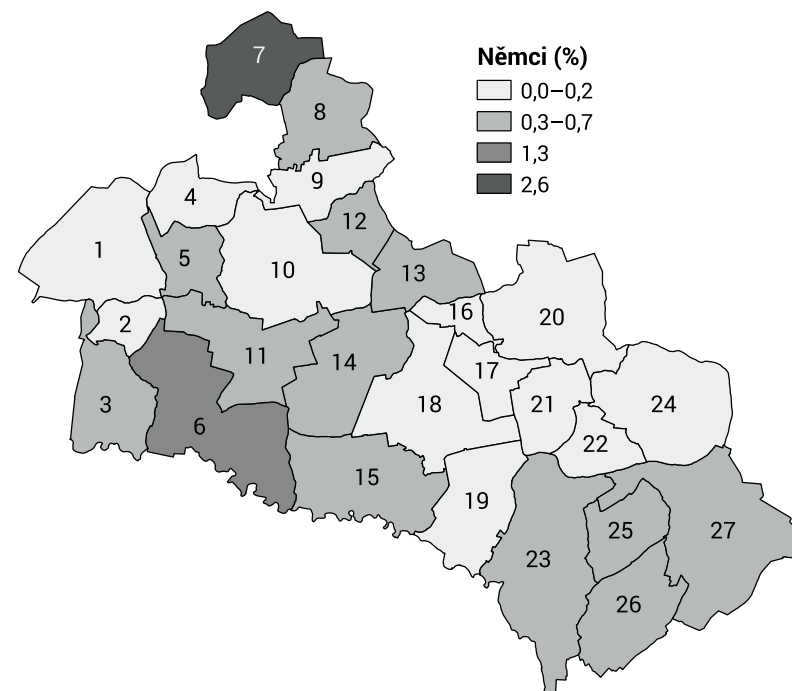
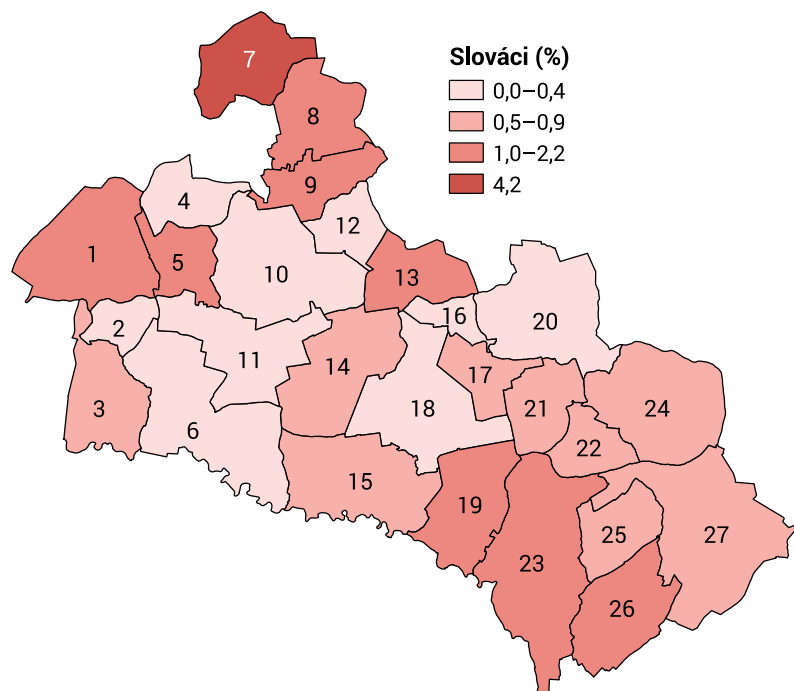

V.5B

Německá, slovenská
a polská menšina

Obce:

- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Kobeřice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Příšť
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

V.6

Srovnání národnostní struktury Hlučínska 1930 a 2011

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa srovnává národnostní skladbu obyvatel Hlučínska v letech 1930 a 2011 s využitím dat prezentovaných v mapových listech V.4 a V.5.

Mapový list vychází ze srovnání výsledků sčítání lidu v letech 1930 a 2011.

Z této komparace jasně vyplývají hlavní trendy dlouhodobého demografického vývoje. Navzdory českizační politice uplatňované v meziválečném i poválečném období je početní zastoupení německé minority nad celostátním průměrem. V období po roce 1989 zde

dochází k patrnému oživení německé identity vlivem ideové i ekonomické motivace, byť oproti předválečným statistikám se stále jedná o pokles v absolutních číslech. Nejcitelnější úbytek Němců lze přirozeně pozorovat v oblasti sudicko-třebomského výběžku, odkud byla většina původní populace po roce 1945 odsunuta a noví osídlenci samozřejmě nesdíleli tradiční německou identitu regionu.

Novým fenoménem polistopadové éry je rozšíření moravské a slezské národnosti a etablování Slováků jako svébytné, byť nepočtené minority.

Prameny a literatura:

- Pavel KLADIWA, *Smyšlením Němci, statisticky Češi. Národnostní klasifikace na meziválečném Hlučínsku*, Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické 64, 2015. č. 1, s. 21-34.
- Sandra KREISSLOVÁ – Lukáš NOVOTNÝ, *Kulturní život německé menšiny v České republice*, Praha 2015.
- Vilém PLAČEK, *Prajzáci 2, aneb, Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*, Háj ve Slezsku 2007.
- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_slb_2011 [cit. 2. 2. 2021].

Národnostní a náboženská struktura
etnicky smíšené části českého
Těšínska a Hlučínska

V.6

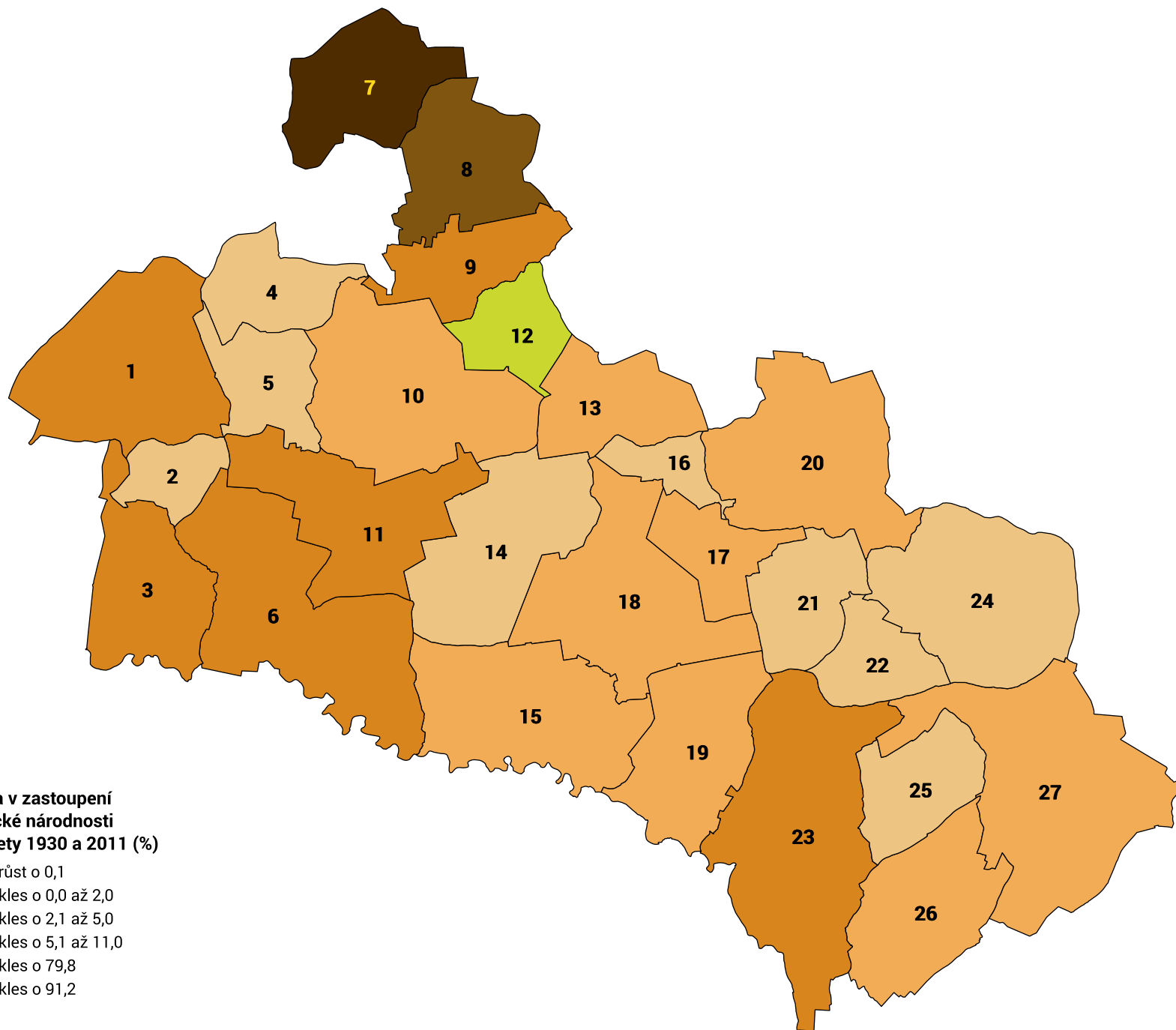
Změny zastoupení
německé menšiny
1930 a 2011

Obce:

- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Kobeřice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Příš
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

Změna v zastoupení
německé národnosti
mezi lety 1930 a 2011 (%)

- nárůst o 0,1
- pokles o 0,0 až 2,0
- pokles o 2,1 až 5,0
- pokles o 5,1 až 11,0
- pokles o 79,8
- pokles o 91,2

V.7

Náboženská struktura etnicky smíšené části československého Těšínska 1930

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa zachycuje náboženskou skladbu obyvatel Těšínska roku 1930. Územní vymezení zkoumané oblasti je shodné jako u národnostních map Těšínska (V.1-V.3).

Mapový list je založen na výsledcích sčítání lidu z roku 1930.

V historii Těšínska můžeme sledovat dlouholetou tradici protestantismu. Zejména v méně urbanizované východní části Těšínska, zhruba mezi Třincem a Jablunkovem, se velká část Poláků hlásila k evangelickému vyznání. Část těchto věřících se postupem času integrovala do Českobratrské církve evangelické zřízené roku 1918, která usilovala o eklektické sloučení tradic českobratrské, luteránské (augsburské) i kalvinistické (helvétské) reformace z 15. a 16. století. V roce 1930 měla církev 1 215 věřících v okrese

Fryštát a 2 367 v okrese Český Těšín. Většina evangelíků se tedy přiklonila k regionálně orientované Augšpurské evangelické církvi ve východním Slezsku (viz komentář k mapě IV.1). Naopak mezi českým obyvatelstvem můžeme po první světové válce pozorovat růst popularity nové „národní“ Československé církve, později přejmenované na Československou církev husitskou. V industriálním prostředí uhelné pánve (Karvinsko, Bohumínsko) po první světové válce rovněž rostl zájem o spiritismus, ateismus a další alternativy vůči „mainstreamové“ římskokatolické víře. V okrese Český Těšín bylo evidováno 1 224 osob bez vyznání, v urbanizovanějším a kosmopolitnějším okrese Fryštát jich bylo 7 049.

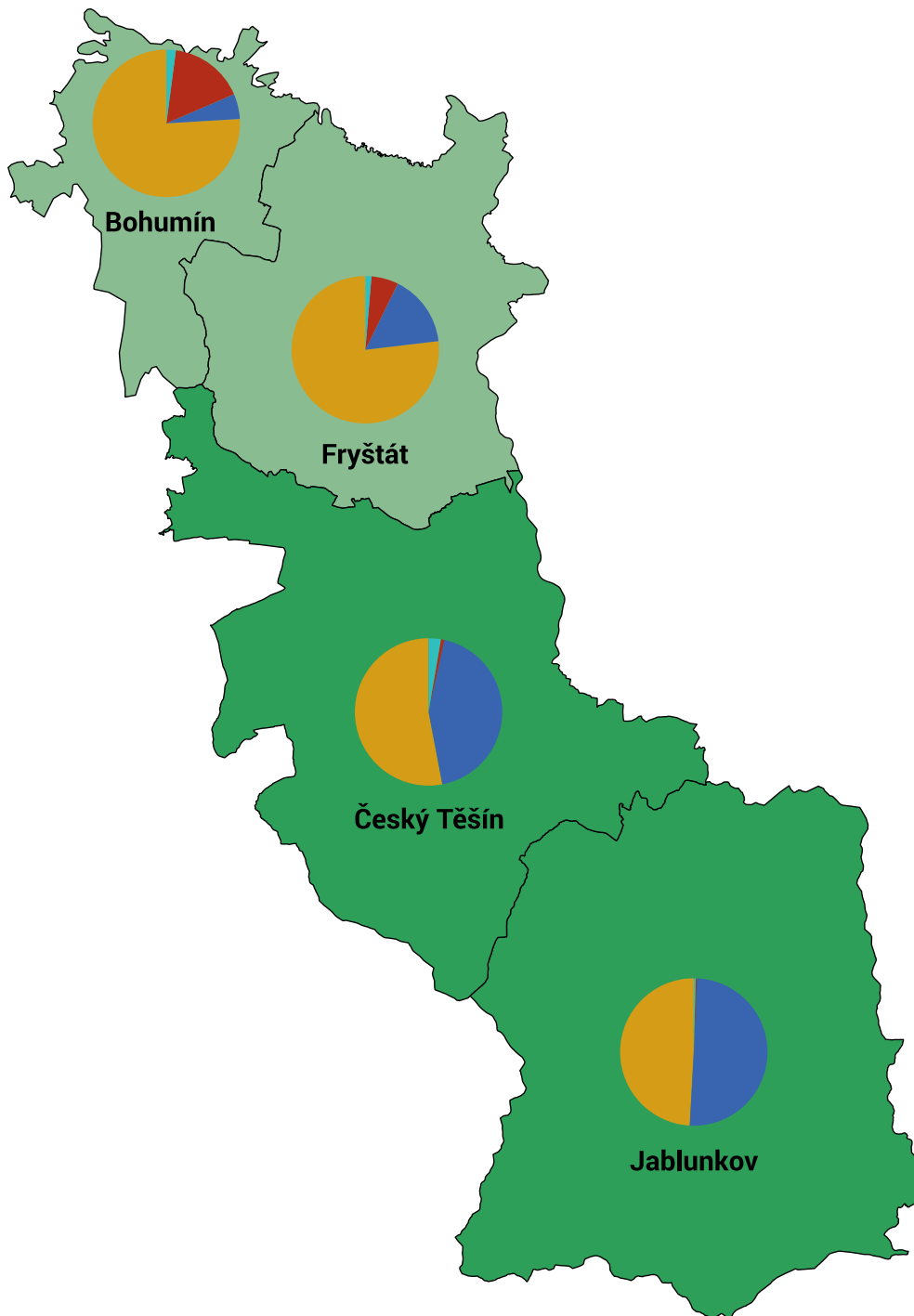
Prameny a literatura:

- Jan DVOŘÁK, *Židé v Českém Slezsku v době okupace 1938–1945*, Opava 2015.
- Martin JEMELKA, *Ostrava duchovním a náboženským centrem republiky československé?* *Studia historica Brunensia* 61, 2014, č. 2, s. 221-239.
- Emil MACURA, *Židé na Těšínsku přelomu 19. a 20. století*. Praha 2009. (Magisterská diplomová práce Husitské teologické fakulty v Praze) [online] dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/610> [cit. 1. 2. 2021].
- Pavel MAREK, *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica* 34, 2008, s. 59-73.
- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.

Národnostní a náboženská struktura
etnicky smíšené části českého
Těšínska a Hlučínska

V.7A

Náboženské složení

Zastoupení věřících v soudních okresech (%)

94,0–96,0

98,2–99,2

Poměrné zastoupení věřících hlásících se k

církvi Římskokatolické

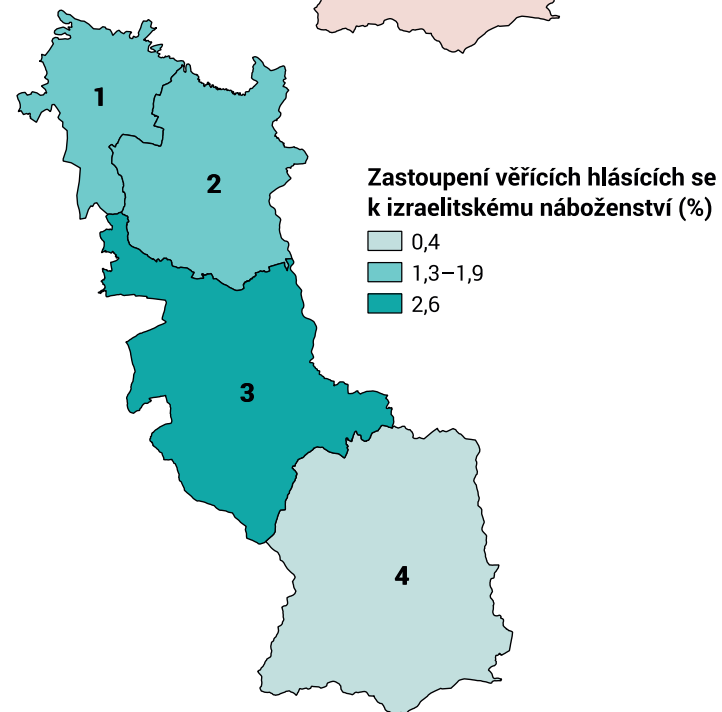
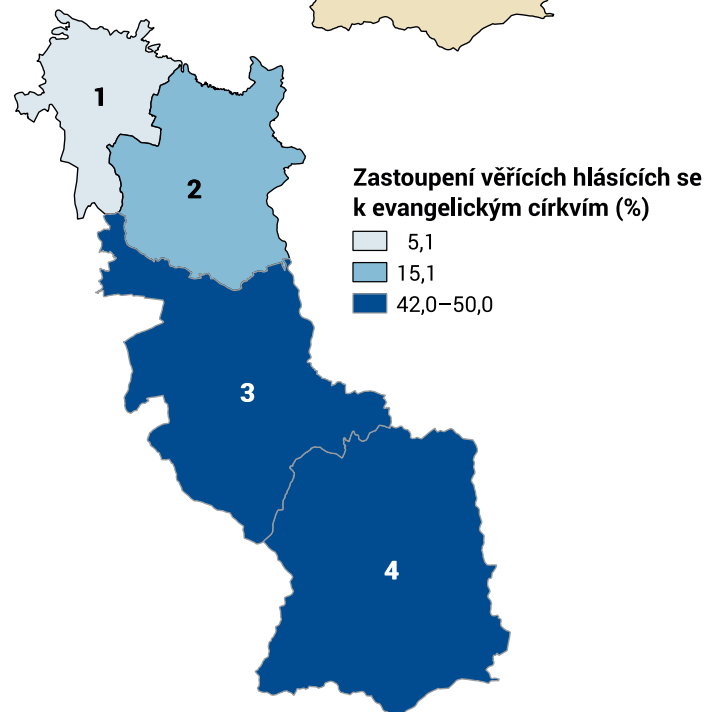
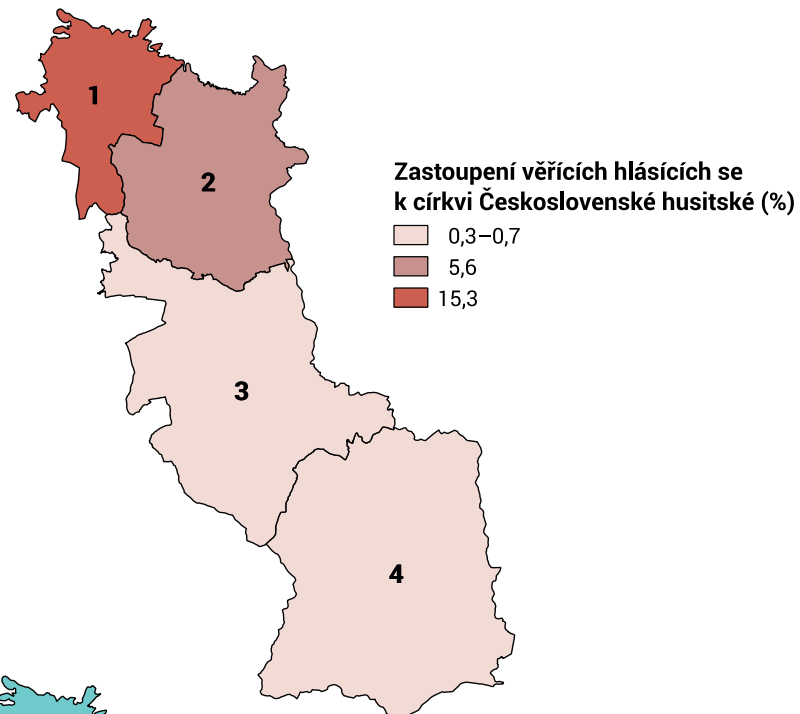
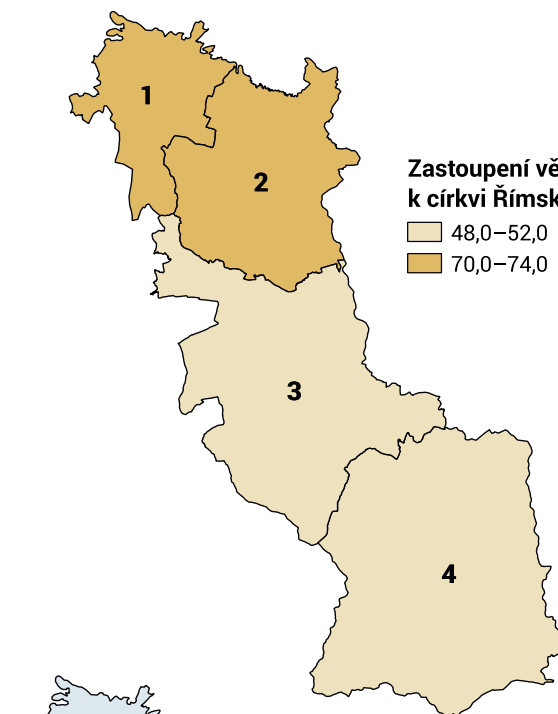
církvim evangelickým

církvi Československé husitské

náboženství izraelskému

V.7B

Nejpočetnější konfese

Soudní okresy:

- 1 – Bohumín
- 2 – Fryštát
- 3 – Český Těšín
- 4 – Jablunkov

V.8

Náboženská struktura etnicky smíšené části českého Těšínska 2011

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapový list dokládá náboženské složení obyvatel Těšínska k roku 2011, přičemž je zachováno teritoriální vymezení zkoumaného území použité v mapě V.7.

Mapa se opírá o výsledky sčítání lidu z roku 2011.

Dokumentované rozložení věřících v zásadě navazuje na starší tradice a dlouhodobé trendy. Nejpatrnějším jevem je celkový úbytek věřících, který koresponduje s celostátním vývojem po druhé světové válce. V okrese Karviná bychom v roce 2011 našli 83 083 osob bez náboženské víry. K rozličným církvím se oproti tomu hlásilo 42 786 lidí. Zastoupení římskokatolické víry můžeme pozorovat především v jihovýchodní části Těšínska, tedy v sousedství tradičně religiózního Valašska a slovenského příhraničí. Oproti tomu nejsilnější pozice Československé církve husitské lze vidět v ostravské průmyslové aglomeraci, která již v meziválečném období patřila k významným centrům dané

konfese (846 osob v okrese Karviná). Věřící Českobratrské církve evangelické jsou pak soustředěni jednak v samotném Českém Těšíně a jeho blízkém okolí, jednak v prostředí polské menšiny na Třinecku a Jablunkovsku. Počet věřících této církve v regionu Těšínska se pohybuje kolem 2 000 osob. I zde se jedná o návaznost na starší evangelické tradice regionu. K těm se hlásí též méně početná Slezská církev evangelická augsburského vyznání, k níž se roku 2011 v celé ČR přihlásilo 8 158 věřících, v převážné většině na Těšínsku.

Židovská víra z regionu po druhé světové válce prakticky vymizela, v okresech Karviná a Frýdek-Místek se k judaismu přihlásilo po dvou osobách. Okrajově se objevuje množství menších církví vycházejících z křesťanství. Prakticky marginální jsou též orientální náboženství. V karvinském okrese bylo evidováno 21 buddhistů a 39 muslimů.

Prameny a literatura:

- Karol Daniel KADLUBIEC a kol., *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995)*, Ostrava 1997.
- Karol MICHEJDA, *Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*, Katowice 1992.
- Józef SZYMECZEK, *Evangelická církev na Těšínsku jako místo stýkání a potýkání národních a náboženských vlivů*, in: Formování multikulturní společnosti v podmínkách ČR a v zemích střední Evropy: sborník z mezinárodní vědecké konference konané 14. a 15. 11. 2000 ve Slezském ústavu slezského zemského muzea v Opavě, Opava 2000, s. 218-236.
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online]m dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_slbd_2011 [cit. 3. 2. 2021].

V.8A

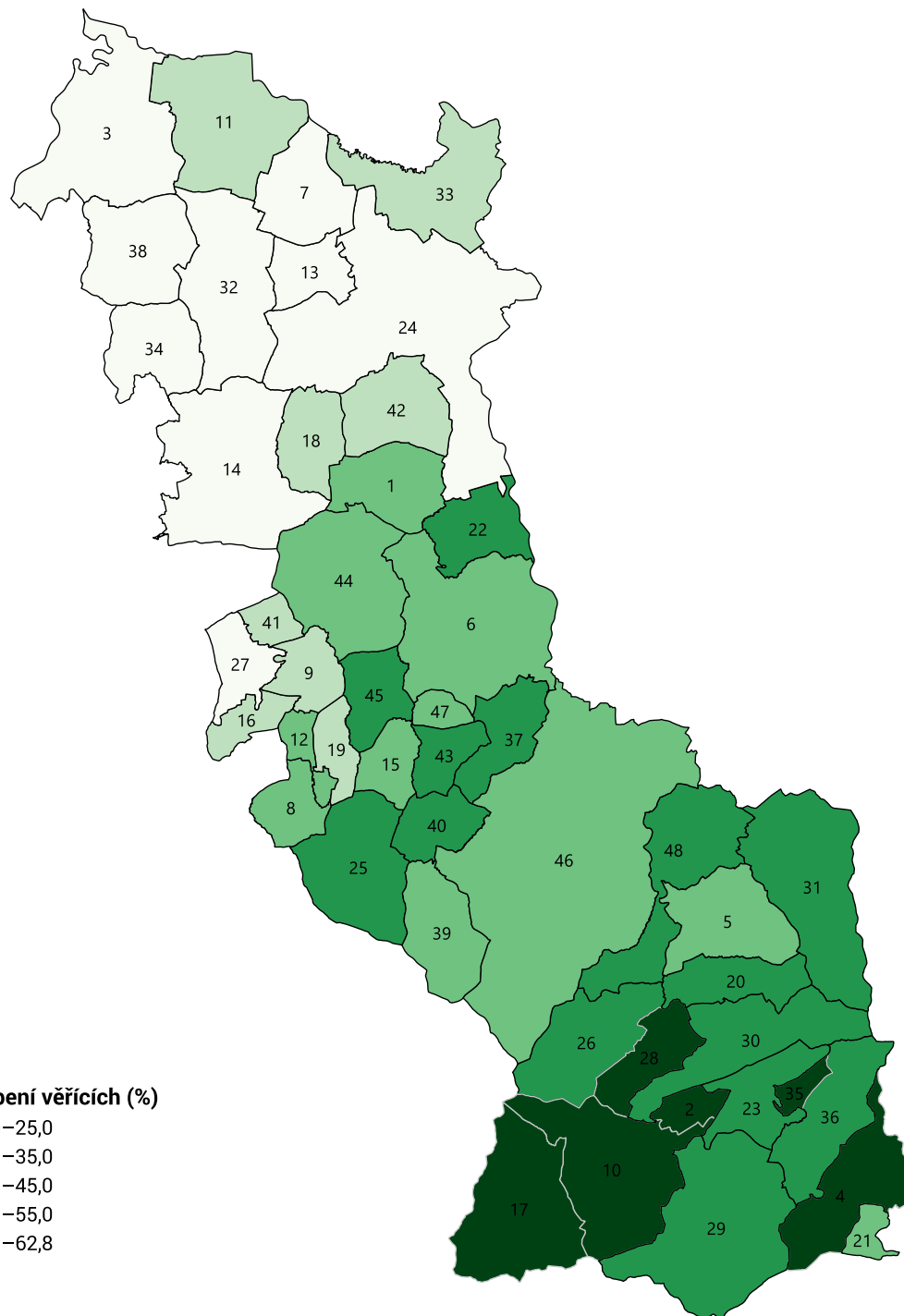
Zastoupení věřících

Obce

1 – Albrechtice	25 – Komorní Lhotka
2 – Bocanovice	26 – Košařiska
3 – Bohumín	27 – Lučina
4 – Bukovec	28 – Milíkov
5 – Bystřice	29 – Mosty u Jablunkova
6 – Český Těšín	30 – Návsí
7 – Dětmarovice	31 – Nýdek
8 – Dobruška	32 – Orlová
9 – Dolní Domaslavice	33 – Petrovice u Karviné
10 – Dolní Lomná	34 – Petřvald
11 – Dolní Lutyně	35 – Písečná
12 – Dolní Tošanovice	36 – Písek
13 – Doubrava	37 – Ropice
14 – Havířov	38 – Rychvald
15 – Hnojník	39 – Řeka
16 – Horní Domaslavice	40 – Smilovice
17 – Horní Lomná	41 – Soběšovice
18 – Horní Suchá	42 – Stonava
19 – Horní Tošanovice	43 – Střítež
20 – Hrádek	44 – Těrlícko
21 – Hřčava	45 – Třanovice
22 – Chotěbuz	46 – Třinec
23 – Jablunkov	47 – Vělopolí
24 – Karviná	48 – Vendryně

Zastoupení věřících (%)

15,0–25,0
25,1–35,0
35,1–45,0
45,1–55,0
55,1–62,8

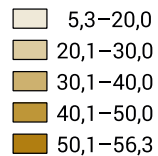

V.8B

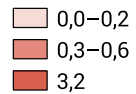
Nejpočetnější
konfese

Seznam obcí
uveden na předchozí mapě.

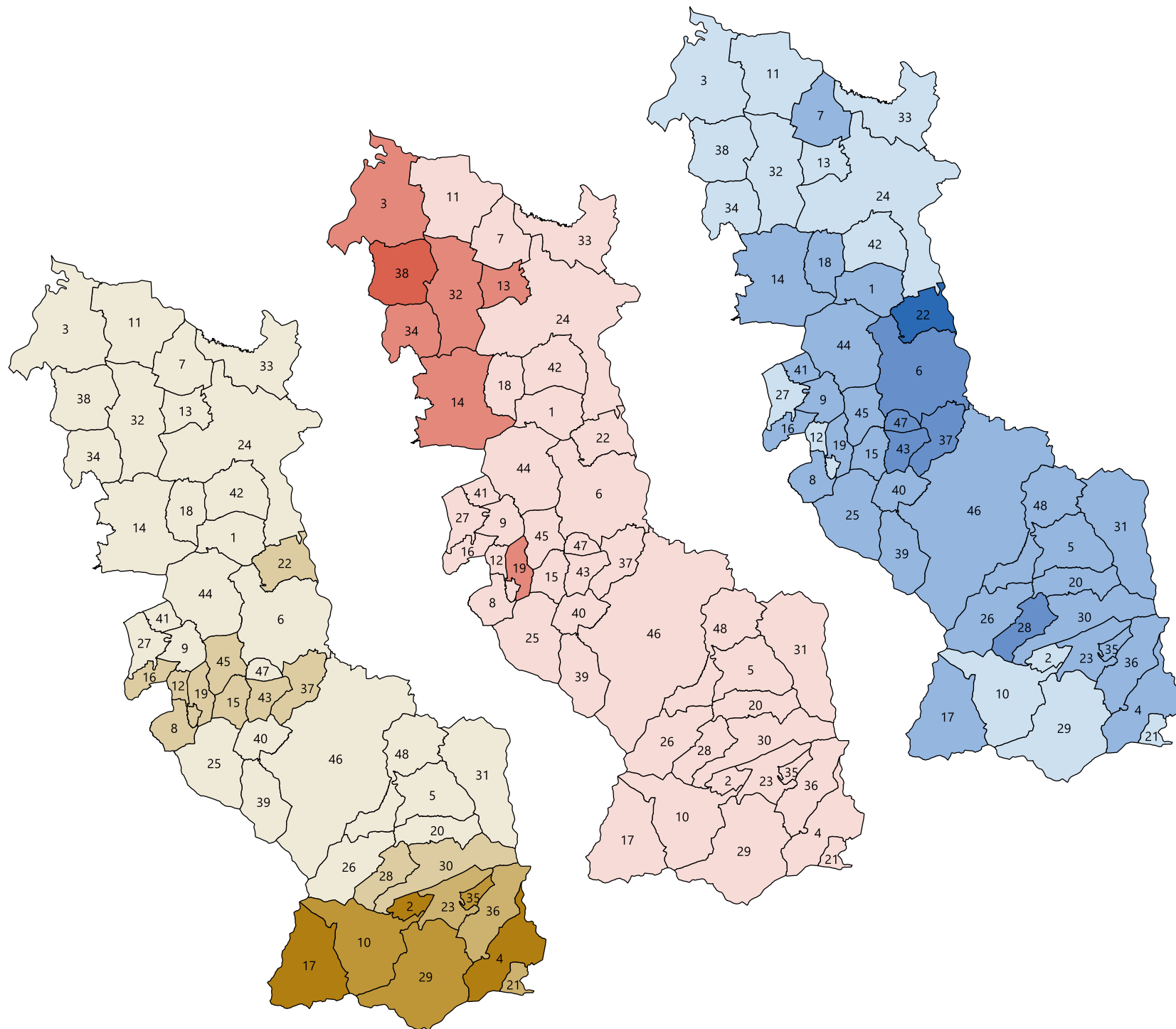
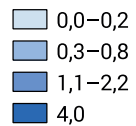
Zastoupení věřících
hlásících se k církvi
Římskokatolické (%)

Zastoupení věřících
hlásících se k církvi
Československé husitské (%)

Zastoupení věřících
hlásících se k církvi
Českobratrské evangelické

V.9

Srovnání náboženské struktury etnicky smíšené části českého Těšínska 1930 a 2011

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapa zobrazuje proměny náboženské struktury populace na Těšínsku s využitím dat z map V.7 a V.8.

Mapový list vychází ze srovnání výsledků sčítání lidu v letech 1930 a 2011.

Mapa dokládá celkový úbytek věřících. Tento stav ostatně koresponduje s obecnými celospolečenskými sekularizačními trendy po první světové válce. Tato ateizace zasáhla zejména industriální

oblasti přiléhající k ostravské aglomeraci, kde již v meziválečném období docházelo k výraznému štěpení věřících do konkurenčních "alternativních" či "národních" církví a kde po roce 1945 docházelo k intenzivním demografickým změnám. Oproti tomu na Jablunkovsku vykazuje religiózní identita, a to katolická i evangelická, vyšší míru kontinuity, jež vychází z celkové kontinuity zdejšího osídlení.

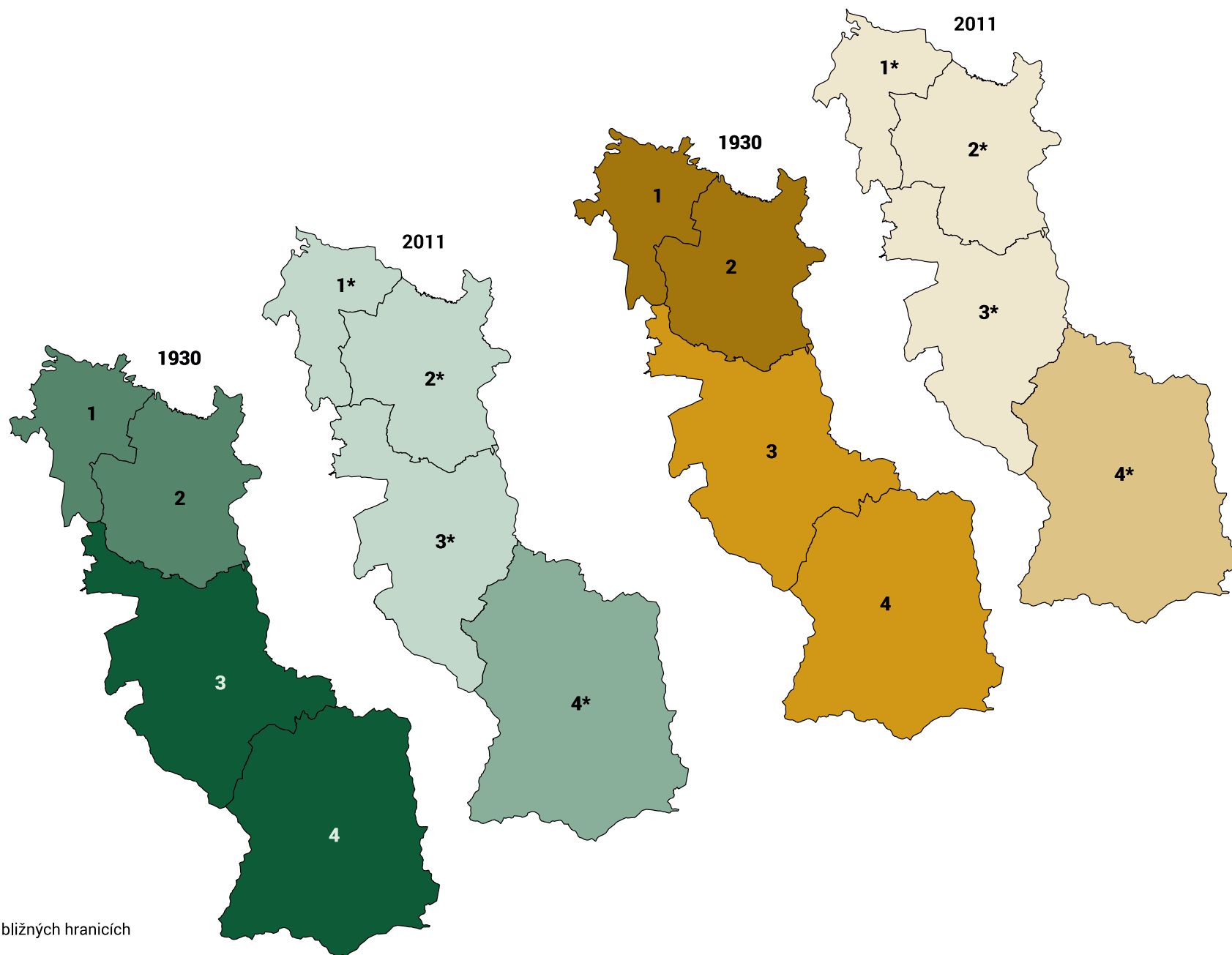
Prameny a literatura:

- Martin JEMELKA, *Ostrava duchovním a náboženským centrem republiky československé?* Studia historica Brunensia 61, 2014, č. 2, s. 221-239.
- Karol Daniel KADLUBIEC a kol., *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995)*, Ostrava 1997.
- Karol MICHEJDA, *Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*, Katowice 1992.
- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_slodb_2011 [cit. 3. 2. 2021].

Národnostní a náboženská struktura etnicky smíšené části českého Těšínska a Hlučínska

V.9

**Vývoj
počtu věřících
a příslušníků
Římskokatolické
církve 1930 a 2011**

5.10

Náboženská
struktura Hlučínska
1930

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapový list zachycuje náboženskou situaci na území Hlučínska. Teritoriální vymezení zkoumané oblasti je identické jako u národnostních map V.4 - V.6.

Data jsou zpracována na základě výsledků sčítání lidu v roce 1930.

Z mapy vyplývá jednoznačná dominance římských katolíků. Hlučínsko si i po připojení k Prusku v roce 1742 podrželo převážně katolický charakter. Přispívala k tomu i příslušnost k Olomoucké diecézi (od roku 1777 arcidiecézi). Římskokatolické bohoslužby zde byly za pruské vlády dále slouženy v češtině a většina farářů přicházela z českých zemí. Evangelické enklávy nacházíme pouze mezi etnicky německým obyvatelstvem Sudic (130 z 982

obyvatel) a v menší míře i v dalších obcích. Naznačená náboženská struktura se výrazněji nezměnila ani po připojení Hlučínska k ČSR v roce 1920. Kupříkladu v Koberčicích tak žilo jen 10 nekatolíků. Československá církev, silná na Ostravsku, zde našla jen velmi omezené uplatnění, a to především v obcích přiléhajících k ostravské aglomeraci a mezi příchozími z vnitrozemí (55 osob v Petřkovicích, 35 v Ludgeřovicích, 30 v Koblově atd.). Nepočtení jedinci židovského vyznání byli silněji zastoupeni pouze v Hlučíně (21 osob) a v Šilheřovicích (10 osob, zřejmě zaměstnanců tamního velkostatku). Místní populace, složená z česky hovořících Moravců a německé menšiny, si tedy v drtivé většině podržela tradiční římskokatolickou víru.

Prameny a literatura:

- Martin JEMELKA, *Ostrava duchovním a náboženským centrem republiky československé?* Studia historica Brunensia 61, 2014, č. 2, s. 221-239.
- Nina PAVELČÍKOVÁ, *Postoje obyvatel Hlučínska v letech politických zvrátů (1930–1945)*, Slezský sborník 88, 1990, 280-295.
- Vilém PLAČEK, *Prajáci 2, aneb, Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*, Háj ve Slezsku 2007.
- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.

Národnostní a náboženská struktura
etnicky smíšené části českého
Těšínska a Hlučínska

V.10A

Náboženská
struktura

Obce:

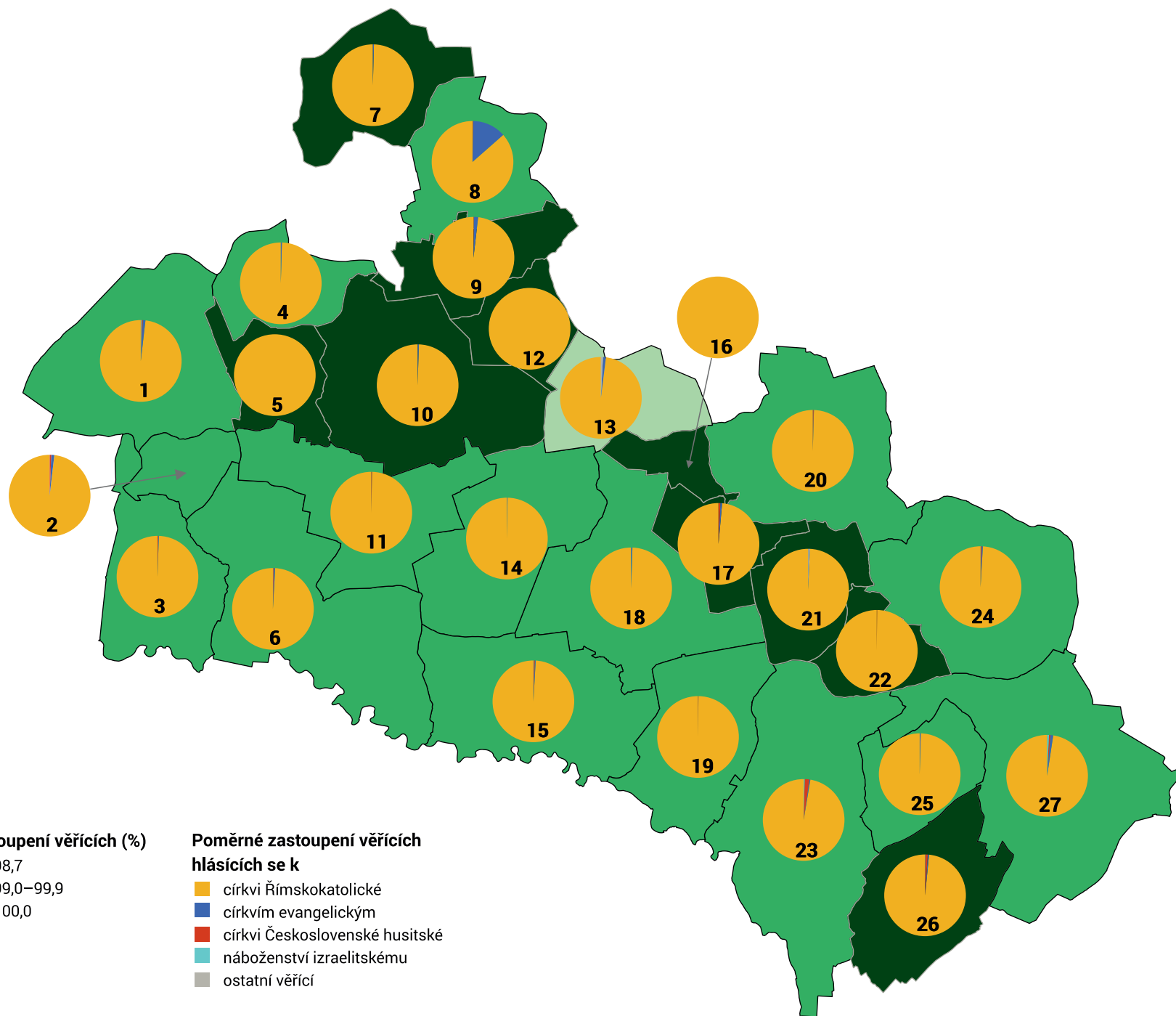
- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Kobeřice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Píšť
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

Zastoupení věřících (%)

- 98,7
- 99,0–99,9
- 100,0

Poměrné zastoupení věřících
hlásících se k

- církvi římskokatolické
- církvi evangelické
- církvi československé husitské
- náboženství izraelskému
- ostatní věřící

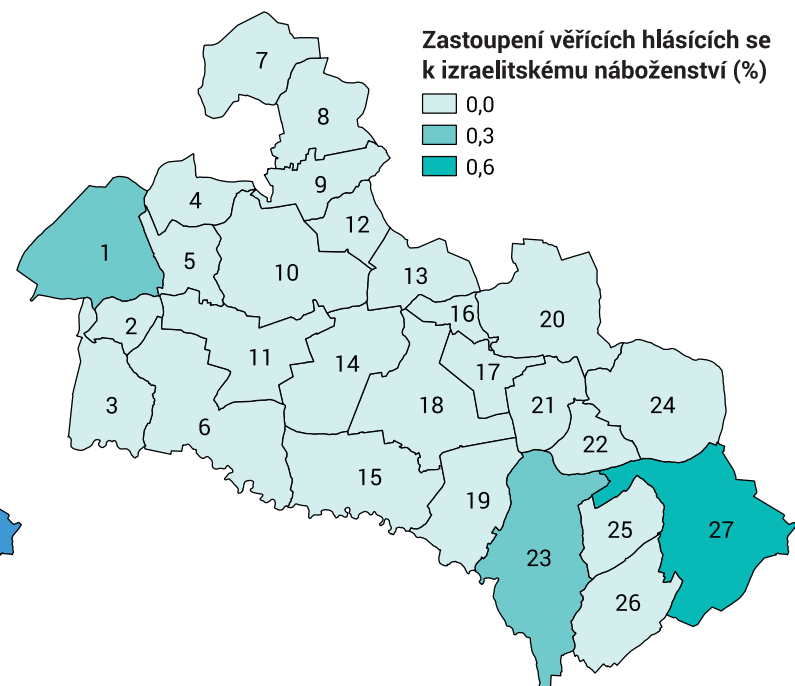
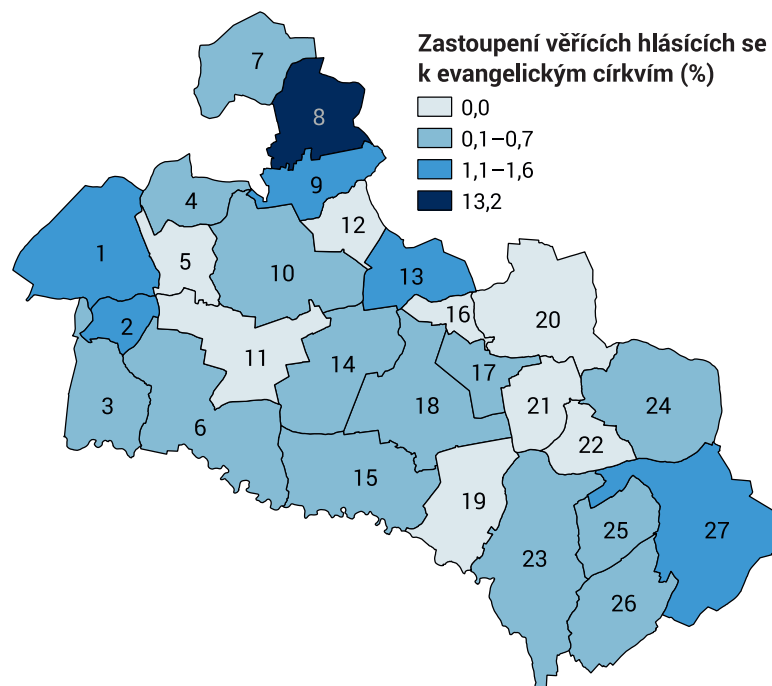
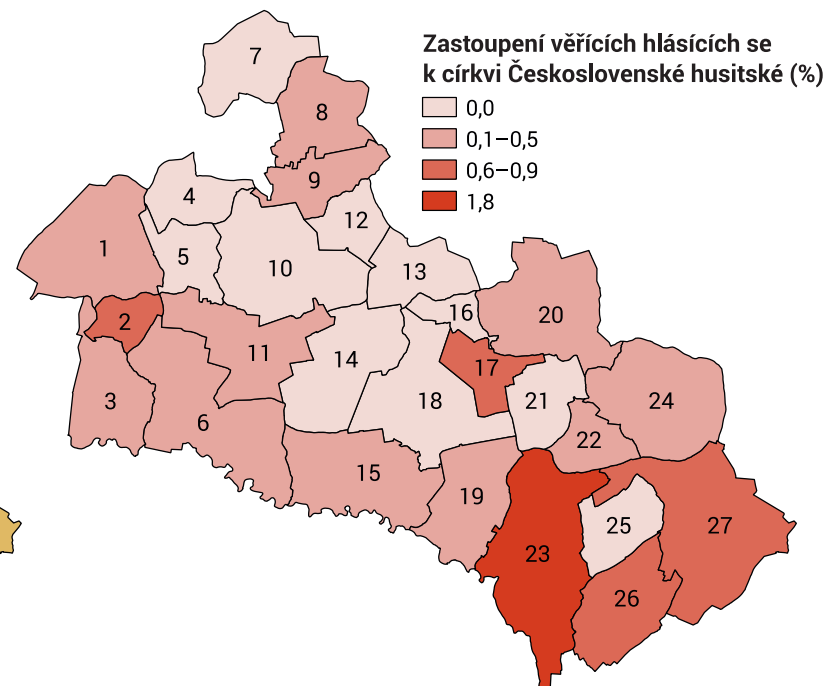
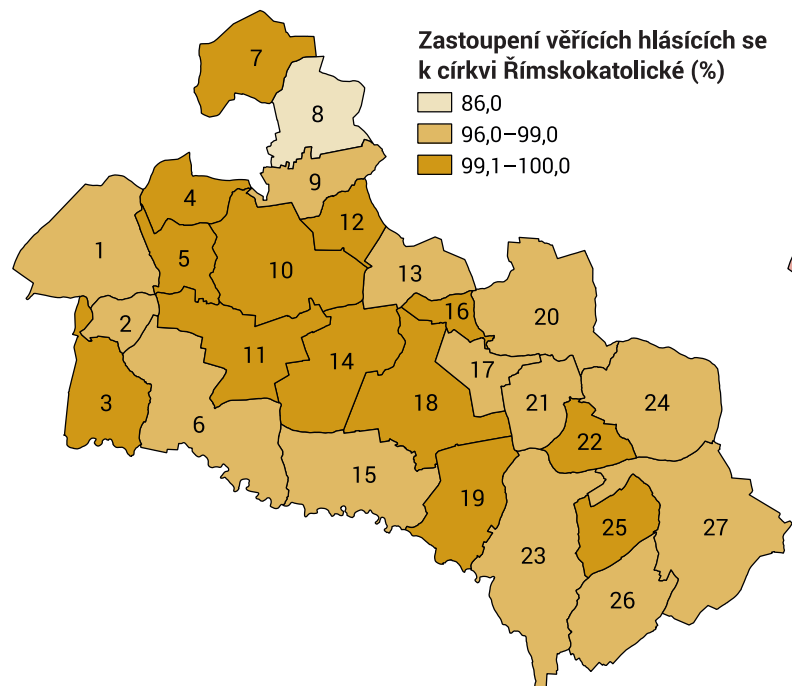

V.10B

Nejpočetnější
konfese

Obce:

- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Koberice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Příšť
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

V. 11

Náboženská
struktura Hlučínska
2011

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapový list zachycuje náboženskou skladbu obyvatel Hlučínska v roce 2011. Vymezení dokumentované oblasti je identické jako u mapy V.10, aby bylo umožněno srovnání dat.

Mapa je zpracována na základě výsledků sčítání lidu z roku 2011.

Zatímco v meziválečném období si Hlučínsko uchovalo tradiční katolický charakter, census z roku 2011 vydává svědectví o proměnách po druhé světové válce. Patrný je celkový úbytek věřících, vyplývající jednak z celkových sekularizačních trendů v české společnosti, jednak z narušení tradičních lokálních komunit v důsledku poválečných migračních procesů. V samotném Hlučíně roku 2011 žilo 13 917 osob bez vyznání.

Přesto zde pozice římskokatolických věřících zůstávají poměrně silné. Nejpočetnější katolické komunity byly zaznamenány

v Bolaticích (1852), Dolním Benešově (1 502), Hlučíně (3 110), Kobeřicích (1 659) a Kravařích (2 563). V regionu nacházíme také ojedinělé zastánce řeckokatolického vyznání, převážně patrně z řad řecké menšiny. Ze sčítání také vyplývá existence určité kontinuity evangelické konfese v sudicko-třebomském výběžku, byť ji reprezentují pouze jednotlivci. Dalším trendem polistopadového vývoje je zastoupení Svědků Jehovových v prostředí měst a větších vsí (28 v Hlučíně, 15 v Kravařích, 15 v Ludgeřovicích atd.). Všechny uvedené skupiny věřících s výjimkou římských katolíků však v současném životě regionu hrají poměrně marginální roli. Sčítání také dokumentuje celkově nižší početní zastoupení věřících osob ve východní části Hlučínska přiléhající k ostravské průmyslové aglomeraci.

Prameny a literatura:

- Helena KUBÁTOVÁ, *Collective Memory and Collective Identity of Hlučín Region Inhabitants in the 20th Century*, *Historická sociologie* 8, 2016, 11-32.
- Johana WYSS, *Slezská identita: metodologickému nacionalismu navzdory*, in: Zdenko MARŠÁLEK (ed.), *Ve dvou uniformách: nuceně mobilizovaní a jejich účast v odboji: okolnosti, souvislosti, marginalizace*, Praha – Hlučín 2020, s. 120-129.
- Změny struktury obyvatel podle náboženské víry v letech 1991, 2001 a 2011, [online], dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014a01.pdf/1dc65aec-0fb6-4513-ab65-d3beb0141b35?version=1.0> [cit. 29. 6 2021].
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_slb_2011 [cit. 5. 2. 2021].

V.11A

Náboženský
struktura

Obce:

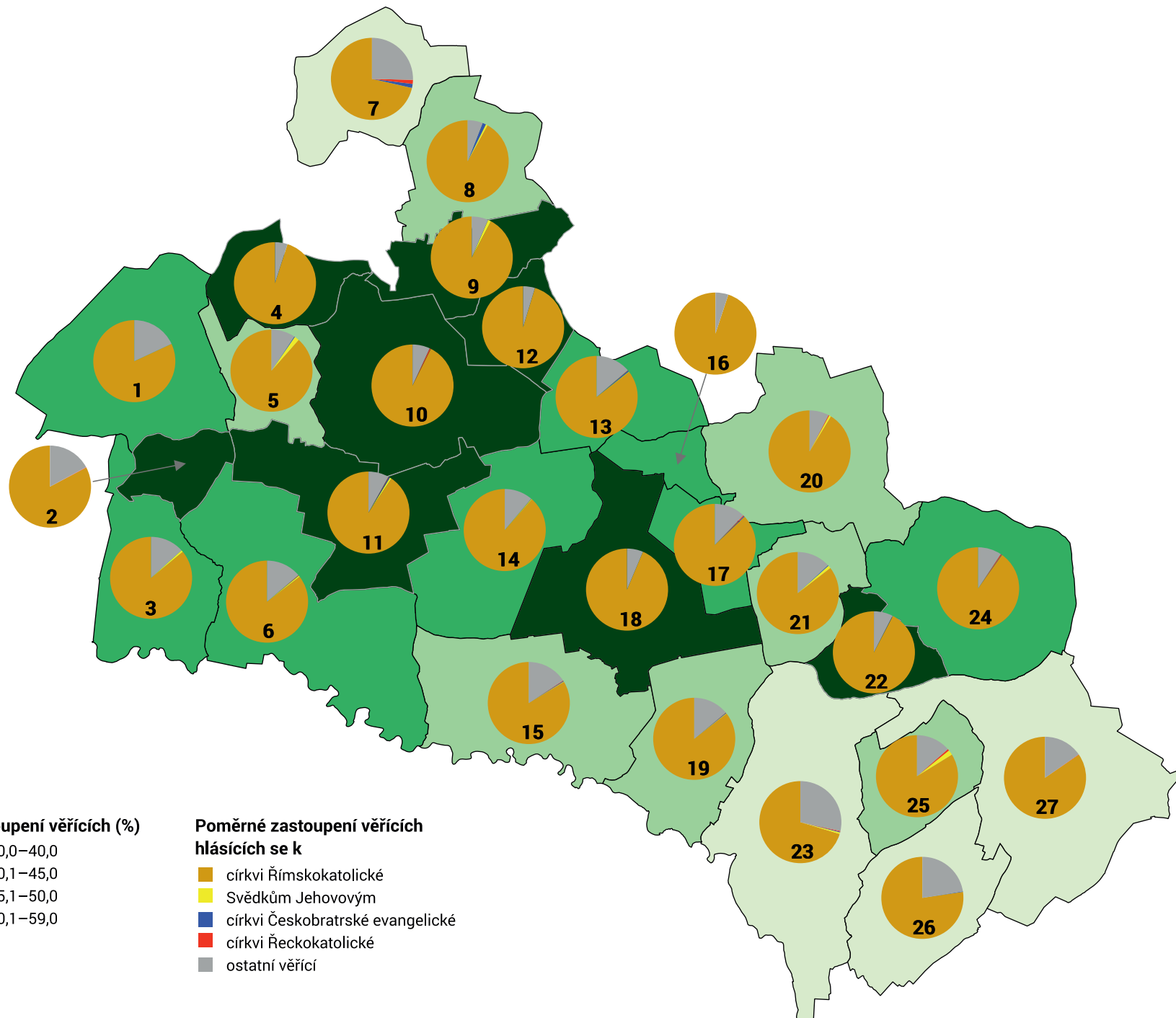
- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Kobeřice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Příšť
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

Zastoupení věřících (%)

- 30,0–40,0
- 40,1–45,0
- 45,1–50,0
- 50,1–59,0

Poměrné zastoupení věřících
hlásících se k

- církvi Římskokatolické
- Svědům Jehovovým
- církvi Českobratrské evangelické
- církvi Řeckokatolické
- ostatní věřící

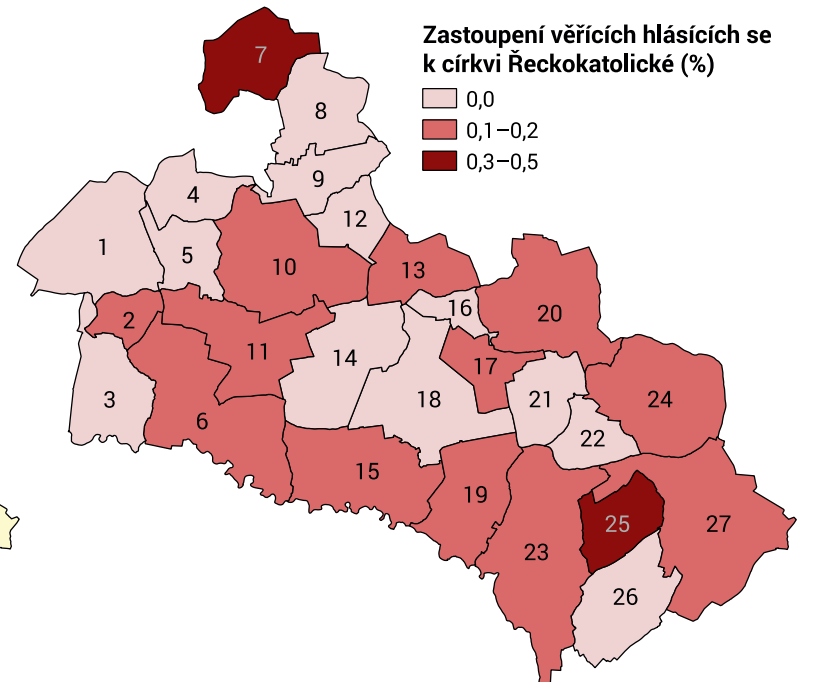
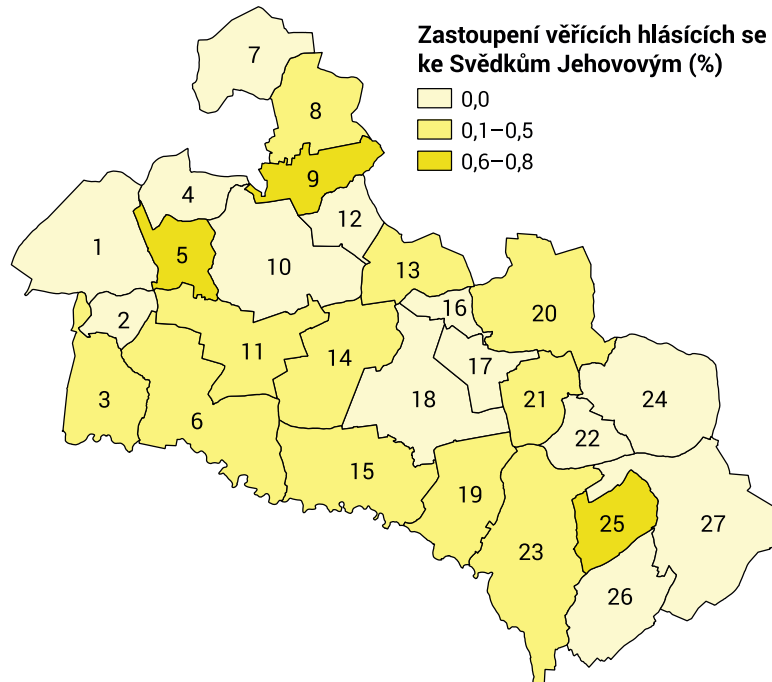
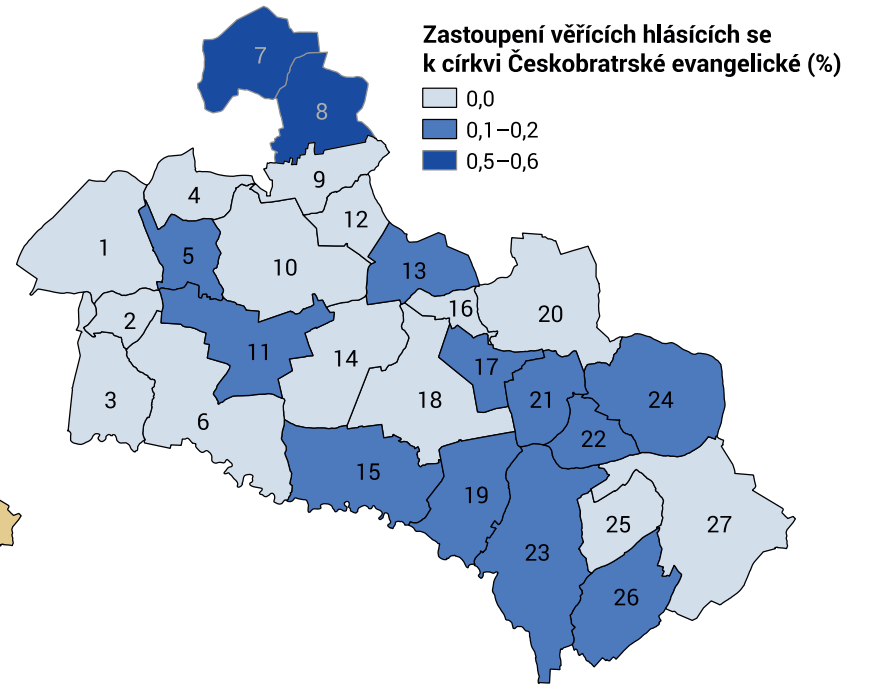
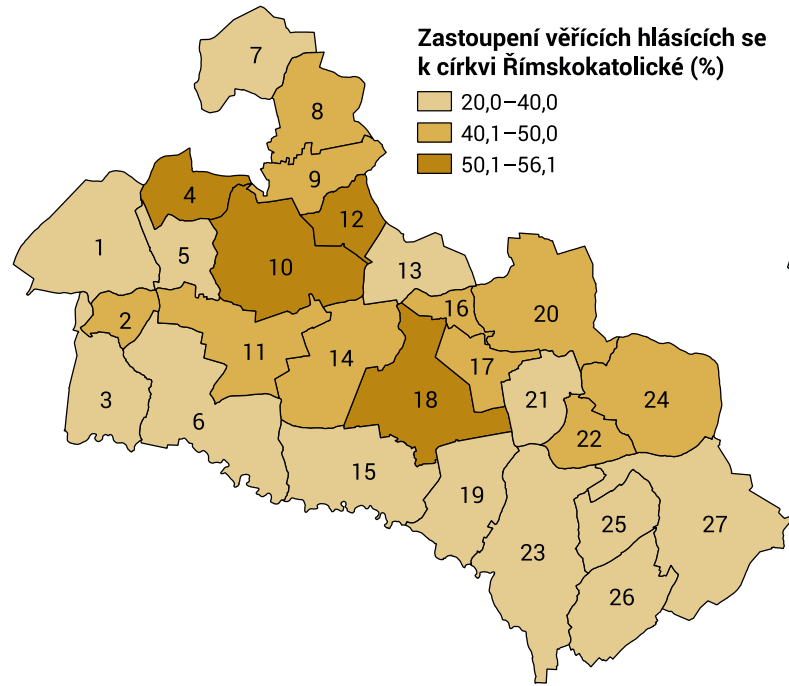

V.11B

Nejpočetnější konfese

Obce:

- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Koberice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Příšť
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

V.12

Srovnání náboženské struktury Hlučínska 1930 a 2011

/ Ondřej KOLÁŘ

Mapový list zachycuje proměny náboženské struktury obyvatelstva v regionu Hlučínska mezi lety 1930 a 2011. Zachycená oblast je identická jako u map V.10 a V.11.

Mapa vychází ze srovnání výsledků sčítání lidu v letech 1930 a 2011. Opírá se o komparaci dat z map V.10 a V.11.

V souladu s celospolečenskými trendy je ze srovnávací mapy patrný celkový pokles počtu věřících v porovnání s předválečným obdobím. Tento úbytek se nejcitelněji projevil v oblastech sousedících s ostravskou aglomerací, kde byl poválečným sociálním

a demografickým vývojem nejvíce narušen dřívější venkovský způsob života. Obdobný trend pozorujeme též v prostoru sudicko-třebomského výběžku, odkud byla po roce 1945 vystěhována většina tehdejší populace. Obecně ovšem Hlučínsko dlouhodobě zůstává poměrně religiozním regionem, kde římskokatolická církev především v menších obcích hraje důležitou úlohu ve veřejném životě. To ostatně platí také o značné části celého opavského okresu, s částečnou výjimkou lokalit silně zasažených poválečným vysídlením původního obyvatelstva.

Prameny a literatura:

- Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.
- Změny struktury obyvatel podle náboženské víry v letech 1991, 2001 a 2011, [online], dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014a01.pdf/1dc65aec-0fb6-4513-ab65-d3beb0141b35?version=1.0> [cit. 29. 6. 2021].
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_slbd_2011 [cit. 28. 6. 2021].

Národnostní a náboženská struktura etnicky smíšené části českého Těšínska a Hlučínska

V.12

Vývoj počtu věřících a příslušníků Římskokatolické církve 1930 a 2011

Obce:

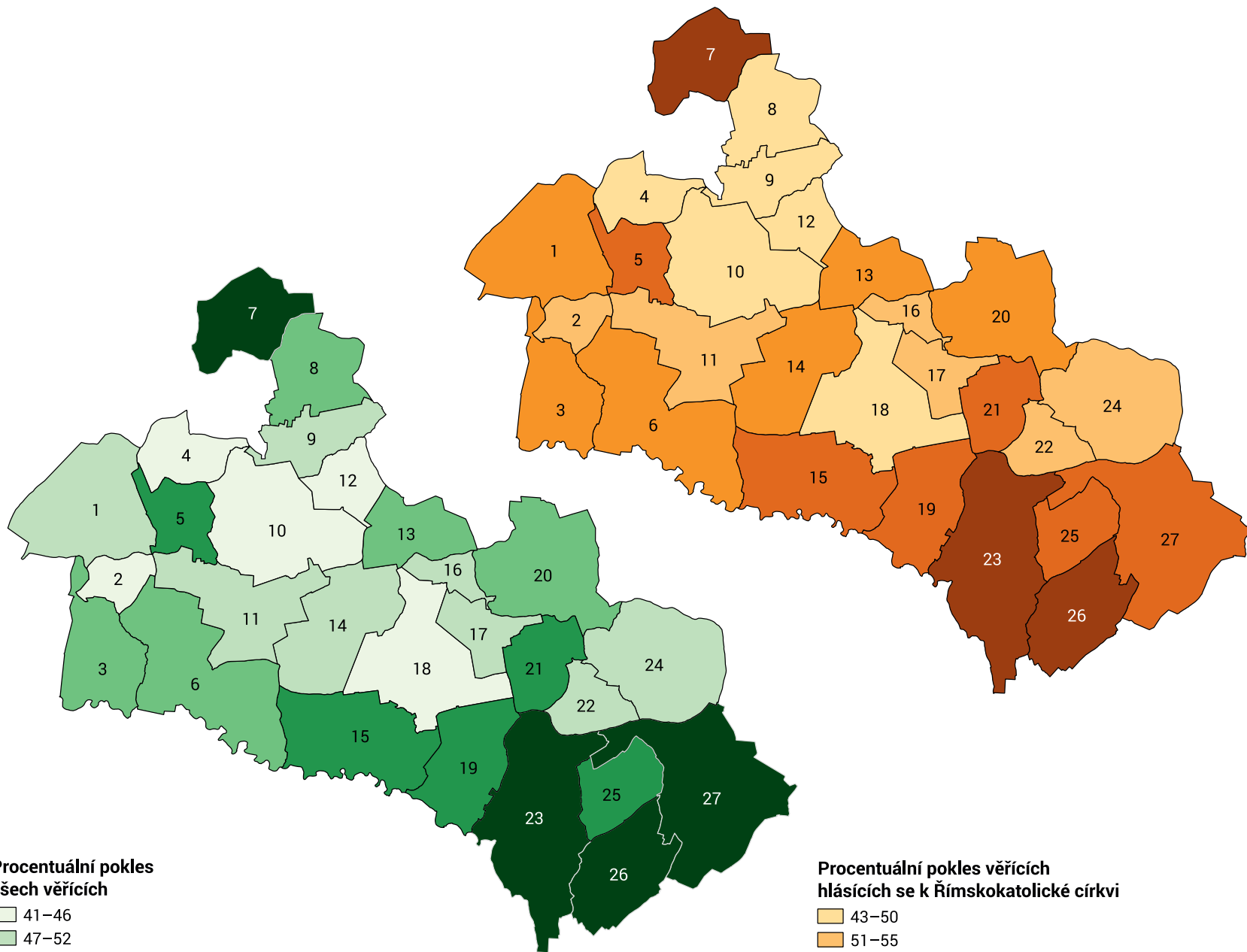
- 1 – Oldříšov
- 2 – Chlebičov
- 3 – Velké Hoštice
- 4 – Hněvošice
- 5 – Služovice
- 6 – Kravaře
- 7 – Třebom
- 8 – Sudice
- 9 – Rohov
- 10 – Koberice
- 11 – Štěpánkovice
- 12 – Strahovice
- 13 – Chuchelná
- 14 – Bolatice
- 15 – Dolní Benešov
- 16 – Bělá
- 17 – Závada
- 18 – Bohuslavice
- 19 – Kozmice
- 20 – Píšť
- 21 – Vřesina
- 22 – Darkovice
- 23 – Hlučín
- 24 – Hať
- 25 – Markvartovice
- 26 – Ludgeřovice
- 27 – Šilheřovice

Procentuální pokles všech věřících

- 41–46
- 47–52
- 53–55
- 56–59
- 62–69

Procentuální pokles věřících hlásících se k Římskokatolické církvi

- 43–50
- 51–55
- 56–60
- 61–65
- 66–78

VI. BLOK

| Z výzkumů
národnostní problematiky

VI.1

Národnostní struktura vybraných okresů ostravské expozitury ZNV 1946

/ Lubomír HLAVIENKA

Mapový list zachycuje národnostní složení pěti okresů expozitury ZNV, jedná se konkrétně o správní okresy Frývaldov, Krnov, Hlučín, Fryštát a Místek. Tyto okresy nikdy netvořily žádný společný administrativní, ani správní celek a jejich výběr je výsledkem archivního výzkumu. Teritoriálně se jedná o okresy rozkládající se po celé šíři historického Českého Slezska, jsou zachyceny okresy západního Slezska s historickou převahou německého obyvatelstva (Frývaldov, Krnov), je zachycena většina historického území Hlučínska (okres Hlučín), je zachycena průmyslová oblast Karvinska (okres Fryštát) i moravsko-slezské pomezí (okres Místek). Toto rozpětí nám dává možnost pozorovat a komparovat rozsah národnostních změn, které nastaly v Českém Slezsku v důsledku 2. světové války.

Podkladem pro sestavení této mapy se staly dokumenty uložené v Zemském archivu v Opavě ve fondu ZNV, expozitura Ostrava. Jedná se o širokou škálu dokumentů pocházející z provenience jednotlivých ONV, OSK a místních úřadoven SNB, které evidovaly národnostní složení okresů. Evidence pocházejí z dubna a srpna 1946 a byly zhotoveny na podnět vedení expozitury pro zmapování národnostního složení tohoto území. Do evidence bylo zařazeno všechno obyvatelstvo nacházející se v daném období na území jednotlivých okresů, tedy včetně Němců určených k odsunu do spojeneckých okupačních zón. Jelikož tyto evidence byly sestavovány z podnětu vedení expozitury, lze oprávněně předpokládat, že

analogické dokumenty bychom našli i ve fondech jednotlivých okresních archivů, avšak souvislejšímu výzkumu zabránila nepřiznivá epidemická situace.

Na mapě můžeme sledovat oproti poslednímu sčítání z r. 1930 růst početnosti české populace. Oproti r. 1930 se počet Čechů zvýšil ve všech okresech, přičemž nejpočetnější byli v okresech Místek (109 284) a Fryštát (90 243), kde však již v r. 1930 tvořili většinu. Zásadní proměnou prošly západně položené okresy, kde tradičně bylo dominantní německé osídlení a nově se zde objevilo početně silné české osídlení, konkrétně v okrese Krnov bylo evidováno 23 251 Čechů, v okrese Frývaldov pak 21 110 Čechů. Nově lze pozorovat ve sledovaných okresech i větší přítomnost slovenské populace, jež byla nesilnější v okrese Krnov (2 546). Tyto změny byly vyvolány především příchodem osídlenců do pohraničních okresů a zároveň pokračujícím vysídlováním Němců. V důsledku tohoto vysídlení, jež v době vzniku podkladových dokumentů ještě nebylo ukončeno, německá menšina téměř zanikla. Nejsilnější zůstala německá populace v okrese Frývaldov (70 000), kde její početní stav dokonce překonal hodnoty z r. 1930, což však bylo ovlivněno tím, že na území zdejšího okresu byly umístěny sběrné tábory pro Němce, kde byli drženi do jejich transportu do spojeneckých okupačních zón v Německu. Oproti r. 1930 se naopak příliš nezměnilo rozložení polské menšiny, která zůstala nejpočetnější v okrese Fryštát (24 377 Poláků s čs. občanstvím a dalších 5 953, kteří byli občany Polska).

Literatura a prameny:

- Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska*, Opava 2003, s. 409-420.
- Otakar KÁŇA, *Historické proměny pohraničí. Vývoj okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál, Krnov po roce 1945*, Ostrava 1976.
- Radim PREKOP – Olga ŠRAJEROVÁ – Karel SOMMER – Emil GÍMEŠ, *Slováci v České republice po roce 1945*, Opava 1998.
- Zemský archiv v Opavě, Fond Moravkoslezský zemský národní výbor, expozitura Ostrava, krab. 221, inv. č. 317, přehled obyvatelstva okresů Fryštát, Frývaldov, Hlučín, Krnov, Místek.

VI.1A

Národnostní složení

Politické okresy:

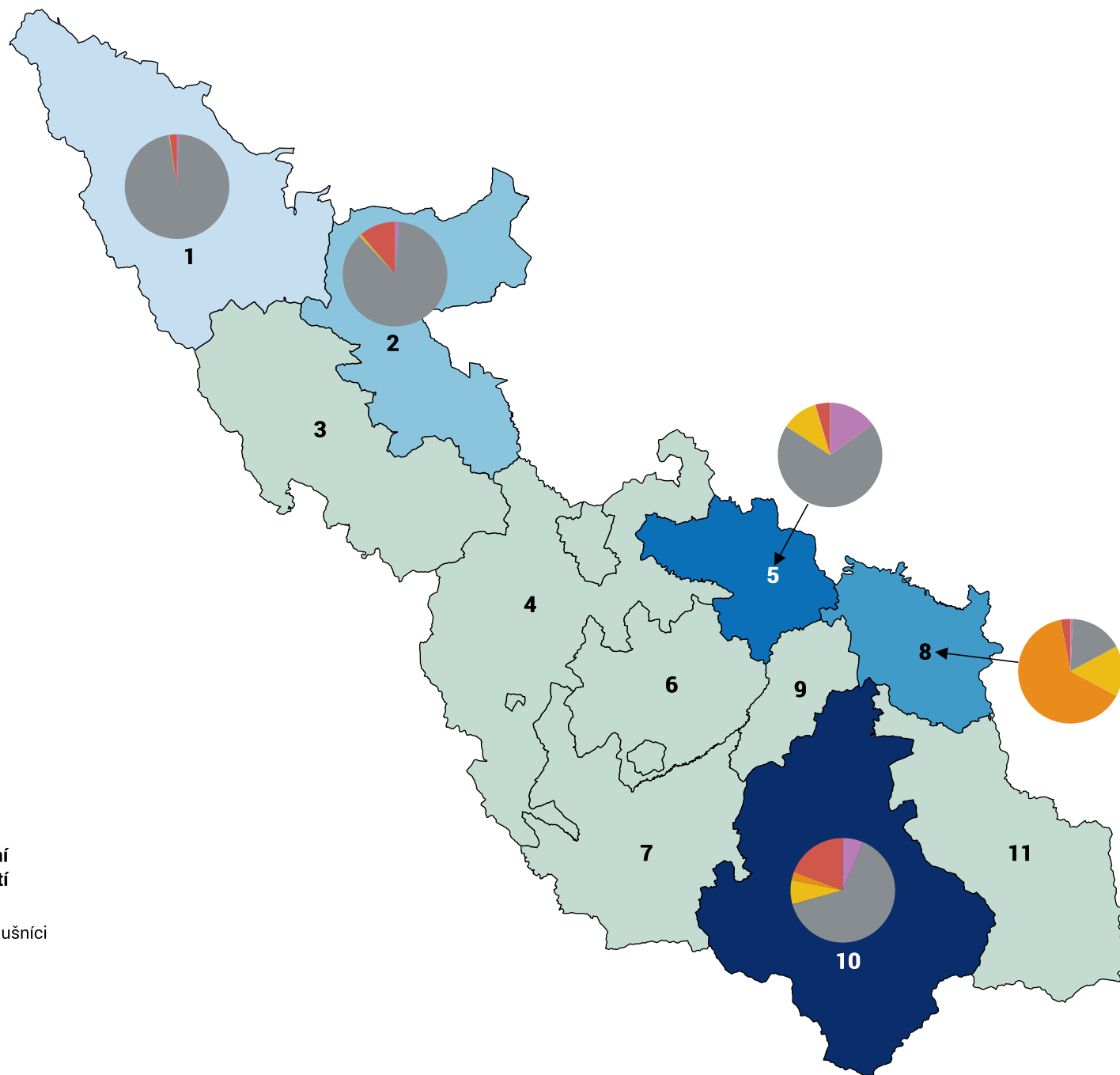
- 1 – Frývaldov
- 2 – Krnov
- 3 – Bruntál
- 4 – Opava
- 5 – Hlučín
- 6 – Bílovec
- 7 – Nový Jičín
- 8 – Fryštát
- 9 – Ostrava
- 10 – Místek
- 11 – Český Těšín

Zastoupení české národnosti (%)

- 22,6
- 50,7
- 70,4
- 93,0
- 95,7
- nejsou data

Poměrné zastoupení ostatních národností

- slovenská
- polská – čs. příslušníci
- polská – cizinci
- německá
- ostatní

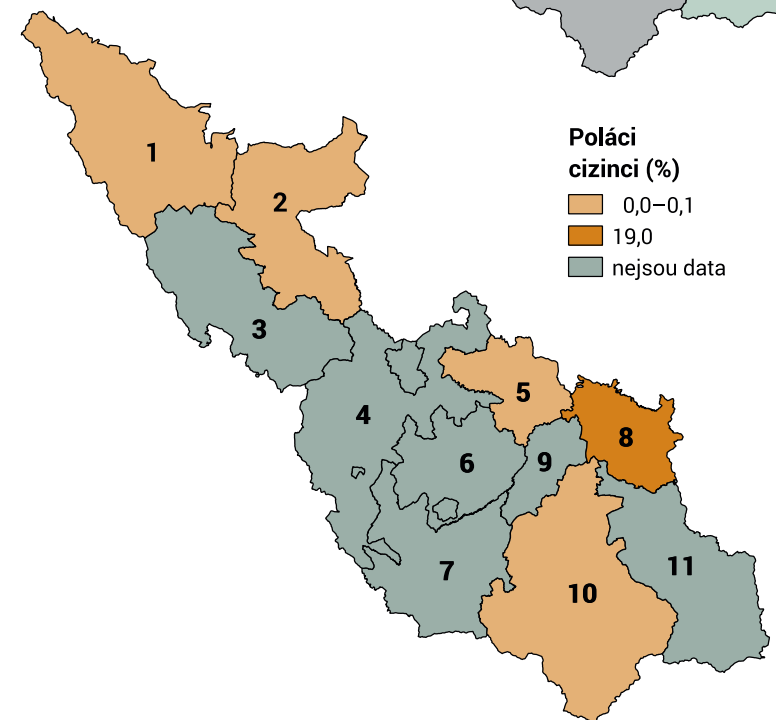
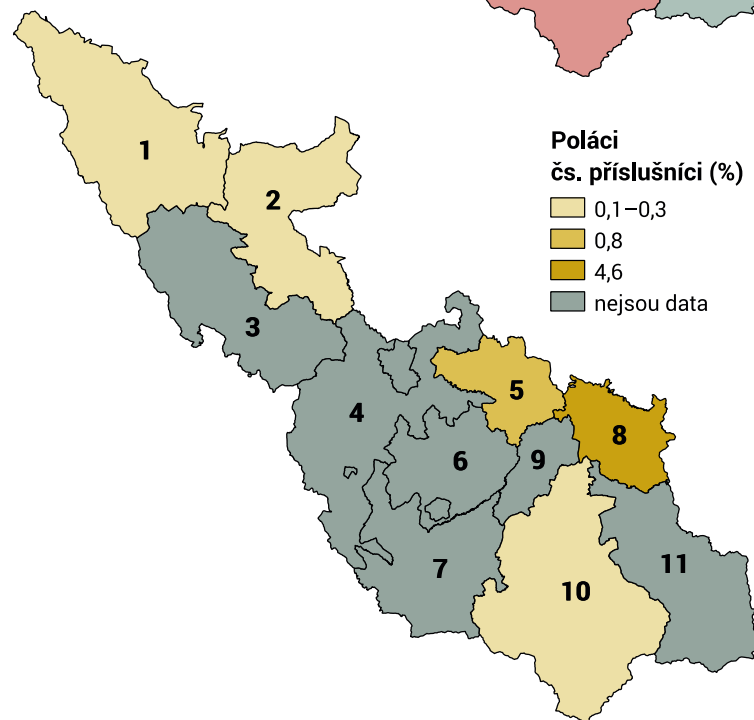
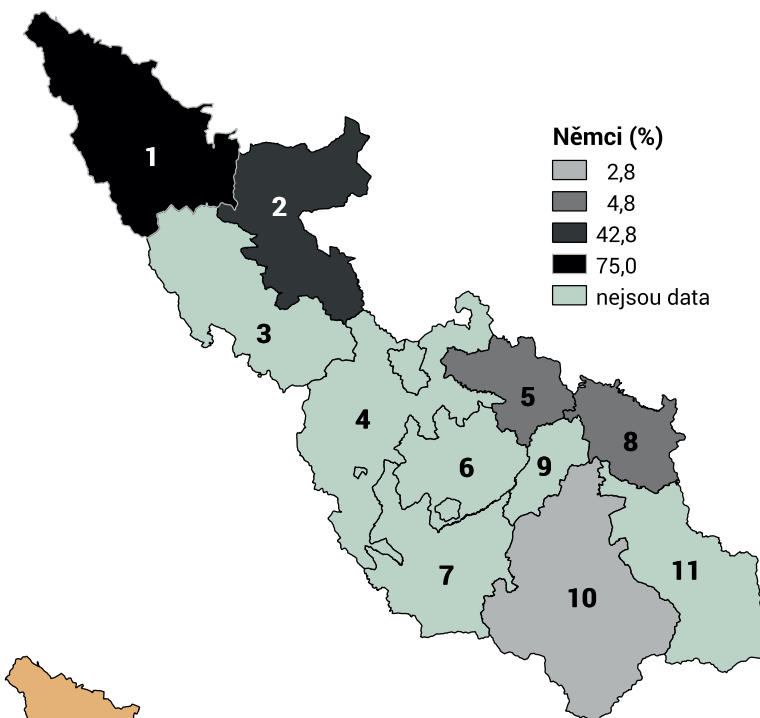
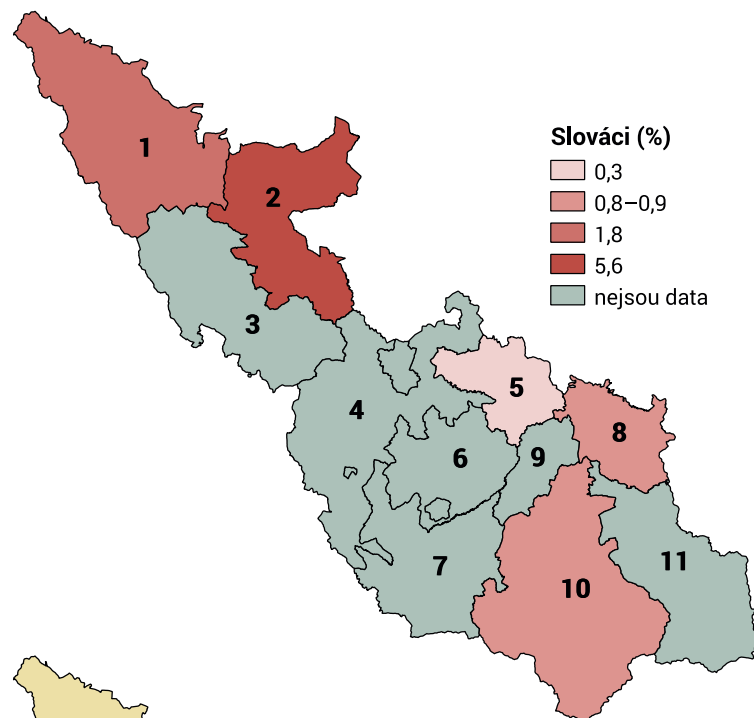

VI.1B

Zastoupení
německé, polské
a slovenské
národnosti

Politické okresy:

- 1 – Frývaldov
- 2 – Krnov
- 3 – Bruntál
- 4 – Opava
- 5 – Hlučín
- 6 – Bílovec
- 7 – Nový Jičín
- 8 – Fryštát
- 9 – Ostrava
- 10 – Místek
- 11 – Český Těšín

VI.2

Národnostní
struktura okresu
Šumperk 1960

/ Lubomír HLAVIENKA

Mapový list zachycuje teritorium politického okresu Šumperk v rozsahu, jaký získal po správní reformě v r. 1948. Jedná se o okres rozkládající se na severozápadní Moravě a spadající pod správu Olomouckého kraje. Okres sousedil se sledovanými okresy Jeseník, Bruntál a Rýmařov, které se také v letech 1949 až 1960 nacházely na území Olomouckého kraje. V tomto rozsahu okres existoval do července 1960, kdy byl sloučen s okresy Jeseník a Zábřeh a začleněn do nově vzniklého Severomoravského kraje.

Okres byl před r. 1945 dominantně obydlen německojazyčným obyvatelstvem, avšak v důsledku vysídlení německé menšiny z ČSR prošel zásadní národnostní proměnou. Podle soupisu obyvatel z května 1947 zde žilo 44 436 lidí, z nichž se z českého vnitrozemí po 1. květnu 1945 přistěhovalo necelých 20 tisíc lidí, což znamenalo téměř polovinu všech obyvatel kraje. Dosídlování kraje pokračovalo i v dalších letech a v r. 1950 zde žilo již více než 50 tisíc lidí, z nichž většinu tvořili Češi a Slováci. Mimo ně ale na území okresu zůstávaly zbytky německé populace, v rámci mezinárodní pomoci zde byli usídlení řečtí uprchlíci a našli bychom zde i příslušníky dalších národností.

Základem pro mapový list zachycující národnostní složení šumperského okresu se stal dokument pocházející z provenience ONV Šumperk z března 1960. Dokument zachycuje národnostní složení okresu a výsledky převádí na půdorys jednotlivých volebních obvodů tohoto okresu. Rozdělení obcí a městských částí do volebních obvodů bylo následující:

Volební obvod č. 1 centrum Hanušovice	Habartice, Chrastice, Vysoké Žibřidovice, Hynčice p. S., Staré Město pod Sněžníkem, Stříbrnice, Kunčice, Nová Sněninka, Žleb, Vojtiškov, Malá Morava, Vysoký Potok, Podlesí, Raškov, Kopřivná, Komňátka, Dolní Bohdíkov, Hanušovice
--	---

Literatura a prameny:

- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- Dušan JANÁK, *České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj*, in: Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska*. Opava, Slezská univerzita v Opavě 2003, s. 409-420.
- Státní okresní archiv Šumperk, Fond Okresní národní výbor Šumperk 1960–1990, krab. 218 (nezpracováno), Národnostní rozvrstvení obyvatelstva okresu Šumperk ve volebních obvodech do KNV z 14. března 1960.
- Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947, Praha 1951.

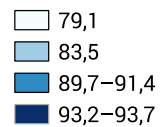
Volební obvod č. 2 centrum Velké Losiny	Velké Losiny, Maršíkov, Žárová, Bukovice, Loučná nad Desnou, Kouty nad Desnou, Vernířovice, Rudoltice, Sobotín, Petrov nad Desnou, Rapotín, Rejchartice
Volební obvod č. 3 centrum Horní Libina	Horní Libina, Obědné, Benkov, Dlouhomilov, Brníčko, Strupšín, Hrabíšín, Nový Malín, Mladonov, Hraběšice, Třemešek u Osk., Václavov, Bedřichov, Oskava, Mostkov, Dolní Libina
Volební obvod č. 4 centrum Šumperk	Šumperk-západ, Bludov, Chromeč, Bohutín, Bartoňov, Radomilov, Hrabenov, Ruda nad Moravou, Hostice, Štědrákova Lhota
Volební obvod č. 5 centrum Šumperk	Šumperk-sever, Bartušov
Volební obvod č. 6 centrum Šumperk	Šumperk-východ, Dolní Studénky, Vikýřovice
Volební obvod č. 7 centrum Jindřichov na Moravě	Jindřichov na Moravě, Nové Losiny, Vikantice, Branná, Ostrožná, Horní Lipová, Dolní Lipová, Vápenná, Adolfovice, Domašov

Tento dokument je zajímavý z toho hlediska, že výsledky nevycházejí z žádného sčítání lidu, ale evidují v dané době platný stav. Díky tomu je možné zachytit, že od r. 1950 výrazně vzrostl počet obyvatel hlásících se k české (64 461) nebo slovenské (5 003) národnosti, zatímco počet Němců (1 601) postupně klesal. Na dalším místě se v početnosti umístili Řekové (368), kteří jsou jinak běžnými sčítáními nezjistitelní. Lze říci, že prostorově byly jednotlivé národnosti v okrese rozloženy vesměs rovnoměrně, ačkoliv velký počet Slováků figuroval v obvodu č. 1 (1 252), tvořeném především menšími obcemi. Totéž platí i o německé menšině, jež byla také nejpočetnější v 1. obvodě (503). V malých obcích 2. a 3. obvodu zase můžeme nalézt největší množství řeckého obyvatelstva okresu (105 a 95).

VI.2A

Národnostní složení

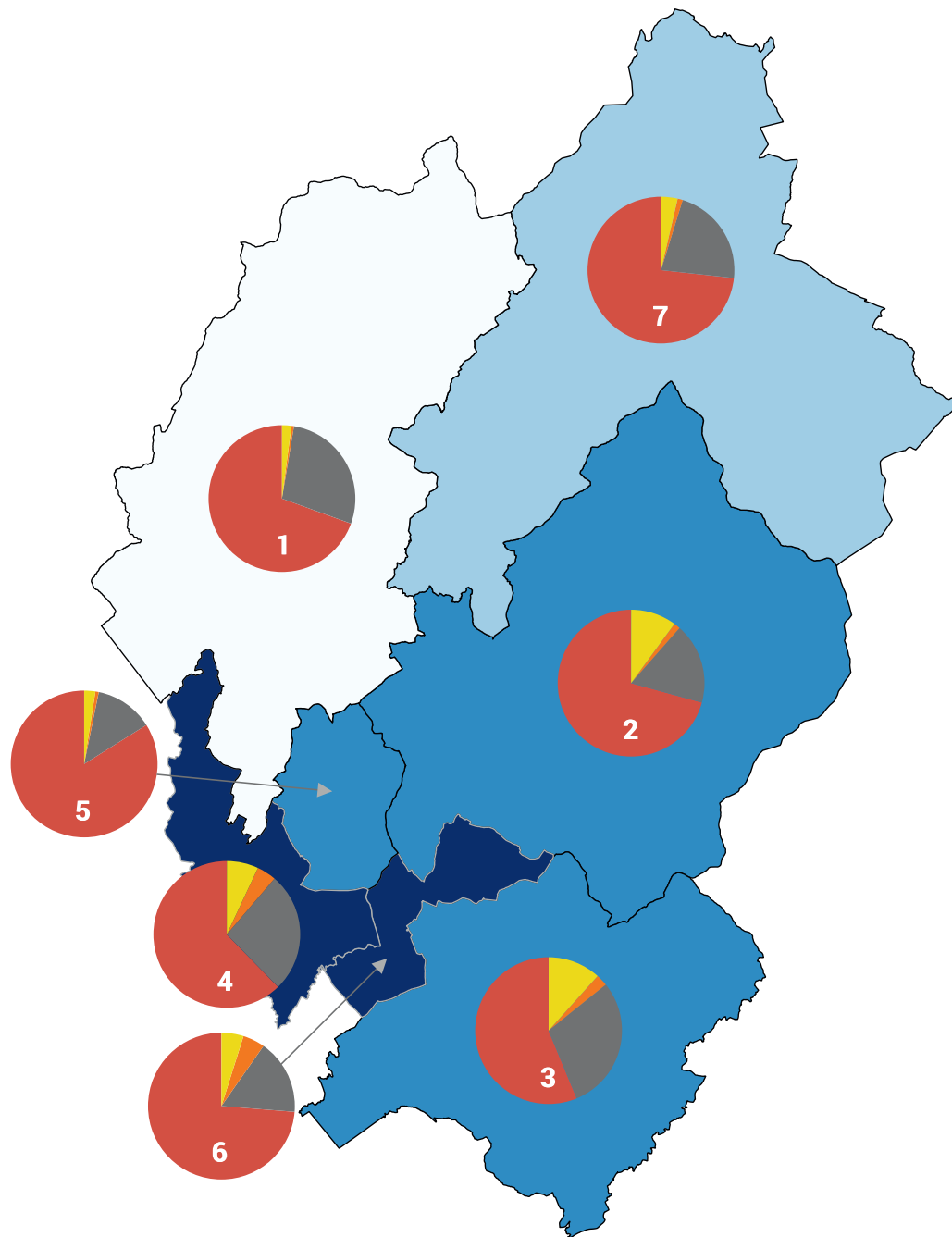
Zastoupení české národnosti (%)

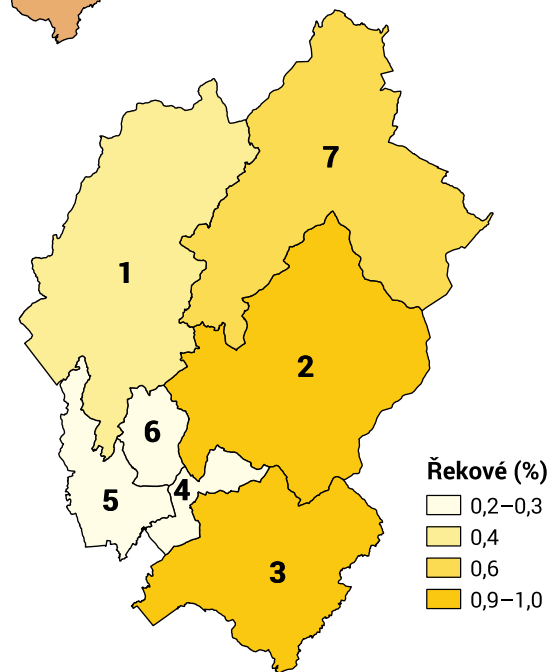
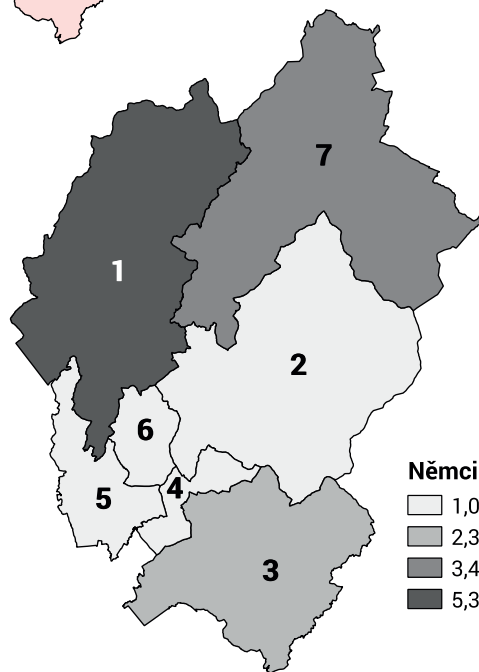
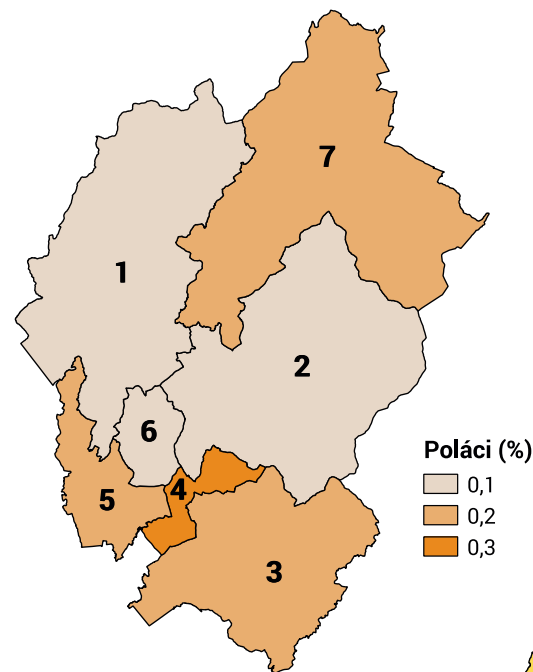
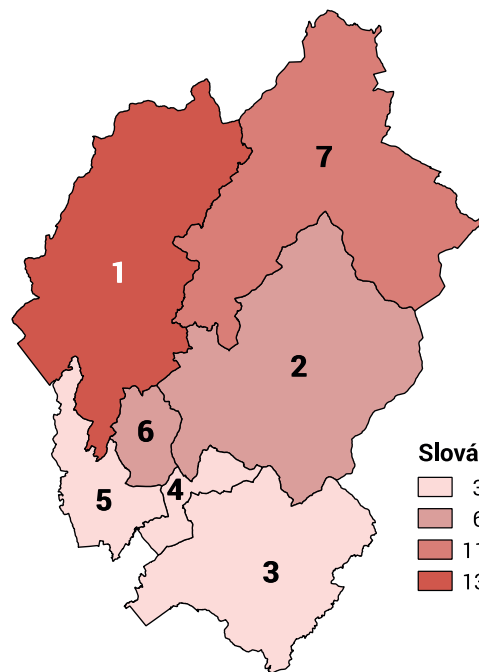
Poměrné zastoupení dalších národností

- 1 – Volební obvod č. 1, Hanušovice
 2 – Volební obvod č. 2, Velké Losiny
 3 – Volební obvod č. 3, Libina
 4 – Volební obvod č. 4, Šumperk (západ)
 5 – Volební obvod č. 5, Šumperk (sever)
 6 – Volební obvod č. 6, Šumperk (východ)
 7 – Volební obvod č. 7, Jindřichov na Moravě

VI.2B

Slovenská,
německá, polská
a řecká menšina

- 1 – Volební obvod č. 1, Hanušovice
 2 – Volební obvod č. 2, Velké Losiny
 3 – Volební obvod č. 3, Libina
 4 – Volební obvod č. 4, Šumperk (západ)
 5 – Volební obvod č. 5, Šumperk (sever)
 6 – Volební obvod č. 6, Šumperk (východ)
 7 – Volební obvod č. 7, Jindřichov na Moravě

VI.3

Romové a Řekové na Osoblažsku podle sčítání lidu a kvalifikovaných odhadů zastupitelů vybraných obcí

Dušan JANÁK

Základním vymezením regionu Osoblažska je správní obvod pověřeného obecního úřadu obce Osoblaha tvořený obcemi Osoblaha, Bohušov (Bohušov, Dolní Povelice, Karlov, Ostrá Hora), Dívčí Hrad, Hlinka, Rusín (Rusín, Hrozová, Matějovice), Slezské Pavlovice, Slezské Rudoltice (Slezské Rudoltice, Amalín, Koberno, Víno). Vyjít z mikroregionalizace v rámci státní správy, která definuje obecní úřady s rozšířenou pravomocí a pověřené obecní úřady a k nim přiřazuje jednotlivé obce, má několik metodologických výhod. V první řadě toto členění „rozděluje území beze zbytku a každá obec je součástí právě jednoho takto vytvořeného mikroregionu.“ Za druhé, všechny oficiální statistiky a většina zdrojů veřejně dostupných statistik o obyvatelstvu s takovýmto členěním pracuje nebo se k němu ve větší nebo menší míře vztahuje či vymezuje. Převzít alespoň do určité míry regionalizační a mikroregionalizační optiku státní správy je tedy užitečné jednak proto, že lze snadněji čerpat z většího počtu datových zdrojů a oficiálních statistik, a jednak proto, že tyto informační zdroje lze lépe rozšiřovat o svá vlastní primární data z terénních šetření.

Podkladem pro mapový list vzniklý z kvalifikovaných odhadů je víceúrovňové terénní šetření mezi zastupiteli vybraných obcí. V prvním kole dotazování byli dotazováni starostové všech obcí s cílem identifikovat významnost menšinové problematiky v obci. Ve druhém kole šetření u obcí, které prošly do užšího výběru, byli dotazováni všichni, nebo skoro všichni zastupitelé.

Kvalifikované odhady záměrně využívají opačnou definici národnosti a případně etnicity než tu, kterou využívá statistický úřad při sčítání lidu. Sčítání lidu vychází z deklarované

sebeidentifikace. Slezanem, Čechem nebo Moravanem atp. se ve sčítání lidu stane ten, kdo tuto identitu deklaruje. V našem výzkumu jsme vyšli z jiného přístupu, který se opírá o dialogickou teorii sociálních reprezentací. Podle této teorie je každá sociální menšina definovaná prožíváním vztahem k většině a vice versa. Z tohoto teoretického předpokladu jsme odvodili operační definici, kterou lze označit jako „vnější“ nebo „většinová“ identifikace. Záměrně se vyhýbáme adjektivu „objektivní“, které by bylo možné použít ve specifickém významu opozice k subjektivní sebeidentifikaci, protože slovo objektivita má silné konotace nestrannosti (např. vědecká objektivita o takovou nestrannost usiluje). Z principu se však nejedná o nějakou nestrannou definici menšiny, ale právě o definici „strannou“. Je to identifikace menšiny z té druhé strany vztahu v nerozlučné vztahové entitě většina/menšina. Je to vymezení menšiny zvenku, ze strany většinové společnosti, která by bez menšiny jako většinová nemohla existovat. Jejimi reprezentanty jsou volení zástupci veřejné moci, kteří se jimi stali právě na základě volby většiny. V obecném slova smyslu tedy většinovou společnost nějakým způsobem reprezentují. Z pozice jejich sociální role obecního zastupitele je zároveň můžeme považovat za relevantní znalce (experty) života lokální obecní komunity, kteří život obce znají tzv. zevnitř. V našem výzkumu jsme tyto volené zástupce požádali o jejich subjektivní odhady počtů příslušníků jednotlivých menšin.

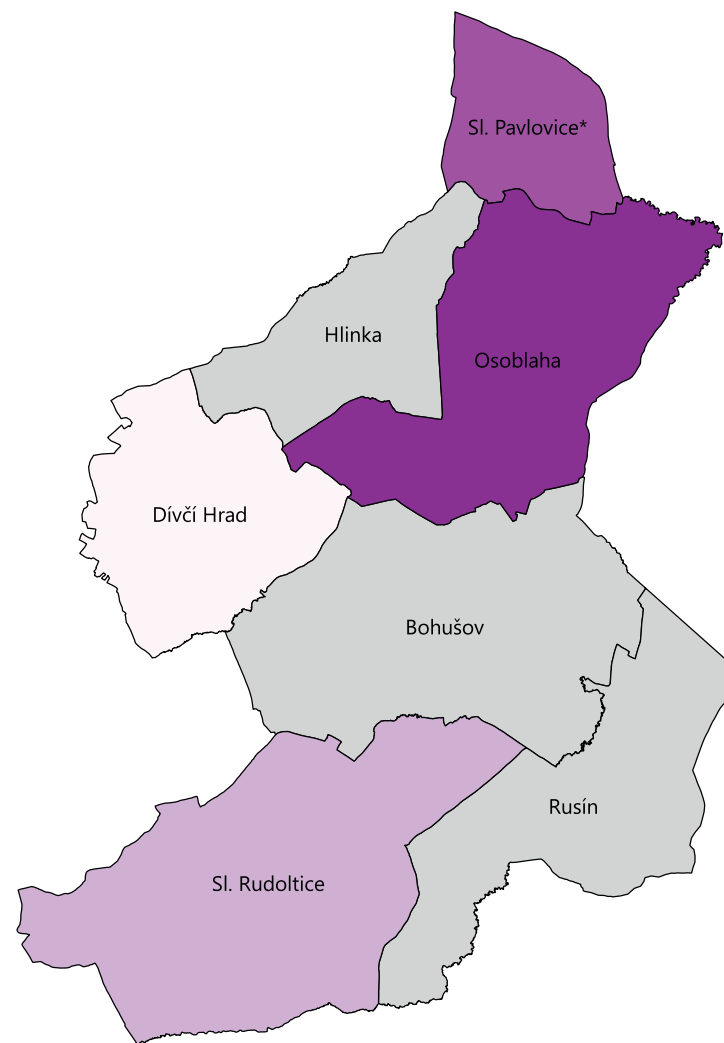
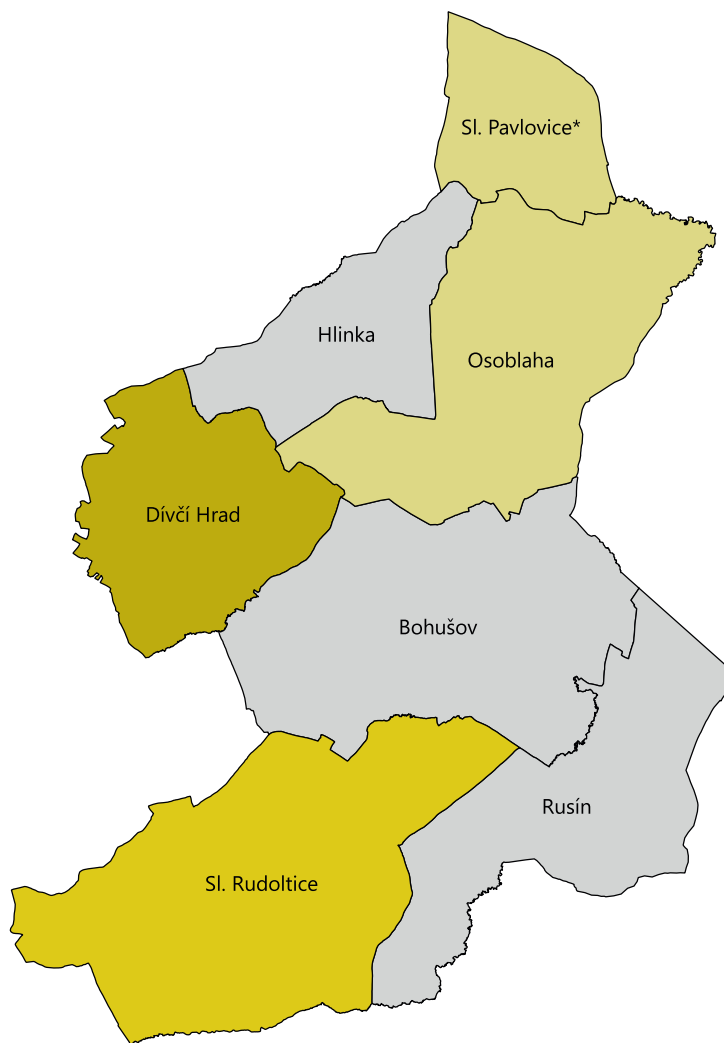
V předložených mapových souborech přinášíme odhady počtů Řeků a Romů, které jsou charakteristickými „skrytými“ menšinami Osoblažského regionu.

Prameny a literatura:

- Ivana MARKOVÁ, *Dialogičnost a sociální reprezentace: dynamika myslí*, Praha 2007.
- Antonín VAISHAR (ed.): *Regiony v pohraničí: (případové studie vybraných periferních regionů jednotlivých úseků českého pohraničí): výstup projektu Národního programu výzkumu II číslo 2D06001: rozvojové zájmy pohraničních regionů (na příkladu Orlicka)*, Brno 2011.

VI.3

Romové a Řekové
na Osoblažsku
podle sčítání lidu
a kvalifikovaných
odhadů zastupitelů
vybraných obcí

Řekové (%)

- 1,0–1,2
- 3,9
- 4,5
- problematika menšin
není relevantní

Romové (%)

- 0,0
- 1,9
- 12,8
- 29,6
- problematika menšin
není relevantní

Seznam zkratk

ČR	– Česká republika
ČSFR	– Česká a slovenská federativní republika
ČSR	– Československá republika
ČSÚ	– Český statistický úřad
f.	– fond
inv.č.	– inventární číslo
Kč	– Koruna československá
KNV	– Krajský národní výbor
KSČ	– Komunistická strana Československa
MZNV	– Moravskoslezský zemský národní výbor
NAKI	– Národní kulturní identita
OKD	– Ostravsko-karvinské doly
OKR	– Ostravsko-karvinský revír
ONV	– Okresní národní výbor
OSK	– Okresní správní komise
OÚOP	– Oblastní úřad ochrany práce
SLDB	– Sčítání lidu, domů a bytů
Sm KNV	– Severomoravský Krajský národní výbor
SNB	– Sbor národní bezpečnosti
SOKA	– Státní okresní archiv
SRN	– Spolková republika Německo
SZM	– Slezské zemské muzeum
ÚV KSČ	– Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VHA	– Vojenský historický archiv

Prameny a literatura

Archivní prameny

- Státní okresní archiv Opava, Fond Okresní národní výbor Opava 1960 – 1990 I, krab. 230.
- Státní okresní archiv Šumperk, Fond Okresní národní výbor Šumperk 1960–1990, krab. 218 (nezpracováno).
- Zemský archiv v Opavě
- Fond Severomoravský Krajský národní výbor, Odbor sociálních věcí, krab. 109.
- Fond Zemský Moravskoslezský národní výbor, expozitura Ostrava, krab. 221.

Tištěné prameny

- Československá statistika. Řada VI., Sčítání lidu. Sešit 7, sv. 98.
- Obyvatelstvo Slezska a Hlučínska v několika důležitějších směrech na základě sčítání lidu ze dne 15. února 1921 se zvláštním ohledem na předešlá sčítání lidu, Opava 1924.
- Sčítání lidu a soupis domů a bytů v Republice československé ke dni 1. března 1950. Díl I. Nejdůležitější výsledky sčítání lidu a soupisu domů a bytů za kraje, okresy a města, Praha 1957.
- Sčítání lidu, domů a bytů v Československé socialistické republice k 1. březnu 1961. Díl 1. Demografické charakteristiky obyvatelstva. Praha 1965.
- Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I., Růst koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání, Praha 1935, 419 s.
- Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 12. 1970. Tabulky za obce a jejich části. Okresy Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava, Šumperk, Praha 1974.
- Sčítání lidu, domů a bytů 1. 11. 1980; Tabulky za okres Bruntál.
- Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947, Praha 1951.
- Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku, Praha 1924.
- Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955, Praha 1955.
- Statistický lexikon obcí v Zemi moravskoslezské. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Praha 1935.
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů k 1. 12. 1970 a obce za jejich části. Okres Bruntál.

Literatura

- Dimitris ATANASIADIS – Zdeněk JIRÁSEK, *Místo kultury ve vývoji řecké minority v českých zemích (s ohledem na vývoj v regionu Jesenicka)*. Slezský sborník 117, 2019, č. 1, s. 107 – 120.
- Lubomír BAJGER, *Ostravsko po druhé světové válce 1945–1948. Obyvatelstva a pracovní trh*, Ostrava 1971.
- Jaroslav BAKALA – Karel JIŘÍK a kol., *Dějiny Ostravy*, Ostrava 1993.
- Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Vlastivěda moravská – Svobodný stát a okupace*, Brno 2004.
- Ivo BARAN, *Otázka národnosti při československém sčítání lidu na Těšínsku v meziválečném období*, Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and South-eastern European History 94, 2008, č. 1, s. 15–32.

- Ladislav BASEL – Pavel FIDLER, *Severní Morava a západní Slezsko pod vlivem německého iredentismu do r. 1919*, Bruntál 1971.
- Petra BERROVÁ, *Střípky z historie sčítání lidu*, Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje 50, č. 1, s. 44–48.
- Petra BERROVÁ, *Střípky z historie sčítání lidu II*, Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje 50, 2008, č. 2, s. 129–134.
- Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin Českých zemí 1918–1999*, Kostelní Vydří 1999.
- Mečislav BORÁK, *Polská menšina v České republice*, in: Ivan GABAL a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*. Praha 1999, s. 120 – 127.
- Jaroslav BUBENÍK – Jiří KŘEŠŤAN, *Národnost a sčítání lidu: k historickým souvislostem polemiky mezi Antonínem Boháčem a Emanuele Rádlem*, Historická demografie 19, 1995, s. 119 – 134.
- Zdeněk ČERMÁK – Eva JANSKÁ, *Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciacce Česka*, Geografie 116, 2011, č. 4, s. 422 – 439.
- Jiří DEMEL: *Stopadesát let Nového Bohumína. 1. květen 1847 – 1. květen 1997*, Bohumín 1997.
- Miloň DOHNAL, *Původní akumulace a vznik manufaktur v severomoravské plátenické oblasti*, Praha 1966.
- Dušan DRBOHLAV a kol., *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme a kam jdeme?* Praha 2010.
- Jan DVOŘÁK, *Židé v Českém Slezsku v době okupace 1938–1945*. Opava 2015.
- Ludmila FIALOVÁ, *Národnostní skladba obyvatelstva České republiky podle okresů v letech 1930 – 1990 (Statistický přehled)*, Slezský sborník 92, 1994, č. 3-4, s. 254 – 269.
- Grzegorz GAŚSIOR, *Ostře sledovaní železničáři. Železniční úřady a národnostní otázka v československé části Těšínského Slezska počátkem 20. let 20. století*, Slavonický přehled/Slavonic Review: Journal for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe 104, 2018, č. 1, s. 35–71.
- Marie GAWRECKÁ, *Šlonzácké hnutí a Josef Koždon*, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 3, 1997, s. 163–175.
- Marie GAWRECKÁ, *Němci ve Slezsku 1918–1938*, Opava 2002.
- Marie GAWRECKÁ, *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918 – 1938*, Opava 2004.
- Marie GAWRECKÁ, *Slezsko po roce 1918*, in: Radim JEŽ – David PINDUR (eds.), *Těšínsko v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008–2009 k dějinám Těšínského Slezska*, Český Těšín 2010, s. 137 – 148.
- Dan GAWRECKI, *Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930*, Český Těšín 2017.
- Dan GAWRECKI, *Šlonzáci na Těšínsku a sčítání lidu v letech 1910 a 1921*. Těšínsko 57, 2014, č. 1, s. 1–9.
- Dan GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938*, Český Těšín 1999.
- Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000*, sv. I., Opava 2003.
- Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000*, sv. II., Opava 2003.
- Dan GAWRECKI a kol., *Průmyslové oblasti českých zemí za kapitalismu (1780–1945). sv. 1. (1780–1918)*, Opava 1987.
- Dan GAWRECKI a kol., *Průmyslové oblasti Českých zemí (1780–1945). sv. II. 1918–1938*, Opava 1991.
- Tomáš GRIM, *Neúřední mapy československých územních požadavků z let 1945 a 1946*, Z dějin geodézie a kartografie 18, 2016, s. 140–154.
- Tomáš GRIM – Pavel KLADIWA, *Stanovení hranic Hlučínska po I. světové válce. Obtížná integrace Hlučínska do Republiky československé*, Hlučín 2010.
- Andělín GROBELNÝ a kol., *Průmyslové oblasti 3. Národnostní a hospodářská politika nacistů v zabraných průmyslových oblastech se zvláštním zaměřením na Ostravskou a Hornoslezskou průmyslovou oblast*, Opava 1971.

- Dana HAMPLOVÁ, *Česká religiozita – církevní příslušnost a víra ve světle Sčítání lidu a dat ISSP 2008*, Naše společnost 8, 2009, č. 1, s. 3 – 8.
- Dana HAMPLOVÁ, *Institucionalizované a neinstitucionalizované náboženství v českém poválečném vývoji*, Soudobé dějiny 8, 2003, č. 2-3, s. 294 – 311.
- Šárka HERNOVÁ, *Demografická charakteristika příměstské oblasti Ostravy (na příkladu Hlučínska)*, in: Materiály k dějinám průmyslových oblastí v období výstavby socialismu. Opava 1983, s. s. 125-128.
- *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960, svazek IV, okresy: Šumperk, Zábřeh, Rýmařov*, Ostrava 1974
- Lubomír HLAVIENKA, *Národnostní problematika na území okresů Bruntál, Krnov a Rýmařov v letech 1948 až 1960*, Slezský sborník 118, 2020, č. 1, s. 40–71.
- Lubomír HLAVIENKA – Dušan JANÁK – Ondřej KOLÁŘ (eds.), *Lidé z daleka. Vietnamci a Mongolové v českých zemích*, Opava 2020.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2007.
- Richard HUBL, *Vnitřní migrace obyvatelstva ve východní části České republiky: regionálně geografická analýza* (dizertační práce), Brno, Geografický ústav Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity 2020.
- Dušan JANÁK – Radim PROKOP – Jiří KROL, *Základní rysy vývoje československého Těšínska po roce 1945*, in: Mečislav BORÁK – Dan GAWRECKI (eds.), *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava – Praha 1992.
- Dušan JANÁK, *Neklidná hranice I-II. (Spor o slezské pohraničí v letech 1945 – 1947)*. Časopis Slezského zemského muzea serie B 42, 1993, s. 63-75 a 147-168.
- Dušan JANÁK, *Dopad polské měnové reformy v roce 1950 na Ostravsku*, in: Zdeněk JIRÁSEK – Jiří Novotný – Jiří Šouša – Jaroslav Šůla (eds.), *Měnové systémy na území českých zemí 1892 – 1993*. Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994, Opava – Praha 1994, s. 99-104.
- Dušan JANÁK, *K otázce tzv. hornoslezských uprchlíků na Hlučínsku, Opavsku a Krnovsku v letech 1945 – 1955*. Slezský sborník 93, 1995, č. 1-2, s. 83-86.
- Dušan JANÁK – Ondřej KOLÁŘ (eds.), *Polská a německá menšina ve Slezsku a na severní Moravě*, Opava 2019, s. 46–54.
- Dušan JANÁK, *Průmyslové dělnictvo ve světle statistik*, in: Dušan JANÁK – Stanislav KOKOŠKA a kol., *Průmyslové dělnictvo v českých zemích v letech 1945 1948*, Praha 2019, s. 319 – 372.
- Hana JARMAROVÁ, *Šumperk*, Praha 2009.
- Martin JEMELKA, *Ostrava duchovním a náboženským centrem republiky československé?* Studia historica Brunensia 61, 2014, č. 2, s. 221–239.
- Jana JÍCHOVÁ – Matej SOUKUP – Jiří NEMEŠKAL – Martin OUŘEDNÍČEK – Lucie POSPÍŠILOVÁ – Petr SVOBODA – Petra ŠPAČKOVÁ a kol., *Geodatabáze historických statistických a prostorových dat Česka ze Sčítání lidu, domů a bytů 1921–2011. Urbánní a regionální laboratoř*, Praha 2014.
- Zdeněk JIRÁSEK, *Český Těšín 1920–1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava 2011.
- Karol Daniel KADLUBIEC a kol., *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995)*, Ostrava 1997.
- Otakar KÁŇA, *Historické proměny pohraničí. Vývoj okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál, Krnov po roce 1945*, Ostrava 1976.
- Bernard KARCH, *Nation and Loyalty in German-Polish borderland: Upper Silesia, 1848–1960*, Cambridge 2018.
- Pavel KLADIWA, *Odvolané opce. Snahy optantů z Hlučínska o (znovu)nabytí čs. státního občanství*, in: Jiří NEMINÁŘ (ed.) *Hlučínsko 1920–2020*, Hlučín 2020, s. 48–57.
- Pavel KLADIWA, *Smyšlením Němci, statisticky Češi. Národnostní klasifikace na meziválečném Hlučínsku*, Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické 64, 2015, č. 1, s. 21–34.
- Miroslav KOCÍCH, *Úloha a místo expozitury Zemského národního výboru v Ostravě*, Slezský sborník 65, 1967, č. 3, s. 328–335.
- Ondřej KOLÁŘ (ed.), *Slezsko a Ostravsko v Masarykově republice*, Opava 2018.

- Aleš KREMPL – Zdeněk JIRÁSEK, *Průběh osidlování Bruntálska a Krnovska v letech 1948–1960*, Slezský sborník 114, 2016, č. 2, s. 57-79.
- Sandra KREISSLOVÁ – Lukáš NOVOTNÝ, *Kulturní život německé menšiny v České republice*, Praha 2015.
- Aleš KREMPL – Zdeněk JIRÁSEK, *Osidlování okresu Krnov v letech 1945–1949*, Časopis Slezského zemského muzea. Série B 63, 2015, č. 3, s. 257–270.
- Helena KUBÁTOVÁ, *Collective Memory and Collective Identity of Hlučín Region Inhabitants in the 20th Century*, Historická sociologie 8, 2016, 11–32.
- Karel KUČERA, *Poválečná sčítání lidu, domů a bytů v Československu (1946/47, 1950, 1961, 1970, 1980)*, *Historická demografie* 11, 1987, s. 207–236.
- Milan KUČERA, *Populace České republiky 1918 – 1991*. Praha 1994.
- Pavel MAREK, *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica 34, 2008, s. 59–73.
- Pavel MAREK, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)* Brno 2005.
- Ivana MARKOVÁ, *Dialogičnost a sociální reprezentace: dynamika myslí*, Praha 2007.
- Karol MICHEJDA, *Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*, Katowice 1992.
- Jiří MUSIL, *Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů*, Sociologický časopis 37, 2001, č. 3, s. 275–296.
- Jiří NEMINÁŘ a kol., *Hlučínsko 1920–2020*, Hlučín 2020.
- Tomáš NIESNER, *K proměnám osídlení Bruntálska, regionu v pohraničí*, Sborník Bruntálského muzea, Bruntál 2015, s. 29-37.
- Nina PAVELČÍKOVÁ, *Postoje obyvatel Hlučína v letech politických zvratů (1930–1945)*, Slezský sborník 88, 1990, 280–295.
- Nina PAVELČÍKOVÁ, *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*, Praha 2004.
- Vilém PLAČEK, *Národnostní struktura obyvatelstva na Hlučínsku v prvních letech po osvobození*, Časopis Slezského zemského muzea série B 23, 1974, s. 149-165.
- Vilém PLAČEK, *K otázce osídlení pohraničních oblastí Severomoravského kraje v letech 1945 – 1982*, *Vlastivědné listy* 15, 1989, č. 2, s. 3–7.
- Vilém PLAČEK, *Hlučínsko po připojení k ČSR počátkem 20. let*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 20, 2001, s. 135–156.
- Vilém PLAČEK, *Prajzáci 2, aneb, Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*, Háje ve Slezsku 2007.
- Vojtěch POKORNÝ – Pavel ŠOPÁK (eds.), *Paměť krajiny: České Slezsko 1750–1950*, Opava 2020.
- Andrea POKLUDOVÁ, *„Obranné“ spolky – viditelní i nezpozorovatelní aktéři při sčítání lidu 1890–1930*, Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis 8, 2015, s. 129–162.
- Andrea POKLUDOVÁ, *Národnostní poměry Slezska a Ostravska*, in: Ondřej KOLÁŘ a kol., *Slezsko a Ostravsko v Masarykově republice*, Opava 2018, s. 24 – 36.
- Petr POPELKA, *Sčítání obcovačích řečí na Moravě 1880–1910 a potenciál jejich společenské konfliktnosti*, Historica Olomucensia 51, 2016, s. 113–143.
- Radim PROKOP – Jiří KOVÁŘ, *Slovenské obyvatelstvo v ostravské průmyslové oblasti*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska 16. 1991, s. 55 – 89.
- Radim PROKOP – Karel JIŘÍK, *Zvláštnosti vývoje a skladby obyvatel Ostravy na pozadí hospodářských a sociálních proměn po roce 1945*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 18, 1997, s. 46 – 87.
- Radim PROKOP – Olga ŠRAJEROVÁ – Karel SOMMER – Emil GÍMEŠ, *Slováci v České republice po roce 1945*. Opava 1998.
- Václav PRŮCHA, *Zahraniční dělníci v Československu 1946–1950*, In: Jana MACHAČOVÁ – Jiří MATĚJČEK (eds.), *Studie k sociálním dějinám. Sv. 6.: Konference Sociální dějiny českých zemí v 18., 19. a 20. století (Praha, 10.-11.10.2000)*, Kutná Hora – Praha – Opava 2001, s. 251-254.

- Jiřina RŮŽIČKOVÁ – Josef ŠKRABAL, *Historický lexikon obcí České republiky*, I. díl. Praha 2006.
- Karel RYCHTAŘÍK, *Obyvatelstvo v Ostravském kraji v letech 1931 – 1955*, Opava 1956.
- Rudolf ŘÍČAN, *Evangelická církev na Těšínsku*, Křesťanská revue 26, 1959, s. 139–144.
- Eva SEMOTANOVÁ a kol., *Český historický atlas*, Praha 2019.
- Eva SEMOTANOVÁ a kol., *Akademický atlas českých dějin*. Praha 2014.
- Jindřich SCHULZ a kol., *Dějiny Olomouce*, sv. II, Olomouc 2009.
- Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2011.
- Vladimír SRB, *Tisíc let obyvatelstva českých zemí*. Praha 1998.
- Tomáš STANĚK, *Vysídlení Němců z československé části Slezska 1945 – 1948*, Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku 8, 1993, č. 27, s. 85 – 91.
- Tomáš STANĚK, *Německá menšina v českých zemích 1948 – 1989*, Praha 1993.
- Józef SZYMECZEK, *Evangelická církev na Těšínsku jako místo stykání a potýkání národních a náboženských vlivů*, in: Formování multikulturní společnosti v podmínkách ČR a v zemích střední Evropy: sborník z mezinárodní vědecké konference konané 14. a 15. 11. 2000 ve Slezském ústavu slezského zemského muzea v Opavě, Opava 2000, s. 218 – 236.
- Pavel ŠOPÁK (ed.), *Neklidné století: České Slezsko a Ostravsko od první světové války do listopadu '89*, Opava 2015.
- Olga ŠRAJEROVÁ, *Odchádzka Slovákov za pracou na Ostravsko po druhej svetovej vojne*, Slezský sborník 92, 1994, č. 3-4, s. 238 – 242.
- Olga ŠRAJEROVÁ, *Slováci v českých krajinách do roku 1945*, Slezský sborník, 95, 1997, č. 3, s. 167 – 178.
- Olga ŠRAJEROVÁ, *Slováci na Ostravsku po roku 1945*, Česko-slovenská historická ročenka. Brno 2004, s. 15–26.
- Jiří TOPINKA, *Zapomenutý kraj. České pohraničí a takzvaná akce dosídlení*, Soudobé dějiny 12, 2005, č. 3–4, s. 534–585.
- Konstantinos TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu (1948 – 1968). Od jednoho rozštěpení ke druhému*, Praha 2012.
- Jaroslav VACULÍK, *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945 – 1948*, Brno 1984.
- Antonín VAISHAR (ed.): *Regiony v pohraničí: (případové studie vybraných periferních regionů jednotlivých úseků českého pohraničí) : výstup projektu Národního programu výzkumu II číslo 2D06001 : rozvojové zájmy pohraničních regionů (na příkladu Orlicka)*, Brno 2011.
- Timothy WILSON, *Frontiers of violence: conflict and identity in Ulster and Upper Silesia, 1918–1922*, Oxford 2010, s. 22–37.
- Johana WYSS, *Slezská identita: metodologickému nacionalismu navzdory*, in: Zdenko MARŠÁLEK (ed.), *Ve dvou uniformách: nuceně mobilizovaní a jejich účast v odboji: okolnosti, souvislosti, marginalizace*, Praha – Hlučín 2020, s. 120–129.
- Aleš ZÁŘICKÝ, *Ve stínu těžních věží. Historie dobývání kamenného uhlí v petřvaldské dílčí pánvi od počátku prospektorské činnosti do roku 1906*, Ostrava 2004.

Online zdroje:

- Český statistický úřad, statistiky, cizinci, tabulky za vybraná území [online], dostupné z https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&pvo=CIZO2&str=v58&u=v58_VUZEMI_101_40860 [21. 5. 2021].
- Československé sčítání lidu 1950 [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/ceskoslovenske-scitani-lidu-1950> [cit. 4. 1. 2021].

- Československé sčítání lidu 1970, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/sldb/ceskoslovenske_scitani_lidu_1970, [cit. 2. 7. 2021].
- Databáze legionářů a padlých ve 2. světové válce, in: Databáze Vojenského historického archivu (VHA), [online], dostupné z: vuapraha.cz/fallensoldierdatabase [cit. 1. 11. 2020].
- Charakteristika okresů Frýdek-Místek, Nový Jičín, Opava a Ostrava [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/xt/okresy> [cit. 3. 2. 2021].
- Emil MACURA, *Židé na Těšínsku přelomu 19. a 20. století*, Praha 2009. (Magisterská diplomová práce Husitské teologické fakulty v Praze) [online], dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/610> [cit. 1. 2. 2021].
- Národnostní struktura obyvatel. Český statistický úřad 2014, s. 3–5. [online], dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf> [cit. 1. 2. 2021].
- Polská národnostní menšina. Vláda ČR 2014, [online], dostupné z <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/polska-narodnostni-mensina-16124/> [cit. 3. 2. 2021].
- Pramenné dílo 1991. s. 17. [online], dostupné z https://www.czso.cz/documents/11308/25225901/2501_2.pdf/05a3d97b-482c-40f3-9256-a1a6f068deb3?version=1.0 [cit. 3. 2. 2021].
- První Československé sčítání lidu 1921 [online], dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/prvni-ceskoslovenske-scitani-lidu-1921> [cit. 30. 6. 2021].
- Tereza KRAUSOVÁ, *Národnostní struktura obyvatel*. Český statistický úřad 2014, s. 2. [online], dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf/d0d27736-ef15-4f4f-bf26-e7cb3770e187?version=1.0> [cit. 5. 1. 2021].
- Klára STŘÍBRNÁ, *Nabídka spotřebního zboží a služeb v Opavě v době tzv. „normalizace“*, Praha 2012. (Magisterská diplomová práce Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze) [online], dostupné z https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/54475/DPTX_2010_2_11240_0_329247_0_111412.pdf?sequence=1&isAllowed=y [cit. 1. 2. 2021].
- Gabriela ŠAMANOVÁ, *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích*. s. 8, [online], dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a138/f28/100023s_Samanova-narodnost.pdf [cit. 5. 1. 2021].
- Výsledky SLDB 2011. Okres Bruntál, Frýdek-Místek, Jeseník, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava-město, Šumperk [online], dostupné z https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__101__40819#w= [cit. 3. 2. 2021].
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, [online], dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/otevrena_data_pro_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_sldb_2011 [cit. 3. 2. 2021].
- Zákon ČNR č. 425/1990 sb. o okresních úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících [online], dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-425> [cit. 6. 7. 2021].
- Zákon č. 36/1960 sb. O územním členění státu [online], dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-36>, [cit. 4. 7. 2021].
- Zákon č. 129/2000 sb. [online], dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-129> [cit. 7. 6. 2021].
- Změny struktury obyvatel podle náboženské víry v letech 1991, 2001 a 2011, [online], dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014a01.pdf/1dc65aec-0fb6-4513-ab65-d3beb0141b35?version=1.0> [cit. 29. 6. 2021].

**Atlas národnostních a náboženských menšin
v Českém Slezsku a na severní Moravě**

Autoři textů: Dušan Janák, Lubomír Hlavienka, Ondřej Kolář, Dušan Janák ml.

Mapy: Radek Dušek

© Fakulta veřejných politik, Slezská univerzita v Opavě, 2021

© Slezské zemské muzeum, 2021

Jazyková redakce Marie Šedivá

Grafická úprava Aleš Orlík

2021